

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป. อ. ปยุตฺต)

บุญ
กรรม
บุตร
สวรรค์

เลือกกันได้
ทุกคน

บุญ กรม นรท-สวรรค์

เลือกกันได้ทุกคน

พระพรหมคุณาภรณ์

(ป. อ. ปยุตฺโต)

มิถุนายน ๒๕๕๕

บุญ กรรม นรก-สวรรค์ เลือกกันได้ทุกคน

© พระพรหมคุณาภรณ์ (ป. อ. ปยุตฺโต)

ISBN

พิมพ์ครั้งที่ ๑ (รวมเล่ม-ปรับปรุง) — มิถุนายน ๒๕๕๕ ๔,๐๐๐ เล่ม

- งานพระราชทานเพลิงศพ พระครูเกษมจรรย์คุณ (พิน เขมจาโร) วันที่ ๒๔ มิ.ย. ๒๕๕๕ ณ เมรุวัดไทรย์ อ.เมือง จ.อ่างทอง
- งานพระราชทานเพลิงศพ พระเทพวิสุทธิโมลี (อุทัย อุทโย) อดีตเจ้าอาวาสวัดพระพิเรนทร์ และอดีตรองเจ้าคณะภาค ๓ วันที่ ๘ ก.ค. ๒๕๕๕
- คุณไชยทัศน์ กิตินุกุลศิลป์ ในนามของ คณะผู้ศรัทธาธรรม

หนังสือ ๔ เล่ม ที่นำมารวม (๒.-๓.-๔. เคยพิมพ์รวมเล่มหลายครั้ง เริ่มแต่ ๒๐ ส.ค. ๓๑):

๑. ก้าวไปในบุญ (ครั้งนี้ ที่ ๒๐๖) พิมพ์ครั้งที่ ๑ - ก.พ. ๒๕๔๒
๒. ทำอย่างไรจะให้เชื่อเรื่องกรรม (ครั้งนี้ ที่ ๔) พิมพ์ครั้งที่ ๑ - ส.ค. ๒๕๓๑
๓. หลักกรรมสำหรับคนสมัยใหม่ (ครั้งนี้ ที่ ๔) พิมพ์ครั้งที่ ๑ - ส.ค. ๒๕๓๑
๔. นรก-สวรรค์ ในพระไตรปิฎก (ครั้งนี้ ที่ ๑๘) พิมพ์ครั้งที่ ๑ - พ.ศ. ๒๕๒๔

ข้อมูลใช้งาน: พระครูปลัดสุวัฒนพรหมคุณ (อินสร จินตาปณฺโณ)

- 461103 ก้าวไปในบุญ.doc - 480422 ทำอย่างไรจึงให้เชื่อเรื่องกรรม.doc
- 480422 หลักกรรมสำหรับคนรุ่นใหม่.doc - 500222 นรก-สวรรค์สำหรับคนรุ่นใหม่.doc

ข้อมูลต้นเดิม-แหล่งตรวจสอบ: วีระ ลันติบุรณ

ป/ก: พระชัยยศ พุทธิวิโร

Dhammaintrend ร่วมเผยแพร่และแบ่งปันเป็นธรรมทาน

ที่พิมพ์:

บริษัท พิมพ์สวย จำกัด

๕/๕ ถ.เทศบาลรังสฤษฎ์เหนือ แขวงลาดยาว

เขตจตุจักร กรุงเทพฯ ๑๐๔๐๐

โทร. ๐๒ ๔๕๓ ๕๖๐๐; โทรสาร ๐๒ ๔๕๓ ๕๖๐๖

อนุโมทนา

ท่านผู้พิมพ์หนังสือนี้ มีความประสงค์ที่จะเผยแผ่ความรู้เกี่ยวกับหลักคำสอนสำคัญของพระพุทธศาสนา โดยเชื่อมั่นว่าจะเป็นประโยชน์อย่างยิ่งแก่ประชาชนทั่วไป อาตมาขออนุโมทนาบุญเจตนาอันดีโดยพร้อมใจ

หนังสือนี้เกิดจากการนำหนังสือเล็ก ๔ เล่ม มาพิมพ์รวมเข้าด้วยกัน ควรจะมีชื่อรวมเป็นอันเดียว เพื่อให้ชื่อหนังสือกะทัดรัดสั้น และจำง่าย ได้ตกลงตั้งชื่อรวมนั้นว่า **บุญ กรรม นรก-สวรรค์ เลือกกันได้ทุกคน**

หวังว่า ความมุ่งประสงค์ในการเผยแผ่ธรรมด้วยหนังสือ **บุญ กรรม นรก-สวรรค์ เลือกกันได้ทุกคน** เล่มนี้ จักสัมฤทธิ์ผลสมหมาย อำนวยให้พุทธบริษัทเจริญธรรมเจริญปัญญา ก้าวหน้าไปในมรรคาแห่งอริยธรรม สามารถแผ่ขยายประโยชน์สุขไปสู่มวลชาวโลก ให้สันติสุขดำรงมั่นและยืนนานสืบไป

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป. อ. ปยุตฺโต)

๑๐ มิถุนายน ๒๕๕๕

สารบัญ

บุญ กรรม นรก-สวรรค์ เลือกกันได้ทุกคน.....๑

๑. ก้าวไปในบุญ	๑
<i>ไหว้พระน/พระนาง</i>	๑
แก้ความเข้าใจ ความหมายของบุญ ที่แคบและเพี้ยนไป	๓
ให้ทานอย่างไร จึงจะได้ทำบุญอย่างสมบูรณ์	๕
ไปทำบุญอย่างเดียว แต่ได้กลับมาสามอย่าง	๘
ถ้าจะทำบุญ ก็ควรทำให้ครบทุกความหมาย	๑๐
หนทางที่จะทำบุญ มีอยู่มากมาย	๑๓
ทำบุญ ต้องให้สมบูรณ์ขึ้นไปถึงปัญญา	๑๖
บุญที่แผ่แผ่ความสุขออกไป	
ให้ความมั่งคั่งทั้งแก่ชีวิตของเราและทั่วสังคม	๑๘
โยมทำบุญแล้ว พระก็อนุโมทนา	
แต่ถ้าโยมทำบุญเพราะพระชวน อาจจะไม่ยั่งยืน	๒๑
ทำบุญ ทำที่ไหนก็ได้ ไม่ว่าทำอะไร ถ้าทำเป็น ก็ได้บุญ	๒๓
ศึกษาบุญไป ให้ปัญญาพาบุญถึงจุดหมาย	
กลายเป็นบุญอย่างสูงสุด	๒๗

๒. ทำอย่างไรจะให้เชื่อเรื่องกรรม	๓๑
๑) ความคลาดเคลื่อนสับสนในเรื่องกรรม	๓๓
๑. ความสับสนคลาดเคลื่อนในความหมาย	๓๓
๒. ความคลาดเคลื่อนในทัศนคติ	๓๖
ก. ทัศนคติต่อตนเอง	๓๖
ข. ทัศนคติต่อผู้อื่น	๓๗
๓. ความสับสนคลาดเคลื่อนในตัวกรรม	๔๐
ก. สามลัทธิที่ขัดต่อหลักกรรม	๔๒
ข. เหตุใดสามลัทธินั้นจึงขัดหลักกรรม	๔๕
๒) หลักกรรมที่แท้	๔๗
๑. การแยกจากความเข้าใจผิด	๔๗
๒. การทำความเข้าใจให้ถูกต้อง	๕๐
๓. วัตถุประสงค์ของการสอนหลักกรรม	๕๒
ก. ให้เลิกแบ่งชนชั้นโดยชาติกำเนิด	๕๕
ข. ให้รู้จักพึ่งตนเองและหวังผลสำเร็จด้วยการลงมือทำ	๕๕
๔. ความหมายที่แท้ของกรรม	๕๗
๓) ทำอย่างไรจะสอนหลักกรรมให้ได้ผล	๖๑
คำนิยาม กับกรรม	๖๑
คำนิยาม เป็นกรรม	๖๔
คุณค่าแท้ กับคุณค่าเทียม	๖๘
การสอนหลักกรรมให้ได้ผล	๗๓

๓. หลักกรรมสำหรับคนสมัยใหม่ ๗๖

แนวการอธิบายเรื่องกรรม ๗๖

ตอน ๑: กรรม โดยหลักการ ๘๑

ความหมายและประเภทของกรรม ๗๘

ก. ความหมายที่ผิดพลาดคลาดเคลื่อน ๗๘

ข. ความหมายที่ถูกต้องตามหลัก ๘๑

ค. ประเภทของกรรม ๘๓

กรรมในฐานะกฎเกณฑ์แห่งเหตุและผล ๘๕

กฎแห่งกรรม ในฐานะเป็นเพียงอย่างหนึ่งในนิยาม ๕ ๘๗

เข้าใจหลักกรรม โดยแยกจากลัทธิที่ผิดทั้งสาม ๘๒

ก. สามลัทธิเดียรฉัตร มีใช้พุทธ ๘๒

ข. ลัทธิกรรมเก่า คือลัทธินิครนถ์ ๘๓

ค. อันตรายเกิดขึ้นมา เพราะวางอุเบกขา ๘๔

บุญ-บาป กุศล-อกุศล ๘๘

ก. กุศล คืออะไร? ๘๘

ข. บุญ หมายความว่าไหน? ๑๐๒

ตอน ๒: กรรม โดยการใช้การ ๑๐๖

ความสำคัญของมโนกรรม/ค่านิยมกำหนดวิถีชีวิตและสังคม ๑๐๖

จิตสำนึก-จิตไร้สำนึก/ภวังคจิต-วิถิจิต ๑๑๐

จิตไร้สำนึก: จุดเริ่มแห่งการให้ผลของกรรม ๑๑๒

ก. จิตสะสมประสบการณ์ทุกอย่าง และปรุงแต่งชีวิตเรา ๑๑๒

ข. จิตส่วนใหญ่และชุมพลั้งแท้ อยู่ที่จิตไร้สำนึก ๑๑๓

ค. จิตทำงานตลอดเวลา และนำพาชีวิตไป ๑๑๗

การให้ผลของกรรมระดับภายนอก: สมบัติ ๔ - วิบัติ ๔ ๑๑๘

การปฏิบัติที่ถูกต้องในการทำกรรม ๑๒๔

ทำที่ที่ถูกต้องต่อกรรมเก่า ๑๒๖

ปิดท้าย: ไยมัวกลัวกรรมเก่า กรรมดียังต้องก้าวอีกมากมาย ๑๓๑

๔. นรก-สวรรค์ ในพระไตรปิฎก	๑๓๕
ความสำคัญของนรก-สวรรค์ ในแง่พุทธศาสนา	๑๓๖
ข้อพิจารณาเกี่ยวกับเรื่องนรก-สวรรค์	
๑. นรก-สวรรค์ มีจริงหรือไม่	๑๔๒
๑) นรก-สวรรค์ หลั่งตาย	๑๔๒
๒) นรก-สวรรค์ ที่อยู่ในใจ	๑๔๗
๓) นรก-สวรรค์ แต่ละขณะจิต	๑๔๙
๒. ทำทียของพุทธศาสนา ต่อเรื่องนรก-สวรรค์	๑๕๕
๑) มีศรัทธา	๑๕๕
๒) พิจารณาเหตุผล	๑๕๙
๓) มั่นใจตน-ไม่อ่อนน้อม	๑๖๑
๔) ไม่หวังผลตอบแทน	๑๖๓
ทำดีได้ดี ทำชั่วได้ชั่ว	๑๖๖
ตอบคำถาม	๑๗๑
บทเสริม: ผลกรรมในชาติหน้า	๑๘๕
เชิงอรรถ	๑๙๗
บันทึกประจำเล่ม	๑๙๘

บุญ กรรม บุรณ-สวรรค์ เลือกกันได้ทุกคน

๑

ก้าวไปในบุญ*

ไหว้พระประธาน

ญาติโยมจัดงานทำบุญบำเพ็ญกุศลกันวันนี้ โดยปรารภเรื่องอาตมภาพ แต่ก็ได้ขอให้ขยายความหมายเป็นงานบุญสำหรับอุโบสถและวัดนี้ทั้งหมด ในโอกาสที่วัดญาณเวศกวัน ตั้งมาถึงปีที่ครบ ๕ นับแต่ที่กระทรวงศึกษาธิการได้ประกาศตั้งเป็นวัดในพระพุทธศาสนา เมื่อวันที่ ๑๙ พฤษภาคม พ.ศ. ๒๕๓๗ และบัดนี้ได้มีเสนาสนะสำคัญเกิดขึ้น ซึ่งเพิ่งสร้างเสร็จ คือ อุโบสถหลังที่โยมจัดพิธีทำบุญนี้ อันเป็นผลงานร่วมกันของญาติโยม

พร้อมทั้งพระประธาน ที่เพิ่งหล่อเสร็จเรียบร้อย แล้วนำมาประดิษฐานในวันที่ ๗ มกราคม และปิดทองเสร็จเมื่อวันที่ ๑๒ มกราคม ที่ผ่านมานี้

พระประธานนี้ก็สร้างเกือบไม่ทัน เพราะที่วัดนี้ออกจะจู้จี้มาก ไปดูและแก้ไขเท่าไรก็ไม่พอใจสักที ช่างปั้นใหม่ให้จนในที่สุดดูเหมือนปั้นรวมทั้งหมด ๕ องค์ จึงต้องครั้งนี้ ซึ่งได้ทราบว่ายอมพอใจทั่วกัน

แต่ก่อนนั้นก็ยังมีข้อแย้งกันอยู่นิดหนึ่ง คือ ตอนที่หล่อเสร็จแล้วนำมาประดิษฐาน ยังไม่ได้ปิดทอง ก็ทาสีขาวมา โยมก็ชอบมากกว่า งามดีเหลือเกิน

* สัมโมทนาียกถา ในโอกาสที่ญาติโยมจัดงานทำบุญ ในมงคลพระที่วัดญาณเวศกวัน ตั้งมาจะครบ ๕ ปี มีอุโบสถพร้อมพระประธาน และพระธรรมปิฎกมีอายุครบ ๕ รอบ ณ วันอาทิตย์ ที่ ๑๗ มกราคม ๒๕๔๒ ที่วัดญาณเวศกวัน พุทธมณฑล จ.นครปฐม

แต่พอปิดทองไปได้บ้าง โยมก็เริ่มผิดหวังอีก บอกว่า ตอนเป็นหลวงพ่อกับ ขาว งามกว่ามาก เป็นปัญหาเนื่องจากแสงสะท้อนเป็นเงาแวววาว

อย่างไรก็ดี ตอนนั้นสถาปนิกบอกว่าจะทดลองนำสเปคโกล์สามดวงหรือ ห้าดวงมาฉายส่องลองดูว่า จะช่วยให้แก้ไขปัญหาเรื่องเงาสะท้อนออกไปได้แค่ไหนเพียงใด และจะต้องสร้างฐานเสริมถาวรอีก เพราะแท่นซุกซึ่งข้างล่างใหญ่ ตอนนั้นทำฐานชั่วคราวซ้อนไว้ จะต้องทำใหม่ ถ้าแก้ปัญหามาโดยจัดสเปคโกล์ส่อง ได้ที่ดีแล้ว และออกแบบฐานใหม่นี้โดยฝังสเปคโกล์เข้าไปในฐานนั้น ก็ยังมีความหวังว่าจะแก้ปัญหาลักษณะเงาสะท้อนนี้ได้ และทำให้ดูเหมาะสมยิ่งขึ้น

พระประธานนั้น ข้อสำคัญอยู่ที่ เป็นเครื่องสื่อพุทธคุณ คือ พระปัญญาคุณ พระวิสุทธิคุณ และที่เรายกกันมากก็คือ พระมหากรุณาคุณ

เวลามาที่พระประธาน ได้กราบไหว้วันมัสการ ก็ทำให้จิตใจของเราเบิกบานผ่องใส มีความสุข เราอาจมีจิตใจว่า รุ่งเรืองดีขึ้นกว่าเดิมมาจากบ้าน หรือจากที่อื่นๆ ภายนอก พอเข้ามาที่วัดแล้ว เห็นพระประธาน จิตใจของเราสบาย นั่นก็คือพุทธคุณเกิดผลแก่จิตใจของเรา คือ เมตตาเกิดมีผล ทำให้จิตใจของเราสบาย มีความสุข มีปิติ คือความอิ่มใจ และมีความสุข

พูดโดยทั่วไป พระพุทธรูปนั้น เราสร้างให้มีลักษณะสงบ ยิ้มด้วยเมตตา และมีลักษณะหลุดพ้น เป็นอิสระ ไม่ยึดติดในโลก คือ ท่านพ้นอยู่เหนือโลก แต่เป็นที่พึ่งแก่เรา ถ้าพระพุทธรูปสื่อพุทธคุณอย่างนี้ได้ ก็จะเกิดผลต่อจิตใจของผู้คนมัสการ ทำให้เกิดบุญกุศล อย่างน้อยก็เกิดปสาทะ ซึ่งเป็นบุญข้อแรกที่จะมีขึ้นในจิตใจของพุทธศาสนิกชน ในเวลาสัมผัสพระศาสนา เริ่มแต่ได้พบเห็นพระสงฆ์ ตามหลักที่ว่า สมณานนฺจ ทสฺสนํ การเห็นสมณะเป็นอุดมมงคล เมื่อเห็นสมณะ ก็ทำให้จิตใจผ่องใส

นี่เป็นจุดสำคัญที่บุญกุศลตั้งต้นได้ เพราะถ้าจิตใจไม่ผ่องใส คือขุ่นมัว เกรี้ยวหมอง บุญก็เกิดยาก และความผ่องใสของจิตใจก็เป็นบุญอยู่แล้วในตัว

แก้ความเข้าใจ ความหมายของบุญ ที่แคบและเพี้ยนไป

บุญกุศลนี้ มีทางทำให้เกิดขึ้นได้มากมาย แต่ข้อสำคัญอยู่ที่จิตใจของโยมเอง แต่เมื่อเราต้องการให้จิตใจผ่องใส อะไรจะมาช่วยทำให้ผ่องใสได้ ตอนนี้อย่าอาศัยพระประธาน แต่พระพุทธรูปเจ้าสอนไว้ว่า มีวิธีปฏิบัติหลายอย่างที่จะทำให้เกิดบุญกุศล

วันนี้จึงขอพูดเรื่องบุญนิดๆ หน่อยๆ เพราะคำว่าบุญเป็นคำสำคัญในพระพุทธศาสนา และเวลานี้ความเข้าใจเกี่ยวกับคำว่า “บุญ” ก็แคบมาก หรือบางทีก็ถึงกับเพี้ยนไป

แง่ที่ ๑ ยกตัวอย่าง ที่ว่าบุญมีความหมายแคบลงหรือเพี้ยนไปนี้ เช่น เมื่อเราพูดว่าไปทำบุญทำทาน โยมก็นึกว่าทำบุญคือถวายข้าวของแก่พระสงฆ์ บุญก็เลยมักจะจำกัดอยู่แค่นั้น คือการให้ แล้วก็ต้องถวายแก่พระเท่านั้นจึงเรียกว่า บุญ ถ้าไปให้แก่ชาวบ้าน เช่นให้แก่คนยากจน คนตกทุกข์ได้ยาก เราเรียกว่าให้ทาน

ภาษาไทยตอนหลังนี้ จึงเหมือนกับแยกกันระหว่างทำบุญกับให้ทาน ทำบุญ คือถวายแก่พระ ให้ทาน คือให้แก่คนทุกข์ยากลำบาก โดยเฉพาะคนตกทุกข์ได้ยาก

เมื่อเพี้ยนไปอย่างนี้นานๆ คงต้องมาทบทวนกันดู เพราะความหมายที่เพี้ยนไปนี้กลายเป็นความหมายในภาษาไทยที่บางที่ยอมรับกันไปจนคิดว่าถูกต้องด้วยซ้ำ แต่พอตรวจสอบด้วยหลักพระศาสนาแล้ว ก็ไม่จริง เพราะว่าทานนั้นเป็นคำกลางๆ

การถวายของแก่พระ ที่เราเรียกว่าทำบุญนั้น เมื่อว่าเป็นภาษาบาลี จะเห็นชัดว่าท่านเรียกว่าทานทั้งนั้น แม้แต่ทำบุญอย่างใหญ่ที่มีการถวายของแก่พระมากๆ เช่น ถวายแก่สงฆ์ ก็เรียกว่าสังฆทาน ทำบุญทอดกฐิน ก็เรียกว่ากฐินทาน ทำบุญทอดผ้าป่าก็เป็น บังสุกุลจีวรทาน

ไม่ว่าถวายอะไร ก็เป็นทานทั้งนั้น ถวายสิ่งก่อสร้างในวัด จนถวายทั้งวัด ก็เรียกเสนาสนทาน หรือวิหารทาน ทานทั้งนั้น

ในแง่นี้ จะต้องจำไว้ว่า ทานนี้เป็นเพียงส่วนหนึ่งของการทำบุญ เมื่อเราพูดว่าทำบุญ คือ ถวายของพระ บุญก็เลยแคบลง มาเหลือแค่ทานอย่างเดียว ลืมนี้ไปว่ายังมีวิธีทำบุญอื่นๆ อีกหลายอย่าง นี่ก็เป็นแง่หนึ่งละ

แง่ที่ ๒ ก็คือความแคบในแง่ที่เมื่อคิดว่า ถ้าให้แก่คนตกทุกข์ได้ยากหรือแก่ชาวบ้านก็เป็นทานแล้ว ถ้าเข้าใจเลยไปว่า ไม่เป็นบุญ ก็จะยุ่งกันใหญ่ ที่จริง ไม่ว่าให้แก่ใคร ก็เป็นทาน และเป็นบุญทั้งนั้น จะต่างกันก็เพียงว่าบุญมากบุญน้อยเท่านั้นเอง

การวัดว่าบุญมากบุญน้อย เช่นในเรื่องทานนี้ ท่านมีเกณฑ์หรือมีหลักสำหรับวัดอยู่แล้วว่า

๑. ตัวผู้ให้ คือทายกทายิกา มีเจตนาอย่างไร
๒. ผู้รับ คือปฏิกาคห มีคุณความดีแค่ไหน
๓. วัตถุ หรือของที่ให้ คือไทยธรรม^๑ บริสุทธ^๒ สมควร เป็นประโยชน์เพียงใด

^๑ ไทยธรรม มาจากภาษาบาลีว่า เทยฺยธมฺม แปลว่า สิ่งที่จะพึงให้ หรือของที่ควรให้

ถ้าปฏิกาคห คือผู้รับ เป็นผู้ที่มีศีล มีคุณธรรมความดี ก็เป็นบุญมากขึ้น ถ้าปฏิกาคหเป็นคนไม่มีศีล เช่นเป็นโจรผู้ร้าย เราก็ได้บุญน้อย เพราะดีไม่ดี ให้ไปแล้ว เขากลับอาศัยผลจากของที่เราให้ เช่นได้อาหารไปกินแล้ว ร่างกายแข็งแรง ก็ยิ่งไปทำการร้ายได้มากขึ้น กลับเกิดโทษ

วัตถุสิ่งของที่ถวาย ถ้าบริสุทธิ์ ได้มาโดยสุจริต เป็นของที่ เป็นประโยชน์ มีคุณค่าแก่ผู้รับไป สมควรหรือเหมาะสมแก่ผู้รับนั้น เช่น ถวายจีวรแก่พระสงฆ์ แต่ให้เสื้อแก่คฤหัสถ์ เป็นต้น ก็เป็นบุญมาก

ส่วนตัวผู้ให้ ก็ต้องมีเจตนาที่เป็นบุญเป็นกุศล ตั้งใจดี ยิ่งถ้าเจตนาอันประกอบด้วยปัญญา ก็มีคุณสมบัติดีประกอบมากขึ้น ก็ยิ่งได้บุญมาก

เป็นอันว่า การให้เป็นทานทั้งสิ้น ไม่ว่าจะถวายแก่พระหรือจะให้แก่คฤหัสถ์ชาวบ้าน จึงต้องมาทบทวนความหมายกันใหม่ ว่า

๑. ได้บุญ ไม่ใช่เฉพาะถวายแก่พระ

๒. บุญ ไม่ใช่แค่ทาน

ให้ทานอย่างไร

จึงจะได้ทำบุญอย่างสมบูรณ์

ทีนี้ก็มาดูว่า บุญนั้นแค่ไหน การทำบุญ ท่านเรียกว่า บุญกิริยา หรือเรียกยาวว่า บุญกิริยาวัตถุ คือเรื่องของการทำบุญ ญาติโยมที่คุ้นวัดจะนึกออกว่า บุญกิริยาวัตถุ มี ๓ อย่าง คือ

๑. **ทาน** การให้ เผื่อแผ่ แบ่งปัน
๒. **ศีล** การประพฤติสุจริต มีความสัมพันธ์ดีงาม ไม่เบียดเบียนกัน
๓. **ภาวนา** ฝึกอบรมพัฒนาจิตใจ เจริญปัญญา

ทาน ก็เป็นบุญอย่างหนึ่ง ศีล ก็เป็นบุญอย่างหนึ่ง ภาวนา ก็เป็นบุญอย่างหนึ่ง และสูงขึ้นไปตามลำดับด้วย

ศีลเป็นบุญที่สูงกว่าทาน ภาวนาเป็นบุญที่สูงกว่าศีล แต่เราสามารถทำไปพร้อมกันทั้ง ๓ อย่าง

เหตุใดจึงเรียกการถวายของแก่พระที่วัดว่าเป็นการทำบุญ แต่ให้แก่ชาวบ้านเรียกว่าเป็นทานเฉยๆ เรื่องนี้อาจเกิดจากการที่ว่า

๑. เวลาเราไปถวายแก่พระที่วัด เราไม่ใช่ถวายทานอย่างเดียวเท่านั้น คือ ในเวลาที่เราไปถวายสิ่งของเครื่องไทยธรรม หรือทำอะไรที่วัดนั้น นอกจากทานเป็นอย่างอื่นที่ ๑ แล้ว

๒. ศีลเราก็ได้รักษาไปด้วย คือ เราต้องสำรวมกายวาจาอยู่ในระเบียบแบบแผนวัฒนธรรมประเพณี เรื่องมารยาทอากัปกิริยา และการสำรวมวาจาต่างๆ นี่ เป็นศีลทั้งสิ้น และเวลานั้นเรางดเว้นความไม่สุจริตทางกายวาจา ความไม่เรียบร้อย การเบียดเบียนทุกอย่างทางกายวาจา เราละเว้นหมด เราอยู่ในกายวาจาที่ดีงาม ที่ประณีต ที่สำรวม ที่ควบคุม นี่ถือเป็นศีล

๓. ในด้านจิตใจ จะด้วยบรรยากาศของการทำบุญก็ตาม หรือด้วยจิตใจที่เรามีความเลื่อมใสตั้งใจไปด้วยศรัทธาก็ตาม จิตใจของเราก็ดีงามด้วย เช่น มีความสงบ มีความสดชื่น เบิกบานผ่องใส มีความอิมใจ ตอนนี้เราก็ได้ภาวนาไปด้วย

ยิ่งถ้าพระได้อธิบายให้เข้าใจในเรื่องการทำทานนั้นว่า ทำเพื่ออะไร มีประโยชน์อย่างไร สัมพันธ์กับบุญหรือการปฏิบัติธรรมอื่นๆ อย่างไร ฯลฯ เรามองเห็นคุณค่าประโยชน์นั้น และมีความรู้ความเข้าใจธรรม เข้าใจเหตุผลต่างๆ มากขึ้น เราก็ได้ปัญญาด้วย

ด้วยเหตุที่ว่ามานี้ ก็จึงกลายเป็นว่า เมื่อเราไปที่วัดนั้น แม้จะไปถวายทานอย่างเดียว แต่เราได้หมดทุกอย่าง ทานเราก็ทำ ศีลเราก็พลอยรักษา ภาวนาเราก็ได้ ทั้งภาวนาด้านจิตใจ และภาวนาด้านปัญญา

เพราะฉะนั้น เมื่อเราไปที่วัด ถ้าเราปฏิบัติถูกต้อง เราจึงไม่ได้ถวายทานอย่างเดียว แต่เราได้มาครบ

ตอนแรกเราตั้งใจไปถวายทานอย่างเดียว แต่เมื่อไปแล้ว เราได้มาครบทั้งสาม

ที่นี่ เราจะบอกว่า เราไปถวายทานมา เราก็พูดไม่ครบ ก็เลยพูดว่าเราไปทำบุญ เพราะว่าเราได้ทั้งสามอย่าง

ที่ว่ามานี้ ก็เป็นเหตุให้การถวายทานอย่างเดียว กลายเป็นมีความหมายเป็นทำบุญ (ครบทั้งสามอย่าง)

เมื่อโยมเข้าใจอย่างนี้แล้ว ต่อไป เวลาไปถวายทานที่วัด ก็ต้องทำให้ได้บุญครบทั้ง ๓ อย่าง คือ ถวายทานอย่างเดียว แต่ต้องให้ได้ทั้งศีล ทั้งภาวนาด้วย อย่างนี้จึงจะเรียกว่า “ทำบุญ” ที่แท้จริง

ไปทำบุญอย่างเดียว แต่ได้กลับมาสามอย่าง

คราวนี้เราก็มাত্রตรวจสอบตัวเองว่า ทานของเราได้ผล สมบูรณ์ไหม เริ่มตั้งแต่ด้านจิตใจว่า เจตนาของเราดีไหม

เจตนาที่นั่นท่านยังแยกออกไปอีกเป็น ๓ คือ

๑. **บุพเจตนา** เจตนาก่อนให้ คือตั้งแต่ตอนแรก เริ่มต้นก็ตั้งใจดี มีความเลื่อมใส จิตใจเบิกบาน และตั้งใจจริง แข็งแรง มีศรัทธามาก ต่อไป

๒. **มูฏจนเจตนา** ขณะถวายก็จริงใจจริงจัง ตั้งใจทำด้วยความเบิกบานผ่องใส มีปัญญา รู้เข้าใจ

๓. **อปราปรเจตนา** ถวายไปแล้ว หลังจากนั้น ระลึกขึ้นเมื่อไร จิตใจก็เอิบอิมผ่องใสว่่า ที่เราทำไปนี่ดีแล้ว ทานนั้นเกิดผลเป็นประโยชน์ เช่น ได้ถวายบำรุงพระศาสนา พระสงฆ์จะได้มีกำลังแล้วท่านก็จะได้ปฏิบัติศาสนกิจ ช่วยให้พระศาสนาเจริญงอกงามมั่นคง เป็นปัจจัยให้สังคมของเราอยู่ร่มเย็นเป็นสุข นึกขึ้นมาเมื่อไรก็เอิบอิมปลื้มใจ ท่านใช้คำว่า “อนุสรณ์ด้วยโสมนัส”

ถ้าโยมอนุสรณ์ด้วยโสมนัสทุกครั้งหลังจากที่ทำบุญไปแล้ว โยมก็ได้บุญทุกครั้งทีอนุสรณ์นั้นแหละ คือ ระลึกขึ้นมาคราวไหน ก็ได้บุญเพิ่มคราวนั้น

นี่คือเจตนา ๓ กาล ซึ่งเป็นเรื่องสำหรับ *ทายก*

ส่วน **ปฏิกาค** คือผู้รับ ถ้าเป็นผู้มีศีล มีคุณธรรมต่างๆ มาก ก็ถือว่าเป็นบุญเป็นกุศลมาก เพราะจะได้เกิดประโยชน์มาก เช่น พระสงฆ์ เมื่อเป็นผู้ทรงศีล ทรงไตรสิกขา ท่านก็สามารถทำให้ ทานของเราเกิดผลงอกเงยออกไปกว้างขวาง เป็นประโยชน์แก่ ประชาชน ช่วยให้ธรรมแผ่ขยายไปในสังคม ให้ประชาชนอยู่ร่มเย็น เป็นสุข และดำรงพระศาสนาได้จริง

ส่วนไทยธรรม คือวัตถุที่ถวาย ก็ให้เป็นของบริสุทธิ์ ได้มา โดยสุจริต สมควรหรือเหมาะสมแก่ผู้รับ และใช้ได้เป็นประโยชน์

นี่เป็นองค์ประกอบต่างๆ ที่จะใช้พิจารณาตรวจสอบ และ ต้องพยายามอย่างที่สุดไปแล้วว่า แม้ว่าเราจะไปทำทานอย่าง เดียว ก็ต้องให้ได้ทั้งศีล ทั้งภาวนาด้วย อย่างนี้จึงจะเรียกว่าทำ บุญกันจริงๆ ชนิดพูดได้เต็มปาก มิฉะนั้นโยมก็จะได้แค่ไปถวาย ทานเฉยๆ แล้วก็ไปเรียกอ้อมแอ้มว่าทำบุญ

เพราะฉะนั้น ถ้าโยมไปวัดแล้วบอกว่า ฉันไปทำบุญมา ก็ จะต้องตรวจดูด้วยว่า เอ.. ที่จริงเราได้แค่ทานหรือเปล่า หรือว่าเรา ได้ครบเป็นบุญเต็มจริงๆ

ถ้าเป็นบุญ ก็คือได้ครบทั้ง ๓ ประการ ทั้งทาน ทั้งศีล ทั้ง ภาวนา

ถ้าจะทำบุญ ก็ควรทำให้ครบทุกความหมาย

ถึงตอนนี้ ก็เลยถือโอกาสเล่าความหมายของ “บุญ” นิดหน่อย คำว่า “บุญ” นั้น มาจากศัพท์ภาษาบาลีว่า “บุญญ”

บุญญะ นี้แปลว่าอะไรบ้าง

๑. บุญ แปลว่า ชำระจิตใจให้บริสุทธิ์สะอาด ใจของเรา กำลังเศร้าหมอง ชุ่มมัวมา พอทำบุญ อย่างเช่นถวายทาน เพียงเริ่มตั้งใจ จิตใจของเราก็สะอาด บริสุทธิ์ผ่องใสขึ้น

การชำระจิตใจให้บริสุทธิ์ ก็คือ กำจัดสิ่งเศร้าหมองที่เรียกว่ากิเลสทั้งหลายออกไป เริ่มตั้งแต่ทาน ก็กำจัดความโลภ ความเห็นแก่ตัว ความมีใจคับแคบตระหนี่หวงแหน ความยึดติดลุ่มหลงในวัตถุสิ่งของ ทำให้จิตใจเป็นอิสระ พร้อมทั้งจะก้าวต่อขึ้นไปในคุณความดีอย่างอื่น หรือเปิดช่องให้นำเอาคุณสมบัตินั้นๆ มาใส่เพิ่มแก่ชีวิตได้ ทำให้ชีวิตจิตใจเฟื่องฟูขึ้น

คนที่ทำบุญ คือทำความดี จิตใจก็จะเฟื่องฟูขึ้นในคุณงามความดี เพิ่มพูนคุณสมบัตินี้ๆ ให้แก่ชีวิตจิตใจของตน

บุญนั้น มีมากมาย เตี่ยจะพูดต่อไป ยิ่งเราทำบุญมาก เราก็เพิ่มคุณสมบัตินี้ๆ ให้แก่ชีวิตของเรา

ภาษาสมัยนี้มีคำหนึ่งว่า “คุณภาพชีวิต” คนสมัยโบราณเขาไม่ต้องมีคำนี้ เพราะเขามีคำว่า “บุญ” อยู่แล้ว

คำว่าบุญนี้ครอบคลุมหมด ทำบุญทีหนึ่ง ก็เพิ่มคุณสมบัติให้กับชีวิตของเราทีหนึ่ง ทั้งคุณสมบัติในกาย ในวาจา และในใจ ของเราทั้งประณีตขึ้น วาจาของเราทั้งประณีตขึ้น จิตใจของเราทั้งประณีตขึ้น ปัญญาของเราทั้งประณีตขึ้น ดีเพิ่มขึ้นไปเรื่อยๆ

๒. บุญ แปลว่า ทำให้เกิดภาวะน่าบูชา บุญนั้นทำให้น่าบูชา คนที่มีบุญก็เป็นคนที่น่าบูชา เพราะเป็นคนที่มีความดี มีคุณธรรม มีความดี ถ้าไม่มีคุณความดีก็ไม่น่าบูชา

ที่น่าบูชา ก็คือ ยกย่อง หรือเชิดชู คนที่ทำบุญทำกุศล จิตใจดีงาม มีคุณธรรมมาก ก็เป็นคนที่น่าเชิดชู น่ายกย่อง แล้วทำให้เกิดผลที่น่าเชิดชูบูชาด้วย

ไปๆ มาๆ เดี่ยวจะพูดความหมายของบุญมากไป ขอพูดเพียงเป็นตัวอย่าง ให้เห็นว่า ที่จริงศัพท์เหล่านี้มีความหมายมากหลายประการ

ความหมายอีกอย่างหนึ่งที่พระพุทธเจ้าตรัสไว้ คือ บุญนั้นเป็นชื่อของความสุข พอทำบุญแล้ว จิตใจก็สุข เอิบอิ่ม เป็นความสุขที่ประณีตลึกซึ้ง

การทำบุญเป็นความสุขที่มีผลระยะยาว ไม่เหมือนอาหารที่รับประทาน หรือสิ่งภายนอกที่บำรุงบำเรอกาย พอผ่านไปหมด ก็หาย ความสุขก็สิ้นไป บางที พอนึกใหม่ กลายเป็นทุกข์ เพราะมันไม่มีเสียแล้ว มันขาดไป ต้องหาใหม่

แต่บุญเป็นสุขที่เข้าไปถึงเนื้อตัวของจิตใจ เป็นความสุขที่เต็มอิ่ม ทำให้เกิดปิติในบุญ และเมื่อเราทำไปแล้ว มันก็ไม่หมด นึกถึงเมื่อไร ก็ใจเอิบอิ่มผ่องใสเรื่อยไป เป็นความสุขที่ยั่งยืนยาวนาน

อีกประการหนึ่ง บุญ เป็นสิ่งที่พึงศึกษา พระพุทธเจ้าตรัสสอนให้ศึกษาบุญ

พุทธพจน์มีอยู่ชุดว่า (พ.วิติ.๒๕/๒๐๐/๒๔๑) “บุญญเมว โส สิกขะเยย” แปลว่า คนนั้น “พึงศึกษาบุญ”

คำว่า “ศึกษา” ก็คือ ฝึกขึ้นมา ทำให้ได้ให้เป็น ให้ก้าวหน้า เจริญงอกงามขึ้นไปในความดีและในคุณสมบัติทั้งหลายนั่นเอง หมายความว่า บุญนี้เราต้องทำให้เพิ่มขึ้นและประณีตขึ้นเรื่อยๆ

อย่างที่พูดเมื่อกว่า บุญเป็นคุณสมบัติ เป็นความดี ทางกายบ้าง ทางวาจาบ้าง ทางใจบ้าง รวมไปถึงทางปัญญา เราต้องเพิ่มโดยฝึกขึ้นมา

เมื่อฝึกกายวาจา ฝึกจิตใจ ฝึกปัญญา ชีวิตของเราก็พัฒนา ประณีตงอกงามขึ้นเรื่อย เรียกว่าเป็นการพัฒนาชีวิตหรือพัฒนาตนเอง นี่แหละ พูดสั้นๆ คำเดียวว่า “บุญ”

เพราะฉะนั้น บุญนี้ อย่าไปยุติหรือหยุดอยู่ เราต้องศึกษาบุญ มีบุญอะไร มีคุณสมบัติความดีอะไรที่ควรจะทำเพิ่ม เพื่อให้ชีวิตของเราดีขึ้น และทำให้เกิดประโยชน์กว้างขวางออกไป ก็ก้าวต่อไป มิฉะนั้นเราจะติดอยู่ จมอยู่ หรือว่าชะงักตันอยู่กับที่เท่าเดิม

คนที่ทำบุญ ไม่ควรจะติดอยู่เท่าเดิม แต่ควรจะก้าวหน้าไปในบุญ

นี่เป็นความหมายต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับเรื่องบุญ นำมาพูดพอให้โยมเห็นแนวทาง ความจริงนั้น แต่ละอย่างยังสามารถขยายออกไปได้มาก แต่ให้เห็นเค้าว่าตั้งต้นอย่างนี้

หนทางที่จะทำบุญ มีอยู่มากมาย

ได้บอกเมื่อทำบุญนั้นมีมาก การทำบุญไม่ใช่เฉพาะทานเท่านั้น พระพุทธเจ้าตรัสไว้โดยสรุปอย่างสั้นที่สุดว่ามี ๓ คือ บุญ กิริยาวัตถุ ๓ ได้แก่

๑. ทาน

๒. ศีล

๓. ภาวนา

อย่างที่พูดไว้ตอนต้นแล้ว

ทีนี้ ต่อมา พระอรรถกถาจารย์^๑ คงอยากจะให้ญาติโยมเห็นตัวอย่างมากๆ ท่านจึงขยายความให้กว้างออกไปอีก เพื่อเห็นช่องทางในการทำบุญเพิ่มขึ้น ท่านจึงเพิ่มเข้าไปอีก ๗ ข้อ รวมเป็น บุญกิริยาวัตถุ ๑๐ ซึ่งขอนำเอามาทบทวนกับญาติโยม ในฐานะที่เป็นผู้ทำบุญอยู่เสมอ ต่อจากบุญ ๓ คือ ทาน ศีล ภาวนา

๔. **อปจายนมัย** ทำบุญด้วยการให้ความเคารพ มีความอ่อนโยน สุภาพอ่อนน้อม ให้เกียรติแก่กัน เคารพยกย่องท่านผู้มีความเป็นผู้ใหญ่ ผู้สูงด้วยคุณธรรมความดี เป็นต้น หรือที่นิยมกันในสังคมของเรา เคารพกันโดยวัชฐมิ ชาติวุฒิ และคุณวุฒิ แต่ในทางพระศาสนาถือว่า คุณวุฒิสำคัญที่สุด

^๑ พระอรรถกถาจารย์ คือ พระอาจารย์ผู้เรียบเรียงคัมภีร์อธิบายความหมายของพุทธพจน์ในพระไตรปิฎก

อุปายนัยนี้ ก็เป็นบุญอย่างหนึ่ง เพราะเป็นการโน้มน้าวไปในทางที่จะฝึกตน และเป็นการช่วยกันรักษาสังคມนี้ ให้เราอยู่กันด้วยความรู้สึกที่จะเอื้อเฟื้อ ทำให้มีความสงบร่มเย็น

ถ้าในสังคມไม่มีการให้เกียรติ ไม่มีความเคารพกัน ก็จะมีวุ่นวายมาก จิตใจก็จะแข่งกระด้าง โน้มไปในทางที่จะกดจะข่มกัน คอยจะก้าวร้าว กระทบกระแทกกันเรื่อย

แต่พอเรามีความเคารพ ให้เกียรติแก่กัน มีความสุภาพ อ่อนโยน จิตใจของเราก็นุ่มนวล โน้มเข้าไปในทางของการฝึกตน การเป็นอยู่ร่วมกันก็ดี บรรยาการก็ดี งดงาม เป็นสุข บุญก็เกิดขึ้น

๕. **ไวยาวัจจมัย** ทำบุญด้วยการช่วยเหลือ รับใช้ บริการ คนไม่มีเงิน ก็ไม่ใช่ว่าทำบุญไม่ได้ ไวยาวัจจมัยกุศลนี้ ทำได้ทุกคน

อย่างสมัยก่อนนี้ ก็นิยมมาลงแรงช่วยกันในเวลาว่างส่วนรวม โดยเฉพาะสังคມไทยสมัยก่อน มีศูนย์กลางอยู่ที่วัด เวลาว่างงานวัด ชาวบ้านก็มาลงแรง ช่วยเหลือ รับใช้ ทำอะไรต่ออะไร คนละอย่างสองอย่าง ให้กิจกรรมส่วนรวมที่วัดนั้นสำเร็จด้วยดี

วันนี้ก็เป็นตัวอย่าง หลายท่านมาทำบุญด้วยไวยาวัจจมัยกุศล ชนิดพรรณนาได้ไม่มีที่สิ้นสุด คือมาช่วยเหลือรับใช้บริการบำเพ็ญประโยชน์ ไม่ว่าจะเป็นตำรวจ ทหารเรือ ทหารทั้งหลาย หรือว่าเด็กๆ นักเรียน ตลอดจนจนญาติโยมก็มาทำกันทั้งนั้น

ย้อนหลังไปก่อนวันนี้ ก็มาช่วยกันปลูกต้นไม้ มาทำความสะอาด มาทำถนน ฯลฯ ตลอดจนมาช่วยถ่ายรูปเก็บไว้ ทั้งหมดนี้ก็เป็นไวยาวัจจมัยกุศล

พูดสั้นๆ ว่ามาช่วยกัน คือเจตนาที่จะมาบำเพ็ญประโยชน์ ช่วยเหลือ รับใช้ บริการ ทำกิจส่วนรวมให้สำเร็จ เป็นบุญอีกแบบหนึ่ง

๖. **ปัตติทานมัย** ทำบุญด้วยการให้ส่วนบุญ หมายความว่า ให้ผู้อื่นมีส่วนร่วมในบุญ หรือในการทำบุญด้วย

เวลาเราทำความดีอะไรสักอย่าง ก็ไม่ห่วงแหนไว้ เราเปิดโอกาสให้คนอื่นได้มีส่วนร่วมบุญ ด้วยการทำความดีด้วยกัน ทั้งผู้มาร่วม และผู้ให้โอกาส ก็ได้บุญเพิ่มทั้งสองฝ่าย

คนที่ให้เขาร่วม ตัวเองบุญก็ไม่ได้ลดลง เดียวจะนึกว่าคนอื่นมาแย่งบุญ เปล่า กลับยิ่งได้มากขึ้น

เพราะฉะนั้น พระพุทธเจ้าจึงตรัสว่า คนที่ทำบุญด้วยตน กับคนที่ทำบุญด้วยตนแล้วยังชวนคนอื่นมาทำด้วยนั้น คนหลังได้บุญมากกว่า เมื่อให้ส่วนร่วมแก่ผู้อื่นมาทำความดีด้วยกัน บุญกุศลก็ยิ่งเพิ่มมาก

๗. **ปัตตานุโมทนามัย** ทำบุญด้วยการอนุโมทนาส่วนบุญ คือพลอยชื่นชมยินดี หรือแสดงความยินดี ยอมรับ เห็นชอบในการทำ ความดี คือในการทำบุญของผู้อื่น เมื่อเขาทำบุญ ทำความดี เราก็พลอยชื่นใจอนุโมทนาด้วย

อย่างสมัยก่อนนี้ เวลาญาติโยมไปทำบุญที่วัด ก็อาจจะเดินผ่านบ้านโน้นบ้านนี้ พอเดินผ่านบ้านนี้ เห็นคนที่รู้จักกัน ก็บอกว่า ฉันไปทำบุญมานะ แบ่งบุญให้ด้วย บ้านที่ได้ฟังก็บอกว่า ขอโมทนาด้วยนะ นี่คือการปัตตานุโมทนา ซึ่งเป็นการฝึกนิสัยจิตใจ ให้เราพลอยยินดีในการทำ ความดีของคนอื่น ไม่ซึ่งเคียดริษยาหรือหมั่นไส้ แต่ให้มีจิตใจชื่นบานด้วยการเห็นคนอื่นทำความดี

เมื่อเราพลอยขึ้นบานกับการทำความดีของคนอื่น
อนุโมทนาด้วย เราก็ได้บุญด้วย นี่คือนุญที่เกิดจากการอนุโมทนา

ทำบุญ ต้องให้สมบูรณ์ขึ้น ไปถึงปัญญา

๘. **กรรมสวนมัย** ทำบุญด้วยการฟังธรรม ธรรมะเป็นเรื่อง
สำคัญที่จะทำให้เรามีปัญญา ทำให้เรามีหลักในการประพฤติ
ปฏิบัติและดำเนินชีวิตที่ดี

ถ้าเราไม่อ่านไม่ฟัง ไม่รู้จักหาความรู้ ไม่ถามไถ่ ไม่มีการฟัง
ธรรม ไม่อ่านหนังสือธรรมะ ความก้าวหน้าในธรรมของเราอาจจะ
ชะงัก แล้วการที่จะเจริญในบุญก็จะเป็นไปได้ยาก จึงต้องมีข้อนี้มา
ช่วย ท่านจึงสอนให้มีกรรมสวนมัย คือทำบุญด้วยการฟังธรรม ซึ่ง
จะทำให้รู้หลัก มองเห็นช่องทางแม้แต่ในการทำบุญ เพิ่มขึ้นอีก

๙. **กรรมเทศนามัย** ทำบุญด้วยการแสดงธรรม การแสดง
ธรรมให้ผู้อื่นฟัง ก็เป็นบุญ

แต่ในเวลาแสดงธรรมให้ผู้อื่นฟัง ต้องตั้งใจให้ถูกต้อง ท่าน
ว่า ถ้ามีเจตนาหาลาก หาเสียง ถือว่าเจตนาไม่ดี มุ่งที่ผลส่วนตัว
จะไม่มีผลมาก แต่ถ้าตั้งใจเจตนาว่า เราจะแสดงธรรมไปเพื่อให้โยม
ได้รู้เข้าใจถูกต้อง ให้มีสัมมาทิฐิ ให้โยมได้รับประโยชน์ ให้โยมได้
พัฒนาชีวิตขึ้นไป ผู้ที่แสดงธรรมก็ได้บุญด้วย

ถึงโยมก็เหมือนกัน ก็ทำบุญข้อกรรมเทศนามัยนี้ได้ โดยนำ
ธรรมไปบอก ไปเผื่อแผ่ ไปสอนลูกสอนหลาน ให้รู้จักสิ่งที่ถูกต้องดี
งาม ให้เขาเจริญในทาน ศีล ภาวนาด้วย

เริ่มตั้งแต่ไปแนะนำในครอบครัวของตัวเอง ทำบุญกับลูก กับหลานก็ได้ ด้วยธรรมเทศนามัยนี้

ยิ่งถ้าเป็นเรื่องที่ยาก หรือเขาไม่เคยสนใจ เราก็ได้ฝึกตัวเอง หาทางที่จะสอนที่จะแนะนำอธิบายให้ได้ผล ทำให้เขามีปัญญา ทำให้เขาทำดี เป็นคนดีได้ เราเองก็ปลื้มใจ ได้พัฒนา ก็ยิ่งได้บุญมาก

๑๐. **ทฤษฎีบุญกรรม** ทำบุญด้วยการทำความเห็นให้ตรง คือทำความคิดความเข้าใจให้ถูกต้อง

ความเห็นถูกต้องนี้ ต้องทำกันอยู่เสมอ ไม่ว่าจะทำอะไร ควรพิจารณาตรวจสอบกิจกรรมทุกอย่างว่า เราทำด้วยความรู้เข้าใจถูกต้องหรือเปล่า เช่นเมื่อทำทาน ก็พิจารณาว่าเราทำด้วยความเข้าใจถูกต้องไหม เรื่องนี้เป็นไปได้มากกว่า โยมหลายท่านอาจจะทำด้วยความเข้าใจผิดอยู่ก็ได้

ไม่ว่าอะไร เช่นอย่างรักษาศีล บางทีก็รักษาไปตามตัวบท พญัญชนะ หรือตามที่ยึดถือกันมา ไม่เข้าใจจริง เมื่อเราไปฟังธรรม เราก็มาปรับความเห็นของตัวเองให้ถูกต้อง แล้วการทำบุญข้ออื่นๆ ก็ จะพลอยถูกต้องไปด้วย

เพราะฉะนั้น เรื่องทฤษฎีบุญกรรม หรือการทำความเห็นให้ตรง ให้ถูกต้องนี้ จึงเป็นเรื่องสำคัญ ต้องพัฒนาอยู่เสมอ ไม่ว่าจะทำอะไร ต้องมีความเข้าใจที่ถูกต้องประกอบอยู่

ทั้งหมดนี้รวมเป็น ๑๐ ข้อ แต่ใน ๑๐ ข้อนี้ ที่เป็นหลัก ก็คือ ทาน ศีล ภาวนา ส่วนที่เติมมา ๗ ข้อนั้น เป็นการขยายจาก ๓ ข้อ ต้น เพื่อให้เห็นความหมายและช่องทางที่จะทำบุญเพิ่มขึ้น

บุญที่แผ่แผ่ความสุขออกไป ให้ความมั่งคั่งทั้งแก่ชีวิตของเราและทั่วสังคม

ข้อที่ขยายเพิ่มขึ้นนั้น ๑๖/จาคะนัย กิติ ไวยาวัจจมะย กิติ อยู่
ในหมวดศีล คือ การที่มีคุณภาพ อ่อนโยน นบไหว ให้เกียรติแก่
กัน และการช่วยเหลือรับใช้บริการ ก็เป็นเรื่องด้านความสัมพันธ์กับ
ผู้อื่นในสังคม จึงเป็นเรื่องของศีล จัดอยู่ในหมวดศีล

ตอนนี้เรียกว่าสงเคราะห์ คือจัดประเภท

ต่อไป ปัตติทานนัย การให้ส่วนบุญแก่ผู้อื่น หรือให้ผู้อื่นมี
ส่วนร่วมบุญ นี้จัดอยู่ในทาน

จะเห็นว่า ทานมีความหมายกว้าง ไม่ใช่เฉพาะให้ของเท่า
นั้น แต่การให้ความมีส่วนร่วมในการทำความดี หรือให้โอกาสผู้อื่น
ร่วมทำความดี รวมทั้ง ปัตตานุโมทนา อนุโมทนาบุญที่ผู้อื่นทำ คือ
ให้ความร่วมมือในการที่ผู้อื่นทำความดี ก็เป็นบุญในการให้ชนิด
หนึ่งเหมือนกัน จึงอยู่ในหมวดทานด้วย

ต่อไป ข้อ ๘. ธรรมสวณนัย ฟังธรรม กิติ ข้อ ๙. ธรรม
เทศนานนัย แสดงธรรมแก่ผู้อื่น กิติ รวมอยู่ในข้อ ๓ คือ ภาวนานนัย
เพราะเป็นการพัฒนาจิตใจ และพัฒนาปัญญา โดยเฉพาะปัญญา
ซึ่งจะไปส่งผลแก่ข้อสุดท้ายด้วย

ข้อสุดท้าย คือ ทิฏฐชุกกรรม ท่านบอกว่าเข้ากับทุกข้อ เวลา
ทำบุญทุกอย่าง ให้มีทิฏฐชุกกรรมประกอบ คือมีความเห็นที่ถูกต้อง
ด้วย มิฉะนั้นบุญของเราก็จะบกพร่อง

บกพร่องเพราะอะไร เพราะบางทีเวลาทำบุญนั้น ใจของเราซิกหนึ่งได้บุญ แต่อีกซิกหนึ่งมีโลภะเป็นต้นปนอยู่ นึกถึงบุญ แต่ใจมีความโลภตั้งไว้ พะวงอยากได้ผลตอบแทนโน่นนี่ อย่างนี้ บุญก็ได้ แต่บาปก็พ่วงมาด้วย เพราะฉะนั้นจึงต้องระวังเหมือนกัน

แต่ถ้าเรามี ทิฏฐุชกรรม ประกอบอยู่ คอยทำความเข้าใจให้ตรง ก็จะแก้ปัญหานี้ได้ คือทำบุญด้วยความรู้เข้าใจที่ตรงชัดว่า ทานนี้ทำเพื่ออะไร เมื่อรู้เข้าใจได้ความเห็นถูกต้อง บุญของเรา ก็สมบูรณ์ แล้วบุญนั้นจะมีความหมายที่ครบ ภาย วาจา จิต ปัญญา

กายก็ทำ ชัดอยู่แล้ว วาจาก็เปล่ง เช่นชักชวนกัน บริรักษากัน จิตก็สงบผ่องใส มีเจตนาประกอบด้วยศรัทธาเป็นต้น ปัญญาก็มีความรู้เข้าใจ ว่าสิ่งที่ตนทำนี้ ทำเพื่ออะไร ควรทำอย่างไร ยิ่งถ้ามองเห็นความหมาย ความมุ่งหมายที่แท้ และคุณประโยชน์ชัดเจนแล้ว ก็จะมีจิตใจกว้างขวางและบุญกุศลก็ยิ่งเพิ่ม

อย่างเวลาทำทานนี้ เราดูเข้าใจมองเห็นว่า ที่เราถวาย ภัตตาหาร และถวายทุนการศึกษาแก่พระสงฆ์ พระสงฆ์ท่านมีหน้าที่อะไร โยมลองถามตัวเอง แล้วก็มองเห็นว่า พระสงฆ์ท่านมีหน้าที่เล่าเรียนพระธรรมวินัย มีหน้าที่ที่จะปฏิบัติตามหลักธรรมวินัยที่ได้เล่าเรียนนั้น แล้วก็มีความที่ที่จะเผยแพร่วรรณม อ้อ...ท่านมีหน้าที่ใหญ่ ๓ อย่างนี้

การที่เราถวายปัจจัยแก่พระสงฆ์นี้ ก็เพื่อให้ท่านมีกำลังไปทำศาสนกิจ คือหน้าที่ ๓ อย่างนั้น เมื่อท่านทำหน้าที่สามอย่างนั้น ตัวท่านเองก็เจริญอกงามในไตรสิกขาด้วย ธรรมะที่ท่านได้รู้ได้เรียนมาก็จะเกิดประโยชน์แก่ประชาชนกว้างขวางออกไปด้วย

แล้วเป็นอย่างไรวะ พระศาสนาของเราก็ออยู่ได้ โดยเป็นไปเพื่อประโยชน์สุขแก่พหุชนอย่างแท้จริง การที่เราทำบุญนี้ จึงเป็นการช่วยดำรงพระพุทธศาสนาให้เจริญมั่นคง

ถึงตอนนี้โยมก็รู้ว่า บุญของเราไม่ได้อยู่เฉพาะแค่พระองค์ที่เราถวายเท่านั้น แต่บุญไปถึงพระศาสนาทั้งหมด

เมื่อพระศาสนาอยู่ได้ ธรรมก็อยู่ได้ แล้วธรรมก็เผยแพร่ออกไป ก็เกิดเป็นประโยชน์แก่ประชาชน เมื่อประชาชนได้รู้เข้าใจ ประพฤติปฏิบัติธรรม สังคมก็ร่มเย็นเป็นสุข

สังคมที่อยู่ได้นี้ ก็เพราะยังมีคนประพฤติปฏิบัติธรรม รู้ธรรมกันอยู่บ้าง อย่างน้อยก็ยังพอประดับประดากันไป

เมื่อโยมนี้เห็นว่า ทานที่เราถวายนี้ ให้แก่พระองค์เดียวนี้ มีผลไปถึงพระพุทธศาสนาและประชาชนทั่วสังคมทั้งหมดด้วย เมื่อมองด้วยความเข้าใจอย่างนี้ ใจก็ยิ่งปลอดโปร่งกว้างขวาง มีปิติอิ่มใจนี้ขึ้นมาเมื่อไร ก็ยิ่งมีความสุข นี่แหละที่เรียกว่า *ทิวะสุขกรรม* เกิดจากมีปัญญาประกอบเข้ามา บุญก็ยิ่งกว้างขวาง

ยิ่งกว่านั้น ต่อไปมันจะเป็นปัจจัยให้เราเห็นทางทำบุญที่ถูกต้องยิ่งขึ้น ว่าทำบุญอย่างไรจึงจะเกิดประโยชน์เกิดคุณค่ากว้างขวาง โยมก็จะได้ *วิไฉยทาน* คือทานที่เกิดจากการวิจยขึ้นมาด้วย คือพิจารณาไตร่ตรองแล้วจึงให้ทาน

ทั้งหมดนี้ก็ขอนำมากล่าวให้โยมได้ฟัง ในเรื่องวิธีทำบุญซึ่งที่จริงไม่มีที่สิ้นสุด เพราะมีเรื่องที่ควรทราบอีกมาก แต่เราฟังกันไปทีละน้อยๆ ก็จะเห็นแนวทางปฏิบัติในการทำบุญมากขึ้นทุกทีๆ

โยมทำบุญแล้ว พระก็อนุโมทนา แต่ถ้าโยมทำบุญเพราะพระชวน อาจจะเลี้ยวอเนสนา

เวลาโยมทำบุญเสร็จแล้ว พระก็จะอนุโมทนา ที่ว่าอนุโมทนา ก็คือ แสดงความพลอยยินดีด้วยกับโยมที่ได้ทำบุญ เพราะโยมทำดีงามถูกต้องแล้ว พระก็ยอมรับ หรือแสดงความเห็นชอบ

ในการอนุโมทนานั้น พระก็จะบอกว่า บุญที่ทำนี้เกิดผลเกิดอานิสงส์อย่างไร ทานมีผลอย่างไร ศีลมีผลอย่างไร ภาวนามีผลอย่างไร เราเรียกสั้นๆ ว่า “อนุโมทนา”

แต่อนุโมทนานี้ พระจะพูดเมื่อโยมทำแล้ว ว่าที่โยมทำ จะเกิดผลอย่างนั้นอย่างนี้ มีผลดีทั้งในโลกนี้และโลกหน้า ดังที่พระพุทธรเจ้าก็ได้ตรัสแสดงอานิสงส์ของบุญไว้ หมายความว่า บุญประเภททานก็ดี บุญประเภทศีลก็ดี บุญประเภทภาวนาก็ดี พระองค์ได้แสดงอานิสงส์ไว้

อานิสงส์นั้น พระพุทธรเจ้าตรัสเน้นประโยชน์ที่มองเห็นก่อน แล้วจึงลงท้ายด้วยผลในภพหน้า ว่าตายแล้วไปสวรรค์ เช่นในเรื่องศีล พระพุทธรเจ้าก็ได้ตรัสอานิสงส์ของศีล ๕ ว่า

๑. คนที่มีศีล อาศัยความไม่ประมาท จะทำให้เกิดโรคะได้มาก คนไม่มีศีล อย่างคนที่เต็มไปด้วยอบายมุข ย่อมปล่อยชีวิตตกต่ำ มัวหมกมุ่นวุ่นวายมัวเมาในเรื่องของสิ่งเหลวไหล จึงไม่เอาใจใส่ ไม่ขยันทำมาหากิน เรียกว่าตกอยู่ในความประมาท ก็เสื่อมทรัพย์อัปชีวิต

แต่คนที่มึศีล เว้นจากทุจริต เว้นจากอบายมุขและเรื่องชั่วช้าเสียหายแล้ว เมื่อมีความไม่ประมาท ก็ขยันหมั่นเพียรทำงาน ใจอยู่กับการประกอบอาชีพ ก็ทำให้เกิดโภคะได้มาก

๒. กิตติศัพท์อันดีงามก็ระบือไป คนที่ประพฤติดีมีศีล มีความสุจริต คนก็นิยมชมชอบ ยิ่งสังคมปัจจุบันนี้เราถือเป็นสำคัญมากกว่า ในบ้านในเมืองนี้ทำอะไรจะหาคนที่มึศีล คือคนสุจริตมาบริหารบ้านเมือง ถ้าคนไหนมีศีล สุจริต มีความบริสุทธิ์ มีความซื่อสัตย์ ก็ได้กิตติศัพท์ดีไปด้านหนึ่ง

แต่ไม่ได้หมายความว่าทั้งหมด อย่างน้อยด้านศีลก็ได้ กิตติศัพท์เป็นเครื่องประดับรองรับตัวเองขึ้นมา เป็นฐานที่สำคัญ

๓. ความมีศีลทำให้มีความแก่กล้า ถ้าเรามีศีล เป็นคนประพฤติซื่อสัตย์สุจริตแล้ว จะเข้าสมาคมไหน ก็มีความแก่กล้า ไม่ครั่นคร้าม

๔. เวลาตายก็มีสติ ไม่หลงตาย ต่อจากนั้น

๕. ข้อสุดท้าย ตายแล้วไปเกิดในสวรรค์

อานิสงส์ ๕ ข้อของความมีศีลนี้เป็นตัวอย่าง พระพุทธเจ้าทรงแสดงอานิสงส์แบบนี้ พระก็อาจจะเอามาเทศน์ หรือพูดขยายให้โยมฟังว่า ทำบุญแล้วเกิดผลอะไร มีอานิสงส์อย่างไร ก็ทำให้โยมมีจิตใจขึ้นบานผ่องใส บุญก็จะมากขึ้น เพราะเกิดความเข้าใจ มีปัญญาประกอบด้วย ยิ่งมั่นใจ และใจยิ่งเข้มแข็งมีกำลังสว่างไสว

แต่ถ้าพระไปพูดก่อน คือไปพูดให้โยมทำบุญ โดยชวนว่า โยมทำโน่นทำนั่นทีนี้แล้วจะได้ผลมากมายอย่างนี้ๆ ชักเข้าหาตัว ก็กลับตรงกันข้าม

ที่ว่าตรงข้าม คือ ถ้าโยมทำบุญก่อน แล้วพระพุทถึงผลดีทีหลัง นี่เป็น **อนุโมทนา** แต่ถ้าพระพุทก่อนเพื่อให้โยมถวาย ก็กลายเป็นเสี่ยงต่อ **อเนสนา**

“อเนสนา” แปลว่าการแสวงหาลาภ หรือหาเลี้ยงชีพ โดยทางไม่ถูกต้อง ทางพระถือว่าเป็นมิจฉาชีพ

คำว่ามิจฉาชีพนี้ใช้ได้ทั้งพระทั้งคฤหัสถ์ แต่สำหรับพระมิจฉาชีพก็ได้แก่การกระทำจำพวกที่เรียกว่า อเนสนา เช่น พุดล่อพุดจูง หรือเลียบเคียงให้โยมมาถวายของหรือบริจาคอะไร อย่างนี้เสี่ยงมาก เพราะฉะนั้นก็ใช้คำสั้นๆ ว่า ถ้าพุดทีหลัง เป็นอนุโมทนา แต่ถ้าพุดก่อน เสี่ยงต่ออเนสนา

ตามปกตินั้น พระได้แต่อนุโมทนาเมื่อโยมทำบุญแล้ว อันนี้โยมควรทราบไว้

ทำบุญ ทำที่ไหนก็ได้ ไม่ว่าทำอะไร ถ้าทำเป็น ก็ได้บุญ

เวลาทำบุญ เราสามารถทำทั้ง ๓ อย่างพร้อมกันอย่างที่ว่าแล้ว ซึ่งก็ควรจะเป็นอย่างนั้น ไม่ใช่ว่าต้องทำเฉพาะทานหรือเฉพาะศีล หรือเฉพาะภาวนา ควรทำที่เดียวพร้อม ๓ อย่างเลย

อย่างที่ย้ำไว้ตั้งแต่ต้นแล้วว่า โยมมาถวายทานที่วัด อย่าให้ได้แต่ทานอย่างเดียว ต้องให้ได้ศีลได้ภาวนาด้วยพร้อมกันหมด เราจึงจะพุดได้เต็มปากว่า “ทำบุญ” มิฉะนั้นเราจะได้แค่ส่วนหนึ่งของบุญ คือทานเท่านั้น

ไม่ว่าทำอะไร ก็ทำบุญ ๓ อย่างได้พร้อมกัน ไม่เฉพาะไปถวายทานที่วัด เพื่อให้ได้บุญเขตที่ยอดเยี่ยม แม้แต่ในการประกอบการทำงานท่านยังอธิบายไว้เลยว่า อาชีพการงานทั้งหลายที่ญาติโยมทำกันนี้ ก็ทำบุญไปด้วยกันพร้อมทั้ง ๓ อย่างได้

ดังเช่นว่า ในการทำอาชีพการงานนั้น พอได้เงิน โยมก็คิดตั้งใจขึ้นมาว่า โอ...นี่เราได้ทรัพย์เพิ่มขึ้นแล้ว เราจะเอาทรัพย์นี้ส่วนหนึ่ง ไปให้ทาน ทำบุญกุศล ช่วยเหลือเผื่อแผ่แก่เพื่อนมนุษย์ ทำให้เป็นประโยชน์ขึ้นมา พอลึกคิดอย่างนี้ จิตใจดีงามผ่องใส ท่านเรียกว่าทานเจตนาเกิดขึ้น ขณะทำอาชีพอยู่นั้น ก็ได้ ทำทาน ไปด้วย

เวลาทำการงานนั้น ทำด้วยความตั้งใจให้เป็นไปโดยสุจริต ทำงานของเราให้ตรงต่อหน้าที่ของอาชีพ ให้ถูกต้องตามจรรยาบรรณ ทำด้วยความตั้งใจตรงตามหน้าที่ของตน โดยสัตย์สุจริต เวลานั้นก็เรียกว่าได้ *รักษาศีล*

เวลาทำงาน ฝึกใจของตัวเองไปด้วย มีความเพียรพยายาม มีสมาธิ ทำจิตใจของเราให้สงบ ให้มีสติ แม้จะมีอารมณ์กระทบกระทั่งเข้ามาบรรจบกัน ก็ฝึกใจให้สงบมั่นคงได้ รักษาเมตตาไมตรี และความมีใจผ่องใสเอาไว้ อย่างนี้ก็เรียกว่าได้ *ทำภาวนา* ไปในตัว ภาวนาอย่างนี้เป็นส่วนจิต

สูงขึ้นไปอีก ยังสามารถทำภาวนาในส่วนปัญญาด้วย คือทำงานด้วยวิจ্ঞาญาณ พิจารณาไตร่ตรองเหตุผลที่จะให้ได้ผลดีว่าทำงานอย่างไรจึงจะเกิดประโยชน์ที่แท้จริง

สูงขึ้นไปอีก ในภาวนาส่วนบุญญานั้น เมื่อทำงานไป มองเห็นความเปลี่ยนแปลงเป็นไป ของเหตุการณ์ก็ดี ของผู้คนที่ยพบเห็นเกี่ยวข้องก็ดี รู้จักพิจารณา รู้จักมนสิการ ก็เกิดความรู้ความเข้าใจโลกและชีวิตนี้มากขึ้น มองโลกด้วยความเข้าใจรู้เท่าทัน และวางท่าที่ได้ถูกต้อง

ยกตัวอย่าง เช่น คุณหมอต้มต้องสัมพันธ์กับคนไข้ มองคนไข้คนไหนเป็นอย่างนั้น คนนี้เป็นอย่างนี้ คนนั้นหน้าบึ้ง คนนั้นหน้ายิ้ม คนนี้พูดไปแล้วเข้าใจดี คนนี้พูดไปแล้วไม่เอาไหน คนนั้นกำลังใจ เข้มแข็งดี คนนี้ไม่มีกำลังใจ เราก็ได้รู้เห็นชีวิตและอาการของผู้คนที่กันไปต่างๆ

เมื่อรู้จักมอง คือมองเป็นประสบการณ์ที่เราได้มีโอกาสพบเห็น ไม่มองในแง่เป็นอารมณ์ที่มากกระทบตัวตน ก็เกิดความเข้าใจโลกและชีวิตตามความเป็นจริง ว่าโลกนี้เป็นอย่างนี้ ชีวิตเป็นอย่างนี้ ในจิตใจแทนที่จะเกิดความรู้สึกไม่ดี ก็เกิดปัญญา ทำให้วางใจถูกต้องต่อสิ่งทั้งหลาย ได้ปัญญาภาวนาอีก

อย่างเป็นผู้สืบทอดชาวนาก็ชัด เมื่อมาที่วัด หรือไปหาชาวที่ไหน

๑. ทำด้วยความตั้งใจว่า เราจะเผยแผ่ข่าวสาร คือให้ข่าวสารหรือให้ความรู้ที่เป็นประโยชน์แก่ประชาชน เมื่อตั้งใจคืออย่างนี้ ก็เป็นทาน คือไม่ใช่คิดแต่เพียงว่าเรามาทำอาชีพ จะได้เงินเท่าไร ทำอย่างไรจะได้เงินมากๆ ถ้าคิดแบบนั้นอย่างเดียว บุญก็ไม่เกิด

แต่ในเวลาทำงาน ถ้าเรามีจิตใจเกื้อกูล หวังดีต่อผู้อื่น โดยตั้งใจว่า เราจะหาข่าวสารให้เป็นประโยชน์แก่ประชาชน ที่จะได้รู้ข้อมูลมีปัญญามากขึ้น เมื่อตั้งใจอย่างนี้ ข้อ ๑ คือ ทาน มาแล้ว

๒. ทำหน้าที่ของเราโดยซื่อสัตย์สุจริต เราจะลงข่าวให้ถูกต้อง ให้ตรงตามความเป็นจริง ไม่ให้มีการบิดเบือน ไม่ให้ผิดพลาด จะทำโดยสุจริต นี่ ศีล มาแล้ว

๓. ต่อไป เวลาเราไปทำข่าวนี้ อาจจะมีการกระทบกระทั่ง คนฝ่ายนั้นฝ่ายนี้อาจจะไม่พอใจ แต่ไม่ว่าจะมีอะไรกระทบกระทั่ง มา เราจะฝึกใจของเราให้มั่นคง ไม่ว้าวาม ถ้าเราฝึกจิตใจของเราให้ เข้มแข็งมั่นคงได้ รับกระทบได้ทุกอย่าง สามารถตั้งตัวอยู่ในสติที่มั่นคง ดำรงกิริยาอาการที่ดีไว้ได้ นี่เราได้แล้วนะ *ภาวนาด้านจิต*

ส่วนปัญญาภาวนานั้นแน่นอน อาชีพของเราเกี่ยวกับข้อมูลความรู้และการใช้ปัญญา เราจะพยายามทำข่าวสารของเรา ให้เป็นไปด้วยวิจารณ์ญาณ เลือกประเด็นจับประเด็นให้ถูกต้อง สื่อออกไปให้เกิดประโยชน์ได้อย่างแท้จริง ยิ่งใช้ปัญญาเท่าไร ก็เกิดประโยชน์มากเท่านั้น นี่ก็ได้ *ภาวนาด้านปัญญา*

แต่ปัญญาภาวนาอย่างสำคัญ ที่ผู้สื่อข่าวมีโอกาสได้มาก ดูเหมือนจะมีโอกาสมากกว่าคนอื่น ๆ ก็คือ นักข่าวนั้น ได้พบเห็นผู้คนหลากหลาย ต่างพวก ต่างหมู่ ทุกชั้น-เพศ-วัย ทุกอาชีพ มีนิสัยใจคอและพฤติกรรมต่างๆ กัน มีความดีความชั่วไม่เหมือนกัน ความคิดเห็นก็ต่างๆ กัน และเหตุการณ์ก็แปลกๆ มากมาย

ทุกอย่างที่ได้ผ่านพบนั้น ถ้ารู้จักไตร่ตรองพิจารณามอง ด้วยท่าทีที่ถูกต้อง ก็จะทำให้เข้าใจผู้คน ทำให้มองเห็นความจริงของโลกและชีวิต แล้วก็ทำให้สามารถวางใจต่อสิ่งต่างๆ ได้ดี จิตใจจะไปร่งโล่งเป็นอิสระ ซึ่งจะเป็นประโยชน์ทั้งแก่ชีวิตของตนเอง และเป็นประโยชน์ต่อการปฏิบัติหน้าที่ด้วย

ตามที่ว่ามานี้ ผู้สือข่าวจึงได้ทำทั้งทาน ทั้งศีล และภาวนา

เป็นอันว่า ที่พระท่านพูดไว้ ทางที่จะให้ทานมีเยอะ เรื่องบุญก็มากมายครอบคลุมไปหมด รวมทั้งคำว่า “คุณภาพชีวิต” ก็อยู่ในบุญหมด คนโบราณจึงไม่ต้องหาคำอะไรมาพูด เขาใช้คำเดียวว่า “บุญ” ก็จบเลย เพราะมันคลุมหมดทุกอย่าง

ฉะนั้น ข้อสำคัญอยู่ที่พวกเราเอง อย่าไปทำให้มันแคบเวลานี้ คำว่าบุญมีความหมายแคบลง เหลือนิดเดียว

ถึงตอนนี้ เมื่อทำด้วยปัญญา มีความเข้าใจ ความหมายของบุญก็จะเพิ่มพูนสมบูรณ์ยิ่งขึ้น

ศึกษาบุญไป ให้ปัญญาพาบุญถึงจุดหมาย กลายเป็นบุญอย่างสูงสุด

พูดมายืดยาวแล้ว ควรจะจบได้ ขอย้ำข้อสุดท้ายที่ว่า **ทิวะชุกกรรม** ควรให้มีประกอบกับการทำบุญทุกครั้ง เพราะมันเข้าได้ทุกข้อ เริ่มแต่ทำบุญข้อทาน เราก็มีทิวะชุกกรรม เช่นถามตัวเองว่า เรามีความเห็นถูกต้องไหมในการทำบุญ เราเข้าใจถูกต้องไหม อย่างน้อยรู้ว่าการทำทานมีความมุ่งหมายเพื่ออะไร

พระพุทธเจ้าสอนให้เรารู้ว่า ถ้าเราจะถวายเป็นสังฆทาน คุณค่าประโยชน์จุดมุ่งหมายของมันอยู่ที่ไหน เมื่อพิจารณาอย่างนี้

๑. ใจของเราจะกว้างขวางสดใส และบุญก็ได้เพิ่มขึ้น
๒. เราจะพัฒนาก้าวสูงขึ้นไป จะไม่จมติดอยู่แค่เท่าเดิม

เป็นอันว่า *ทิวสุทธกรรม* นี้ เป็นเรื่องใหญ่เรื่องหนึ่ง วันนี้นำมาพูดเป็นคำไวให้โยมทราบ ว่า ต้องพยายามให้ประกอบกับการทำบุญทุกอย่าง ให้เป็นการกระทำที่มีความเข้าใจรู้เห็นถูกต้อง แล้วก็ปฏิบัติของเราอยู่เสมอ การที่จะปฏิบัติได้ถูกต้องก็คือ ต้องเรียนรู้อยู่เสมอ ต้องฟังต้องอ่านธรรมอยู่เสมอ

ขอพูดเพิ่มอีกนิดหนึ่งสั้นๆ ว่า บุญที่ท่านยังแบ่งอีกว่า มี ๒ ประเภท คือ *โอปธิกบุญ* กับ *นิรูปธิกบุญ* หรือ *อโนปธิกบุญ*

โอปธิกบุญ แปลว่า บุญที่ยังมีอุปธิ ยังก่อให้เกิดขันธ์ หมายความว่า เป็นบุญของคนที่อยู่ในโลก ซึ่งจิตใจยังหวังผลอย่างนั้น อย่างนี้อยู่ ยังเป็นบุญที่ระคนด้วยกิเลส ท่านยอมให้สำหรับญาติโยม

แต่ท่านเตือนไว้ อย่าลืมว่า เราจะต้องเดินหน้าต่อ เพื่อไปให้ถึง *นิรูปธิกุต* ซึ่งเป็น *อโนปธิกบุญ* คือบุญที่ไม่ประกอบด้วยอุปธิ อันเป็นบุญที่บริสุทธิ์ เกิดจากเจตนาที่ไม่มีกิเลส มีความผ่องใส ทำด้วยจิตใจบริสุทธิ์จริงๆ ตรงตามความมุ่งหมาย คือทำเพื่อความมุ่งหมายของบุญนั้นแท้ๆ ไม่มีโลภะ ไม่มีโทสะ ไม่มีโมหะ

แต่การที่จะฝึกให้มีโมหะนี้ ต้องทำไปเรื่อยๆ อย่าหยุดก็แล้วกัน ขอให้เดินหน้าไป แล้วก็จะถึงบุญที่จะทำให้เราหมดอุปธินี้แน่นอน

บุญตัวสำคัญ ก็คือปัญญา “บุญ” แปลว่าชำระจิตใจให้บริสุทธิ์ แต่บุญจะชำระจิตใจได้จริง ก็ต้องมาถึงขั้นปัญญา จึงจะชำระด้วยวิปัสสนาให้สะอาดได้จริง ฉะนั้น บุญจึงรวมคำว่า ปัญญาอยู่ด้วย และบุญขั้นสูงสุดก็จึงมาถึงปัญญา มาเป็นปัญญา

ในที่สุด *ปญฺญะ* กับ *ปัญญา* ก็จึงมาบรรจบกัน

ถ้าโยมทำอะไรแล้ว ได้ทั้งบุญญะ ได้ทั้งปัญญา พระพุทธศาสนาเกิดหน้าในตัวโยม และโยมก็เกิดหน้าในพระพุทธศาสนา

เพราะฉะนั้น เมื่อทำบุญไป ก็อย่าให้ได้เฉพาะบุญญะ แต่ให้ได้ปัญญาด้วย ให้บุญญะกับปัญญามาบรรจบกัน แล้วปัญญาจะมาเป็นตัวทำให้บุญของเรานี้มีผลสมบูรณ์อย่างแท้จริง จนกระทั่งกลายเป็นบุญสูงสุด ที่เป็นนิรุติ

วันนี้ก็เลยพูดกับโยมมายืดยาวพอสมควร ในเรื่องบุญ เพื่อให้เห็นตัวอย่างว่า เรื่องของถ้อยคำ และกิจกรรมที่เราทำในพระพุทธศาสนา ยังมีอะไรที่ควรจะศึกษาอีกมาก

ท่านจึงบอกให้ศึกษาบุญ ดังที่ตรัสไว้ในพระสูตรว่าด้วยบุญกิริยาวัตถุว่า บุญกิริยาวัตถุ มีอยู่ ๓ อย่าง คือ

๑. ทานมัย บุญกิริยาวัตถุ
๒. ศีลมัย บุญกิริยาวัตถุ
๓. ภาวนามัย บุญกิริยาวัตถุ

แล้วพระองค์ก็ตรัสเป็นคาถาสรูปท้ายยาวหน่อย แต่ท่านต้นบอกว่า บุญญเมว โส สิทธิเมย บุคคลนั้นพึงศึกษาบุญ คือเรียนรู้ฝึกทำให้ก้าวหน้าองงามเพิ่มพูนต่อไป อย่าหยุดอยู่แค่บุญที่เราทำอยู่เป็นทุนเท่านั้น บุญจึงจะเกิดผลสมบูรณ์อย่างที่ได้กล่าวมา

ได้แสดงธรรมกถาเรื่องบุญมาพอสมควรแก่เวลา ขออนุโมทนาคุณโยมทุกท่านอีกครั้งหนึ่ง ในการที่ได้มาปรารภเหตุการณ์หนึ่งซึ่งจะเรียกว่ากรณีตุ๊กตาแบ่ง หรืออะไรก็แล้วแต่ แล้วมาร่วมกันทำบุญขึ้น

หน้าว่าง

ทำอย่างไรจะให้เชื่อเรื่องกรรม*

ขอณัฏการท่านพระเถรานุเถระ สหธรรมิก ที่เคารพนับถือ
ขออำนวยพร ท่านอุปัชฌายกพุทธสมาคมแห่งประเทศไทยฯ

อาตมาพुरुสึกลีเป็นสิริมงคล ที่ได้มีโอกาสมาแสดงธรรมกถาในที่
ประชุมนี้ เพราะมาพูดในสถานที่ที่มีกิจการอันเนื่องด้วยพระศาสนา และ
มาพูดในเรื่องธรรมอันเป็นเรื่องสิริมงคล

สำหรับหัวข้อที่ท่านตั้งให้พูด คือเรื่องกรรมนี้ จะพูดในแง่ไหนก็
ตาม ก็รู้สึกว่าเป็นเรื่องสำคัญ เพราะเป็นที่เข้าใจในหมู่พุทธศาสนิกชน
อยู่ทั่วไปแล้วว่า กรรมเป็นหลักใหญ่ของพระพุทธศาสนา

ความจริงหลักกรรมใหญ่มีอยู่หลายหลัก เช่น เรื่องอริยสัจ เรื่อง
ปฏิจจสมุปบาท และเรื่องไตรลักษณ์ เป็นต้น ธรรมะแต่ละข้อๆ เหล่านั้น
ล้วนแต่เป็นหลักใหญ่ หลักสำคัญทั้งสิ้น แต่สำหรับหลักกรรมนี้ ประชาชน
ทั่วไปไม่มีความรู้ลึกว่าเกี่ยวข้องกับชีวิตของตนเองใกล้เคียงมาก เพราะฉะนั้น
ความคุ้นเคยกับคำว่ากรรมนี้ ก็อาจจะมามากกว่าหลักธรรมอื่นๆ

* บรรยายที่พุทธสมาคมแห่งประเทศไทย ในพระบรมราชูปถัมภ์ วันเสาร์ที่ ๒๓ กันยายน
พ.ศ. ๒๕๑๕ เวลา ๑๔.๓๐-๑๖.๐๐ น. (ในการพิมพ์เดือน พ.ย. ๒๕๔๕ ได้จัดปรับปรุง
แบบ เช่น ซอยย่อหน้า และขีดเกลาลำนวนภาษาให้อ่านง่ายขึ้น)

เป็นอันรวมความในที่นี้ว่า กรรมเป็นหลักธรรมสำคัญ และเป็นเรื่องที่พุทธศาสนิกชนสนใจมาก กับทั้งเป็นเรื่องที่มีความข้องใจกันอยู่มากด้วย ที่ข้องใจนั้น ก็เกิดจากความที่ยังคลางแคลงสงสัยในแง่มุมต่างๆ ไม่เข้าใจชัดเจน

เหตุที่หลักกรรมเป็นปัญหาแก่เรามากนั้น ไม่ใช่เพราะเป็นหลักธรรมใหญ่หรือสำคัญอย่างเดียว แต่เป็นเพราะได้มีความเข้าใจคลาดเคลื่อนและสับสนเกิดขึ้นพอกพูนต่อๆ กันมา เพราะฉะนั้น ในการทำความเข้าใจเรื่องกรรม นอกจากจะทำความเข้าใจในตัวหลักเองแล้ว ยังมีปัญหาเพิ่มขึ้น คือจะต้องแก้ความเข้าใจคลาดเคลื่อนสับสนในเรื่องกรรมนั้นด้วย

เนื่องจากเหตุผลที่กล่าวมา อาตมาพึงรู้สึกว่าการพูดทำความเข้าใจเรื่องกรรมนั้น ถ้าเราแก้ความเข้าใจคลาดเคลื่อนสับสนออกไปเสียก่อน อาจจะทำให้ความเข้าใจง่ายขึ้น

เมื่อพูดไป ก็คล้ายกับว่า หลักกรรมนี้ไม่มีเฉพาะตัวหลักเองเท่านั้น แต่มีของอะไรอื่นมาปิดบังเคลือบคลุมอีกชั้นหนึ่งด้วย ถ้าเราจะทำความเข้าใจเนื้อใน เราจะต้องเปลื้องสิ่งที่ปิดบังนี้ออกไปเสียก่อน

ความคลาดเคลื่อนสับสนในเรื่องกรรม

๑. ความสับสนคลาดเคลื่อนในความหมาย

หลักกรรมนี้มีอะไรที่เป็นความสับสนคลาดเคลื่อนเข้ามา ปิดบังคลุมอยู่ ขอให้ท่านทั้งหลายลองมาช่วยกันพิจารณาดู อดมภาพว่ามีหลายอย่างที่เดียว

ในความเข้าใจของคนไทยทั่วไป หรือแม้แต่จำกัดเฉพาะ ในหมู่พุทธศาสนิกชน พอพูดถึงคำว่า “กรรม” ก็เกิดความเข้าใจ ในความคิดของแต่ละท่านไม่เหมือนกันแล้ว

กรรมในแง่ของคนทั่วไป อาจจะมีความหมายอย่างหนึ่ง และกรรมในความหมายของนักศึกษาระดับสูง ก็อาจจะเป็นไปอีก อย่างหนึ่ง ไม่ตรงกันแต่ที่เดียว

อย่างเช่นในสำนวนภาษาไทย เราพูดกันบ่อยๆว่า “ชาตินี้มี กรรม” หรือว่า “เราทำมาไม่ดี ก็กัมหนำรับกรรมไปเถิด” หรือ ว่า “อะไรๆ ก็สุดแต่บุญแต่กรรมก็แล้วกัน” อย่างนี้เป็นต้น

สำนวนภาษาเหล่านี้แสดงถึงความเข้าใจคำว่ากรรมใน ความคิดของคนทั่วไป ขอให้มาช่วยกันพิจารณาดูว่า ในคำพูดซึ่ง ส่อถึงความเข้าใจอันนี้ มีอะไรถูกต้องหรือคลาดเคลื่อนไปบ้าง

จากคำที่อาตมภาพได้ยกมาข้างนั้น ก็พอมองเห็นความเข้าใจของคนทั่วไปเกี่ยวกับกรรมว่า

ประการแรก คนโดยมากมองกรรมไปในแง่ผล คือมองว่าเป็นผลของการกระทำ เพราะฉะนั้น จึงพูดกันว่ากัมหนำรับกรรม คำว่ากรรมในที่นี้คือผลของกรรม หรืออย่างเราไปเห็นคนได้รับภัยพิบัติประสบทุกข์ยากต่างๆ เราบอกว่ำนันกรรมของสัตว์ ก็เท่ากับบอกว่า กรรมคือบรรดาความทุกข์ยากที่เป็นผลซึ่งเขาได้รับอยู่นั้น

ประการต่อไป เราพูดถึงกรรมโดยมุ่งเอาแง่ชั่วแ่งไม่ดีหรือเรื่องร้ายๆ อย่างที่ว่ากัมหนำรับกรรม หรือว่ากรรมของสัตว์ ก็หมายถึงแง่ไม่ดีทั้งนั้น คือเป็นเรื่องทุกข์ เรื่องโศก เรื่องภัยอันตราย ความวิบัติ เหตุร้ายนานา

นอกจากนั้น ก็มุ่งไปในอดีต โดยเฉพาะมุ่งเอาชาติก่อนเป็นสำคัญ

ตัวอย่างที่ว่ามา โดยมากก็มีความหมายส่งไปที่เดียวหมดทั้ง ๓ แ่ง คือ มุ่งเอาในแง่เป็นเรื่องร้ายๆ และเป็นผลของการกระทำในอดีตชาติ ไม่ว่า “กัมหนำรับกรรม” “ชาตินี้มีกรรม” “กรรมของสัตว์” “สุดแต่บุญแต่กรรม” ฯลฯ ล้วนแต่เป็นเรื่องไม่ดี เป็นเรื่องร้ายๆ เป็นเรื่องผล และเป็นเรื่องเกี่ยวกับชาติก่อนทั้งนั้น

พูดง่ายๆ ว่า คนทั่วไปมองความหมายของ “กรรม” ในแง่ของผลร้ายของการกระทำชั่วในอดีตชาติ

ทีนี้ลองมาพิจารณาว่า ความหมายที่เข้าใจกันนั้น ถูกหรือไม่ อาจจะถูก แต่ถูกไม่หมด ได้เพียงส่วนหนึ่งเท่านั้น

ตามหลักคำสอนที่แท้จริง เพียงหลักต้นๆ ท่านก็บอกไว้แล้วว่า กรรมก็คือการกระทำนั่นเอง ง่ายที่สุด การกระทำนี้ไม่ได้หมายถึงผล แต่เป็นตัวการกระทำ ซึ่งเป็นเหตุมากกว่าเป็นผล

ต่อไปในแง่เวลา จะมุ่งถึงกาลส่วนอดีตก็ได้ ปัจจุบันก็ได้ อนาคตก็ได้ ไม่เฉพาะต้องเป็นอดีตอย่างเดียว คือ ปัจจุบันที่ทำอยู่นี้ ก็เป็นกรรม

แล้วจะมองในแง่ลักษณะว่าดีหรือชั่ว ก็ได้ทั้งสองข้าง คือ กรรมดีก็มี กรรมชั่วก็มี แล้วแสดงออกได้ทั้งกาย ทั้งวาจา ทั้งใจ

นอกจากนี้ ที่พูดถึงกรรมอย่างนั้นอย่างนี้ ดูเหมือนว่าเป็นเรื่องใหญ่ เรื่องรุนแรง ความจริงนั้น กรรมก็มีตั้งแต่เรื่องเล็กๆ น้อยๆ ในความคิดแต่ละขณะ ทุกๆ ท่านที่นั่งอยู่ในขณะนี้กำลังกระทำการกรรมด้วยกันทั้งนั้น อย่างน้อยก็กำลังคิด เพราะเมื่ออยู่ในที่ประชุมนี้ ไม่สามารถแสดงออกทางอื่นได้มาก ไม่มีโอกาสจะพูดหรือจะทำอย่างอื่น ก็คิด การคิดนี้ก็เป็นกรรม

รวมความว่า ในความหมายที่ถูกต้องนั้น กรรมหมายถึงการกระทำที่ประกอบด้วยเจตนา จะแสดงออกทางกายก็ตาม วาจาก็ตาม หรืออยู่ในใจก็ตาม เป็นอดีตก็ตาม ปัจจุบันก็ตาม อนาคตก็ตาม ดีก็ตาม ชั่วก็ตาม เป็นกรรมทั้งนั้น

ฉะนั้น กรรมตามความหมายที่พูดกันทั่วไปนั้น จึงมักทำให้เกิดความสับสนคลาดเคลื่อนขึ้นมาอย่างใดอย่างหนึ่ง จะต้องทำความเข้าใจให้ถูกต้องตั้งแต่ต้น

เป็นอันว่าภาษาสามัญที่คนทั่วไปใช้พูดกันนั้น มีข้อคลาดเคลื่อนอยู่ มากบ้าง น้อยบ้าง ซึ่งจะต้องทำความเข้าใจให้ถูกต้อง

๒. ความคลาดเคลื่อนในทัศนคติ

ก. ทัศนคติต่อตนเอง

แง่ที่ ๒ ซึ่งมีความคลาดเคลื่อนกันอยู่มาก ก็คือ ทัศนคติต่อกรรม พอพูดถึงกรรม ทัศนคติของคนทั่วไปก็มักจะเป็นไปในแง่ของการทอดธุระ หรือไม่มีความรับผิดชอบ

ทอดธุระอย่างไร? อันนี้อาจจะแบ่งได้เป็น ๒ ส่วน คือ มองในแง่ตัวเอง อย่างหนึ่ง กับมองในแง่ผู้อื่น อย่างหนึ่ง

มองในแง่ตัวเอง ความรู้สึกทอดธุระ คือรู้สึกย่อท้อ ยอมแพ้ ถดถอย และไม่คิดปรับปรุงตัวเอง เช่นในประโยคว่า “ชาตินี้มีกรรม” หรือว่า “เราทำมาไม่ดี ก็นำมารับกรรมไปเถิด”

ความจริง คำที่พูดอย่างนี้ มีแง่ที่พิจารณาได้ทั้งดีและไม่ดี คือเวลาพูดอย่างนี้ เดิมก็คงมุ่งหมายว่า ในเมื่อเป็นการกระทำของเราเอง ทำไว้ไม่ดี เราก็ต้องยอมรับผลของการกระทำนั้น นี่คือการรู้สึกรับผิดชอบต่อตนเอง ยอมรับความผิดที่ตนเองก่อขึ้น

แต่การที่พูดอย่างนี้ไม่ใช่ว่าท่านต้องการให้เราหยุดชะงักแค่นั้น ท่านไม่ได้ต้องการให้เราหยุดเพียงว่า งอมืองอเท้า แล้วไม่คิดปรับปรุงตนเอง แต่ท่านต้องการต่อไปอีกด้วยว่า เมื่อเรายอมรับผิดจากการกระทำของเราแล้ว ในแง่ตัวเราเอง เมื่อเราสำนึกความผิดแล้ว เราจะต้องแก้ไขปรับปรุงตัวเองให้ดีขึ้นต่อไปด้วย

แต่ในตอนที่เป็นการปรับปรุงนี้ คนมักไม่ค่อยคิด ก็เลยทำให้ความรู้สึกต่อกรรมนั้น หยุดชะงักแค่การยอมรับ แล้วก็กลายเป็นคล้ายกับยอมแพ้ แล้วก็ท้อถอย ไม่คิดปรับปรุงตนให้ก้าวหน้าต่อไป

เพราะฉะนั้น เราจะต้องรู้จักแยกให้ครบ ๒ ตอน คือ ความรู้สึกกับผัสชบต่อตนเอง ตอนหนึ่ง และการที่จะคิดแก้ไขปรับปรุงตนต่อไป อีกตอนหนึ่ง

รวมความว่า ความรู้สึกต่อกกรรม ควรจะมีต่อตนเองให้ครบทั้ง ๒ ด้าน คือ

๑. เราจะต้องมีความรับผิดชอบต่อการกระทำของตนเอง
๒. เมื่อยอมรับส่วนที่ผิดแล้ว จะต้องคิดแก้ไขปรับปรุงตนเองให้ถูกต้องดังามขั้นต่อไปด้วย

ไม่ใช่หยุดเพียงยอมรับผิดแล้วก็เสร็จกันไป ถ้าเรามองความหมายของกรรมเพียงในแง่ของการยอมรับและเสร็จสิ้นไปเท่านั้น ก็แสดงว่าเราไม่ได้ใช้ประโยชน์จากหลักคำสอนเกี่ยวกับกรรมอย่างถูกต้องสมบูรณ์ และอาจจะให้เกิดผลเสียได้

ข. ทศนคติต่อผู้อื่น

ในแง่ความคลาดเคลื่อนของทศนคติต่อผู้อื่น ก็เช่นเดียวกัน เวลาเราไปเห็นคนได้รับทุกข์ภัยพิบัติอันตรายต่างๆ บางทีเราก็พูดกันว่า นั่นเป็น “กรรมของสัตว์” พอว่าเป็นกรรมของสัตว์ เราก็ปลงเลย แล้วก็ช่างเขา

บางท่านเลยไปกว่านี้อีก บอกว่าพุทธศาสนาสอนให้วางอุเบกขา ก็เลยทำเฉย หมายความว่า ใครจะได้ทุกข์ได้ร้อน เราก็ปลงเสียว่ากรรมของสัตว์ เขาทำมาเองไม่ดี เขาจึงได้รับผลอย่างนั้น เราก็วางอุเบกขา อันนี้เป็นแง่ที่ไม่ถูก ต้องระวังเหมือนกัน

ในแง่ต่อผู้อื่น ทักษณคติก็ต้องมี ๒ ด้านเหมือนกัน จริงอยู่เมื่อคนอื่นได้รับภัยพิบัติเหตุร้ายอะไรขึ้นมา ขึ้นต้นเราควรพิจารณาว่า อันนั้นเป็นผลของการกระทำของเขา เช่น คนที่ไปประพาศอิศวร ถูกจับมาลงโทษ อันนั้นอาจจะพิจารณาได้ว่าเป็นกรรมของสัตว์จริง แต่การมองอย่างนั้นไม่ใช่เป็นการพูดในแง่ผลเท่านั้น

คำว่า “กรรมของสัตว์” นั้น เป็นการพูดเลยไปถึงอดีตว่า เพราะการกระทำของเขาที่ไม่ดีแต่ก่อน เขาจึงมาได้รับผลที่ไม่ดีในบัดนี้ ถ้าจะพูดให้เต็ม น่าจะบอกว่า อันนี้เป็นผลของกรรมของสัตว์ ไม่ใช่กรรมของสัตว์ แต่พูดย่อๆ ก็เลยบอกว่ากรรมของสัตว์

ในแง่นี้ก็ถูกอยู่ชั้นหนึ่ง ว่าเป็นคนรู้จักพิจารณาเหตุผล คือชาวพุทธเป็นคนมีเหตุมีผล เมื่อเห็นผลหรือสิ่งใดปรากฏขึ้นมา เราก็คิดว่านี่ต้องมีเหตุ เมื่อเขาได้ประสบผลร้าย ถูกลงโทษอะไรอย่างนี้ มันก็ต้องมีเหตุ ซึ่งอาจจะเป็นการกระทำไม่ดีของเขาเอง

อันนี้แสดงถึงความมีเหตุมีผลในเบื้องต้น คือวางใจเป็นกลางพิจารณาให้เห็นเหตุผลตามความเป็นจริงเสียก่อน ชั้นนี้เป็น การแสดงอุเบกขาที่ถูกต้อง

อุเบกขา ที่ถูกต้องนั้น ก็เพื่อดำรงธรรมไว้ ดำรงธรรมอย่างไร การวางใจเป็นกลาง ในเมื่อเขาสมควรได้รับทุกข์โทษนั้นตามสมควรแก่การกระทำของตน เราต้องวางอุเบกขา เพราะว่าจะได้เป็นการรักษาธรรมไว้ อันนี้เป็นการถูกในตอนที่หนึ่ง คือ **อุเบกขา** เพื่อดำรงความเป็นธรรม หรือรักษาความยุติธรรมไว้

แต่อีกตอนหนึ่งที่หยุดไม่ได้ก็คือ นอกจากมีอุเบกขาแล้ว ในแง่ของกรุณา ก็ต้องคิดด้วยว่า เมื่อเขาได้รับทุกข์ภัยพิบัติแล้ว เราควรจะช่วยเหลืออะไรบ้าง

บางที ในพุทธบริษัท บางคนก็ปล่อยทิ้งไปเสียหมด ไปเห็นคนยากคนจนอะไรต่ออะไร ก็กรรมของสัตว์หมด เลยไม่ได้คิดแก้ไข ปรับปรุงหรือช่วยเหลือกัน ทำให้ขาดความกรุณาไป แทนที่จะเน้นเรื่องความกรุณากันบ้าง ก็เลยไปมัวเน้นเรื่องอุเบกขาเสีย*

ที่จริง ธรรมเหล่านี้ต้องใช้ให้ตรงเรื่อง เหมาะเจาะ แม้แต่ในกรณีที่คนได้รับโทษ เราวางอุเบกขากับคนที่เขาได้รับโทษนั้น เราก็ต้องมีกรุณาอยู่ในตัวเหมือนกัน

เราอุเบกขากับคนที่ได้รับโทษ เพราะเรามีเมตตากรุณาต่อสัตว์ทั้งหลายเหล่านี้ บุคคลผู้นี้ได้รับโทษเพื่อให้อื่นจำนวนมาก อยู่ด้วยความสงบเรียบร้อย หรือแม้แต่เป็นความกรุณาและเมตตาต่อตัวผู้ได้รับโทษเองว่า ผู้นี้เมื่อเขาได้รับโทษอย่างนี้แล้ว เขาจะได้สำนึกตน ประพฤติตัวเป็นคนดีต่อไป

จากนั้นก็จะต้องคิดต่อไปอีกว่า เมื่อเขาได้รับทุกข์โทษตามควรแก่กรรมของเขาแล้ว เราจะช่วยเหลือเขาให้พ้นจากความทุกข์นั้น และพบความสุขความเจริญต่อไปได้อย่างไร เป็นความเมตตา กรุณาแฝงอยู่ในนั้น ไม่ใช่เป็นสักแต่ว่าอุเบกขาอย่างเดียว

* การวางอุเบกขา และใช้กรุณากับคนทุกข์ยากนี้ อาจูดคำอธิบายเพิ่มเติม ในเรื่องที่ ๒ หน้า ๖๑

ที่พูดมานี้เป็นเรื่องสำคัญเหมือนกัน ทำที่ความรู้สึกต่อเรื่องกรรมที่ไม่ครบถ้วน บางทีก็ทำให้เกิดผลเสียได้ ถ้าอย่างไรรู้ก็ควรจะมีให้ครบทุกด้าน

เป็นอันว่า ทศนคตินี้ บางทีก็คลาดเคลื่อนทั้งในแง่ต่อตนเอง และต่อคนอื่น

ต่อตนเองนั้น หนึ่ง ต้องมีความรับผิดชอบ สอง ต้องมีความคิดแก้ไขปรับปรุงอยู่ด้วยพร้อมกัน

ส่วนในแง่ต่อผู้อื่น ก็ไม่ใช่เอาแต่อุเบกขาอย่างเดียว จะต้องเมตตาการุณด้วย ในส่วนใดที่ควรวางอุเบกขา ก็วางด้วยเหตุผลเพื่อรักษาความเป็นธรรม หรือดำรงธรรมของสังคมไว้ และในแง่ของเมตตาการุณ ก็เพื่อประโยชน์ของบุคคลนั้นเองด้วย และเพื่อประโยชน์คนส่วนใหญ่ด้วย ต้องมีและมีไปได้พร้อมกัน

อันนี้เป็นแง่ทศนคติ ซึ่งบางทีก็ลืมน้ำลืมน้ำมันกันไป

๓. ความสับสนคลาดเคลื่อนในตัวธรรม

ประการที่ ๓ เป็นความคลาดเคลื่อนและสับสนในตัวหลักธรรมทีเดียว อันนี้เป็นเรื่องใหญ่

ในใจของพุทธศาสนิกชนนั้น เวลานึกถึงกรรม ก็คล้ายกับความหมายที่ได้พูดมาข้างต้น คือมักจะนึกถึงเรื่องเก่า โดยมากเอาอดีตชาติเป็นเกณฑ์ ไม่ค่อยนึกถึงกรรมที่ทำในปัจจุบัน

หลักกรรมในพุทธศาสนานั้น มีแง่หนึ่งที่เราควรพยายามศึกษาให้เกิดความเข้าใจชัดเจน คือแง่ที่จะต้องแยกจากหลักคำสอนในศาสนาอื่น

พุทธศาสนานั้นเกิดในชมพูทวีป คือประเทศอินเดีย เมื่อประมาณ ๒๕๐๐ ปีมาแล้ว ในสมัยนั้น ศาสนาต่างๆ ในอินเดียมีคำสอนเรื่องกรรมกันแทบทั้งนั้น

เมื่อพบคำว่า “กรรม” ในต่างศาสนา ฟังนี้ไปไว้ก่อนเลยว่า จะต้องมีความหมายต่างกัน เหมือนเจอพระพรหมของพราหมณ์ กับพระพรหมของพุทธ ก็ต้องคนละอย่าง ถ้าแยกบอกความแตกต่างไม่ได้ ก็แสดงว่าเรากำลังเสี่ยงต่อความหลงเข้าใจผิด

ศาสนาฮินดูก็มีคำสอนเรื่องกรรม ศาสนานิครนธ์ หรือที่เราเรียกว่า ศาสนาเซน หรือมหายี่ระ ก็มีคำสอนเรื่องกรรมเหมือนกัน และก็เน้นคำสอนเรื่องกรรมนี้ไว้เป็นหลักสำคัญมาก

เมื่อพระพุทธรู้ศาสนาอุบัติขึ้น พระพุทธองค์ก็ได้ทรงทราบคำสอนของศาสนาเหล่านี้แล้ว และได้ทรงพิจารณาเห็นว่า เป็นความเข้าใจที่ผิดพลาดคลาดเคลื่อนไม่สมบูรณ์ พระองค์จึงได้ทรงสอนหลักกรรมของพุทธศาสนาขึ้นมาใหม่

เมื่อ “กรรม” ในพุทธศาสนา เป็นหลักกรรมซึ่งเกิดจากการที่พระพุทธรู้ต้องการแก้ไขความเชื่อที่ผิดในหลักกรรมเดิม ก็แสดงว่าหลักกรรมอย่างใหม่นี้จะต้องผิดกับหลักกรรมอย่างเก่า ที่สอนกันแต่เดิมในศาสนาพราหมณ์ ฮินดู และนิครนธ์ เป็นต้น

หลักกรรมในศาสนาของเรา ถ้าแยกแยะออกไปโดยศึกษาเปรียบเทียบกับคำสอนในศาสนาเดิม เราจะเข้าใจชัดเจนยิ่งขึ้น

หลักกรรมในศาสนาฮินดูก็ตาม ในศาสนานิครนธ์ก็ตาม ในพระพุทธรู้ศาสนาก็ตาม ในสายตาของคนต่างประเทศ โดยเฉพาะพวกฝรั่งที่มาศึกษา มักเข้าใจว่าเหมือนๆ กัน

คนเหล่านั้น พอมองเห็นว่า พุทธศาสนาก็สอนเรื่องกรรม
อินดู และนิครนถ์ ก็สอนเรื่องกรรมทั้งนั้น ก็เข้าใจว่าคำสอนใน
ศาสนาเหล่านี้เหมือนกัน แต่ที่จริงไม่เหมือน

ในศาสนาอินดูเขามีหลักกรรมเหมือนกัน เขาสอนว่า ในตัว
คนแต่ละคนมีอาตมัน เมื่อบุคคลแต่ละคนกระทำความกรรมก็เป็น
เครื่องปิดบังอาตมัน ด้วยอำนาจกรรมนี้ บุคคลจึงต้องเวียนว่าย
ตายเกิดไปจนกว่าจะบริสุทธิ์หลุดพ้น

อันนี้ดูเผินๆ ก็คล้ายของพุทธศาสนา แต่ ศาสนาอินดูสอน
หลักกรรมเพื่อเป็นฐานรองรับการแบ่งแยกวรรณะ ส่วนพระพุทธ
ศาสนาสอนหลักกรรมเพื่อหักล้างเรื่องวรรณะ หลักกรรมของ
ศาสนาทั้งสองจะเหมือนกันได้อย่างไร ตรงกันแต่ชื่อเท่านั้น

ส่วนในศาสนานิครนถ์ ก็มีความเชื่อในสาระสำคัญของ
กรรมตามแบบของเขา พระพุทธเจ้าเคยตรัสเล่าความเชื่อเรื่อง
กรรมของนิครนถ์เอาไว้ อาตมภาพจะลองอ่านพุทธพจน์นี้ให้ฟัง

ในขณะที่ฟัง ขอให้ท่านสาธุชนลองเทียบในใจกับหลัก
กรรมของเราว่า มันเหมือนหรือต่างกันอย่างไร

ก. สามลัทธิที่ขัดต่อหลักกรรม

พระพุทธองค์ตรัสว่า

“ภิกษุทั้งหลาย สมณพราหมณ์พวกหนึ่งมีวาตะ มี
ทิฐิอย่างนี้ว่า สุขกัฏฐิ ทุกขกัฏฐิ อย่างหนึ่งอย่างใดก็ได้
เสวย ทั้งหมดนั้นเป็นเพราะกรรมที่ตัวทำไว้ในปางก่อน
โดยนัยดังนี้ เพราะกรรมเก่าหมดสิ้นไปด้วยตบะ ไม่ทำ

กรรมใหม่ ก็จะไม่ถูกบังคับอีกต่อไป เพราะไม่ถูกบังคับต่อไป ก็สิ้นกรรม เพราะสิ้นกรรมก็สิ้นทุกข์ เพราะสิ้นทุกข์ก็สิ้นเวทนา เพราะสิ้นเวทนามีเป็นอันสลัดทุกข์ได้หมดสิ้น ภิษุทั้งหลาย พวกนิครนถ์มีวาตะอย่างนี้”

อันนี้มาในเทวทหสูตร พระไตรปิฎกเล่ม ๑๔ มัชฌิมนิกาย อุปปริยตนวาสก พุทธพจน์ที่ยกมาอ้างนี้ แสดงลัทธินิครนถ์ หรือ ศาสดาตามหาวิระ นิครนถนาฏบุตร ที่เราเรียกกันทั่วไปว่า ศาสนาเซน

ศาสนาเซนนี้นับถือลัทธิกรรมเก่า เรียกเต็มว่า ปุพเพกต-เหตุวาท เรียกสั้นๆ ว่า **ปุพเพกตวาท**

เมื่อพูดถึงเรื่องนี้แล้ว ก็เลยอยากจะพูดถึงลัทธิที่จะต้องแยกออกจากหลักกรรมให้ครบทั้งหมด

ขอให้กำหนดไว้ในใจทีเดียวว่า เราจะต้องแยกหลักกรรมของเราออกจากลัทธิที่เกี่ยวกับการได้รับสุขทุกข์ของมนุษย์ ๓ ลัทธิ

ในสมัยพุทธกาล มีคำสอนสำคัญอยู่ ๓ ลัทธิ ที่กล่าวถึงทุกข์สุขที่เราได้รับอยู่ในขณะนี้ แม้กระทั่งถึงปัจจุบันนี้ ลัทธิศาสนาทั้งหมดเท่าที่มีก็สรุปลงได้เท่านี้ ไม่มีพ้นออกไป

พระพุทธเจ้าเคยตรัสถึงลัทธิเหล่านี้ และทรงแยกว่า คำสอนของพระองค์ไม่ใช่คำสอนอย่างลัทธิเหล่านี้ ลัทธิเหล่านั้นเป็นคำสอนประเภทอกิริยา คือหลักคำสอนหรือทศณะแบบที่ทำให้ไม่เกิดการกระทำ เป็นมิจฉาทิฎฐิอย่างร้ายแรง

อาตมภาพจะอ่านลัทธิมิจฉาภิภูมิจึง ๓ ลัทธินี้ตามนัยพุทธพจน์ที่มาใน *อังคุตตรนิกาย ติกนิบาต พระสูตรตันตปิฎก* ในพระไตรปิฎกบาลี เล่ม ๒๐ และในคัมภีร์วิภังค์ แห่งพระอภิธรรมปิฎก ในพระไตรปิฎกบาลี เล่ม ๓๕

พระพุทธองค์ตรัสว่า

“ภิกษุทั้งหลาย ลัทธิเดียรฉีย ๓ ลัทธิเหล่านี้ ถูกบัณฑิตได้ถามซักไซ้ไล่เลียงเข้า ย่อมอ้างการถือสืบๆ กันมา ดำรงอยู่ในอกิริยา (การไม่กระทำ) คือ

๑. สมณพราหมณ์พวกหนึ่งมีวาทะ มีทิฏฐิอย่างนี้ว่า สุขก็ดี ทุกข์ก็ดี มิใช่สุขมิใช่ทุกข์ก็ดี อย่างหนึ่งอย่างใดก็ตามที่คนเราได้เสวย ทั้งหมดนั้นล้วนเป็นเพราะกรรมที่กระทำในปางก่อน (บุพเพกตเหตุ, เรียกว่า *บุพเพกตวาท*)

๒. สมณพราหมณ์พวกหนึ่งมีวาทะ มีทิฏฐิอย่างนี้ว่า สุขก็ดี ทุกข์ก็ดี มิใช่สุขมิใช่ทุกข์ก็ดี อย่างหนึ่งอย่างใดก็ตามที่คนเราได้เสวย ทั้งหมดนั้นล้วนเป็นเพราะการบังเกิดของเทพผู้เป็นใหญ่ (อิสรนิมมานเหตุ, เรียกว่า *อิศวรนิรมิตวาท*)

๓. สมณพราหมณ์พวกหนึ่งมีวาทะ มีทิฏฐิอย่างนี้ว่า สุขก็ดี ทุกข์ก็ดี มิใช่สุขมิใช่ทุกข์ก็ดี อย่างหนึ่งอย่างใดก็ตามที่คนเราได้เสวย ทั้งหมดนั้นล้วนหาเหตุหาปัจจัยมิได้ (อเหตุอปัจจัยะ, เรียกว่า *อเหตุวาท*)

ลัทธิทั้งสามนี้ พุทธศาสนิกชนฟังแล้ว อาจจะขบขันใจขึ้นมาว่า เอ ลัทธิที่หนึ่งดูคล้ายกับหลักกรรมในพุทธศาสนาของเรา บอกว่า สุขก็ดี ทุกข์ก็ดี มิใช่สุขมิใช่ทุกข์ก็ดี ที่เราได้รับอยู่ในปัจจุบันนี้เป็นเพราะกรรมที่กระทำไว้ในปางก่อน เอ ดูเหมือนกันเหลือเกิน

นี่แหละเป็นเรื่องสำคัญ ถ้าได้ศึกษาเปรียบเทียบเสียบ้าง บางทีจะทำให้เราเข้าใจหลักกรรมของเราชัดเจนยิ่งขึ้น

ถ้าไม่ระวัง เราอาจจะนำเอาหลักกรรมของเรานี้ไปปรับปรุงให้กลายเป็นหลักกรรมของศาสนาเดิมที่พระพุทธรเจ้าต้องการแก้ไข โดยเฉพาะคือลัทธิของท่านนิครนถนาฏบุตรเข้าก็ได้ เพราะฉะนั้นจึงได้บอกว่าเป็นเรื่องสำคัญ

ข. เหตุใดสามลัทธินั้นจึงขัดหลักกรรม

ที่นี่ ทำไมพระพุทธรเจ้าจึงได้ทรงดำหนิลัทธิทั้ง ๓ นี้เล่า พระองค์ได้ทรงแสดงโทษของการนับถือลัทธิทั้ง ๓ นี้ไว้ อันนี้ก็จะขออ่านตามนัยพุทธพจน์เหมือนกัน

พระพุทธรองค์ตรัสว่า

“ภิกษุทั้งหลาย ก็เมื่อบุคคลมายุติเอากรรมที่ทำไว้ในปางก่อนเป็นสาระ ฉันทะก็ดี ความพยายามก็ดี ว่าสิ่งนี้ควรทำ สิ่งนี้ไม่ควรทำ ก็ยอมไม่มี”

ส่วนอีก ๒ ลัทธิก็เช่นเดียวกัน เมื่อนับถือพระผู้เป็นเจ้า หรือความบังเอิญ ไม่มีเหตุปัจจัยแล้ว ฉันทะก็ดี ความเพียรพยายามก็ดี ว่าอันนี้ควรทำ อันนี้ไม่ควรทำ ก็ไม่มี

เมื่อถือว่า เราจะได้รับผลอะไร ก็แล้วแต่กรรมที่ทำไว้แต่ปางก่อน มันจะสุขจะทุกข์อย่างไร ก็แล้วแต่กรรมที่ทำไว้ในชาติก่อน เราก็ไม่เกิดฉันทะและความเพียรพยายามว่าเราควรจะทำอะไร ก็ได้แต่รอผลกรรมเรื่อยไป

ถึงเทพยdingใหญ่ก็เหมือนกัน เมื่อถือว่าทุกอย่างอยู่ที่ท่านบันดาล ก็อ่อนวอนเอาอยู่แล้วกัน หรือแล้วแต่พระองค์จะโปรดปราน การที่จะคิดเพียรพยายามทำด้วยตนเอง ไม่มีความหมาย

เมื่อถืออย่างนี้ ในที่สุดก็ต้องสอนล้าบเพิ่มเข้าไปว่า พระเจ้าจะช่วยเหลือเฉพาะคนที่ช่วยตนเองก่อนเท่านั้น ไปๆ มาๆ ก็ต้องหันมาหาหลักกรรม

ความเป็นไปเองไม่มีเหตุปัจจัยก็เช่นเดียวกัน เราจะทำอะไรไปทำไม ถึงทำ ก็ไม่มีผลอะไร เพราะไม่มีเหตุปัจจัย บ้างเถียงถึงคราวก็เป็นอย่างนั้น ไม่ต้องทำอะไร ผลจะเกิดก็เกิดเอง แล้วแต่โชค

รวมความว่า ๓ ลัทธินี้ ข้อเสียหรือจุดอ่อนคือ ทำให้ไม่เกิดความเพียรพยายามในทางความประพฤติปฏิบัติ ไม่เกิดฉันทะในการกระทำ

ส่วนหลักกรรมในพระพุทธศาสนา มองเทียบแล้ว ข้อแตกต่างก็อยู่ที่ว่า จะต้องให้เกิดฉันทะ เกิดความเพียรที่จะทำ ไม่หมดฉันทะ ไม่หมดความเพียร อันนี้เป็นหลักตัดสินในทางปฏิบัติ

หลักกรรมที่แท้

๑. การแยกจากความเข้าใจผิด

เมื่อเข้าใจหลักกรรมโดยเทียบกับ ๓ ลัทธิที่ว่ามานี้แล้ว ก็ น่าจะแก้ไขข้อคลาดเคลื่อนสับสนข้างต้นได้ทั้งหมด คือ ความ คลาดเคลื่อนในแง่ความหมายของศัพท์อย่างที่เราเข้าใจกันทั่วไปก็ ตาม หรือความคลาดเคลื่อนในแง่ทัศนคติก็ตาม แก้ไขได้หมด

เพราะฉะนั้น เราจะต้องทำความเข้าใจหลักกรรมแบบพุทธ ให้ถูกต้อง อย่างน้อยอย่าปนกับลัทธินิครนถ์

ในศาสนาของนิครนถ์ เขาถือลัทธิกรรมเก่า สุขทุกข์อะไร เราจะได้รับอย่างไร ก็เพราะกรรมเก่าทั้งสิ้น เขาจึงสอนให้ทำกรรม เก่านั้นให้หมดไปเสีย แล้วไม่ทำกรรมใหม่

ที่นี้กรรมเก่าจะหมดไปได้ได้อย่างไร นิครนถ์ก็บอกว่า กรรม เก่าจะหมดไปได้ด้วยการบำเพ็ญตบะ เขาก็เลยบำเพ็ญทุกรกิริยา ทำอัตตกลิมถานุโยค ที่พระพุทธองค์เคยทรงไปบำเพ็ญเมื่อก่อน ตรัสรู้ บำเพ็ญอยู่ถึง ๖ ปี จนแน่นพระทัยแล้ว ก็ทรงประกาศว่าเป็น ข้อปฏิบัติที่ผิด ไม่ได้ผลอะไร

พวกนิครนถ์ไม่ต้องการทำกรรมใหม่ กรรมเก่าก็ทำให้หมดไปด้วยตบะ ขอให้เทียบหลักนี้กับคำสอนในพุทธศาสนา ในพระไตรปิฎกเล่ม ๑๔ (สํ.สพ.) มีพุทธพจน์ว่าด้วยเรื่องกรรมในแง่หนึ่งว่า

“เราจะแสดงกรรมเก่า กรรมใหม่ ความดับกรรม และทางดับกรรม”

แล้วพระพุทธองค์ก็ตรัสว่า

“กรรมเก่า คืออะไร? จักขุ โสตะ ชานะ ชิวหา กาย มโน นี่ชื่อว่ากรรมเก่า;

อะไรชื่อว่า กรรมใหม่ การกระทำที่เราทำอยู่ในบัดนี้ นี่แหละชื่อว่ากรรมใหม่;

อะไรคือ ความดับกรรม? บุคคลล้มผัสฺวิมุตติ เพราะความดับแห่งกายกรรม วจีกรรม และมโนกรรม นั้นชื่อว่าความดับกรรม;

อะไรเป็น ทางดับกรรม? มรรคมมีองค์ ๘ ประการ อันอริยะ คือ สัมมาทิฏฐิเป็นต้น สัมมาสมาธิเป็นปริโยสาน นี่เรียกว่า ทางดับกรรม”

อันนี้จะตรงกับลัทธินิครนถ์ได้อย่างไร ลัทธินิครนถ์สอนว่า ทางดับกรรมคือดับกรรมเก่าโดยบำเพ็ญตบะ กับดับกรรมใหม่โดยไม่ทำ แต่พุทธศาสนาดับกรรมด้วยการปฏิบัติตามมรรคมมีองค์ ๘

จะเห็นว่า ที่ว่าดับกรรมนั้น ไม่ใช่ไม่ทำอะไร ทำทีเดียวแหละ แต่ทำอย่างดี อย่างมีเหตุมีผล ทำอย่างมีหลักมีวิธี ทำด้วย

ปัญญา คือทำตามหลักมัชฌิมาปฏิปทา หรือมรรคมืองค์ ๘ ประการ ต้องทำกันยกใหญ่เลยทีเดียว

ตามหลักดับกรรมในที่นี้ ไม่ใช่ไม่ทำ มรรคมืองค์ ๘ ประการ ต้องใช้ความเพียรพยายามในการปฏิบัติเป็นอย่างมาก ต้องทำทั้งทางกาย ทางวาจา ทางความคิด ทางจิต ทางปัญญา

ต้องพยายามทำเพื่อให้มีสัมมาทิฐิ มีความเห็นที่ถูกต้อง เพื่อให้มีสัมมาสังกัปปะ มีความดำริความคิดที่ถูกต้อง ให้มีสัมมาวาจา ใช้คำพูดที่ถูกต้อง ให้มีสัมมากัมมันตะ กระทำทางกายถูกต้อง ให้มีสัมมาอาชีวะ เลี้ยงชีวิตโดยสัมมาชีพ ให้มีสัมมาวายามะ มีความพยายามที่ถูกต้อง ให้มีสัมมาสติ ใจมีสติที่ถูกต้อง ให้มีสัมมาสมาธิ ให้จิตมีสมาธิที่ถูกต้อง

หลักดับกรรมในพุทธศาสนา คือทำกันใหญ่เลย ไม่ใช่ไม่ทำ ต้องทำจริงจัง แต่ทำให้ถูกต้อง

โดยนัยนี้ ถ้าเรามองดูหลักกรรมที่พุทธศาสนาสอนไว้ในที่ต่างๆ ให้รอบคอบสักหน่อย ก็เห็นว่ามุ่งหมายให้เกิดการกระทำ และที่พระพุทธเจ้าปฏิเสธหลักกรรมในศาสนาเก่า ก็เพราะหลักกรรมในศาสนานั้นไม่ส่งเสริมให้เกิดฉันทะ และความเพียรพยายามในการกระทำ

เพราะฉะนั้น ถ้าหลักกรรมของเรา สอนกันไปแล้วทำให้ไม่เกิดฉันทะความเพียรพยายาม ก็มีเกณฑ์ตัดสินได้เลยว่า การสอนคงจะคลาดเคลื่อนเสียแล้ว

เป็นอันว่า ในที่นี้เราจะต้องแก้ความคลาดเคลื่อนออกไปเสียก่อน นี่คือจุดที่ต้องการชี้ว่า เราควรจะทำอะไร เพื่อทำความเข้าใจกันให้ถูกต้อง

๒. การทำความเข้าใจให้ถูกต้อง

ขั้นต่อไป คือ เราควรจะทำอะไรให้ถูกต้องในหลักกรรมนั้นอย่างไร

ประการแรก จะต้องศึกษาความหมายให้ชัดเจน อย่าเพิ่งไปเชื่อหรือยึดถือตามที่เข้าใจกันสามัญว่า เมื่อพูดกันมาอย่างนั้นก็ เป็นอันถูกต้อง อย่าเพิ่ง ต้องศึกษาให้เห็นชัดเจน ให้เข้าใจแจ่มแจ้งว่า พระพุทธเจ้าตรัสไว้อย่างไร ทรงต้องการอะไรแน่

ที่พูดเมื่อนี้ จะเห็นว่า ความเชื่อของเราในปัจจุบันนี้ คล้ายกับลัทธิกรรมเก่ามากอย่างไร

แต่ในทางตรงกันข้ามก็อาจเกิดความเข้าใจว่า เอ พุทธศาสนานี้ไม่เชื่อกรรมเก่าเลยหรือ ก็ไม่ใช่อย่างนั้น จะต้องทำความเข้าใจขอบเขตให้ถูกต้องว่า กรรมเก่าแค่ไหน กรรมใหม่แค่ไหน

ถ้าว่าโดยสรุปก็คือ พุทธศาสนาถือหลักแห่งเหตุและผล ถือว่าสิ่งทั้งหลายเป็นไปตามเหตุปัจจัย ผลที่จะเกิดขึ้น ต้องมีเหตุ และเมื่อเหตุเกิดขึ้นแล้ว ผลก็ย่อมเป็นไปโดยอาศัยเหตุปัจจัยนั้น มันสอดคล้องกันอยู่

ในเรื่องกรรมนี้ก็เช่นกัน กรรมเป็นเรื่องของหลักเหตุและผล ที่เกี่ยวกับการกระทำของมนุษย์ เมื่อเป็นหลักของเหตุ-ผลแล้ว มันก็ต้องมีทั้ง ๓ กาลนั่นแหละ คือ มีทั้งอดีต ทั้งปัจจุบัน ทั้งอนาคต

กรรมเก่าก็เป็นกรรม กรรมใหม่ก็เป็นกรรม กรรมข้างหน้าต่อไปก็เป็นกรรม ก็ต่อเนื่องกันไปในกระแสหรือเป็นกระบวนเดียวกัน เพราะฉะนั้น ก็ไม่ได้ปฏิเสธกรรมเก่า

แต่ที่ผิดก็คือ ไปฝังจิตใจว่าอะไรๆ ต้องเป็นเพราะกรรมเก่าไปหมด มองไม่ครบ ไม่ทั่ว ไม่ตลอด นี่เป็นข้อเสีย

กรรมเก่านั้นมันเสร็จไปแล้ว เราย้อนกลับไปทำหรือไม่ทำอีกไม่ได้ ดังที่ว่า “กตสฺส นตฺถิ ปฏิการํ” การกระทำที่ทำไปแล้ว เราไปหวนกลับให้กลายเป็นไม่ได้ทำ ไม่ได้ เมื่อเป็นอย่างนี้แล้ว ประโยชน์ที่เราจะได้จากกรรมเก่าคืออะไร

กรรมเก่าเป็นเหตุปัจจัยอยู่ในกระบวนการของวงจร ปฏิจสสมุปบาท มันเกิดขึ้นแล้ว ก็เป็นเหตุ เราปฏิเสธไม่ได้ ตามหลักของเหตุ-ผล การกระทำในอดีต ก็คือการกระทำที่ทำไปแล้ว มันย่อมมีผล ข้อสำคัญอยู่ที่ว่าเราควรได้ประโยชน์จากอดีตอย่างไร

กรรมเก่า หรือกรรมในอดีตนั้น ทำไปแล้ว แก้ให้กลายเป็นไม่ได้ทำนะไม่ได้ เราหวนกลับไปทำแก้กลับคืนให้ไม่เป็นอันได้ทำนะไม่ได้ แต่เราแก้ไขตัวเราเอง แก้ไขเปลี่ยนแปลงการกระทำของเรา ไม่ให้ทำอย่างนั้นอีก หรือทำใหม่ให้ดีขึ้นได้ ซึ่งท่านเรียกว่าเป็นการแก้กรรมที่ถูกต้อง เป็น ปฏิกรรม

ดังนั้น เรื่องกรรมเก่านี้ เราจึงมีทางใช้ประโยชน์จากมันได้ คือในแง่ที่จะเป็นบทเรียน ให้รู้จุดที่จะแก้ไขปรับปรุง และรู้จักพิจารณาไตร่ตรองมองเห็นเหตุผล ทำให้เป็นคนหนักแน่นในเหตุผล พร้อมทั้งทำให้เป็นคนรู้จักรับผิดชอบตนเอง ให้รู้จักพิจารณาว่า ผลที่เกิดกับตนเองเกี่ยวข้องกับกระทำความของตัวเราอย่างไร ไม่มัวโทษผู้อื่นอยู่เรื่อย และไม่มัวแต่รอรับผลของกรรมเก่า

โดยเฉพาะข้อสำคัญ เมื่อพิจารณาเห็นเหตุและผลแล้ว ก็จะได้ปัญญาสำหรับคิดแก้ไขปรับปรุงพัฒนาต่อไป

จุดที่พระพุทธเจ้าทรงเน้นที่สุด คือเรื่องปัจจุบัน เพราะว่าอดีตเราไปทำแก้คืนไม่ได้ แต่ปัจจุบันเป็นสิ่งที่เราทำได้ เรามีอิสรภาพมากทีเดียวในปัจจุบันที่จะกระทำการต่างๆ โดยอาศัยความรู้ที่ต่อเนื่องมาจากอดีตนั้นแหละ

เพราะฉะนั้น เราต้องสร้างทัศนคติที่ถูกต้องต่อกรรมแต่ละอย่างว่า กรรมเก่าเราควรจะวางความรู้สึกละอย่างไร เอามาใช้ประโยชน์อย่างไร กรรมใหม่เราควรจะทำอย่างไร นี่ชัดเจนแยกกัน และต่อกันให้ถูกต้อง จึงจะได้ผลดี

๓. วัตถุประสงค์ของการสอนหลักกรรม

ประการต่อไป เราควรทำความเข้าใจเกี่ยวกับวัตถุประสงค์ในการสอนเรื่องกรรมของพระพุทธเจ้าว่า เดิมทีเดียวที่พระพุทธเจ้าทรงสอนเรื่องกรรมขึ้นมา นี้ พระองค์มีวัตถุประสงค์หรือต้องการอะไร มีความมุ่งหมายอย่างไร

ในการปฏิบัติธรรม สิ่งสำคัญที่สุดอันหนึ่งคือ ต้องเข้าใจ วัตถุประสงค์ ถ้าไม่เข้าใจวัตถุประสงค์หรือความมุ่งหมายแล้ว การปฏิบัติก็จะไขว่เขวเลื่อนลอย เมื่อเลื่อนลอยแล้วต่อไปก็เข้าใจผิด

ที่เราเข้าใจผิดเรื่องสันโดษเรื่องอุเบกขาอะไรนี้ เพราะว่า โดยมากสอนแต่ความหมาย ทำความเข้าใจแต่ความหมาย แล้วไม่ได้คำนึงถึงวัตถุประสงค์หรือความมุ่งหมายว่า ในการปฏิบัติธรรม ข้อนี้ๆ ท่านมุ่งหมายเพื่ออะไร และเมื่อไม่รู้ความมุ่งหมายแล้ว ความหมายเองก็ไม่ชัดด้วย

อย่างสันโดษนี้เราปฏิบัติเพื่ออะไร ถ้าจะซักถามในแง่วัตถุประสงค์ขึ้นมา บางทีก็ชักอึดอัดกันทีเดียวว่า เอ นี่ต้องการอะไรแน่

จะปฏิบัติธรรม ปฏิบัติศีล เรามักศึกษาเฉพาะในแง่ความหมาย แต่ถ้าถามว่า ศีลนี้เรารักษาเพื่ออะไร บางทีก็ชักง ไม่ชัด บางทีก็ตอบโหล่งทีเดียว เช่นว่าเพื่อพระนิพพาน ตอบอย่างนี้คลุมเครือ ข้ามไปหาวัตถุประสงค์ใหญ่ จริงอยู่ วัตถุประสงค์ของพระพุทธศาสนาชั้นสูงสุดเพื่อพระนิพพาน แต่ว่าไม่ใช่ปฏิบัติศีลอย่างเดียวไปนิพพานได้ มันต้องมีเป็นขั้นเป็นตอน

เพราะฉะนั้น นอกจากวัตถุประสงค์ใหญ่แล้ว ยังต้องรู้วัตถุประสงค์เฉพาะ ว่านี่เพื่ออะไร จะตอบว่าปฏิบัติศีลเพื่อสมาธิหรือเพื่ออะไร ก็ต้องตอบมาให้ชัด สันโดษก็เช่นเดียวกัน กรรมก็เช่นเดียวกัน ถ้าเราเข้าใจความมุ่งหมายในการสอน ในการปฏิบัติ ความหมายของธรรมนั้นก็จะชัดเจนขึ้นด้วย และก็จะเป็นการปฏิบัติอย่างมีหลักมีทิศทาง ไม่ใช่เลื่อนลอย ไขว่เขว สับสน

ก. ให้เล็กแบ่งแยกชนชั้นโดยชาติกำเนิด

ที่นี้ลองมาดูความมุ่งหมายของพระพุทธเจ้าที่ทรงสอนเรื่องกรรม ถ้าศึกษาในแง่นี้จะเห็นว่ามีหลายความมุ่งหมายเหลือเกิน

พระพุทธองค์ทรงสอนเรื่องกรรมนี้ อย่างแรกก็คือ เพื่อขจัดความเชื่อถือและการประพฤติปฏิบัติในสังคมของศาสนาพราหมณ์เดิม เกี่ยวกับเรื่องวรรณะ

วรรณะ คือการแบ่งคนเป็นชั้นต่าง ๆ ตามชาติกำเนิด ศาสนาพราหมณ์ถือว่า คนเราเกิดมาเป็นลูกกษัตริย์ ก็เป็นกษัตริย์ เป็นลูกพราหมณ์ ก็เป็นพราหมณ์ เป็นลูกแพศย์ ก็เป็นพ่อค้า เป็นลูกศูทร ก็เป็นกรรมกรคนรับใช้ ใครเกิดในวรรณะไหน ก็ต้องเป็นคนวรรณะนั้นตลอดไปทั้งชีวิต แล้วแต่ชาติกำเนิด แก้ไขไม่ได้ อันนี้เป็นคำสอนเดิม เขาสอนอย่างนั้น

ครั้นมาถึงพระพุทธเจ้า พระองค์ทรงเน้นเรื่องกรรมซึ่งไม่เกี่ยวกับวรรณะว่า คนเรานั้น “น ชจจา วสโต โหติ, น ชจจา โหติ พราหมโณ” บอกว่า คนเราไม่ได้เป็นคนถ้อยคนต่ำทราหม เพราะชาติกำเนิด และก็ไม่ได้เป็นพราหมณ์คือคนสูงคนประเสริฐ เพราะชาติกำเนิด แต่ “กมฺมุนา วสโต โหติ, กมฺมุนา โหติ พราหมโณ” จะเป็นคนทราหม ก็เพราะกรรม จะเป็นพราหมณ์ก็เพราะกรรม

ในพุทธพจน์นี้ ถ้าเรามองกรรมเป็นกรรมเก่า มันก็เข้าเป็นอันเดียวกับคำสอนเดิมของพราหมณ์ไปเลย เขาก็บอกว่า อ้อ ของท่านก็เหมือนกัน ท่านบอกว่าเพราะกรรม นี่ก็เพราะกรรมเก่าสิจึง

เกิดมาเป็นพราหมณ์ เกิดมาเป็นคนถ้อยก็อย่างเดียวกัน นี่ก็ตามชาติกำเนิดเหมือนกัน แต่ที่จริงไม่ใช่อย่างนั้น

กรรมในที่นี้ ตามคำพุทธ หมายถึงการกระทำ คือ คิด พูด ทำ ดำเนินชีวิตและกิจการ

ในความหมายหยาบที่สุด การทำกรรม ก็หมายถึงอาชีพ การงาน อย่างในพุทธพจน์นี้ก็มิขยายต่อไป เช่นตรัสว่า ใครไปทำนาทำไร่ คนนั้นก็ป็นชาวนา ไม่ใช่เป็นพราหมณ์ ถ้าคนไหนไปลักขโมยเขา คนนั้นก็ป็นโจร คนไหนไปปกครองบ้านเมือง คนนั้นก็ป็นราชา ดังนั้นเป็นต้น นี่พระองค์ขยายความเรื่องกรรม

หมายความว่า การกระทำอาชีพการงานกิจการที่ประกอบกันอยู่นี้ หรือความประพฤติที่เป็นไปอยู่นี้แหละ เป็นหลักเกณฑ์ที่จะวัดคน พุทธศาสนาไม่ให้ไปวัดกันด้วยชาติกำเนิด แต่ให้วัดกันด้วยการกระทำ ความประพฤติที่บุคคลนั้นประกอบและดำเนินไปตั้งแต่คุณธรรมในจิตใจ

นี่ก็เป็นแง่หนึ่งที่พระพุทธเจ้าทรงเน้นมาก ถ้าเราอ่านในพระไตรปิฎกจะเห็นว่า มีพระสูตรต่างๆ ที่พยายามนำหลักกรรมมาแก้ไขเรื่องการแบ่งชั้นวรรณะโดยชาติกำเนิดนี้มากมาย

ข. ให้รู้จักพึ่งตนเองและหวังผลสำเร็จด้วยการลงมือทำ

อีกแง่หนึ่งที่สำคัญ ซึ่งพระพุทธเจ้าทรงสอนย้ำบ่อย ก็คือ ความเพียรพยายามในการพึ่งตนเอง และรู้จักแก้ไขปรับปรุงตัว

อย่างหลัก อตตตา หิ อตตโน นาโถ ตนเป็นที่พึ่งแห่งตน

หรืออย่าง ตุมहेหิ กิจจํ อาตบปิ ความเพียรทำนทั้งหลายต้องทำ
เอง อกขาตาโร ตถาคตา ตถาคตทั้งหลายเป็นผู้บอก เป็นผู้ชี้ทางให้
ก็เป็นเรื่องที่สอนให้คนเรามีความเพียรพยายามในการกระทำ

ท่านไม่ให้ไปมัวหวังพึ่งปัจจัยภายนอก เพราะปัจจัยภาย
นอกนั้นไม่ยั่งยืน และมันไม่อยู่กับตัว จึงไม่แน่นอน และถึงอย่างไร
ก็ตาม ในที่สุดตัวเราก็จะต้องทำ ถ้าจะให้เกิดผลสำเร็จที่แท้จริง จะ
ต้องไม่มัวรอ แต่ต้องทำต้องพึ่งตัวเองให้มากที่สุด

พระพุทธเจ้าทรงสอนหลักการนี้อยู่เสมอ ย้ำให้เราหันมา
พึ่งตัวเองมากขึ้น ลดความพึ่งพาปัจจัยภายนอก ตัดความเชื่อถือ
รอคอยสิ่งที่จะมาอำนวยความสะดวกนี้ให้โดยทางลัด นี่ก็เป็นแง่หนึ่ง

พระพุทธเจ้าทรงมีวัตถุประสงค์หลายอย่างในการสอน
เรื่องกรรม แต่หลักใหญ่ๆ ก็มีอย่างนี้ ขอยกมาเพียง ๒ อย่างนี้ก่อน

การทำความเข้าใจในวัตถุประสงค์ที่กล่าวมานี้ จุดสำคัญ
ก็คือต้องการให้เรามีความเพียรพยายามในการที่จะทำความดี
และแก้ไขปรับปรุงตนเองขึ้นไป

อันนี้แหละเป็นหลักสำคัญมากในพุทธศาสนา ซึ่งถือว่าจุด
มุ่งหมายจะบรรลุได้ก็โดยที่ตัวเราต้องทำ ศาสตราครุฑอาจารย์เป็น
เพียงผู้แนะผู้บอกทางให้เท่านั้น ไม่ใช่ช่วยเราไม่ได้เลย

ท่านจะช่วยแบบที่ว่าส่งเราไปสวรรค์ ส่งเราไปนรก ส่งเรา
ไปนิพพานนั้น ส่งไปไม่ได้ แต่บอกทางให้ ชี้ทางให้ แนะนำพร้าสอน
กันได้ เป็นกัลยาณมิตรให้ แต่ถึงตอนทำ เราต้องทำ

๔. ความหมายที่แท้ของกรรม

ต่อไปจะพูดถึงตัวแท้ของหลักกรรมเอง ซึ่งต้องทำความเข้าใจให้ถูกต้องตามความเป็นจริงที่ลึกละเอียดลงไป

หลักกรรมเป็นหลักธรรมที่ลึกซึ้ง พอพูดถึงความหมายที่ลึกซึ้ง ก็เป็นเรื่องเกี่ยวเข้าไปถึงหลักใหญ่ๆ โดยเฉพาะปฏิจจสมุปบาท

จะต้องระลึกไว้ว่า กรรมนี้ไม่ใช่แค่เพียงเรื่องภายนอก ไม่ใช่การกระทำที่แสดงออกมาทางกาย ทางวาจาเท่านั้น ต้องมองเข้าไปถึงกระบวนการทำงานในจิตใจ และผลที่เกิดขึ้นในจิตใจแต่ละขณะๆ ที่เดียว

ความหมายที่แท้จริงของกรรมมุ่งเอาที่นั่น คือความเป็นไปในจิตใจของแต่ละคน แต่ละขณะ กรรมที่จะแสดงออกมาทางกาย ทางวาจาอะไรๆ ก็ต้องเริ่มขึ้นในใจก่อนทั้งนั้น

จุดเริ่มแรกในกระบวนการทำงานของจิตเป็นอย่างไร เกิดขึ้นโดยมีเหตุมีผลอย่างไร แล้วแสดงออกทางบุคลิกภาพอย่างไร ในขั้นลึกจะต้องศึกษาเรื่องกรรมกันอย่างนี้ ถ้าทำความเข้าใจในเรื่องนี้ให้ชัดแจ้งแล้ว จะมองเห็นว่า กรรมเกี่ยวพันกับชีวิตของเราอย่างชัดเจนอยู่ตลอดเวลาทุกขณะ แต่ความเข้าใจในขั้นนี้เป็นขั้นที่ยาก

อย่างไรก็ตาม ถ้าต้องการให้เชื่อกรรม โดยเข้าใจหลักกรรม จนรู้หลักกรรมที่แท้จริง ก็จำเป็นต้องศึกษาเรื่องนี้ทั้งๆ ที่ยากนั้นแหละ ถ้าไม่อย่างนั้นก็ไม่มีทาง

ถ้าเราไม่สามารถศึกษาให้เข้าใจชัดเจนถึงกระบวนการของกรรมในขั้นจิตใจ ตั้งต้นแต่ความคิดออกมาจนชัดเจนได้ เราก็ไม่มีทางที่จะสอนกันให้เข้าใจหรือให้เชื่อหลักกรรมได้

ความคิดที่มีผลต่อบุคลิกภาพ ซึ่งเกิดขึ้นและฉายตัวออกมาแต่ละขณะๆ นั้นแหละคือกรรม กรรมนี้ที่แท้ก็คือเรื่องของกฎธรรมชาติ เรื่องของข้อเท็จจริง

ความจริง ปัญหาของเราไม่ใช่ว่าทำอะไรจึงจะเชื่อเรื่องกรรม เมื่อกรรมเป็นกฎธรรมชาติ เป็นหลักแห่งความจริง มันก็ไม่ใช่เรื่องที่ว่าทำอะไรจะเชื่อ แต่กลายเป็นว่าทำอะไรจึงจะรู้ จึงจะเข้าใจ

เราจะเชื่อหรือไม่เชื่อ ก็ไม่มีผลต่อหลักกรรม หลักกรรมเป็นความจริง มันก็คงอยู่อย่างนั้น เราจะเชื่อหรือจะไม่เชื่อ มันก็เป็นความจริงของมันอยู่อย่างนั้น เข้าหลักที่พระพุทธเจ้าตรัสในเรื่อง *ธรรมนิยาม* ว่า

อุปปาทา วา ภิกขเว ตถาคตานิ อนุปาทา วา
ตถาคตานิ... ตถาคตทั้งหลาย จะอุบัติหรือไม่อุบัตินั้นก็ตาม
หลักความจริงก็เป็นอยู่อย่างนั้นเองว่า...

แม้แต่พระพุทธเจ้าไม่อุบัติ มันก็เป็นความจริงของมัน ข้อสำคัญอยู่ที่ว่า ทำอย่างไรเราจะศึกษาให้เข้าใจชัดเจน

เพราะฉะนั้น ไปๆ มาๆ จึงกลายเป็นว่า จะต้องเปลี่ยนหัวเรื่องที่ตั้งไว้แต่ต้นที่ว่า **ทำอย่างไรจึงจะเชื่อเรื่องกรรม** กลายเป็นว่า **ทำอย่างไรจึงจะรู้หรือเข้าใจเรื่องกรรม**

คุณจะเชื่อหรือไม่เชื่อก็แล้วแต่ มันก็เป็นความจริงของมัน คุณจะยอมรับหรือไม่ยอมรับ ชีวิตของคุณก็ต้องเป็นไปตามกรรม ถ้าทำได้ถึงขั้นนี้ ก็เข้าถึงหลักที่ว่า กรรมไม่จ้อคนเชื่อ

เพราะฉะนั้น จุดสำคัญอยู่ที่นี้ คือสำคัญที่จะต้องศึกษาให้เข้าใจชัดเจน จนกระทั่งเมื่อแสดงให้เห็นตัวความจริงได้แล้ว เราไม่จ้อคนเชื่อ เราบอกว่าอันนี้เป็นกฎธรรมชาติ เป็นความจริงของมัน อยู่เอง คุณจะเชื่อหรือไม่เชื่อ ฉันไม่จ้อ ต้องถึงขั้นนั้น

ทีนี้ก็มาถึงปัญหาว่า ทำอย่างไรจึงจะเข้าใจหรือรู้หลักกรรม ตรงนี้ก็กลายเป็นเรื่องยากขึ้นมา

เรื่องกรรมนี้เราพูดกันมาก แต่ก็พูดกันเพียงแค່ภายนอก โดยมากมุ่งผลหยาบๆ ที่แสดงแก่ชีวิตของคนเรา ถ้าเป็นผลในแง่ดี ก็มองไปที่ถูกตลอดเตอริ หรือร่ำรวยได้ยศศักดิ์ อย่างใหญ่ๆ เป็นก้อนใหญ่ๆ จึงเกิดความรู้สึกว่าอันนี้คงจะเป็นผลของกรรมดี ส่วนในแง่ร้าย เราก็มองไปถึงการเกิดภัยพิบัติ เกิดอันตรายใหญ่โตไปอย่างนั้น จึงจะรู้สึกว่าเป็นเรื่องกรรม แต่ในแง่ นั้นยังไม่ถึงหัวใจแท้จริงของกรรม

ถ้าจะศึกษาเรื่องกรรมให้เข้าใจชัดเจน จะต้องเริ่มที่กระบวนการของจิตใจตั้งแต่ข้างในเป็นต้นไป ซึ่งก็จะกลายเป็นเรื่องยากขึ้นมา

ขออย่าว่า การศึกษาแต่ด้านภายนอกให้มองเห็นกรรมที่แสดงออกเป็นเหตุการณ์ใหญ่ๆ นั้นไม่พอ ต้องหันมาศึกษาเรื่องลึกละเอียดด้วย อันนี้อาตมภาพก็เพียงมาเสนอแนะ เราจะพูดถึงเนื้อแท้ของหลักกรรมในแง่ลึกซึ่งอย่างเรื่องปฏิจาสัมุปบาทในที่ประชุมนี้ ก็คงไม่ไหว เป็นแต่บอกว่าควรจะเป็นอย่างนี้เท่านั้น

เป็นอันว่า ที่ตั้งเป็นหัวข้อว่า “ทำอย่างไรจะให้เชื่อเรื่องกรรม” นี้ ปัญหาคลายมาอยู่ที่ว่า จะศึกษาทำความเข้าใจหลักกรรมให้ลึกซึ่งจนเห็นเป็นข้อเท็จจริงออกมาได้อย่างไร

อันนี้เป็นงานระยะยาว ขอผ่านไปก่อน ยังมีใช้เวลาที่จะพูดถึงลงไปในเรื่องกรรมมากกว่านี้

ทำอย่างไรจะสอนหลักกรรมให้ได้ผล

ต่อไปจะพูดถึงปัญหาเฉพาะหน้าว่า ทำอย่างไรจะให้คำตอบเรื่องกรรมนี้มีผลเป็นจริงขึ้นมาในทางปฏิบัติ

อาตมภาพคิดว่า การที่ตั้งชื่อเรื่องว่า “ทำอย่างไรจะให้เชื่อเรื่องกรรม” นี้ ท่านคงมุ่งผลทางปฏิบัติว่า ทำอย่างไรคนทั้งหลายจะประพฤติกรรมดี หลีกเว้นกรรมชั่ว เด็กก็ตาม คนหนุ่มคนสาวก็ตาม คนผู้ใหญ่ทั่วไปในสังคมก็ตาม จะประพฤติปฏิบัติทำแต่กรรมดี ไม่ทำกรรมชั่ว เพราะกลัวผลชั่วอะไรทำนองนี้ ท่านคงมุ่งหมายอย่างนั้น ตอนนี้จะพูดในแง่ของถ้อยคำที่เขาพูดกันในปัจจุบัน

ค่านิยม กับกรรม

คนสมัยนี้มีศัพท์ที่ใช้กันคำหนึ่งว่า “ค่านิยม” โดยเฉพาะค่านิยมทางสังคม อันนี้กระทบกระเทือนมากต่อการเข้าใจหลักกรรม ในขณะที่เรายังไม่สามารถศึกษาและชี้แจงออกมาให้เห็นชัดกันในเรื่องหลักกรรม โดยให้เป็นเรื่องแพร่หลายที่สุดได้นี้ เราจะต้องมาแก้ปัญหาเฉพาะหน้าเรื่องค่านิยมนี้ก่อน จะแก้ได้อย่างไร

ค่านิยมของสังคมที่ยกย่องนับถือมีอุปาทานในทางวัตถุมาก จะมากระทบกระเทือนต่อความเข้าใจในหลักกรรม

ค่านิยมอย่างนี้ มองเห็นได้จากคำพูดที่เกี่ยวกับกรรมนั่นเอง เวลาเราพูดว่า ทำดีได้ดี ทำชั่วได้ชั่ว คนส่วนมากเข้าใจความหมายไปตามค่านิยมทางวัตถุ เช่นว่า ทำดีแล้วได้ลาภ หรือทำดีแล้วได้เลื่อนยศ เป็นต้น

ที่จริง คำว่า “ดี” ในนั้น จะว่าทำดีก็ตาม ได้ดีก็ตาม ยังไม่ได้บอกชัดเลยว่า อะไรดี

เมื่อว่าตามหลักความจริงโดยเหตุและผล ทำดีก็ยอมได้ดี ทำชั่วก็ยอมได้ชั่ว เอาแบ่งปันหุ้น ก็เป็นหุ้นแบ่ง ไม่เป็นหุ้นตะกั่ว จึกกระดาศ ก็กระดาศขาด ไม่เป็นเศษเหล็ก เป็นหลักธรรมดาดตามธรรมชาติ ถ้าหากว่ามันผิด ก็แสดงว่าคนต้องมีความไม่ซื่อตรงเกิดขึ้นในเรื่องนี้ เพราะว่าจะตามกฎธรรมดานี้ เหตุอย่างไร ผลก็อย่างนั้นเป็นหลักทั่วไป ไม่ว่าใครก็ต้องยอมรับ

เพราะฉะนั้น ที่ว่า “ทำดีได้ดี ทำชั่วได้ชั่ว” นี่เป็นหลักสามัญเป็นกฎธรรมดา ถ้าคนไปเห็นว่าหลักนี้ผิด แสดงว่าต้องมีความไม่ซื่อตรงเกิดขึ้น คือคดโกงกันในหลักกรรมนี้แหละ

คดโกงในกฎธรรมชาติ เขาคดโกงกันอย่างไร ทำดีได้ดี ยังไม่ได้แจงออกไปว่าอะไรดี ในคำว่า “ทำดี ได้ดี” ถ้าเราบอกว่า ดีตัวนั้นเป็นกรรม คือทำความดี ผลก็ต้องได้ความดี ทำความชั่วผลก็ต้องได้ความชั่ว นี่ตรงตามหลัก

แต่ที่ว่า “ความดี” นี้ คนบางทีง พอพูดว่าความดี บางคนไปนึกเป็นความดีความชอบไปเสีย นี่คือเลยเถิดไป ความดีนั้นคือตัวคุณธรรม หรือคุณสมบัติที่ดี เมื่อทำความดี ก็ได้ความดี เมื่อเราสร้างเมตตาขึ้นในใจ เราก็ได้เมตตาเพิ่มขึ้นมา อันนี้ไม่มีปัญหา

ที่นี้คนจะคดโกงกับหลักนี้อย่างไร ถ้าขยายทำดีได้ดีออกไป ว่าทำความดี ได้ความดี ก็ตรงไปตรงมา แต่คนไม่คิดอย่างนั้น เขามองว่า ทำความดี ได้ของดี ทำความชั่ว ได้ของชั่ว หรือทำความดี ได้ของชั่ว ทำความชั่ว ได้ของดี อะไรทำนองนี้ มันผันแปรไปเสีย

ทำความดี ได้ของดี เช่น ฉันประพฤติความดี ฉันขยัน ฉันให้สิ่งของอันนี้ไป ฉันทำทานอันนี้ ฉันจะต้องถูกลอตเตอรี่ ฉันต้องได้รับคำยกย่อง ความดีในที่นี้ไม่ใช่ตัวความดีเสียแล้ว แต่เป็นของดี เช่น เงินลอตเตอรี่ อันนี้ไม่ตรงแล้ว กลายเป็นว่าทำความดีได้ของดี นี่คือคนไปบิดเบือนหลักเสีย นี่ไม่เชื่อแล้ว ผิดต่อกฎธรรมชาติ ฉะนั้น ความคลาดเคลื่อนก็เกิดจากการที่คนคือเราทั้งหลายไม่เชื่อตรงนั่นเอง ไม่ใช่หลักการผิดพลาดคลาดเคลื่อนอะไร

คนเราไม่เชื่อตรงต่อกฎธรรมชาติเอง เราสร้างความหมายที่เราต้องการเอาเอง อะไรที่ถูกใจเรา เราต้องการ ก็จะเป็นอย่างนั้น เมื่อไม่ได้อย่างใจ เราก็โกรธ เราก็หาว่าหลักนั้นผิด เราบอกว่าเราทำดีแล้ว ทำไมไม่ถูกลอตเตอรี่ มันจะไปเกี่ยวอะไรกันโดยตรงตามเหตุและผล มันไม่เกี่ยวกันโดยตรง จะเกี่ยวกันได้ก็โดยอ้อม

ความต้องการผลแบบนี้ ไม่ตรงไปตรงมา ไม่เป็นความเชื่อตรงในหลักกรรม นี่ก็อันหนึ่ง เป็นเรื่องสำคัญที่เกี่ยวข้องกับค่านิยม คำที่ว่านี้แสดงค่านิยมในทางวัตถุของมนุษย์ในสังคม ซึ่งทำให้คนไม่เชื่อตรงต่อธรรม อย่างน้อยก็ทำให้มองอะไรๆ เฉไป

ค่านิยมเป็นกรรม

ปัจจุบัน สิ่งที่ดีที่ประสงค์ในใจของมนุษย์นั้น มุ่งไปที่ผลได้ทางวัตถุเป็นสำคัญ ความสะดวกสบายทางวัตถุ และความมีทรัพย์สินสมบัติ จึงกลายเป็นเครื่องวัดที่สำคัญไป ความดี-ความเลว ความสุขความทุกข์ของมนุษย์ก็มาวัดกันที่วัตถุ คนเราก็ยังนิยมวัตถุมาก

ทีนี้ในเมื่อนิยมวัตถุมากขึ้นๆ ความนิยมในทางจิตใจก็น้อยลงๆ จนความหมายแทบไม่มี แม้แต่เกียรติที่ให้กันในทางสังคม ก็มุ่งไปทางวัตถุมากขึ้น ในเมื่อสังคมนิยมเกียรติที่วัดกันด้วยวัตถุอย่างนี้แล้ว มันก็เป็นการคลาดเคลื่อนจากความหมายกันอย่างชัดๆ คือคนเราไม่เชื่อตรงต่อหลักหรือกฎเกณฑ์ของธรรมชาติ

เมื่อนิยมอย่างใด ก็เป็นธรรมดาอยู่เองที่เราจะต้องการให้ได้ผลอย่างนั้น แต่เมื่อผลไม่ตรงกับเหตุ มันก็เป็นอย่างที่เราต้องการไม่ได้ เมื่อไม่ได้ เราก็หาว่าหลักนั้นไม่ถูกต้อง แล้วเราก็อ้างว่าไม่เชื่อบ้าง อะไรบ้าง ก็ตามแต่

ที่ว่านี่ก็เป็นผลของกรรมที่คนทำกันในสังคมนั่นเอง คือกรรมของการที่เรามีค่านิยมทางวัตถุมาก มาเอาความดีความเจริญความก้าวหน้าความสุขกันอยู่แต่ที่วัตถุ เลยหลงลืมคุณค่าทางจิตใจ แล้วเราก็ได้รับผลกรรม คือ เราทำดี ไม่ได้ดี เป็นผลของการที่เราทำกรรมไม่ดี อันได้แก่การหลงผิดเอาดีเป็นของดี

พูดแบบลัดสั้นว่า คนในสังคมได้รับผลกรรม ตามค่านิยมของสังคมเอง

ในเมื่อธรรมะเชิงปฏิบัติเป็นเรื่องเกี่ยวกับจิตใจมาก (การปฏิบัติเริ่มต้นจากความเข้าใจและออกมาจากการตั้งใจ) ถ้าเราไม่ให้ความสำคัญด้านจิตใจหรือทางด้านคุณธรรมเสียแล้ว ธรรมะทั้งหมดความหมายลงไปสำหรับเราเป็นธรรมดา

ถ้าเราต้องการให้คนมาประพฤติตามหลักธรรม เราก็ต้องช่วยกันเชิดชูคุณค่าทางจิตใจหรือคุณค่าทางฝ่ายคุณธรรมให้มากขึ้น เราจะต้องรู้เข้าใจขอบเขตของคุณค่าทางวัตถุ จะได้วัดกันด้วยวัตถุให้น้อยลง อันนี้เป็นเรื่องสำคัญ

ถ้าสังคมของเรานิยมยกย่องวัตถุกันมาก มันก็เป็นธรรมดาอยู่เองที่คนจะต้องวัดดี (วัดความดีและผลดี) กันด้วยวัตถุ *การที่สังคมไปนิยมยกย่องวัตถุมาก ไม่ใช้กรรมของคนที่อยู่ในสังคมนั้นหรือ*

กรรมที่แปลว่าการกระทำนั้น รวมทั้งพูดและคิด ความคิดที่นิยมวัตถุ มุ่งจะเอาวัตถุนั้น เป็นกรรมใช่หรือไม่ ในเมื่อแต่ละคนทำกรรมแห่งความนิยมวัตถุนั้น คือ มีความโลภในวัตถุกันมาก มันก็เป็นอกุศลกรรม เมื่อเป็นอกุศล ก็กลายเป็นว่า คนในสังคมนั้นทำอกุศลกรรมกันมาก เมื่อทำอกุศลกรรมกันมาก วิบากที่เกิดแก่คนในสังคม ก็คือผลร้ายต่างๆ ทั้งหลาย

มนุษย์จะต้องมองให้เข้าใจความสัมพันธ์เชิงเหตุปัจจัยอันนี้ จะต้องเข้าใจว่า สังคมที่เดือดร้อนวุ่นวายกันอยู่ มีความไม่ปลอดภัย มีภัยอันตรายเกิดขึ้นในที่ต่างๆ มากมาย ไปไหนก็หวาดผวาทรมานหาความสะดวกแต่ใจไม่ค่อยสบายนั้น มันเกิดจากกรรมของเราแต่ละคนส่งผลแสดงอิทธิพลออกไป จะต้องมองให้เห็นความสัมพันธ์ที่โยงกันซับซ้อนถึงขนาดนี้จึงจะได้

ถ้ามองไม่ถึงระบบเหตุปัจจัยที่ซับซ้อนอย่างนั้น เราจะไม่เข้าใจซึ่งถึงเรื่องกรรมว่าเหตุกับผลมันสัมพันธ์ถึงกันอย่างไร

บางคนมองผิวเผินก็คิดว่า เอ ที่มันเกิดภัยอันตรายใจผู้ร้ายมากมาย คนไม่ค่อยประพฤติศีลธรรมกันนั้น ไม่เห็นเกี่ยวกับเราเลย คนอื่นทำทั้งนั้น นี่แหละ เราขัดปัดความรับผิดชอบละ ที่จริงเป็นกรรมของแต่ละคนที่ช่วยกันสร้างขึ้น ตั้งแต่ค่านิยมที่อยู่ในใจเป็นต้นไป (ค่านิยมของสังคม อยู่ในใจของคน) เพราะเรานิยมเรื่องนี้มากใช่ไหม ผลจึงเกิดในแง่นี้ เรื่องอย่างนี้พอจะเชื่อมโยงได้อยู่ ลองศึกษาให้ดีเถิด

เมื่อมีค่านิยมอย่างนี้ อะไรๆ ก็วัดกันด้วยวัตถุ โดยขาดความคำนึงถึงธรรมแบบนี้ คนก็พยายามแสวงหาวัตถุด้านเดียว ไม่มียั้ง เมื่อแสวงหาแบบนี้ มันก็ขยายออกไปในรูปของการทุจริต อาชญากรรม ความประพฤติเสื่อมเสียต่างๆ ที่เป็นเรื่องของ การแย่งชิงเบียดเบียนอะไรต่ออะไรกันมาก

ที่ว่ามานี้ก็คือ ค่านิยมที่เป็นมโนกรรมอยู่ในจิตใจของแต่ละคนนั่นเอง เป็นเหตุให้เกิดปัญหาเหล่านี้ขึ้นมาในระยะยาว

ถ้าสามารถมองเห็นว่า ภัยพิบัติความเสื่อมเสียต่างๆ ที่เกิดในสังคมนี้เป็นผลวิบาก เกิดแต่กรรมของเราทั้งหลายนั่นเอง ถ้ามองทะลุไปได้อย่างนี้ ก็แสดงว่าพอจะทำความเข้าใจในเรื่องกรรมกันได้ แต่ขั้นแรก ต้องให้เห็นความสัมพันธ์เชิงเหตุปัจจัยก่อน

ประการต่อไป ว่าถึงในระยะยาว จะทำอย่างไร เรื่องกรรมนี้เป็นเรื่องใหญ่ เป็นเรื่องโยงกับคุณค่าทางนามธรรมที่มองเห็นได้ยาก จะต้องศึกษาใช้สติปัญญากันไม่น้อย

การที่จะให้คนประพฤติปฏิบัติกันจริงจังได้ผลในระยะยาว จะต้องอบรมปลูกฝังกันจนเป็นนิสัย ด้วยการศึกษาดูตามแนวทางที่มีความเข้าใจในหลักกรรมอย่างถึงเหตุถึงผลเป็นพื้นฐาน พร้อมไปกับการฝึกด้านวินัย

ในขณะที่ทางปัญญา สร้างความรู้ความเข้าใจ ด้านวินัยก็ต้องฝึกฝนอบรมตั้งแต่เด็ก ให้ประพฤติตัวด้วยความสำนึกรับผิดชอบต่อการกระทำของตนจนเคยชิน ถ้าไม่ทำอย่างนี้ จะได้ผลยาก

การศึกษาให้เข้าใจความหมายที่ลึกซึ้งนั้นเป็นเรื่องยาก แม้จะเป็นความจริงก็ตาม แต่สิ่งที่จะทำได้ในทางการศึกษาก็คือ สิ่งใดตกลงกันแน่ชัดว่าดีว่างามแล้ว จะต้องฝึกอบรมคนให้ใส่ใจรับผิดชอบตั้งแต่เล็กแต่น้อยไป นี่ก็เหมือนกับพูดว่า การศึกษานั้นเอาปัญญาเป็นเป้าหมาย โดยตั้งวินัยเป็นฐาน

เมื่อต้องการให้สังคมเป็นสังคมของคนที่ดีตรงต่อความจริง โดยถือหลักกรรม จึงต้องฝึกอบรมกันตั้งแต่เด็ก โดยปลูกฝังผู้จะเป็นสมาชิกของสังคมนั้น ให้มีแนวคิดและการประพฤติปฏิบัติที่ตรงต่อกฎธรรมชาติโดยมีความรับผิดชอบต่อการกระทำ

ตั้งแต่นั้นต้องปลูกฝังค่านิยมซึ่งมองเห็นคุณค่าทางจิตใจ และทางปัญญาเด่นชัดขึ้น โดยเข้าใจขอบเขตแห่งคุณค่าและความสำคัญของวัตถุตามความจริงความควร ไม่วัดกันด้วยวัตถุมากเกินไป

ต่อไปนี้จะพูดถึงความเชื่อตรงต่อความจริงเป็นตัวอย่างสักเรื่องหนึ่ง

คุณค่าแท้ กับคุณค่าเทียม

ในเรื่องวัตถุนั้น ไม่ใช่ว่าพุทธศาสนาจะปฏิเสธคุณค่าของวัตถุ หรือไม่เห็นความจำเป็นของวัตถุ ที่แท้นั้นพระพุทธศาสนาเห็นความสำคัญของวัตถุอย่างมาก ว่าวัตถุเป็นสิ่งจำเป็น

ปัจจัย ๔ เป็นสิ่งที่ค่าจุนชีวิตของเราให้ดำรงอยู่ได้ เริ่มตั้งแต่หลักที่ว่า สัพเพ สัตตา อาหารภูจิติกา สัตว์ทั้งปวงดำรงชีวิตอยู่ได้ด้วยอาหาร ตามมาด้วยที่อยู่อาศัย เครื่องนุ่งห่ม ยารักษาโรค

แม้แต่พระสงฆ์ ซึ่งต้องการวัตถุน้อยที่สุด ก็ยังต้องอาศัยสิ่งเหล่านี้ เป็นเรื่องใหญ่ถึงกับมีพระวินัยขึ้นมาวางระบบจัดการ เรื่องวัตถุนั้นสำคัญมาก แต่ความสำคัญนั้นก็มิชอบเขตของมัน

คุณค่าของวัตถุนั้นเราอาจแยกออกได้เป็น ๒ ส่วน ขอให้ลองคิดดู อย่างง่ายๆ ๒ ส่วน คือ **คุณค่าแท้** หรือคุณค่าขั้นต้น ที่เป็นแกน เป็นเนื้อใน กับ**คุณค่าเทียม** หรือคุณค่ารอง ที่พอกที่เสริม

ตัวอย่างเช่น ในปัจจัย ๔ เสื้อผ้านี้ คุณค่าต้นหรือคุณค่าแท้ของมันคืออะไร คือเพื่อปกปิดกาย ป้องกันความละอาย แก่ความหนาวร้อนเป็นต้น นี่คือประโยชน์แท้ หรือคุณค่าแท้ของมัน

แต่สำหรับมนุษย์ปุถุชน มันไม่แค่นั้น มันจะมีคุณค่ารองที่ซ้อนเสริมเติมเข้ามาอีก คุณค่ารองคืออะไร คือความหมายที่จะให้เกิดความรู้สึกสวยงาม โก้ หลูหรา อวดกัน วัดกัน แสดงฐานะ อะไรต่างๆ เรียกอีกอย่างว่าเป็น **คุณค่าเทียม**

อย่างเราใช้รถยนต์ มันก็มีคุณค่าแท้ที่ยืนตัวส่วนหนึ่ง และสำหรับหลายๆ คน ก็จะมีคุณค่ารองที่เสริมเติมเข้ามาอีกส่วนหนึ่ง

คุณค่าแท้คืออะไร คุณค่าแท่งี้ใช้เป็นยานพาหนะ คือเป็น
เครื่องนำเราไปสู่ที่หมายด้วยความรวดเร็ว แนวความคิดที่ควบคู่
กับคุณค่านี้นี้ก็คือ พยายามให้สะดวก ปลอดภัย และทนทานที่สุด

คุณค่ารองก็คือ เราจะต้องให้เก้ เป็นเครื่องแสดงฐานะ
อะไรต่างๆ ความคิดที่ควบคู่กับคุณค่าแบบนี้ก็คือ ต้องพยายามให้
สวย ให้เด่น ให้หรู ให้แพงที่สุด

ถึงสิ่งอื่นๆ ก็เหมือนกัน ที่อยู่อาศัยก็มีคุณค่าแท้ คือให้เป็น
ที่พักพิงหลบภัย และเป็นที่พักที่เราจะได้ดำรงชีวิตส่วนเฉพาะของเรา
ในครอบครัวของเรา ให้มีความสุข ฯลฯ แต่พร้อมกันนั้นมันก็มีคุณ
ค่ารองซ้อนเสริมเพิ่มเข้ามาในความหมายของปุถุชน เช่น เป็น
เครื่องแสดงฐานะ แสดงถึงความยิ่งใหญ่ หรืออะไรก็ตามแต่

สำหรับหลายๆ คน คุณค่าเทียมที่ซ้อนเสริมเติมเข้ามานี้
ขยายใหญ่โตมากจนถึงกับบังคุณค่าแท้ให้จมหายไป มองไม่เห็น
เลย อันนี้ดูเหมือนจะเป็นแนวโน้มหรือเป็นกระแสที่แรงมากขึ้น

สิ่งทั้งหลายที่เกี่ยวข้องกับชีวิตของเราทางวัตถุนี้ สำหรับ
ปุถุชนมักจะมีคุณค่าปนหรือซ้อนกันมาทั้ง ๒ อย่าง คือ คุณค่าแท้
กับคุณค่าเทียมที่พอกเสริม

ปุถุชนมากมายชื่นชมคุณค่าเทียม จนกระทั่งบางทีมองอยู่
แค่คุณค่าเทียมนั้น แล้วก็หลงใหลอยู่แค่นั้นถึงกับหลงลืมคุณค่าแท้
ไปเสีย แถมเอาความลุ่มหลงคุณค่าเทียมนั้นมาเป็นเหตุก่อโทษ
ทุกข์แก่ชีวิต และสร้างปัญหาความขัดแย้งเบียดเบียนในสังคม

พุทธศาสนาเน้นคุณค่าแท้ ถือเป็นหลัก ให้จับเอาให้ได้
ส่วนคุณค่าเทียม ให้เกี่ยวข้องจัดการอย่างรู้เท่าทัน ไม่ให้เกิดโทษ

คุณค่าแท้นี้แหละสำคัญ พระใหม่ พอบวชเข้ามา ท่านก็ให้พิจารณาอย่างที่เรียกว่า ปฏิสังข-โย เช่น เวลาค้นบิณฑบาต ให้พิจารณาว่า ปฏิสังข โยนิโส บิณฑบาต ปฏิเสวามิ แปลว่า ข้าพเจ้าพิจารณาโดยแยบคาย จึงฉันอาหาร

พิจารณาอย่างไร ก็พิจารณาถึงคุณค่าของอาหารและวัตถุ ประสงค์ของการฉันหรือกินอาหารนั้นว่า ฉันเพื่ออะไร จะได้รู้ว่า ที่เราฉันนี้ ก็เพื่อให้มีกำลังกาย จะได้มีชีวิตเป็นไป ช่วยให้เราได้ทำหน้าที่ หรือทำประโยชน์อะไรต่ออะไรได้ ตลอดจนเป็นอยู่สบาย ไม่ให้เป็นโทษเกิดทุกข์ นี่คือนิยามคุณค่าแท้

ต่อไป คุณค่ารองที่ซ้อนเสริมเข้ามา ก็คือเอร็ดอร่อย อาจจะต้องมีเครื่องประกอบหรือประดับเสริม เพื่อให้สะดวกสบาย ให้กินหรื หรืออะไรก็แล้วแต่ เช่น ต้องไปนั่งในภัตตาคารใหญ่ บางทีจ่ายมื้อละพันหรือมื้อละหมื่นก็มี แต่คุณค่าของอาหาร บางทีก็เท่ากับมื้อละ ๑๐ บาท หรือ ๕ บาท หมายความว่ามื้อละพันบาทกับมื้อละ ๕ บาท มีคุณค่าแท้ที่จำเป็นต่อชีวิตเท่ากัน ต่างกันที่คุณค่ารองหรือคุณค่าเทียมเท่านั้น

ในชีวิตของปุถุชนนี้ คนมักยึดคุณค่าเทียมเป็นใหญ่ ให้ความสำคัญมาก แล้วคุณค่ารองหรือคุณค่าเทียมนี้แหละที่ทำให้เกิดปัญหาแก่มนุษยมากที่สุด ปัญหาอาชญากรรมที่เกิดจากความแร้นแค้นยากจนอันเป็นสาเหตุทางเศรษฐกิจ เป็นปัญหาสำคัญมาก พุทธศาสนายอมรับ แต่ความชั่วร้ายในสังคมที่เกิดจากคุณค่ารองหรือคุณค่าเทียมของสิ่งทั้งหลายนั้นมากมายกว่า

คนเรานี้แสวงหาคุณค่ารองหรือคุณค่าเทียมกันมากมายเหลือเกิน แล้วปัญหาก็เกิดขึ้นนานาประการทีเดียว เป็นปัญหาขนาดใหญ่ และมีผลกว้างไกลกว่าปัญหาที่คนยากจนสร้างขึ้น และเป็นตัวการสำคัญซ่อนอยู่เบื้องหลังการเกิดปัญหาเศรษฐกิจที่ร้ายแรง

เพราะฉะนั้น สำหรับพระเจ้าจึงต้องยื่นหยักรักษาปัญญาที่รู้ทันมุ่งถึงคุณค่าแท้ให้คงอยู่ ส่วนคฤหัสถ์ ก็ขอให้ตระหนักไว้ อย่าเพลิน อย่าลืม อย่าประมาท อย่าหลงเกินไป

คฤหัสถ์เป็นไปไม่ได้ที่จะอยู่อย่างพระเจ้า แต่ก็อย่าลืมตัว อย่ามัวเมา ต้องพยายามคำนึง คอยตระหนักถึงคุณค่าแท้ไว้ด้วยว่า เราใช้สิ่งนี้เพื่อประโยชน์ที่แท้จริงคืออะไร อย่าปล่อยตัวจนเลยเถิดไป

อันคุณค่าของวัตถุที่มี ๒ ชั้นนี้ เป็นเรื่องสำคัญมาก เมื่อเทียบกับนามธรรม ตัววัตถุเองซึ่งเป็นสิ่งไม่เที่ยงแท้ ไม่ยั่งยืนนั้น มีสภาพของความเสื่อมสลายทรุดโทรมชัดเจน จะเป็นเสื้อผ้าเครื่องนุ่งห่ม บ้านที่อยู่อาศัย สิ่งของเครื่องใช้อะไรก็ตาม ล้วนอยู่ได้ชั่วคราว ชั่วระยะกาลหนึ่ง ๕ ปี ๑๐ ปี สั้นกว่ายาวกว่าบ้าง แล้วก็ต้องทรุดโทรมสลายไป นี่เป็นความไม่เที่ยงแท้ของตัววัตถุเอง

ส่วนคุณค่าของวัตถุนั้น ก็ไม่เที่ยงเหมือนกัน ไม่เที่ยงอย่างที่กล่าวแล้ว คืออยู่ที่ค่านิยมที่คนสร้างกันขึ้นเท่านั้น ค่านิยมที่ว่าเป็นกรรมอยู่ในใจของเรานี้เองสร้างมันขึ้น แล้วกรรมก็เปลี่ยนมัน

ขอให้คิดดู เราอาจจะนึกว่า ต้องใส่เสื้อนอกให้เรียบร้อย ต้องซักต้องรีด รู้สึกว่ามันให้ความมีศรีสง่า เป็นสิ่งสำคัญในทางสังคม ทำให้มีความรู้สึกภูมิฐาน และอาจจะต้องไปนั่งในห้องแอร์ คอนดิชันอย่างสบาย ทำงานอย่างภาคภูมิใจ

แต่มาถึงอีกสมัยหนึ่ง คนอีกรุ่นหนึ่ง (อย่างในยุคิปปี้) อาจจะเห็นว่า เอ... พวกผู้ใหญ่นี้มัวไล่เลื่อนอกต้องรัดต้องแต่งต้องจัดให้เรียบร้อย ไปนั่งทำงานในห้องแอร์คอนดิชั่น ทำโต๊ะให้โก้สง่า แหม ไม่เห็นจะมีความสุขเลย ไม่ได้เป็นสาระอะไรเลย ต้องไปนั่งลำบาก นั่งต้องระวังเสื้อผ้าของตนเอง ต้องระมัดระวังท่าทางอะไร อย่างนี้ ผู้เราที่ปล่อยตัวชะมุกชะมอมไม่ได้ สบายดีกว่า นอนกลางดินกินกลางทราย จะนั่งจะล้มจะก้มจะกลิ้งอย่างไรก็ได้

ที่พวกฮิปปี้ว่านั่น มันก็จริงของเขาอยู่เหมือนกัน ถ้าว่ากันไปแล้ว ใครจะสบายกว่ากัน คนหนึ่งปล่อยตัวชะมุกชะมอม เสื้อผ้าก็ไม่ต้องรัด ไม่ต้องเอาใจใส่มัน ปล่อยไป ที่ทางก็แล้วแต่จะไปในอนที่ไหน อย่างไรได้ทั้งนั้น เขาก็ว่าของเขาสบาย

นี่แหละเรื่องของสังคมมันไม่แน่ คุณค่าที่ว่ากันก็ขึ้นกับความนิยม สมัยหนึ่งเราอาจจะเห็นว่าอย่างนี้ดีมีศักดิ์มีศรีมีภูมิฐาน ครั้นนานเข้า คนอีกสมัยหนึ่งเห็นความเจริญทางวัตถุมาก กลับเบื่อหน่ายเสียแล้ว บอกว่าอย่างนี้ไม่ได้ความเลย หาความทุกข์ให้กับตัวเอง สร้างระเบียบสร้างอะไรต่ออะไรมาให้ตัวเองลำบาก อยู่กันด้วยระเบียบ อยู่กันด้วยมารยาททางสังคม ไม่มีดี เป็นทุกข์ ผู้ไม่ต้องการไม่ต้องระวังสิ่งเหล่านี้ อยู่สบายกว่า

คนอาจทำกรรมในการคิดแปรเปลี่ยนความนิยมของเขาขึ้นมาอย่างนั้นก็ได้ ในระยะยาว คนอยู่เมืองไปนานๆ อาจจะคิดอยากอยู่ป่าขึ้นมาบ้างก็ได้

การสอนหลักกรรมให้ได้ผล

ในเมื่อคุณค่างองของวัตถุนั้นไม่เที่ยงไม่แท้ อยู่ที่การสร้างค่านิยมกันขึ้น และค่านิยมนั้นก็เริ่มในจิตของเราเอง ที่สื่อสารชักจูงขึ้นชอบนิยมตามกันรวมกันไป นี่แหละ ค่านิยมจึงเป็นกรรมที่คนร่วมกันก่อขึ้น เรียกคลุมรวมว่า เป็นกรรมอันหนึ่งของสังคม

เป็นอันพูดรวมๆ ว่า ค่านิยมนี้ สังคมจะเอาอย่างไรก็เป็นเรื่องของสังคม ถ้าสังคมของตัวอ่อนแอ อิทธิพลจากสังคมอื่นก็เข้ามาจุ่งไป ในระยะยาว จึงจะต้องปลูกฝังให้เข้มแข็งกันตั้งแต่เด็ก เราต้องการค่านิยมอะไรที่ดงามสร้างสรรค์ ก็ให้กระแสนิยมอย่างนั้นมีกำลัง โดยจัดกระบวนการปรุงแต่งมโนกรรม ไปตามกระแสนั้น

โดยเฉพาะค่านิยมแห่ง**ความซื่อตรงต่อกฎธรรมชาติ** อันเป็นความสมดุลทางวัตถุกับทางจิตใจ โดยมีความรับผิดชอบต่อการกระทำของตน เมื่อปลูกฝังกันต่อเนื่องจนคนในสังคมมีค่านิยมอย่างนั้นแล้ว ต่อไปก็ประพฤติกันได้ลงตัว เพราะว่ากรรมทั้งหมดเริ่มมาจากมโนกรรม โดยมีความใฝ่ความชอบคิดตามไปขึ้นก่อน

นี่ก็เป็นไปตามหลักที่ว่า ในกรรมทั้งหลาย คือ กายกรรมก็ตาม วจีกรรมก็ตาม มโนกรรมก็ตามนั้น **มโนกรรมสำคัญที่สุด**

ในลัทธินิครนถ์ เขาบอกว่า กายกรรมสำคัญกว่า เพราะกายกรรมนี้แสดงออกภายนอก คุณเอามือมาฟัน ฉันก็ตาย แต่ถ้าคุณมาเพียงใจอย่างเดียว จะทำให้ฉันตายได้ไหม ก็ไม่ได้ อะไรทำนองนี้ แต่อย่าลืมนี่เราหมองแคบสั้นเกินไป

กล่าวซ้ำอีกครั้งอย่างสั้นที่สุดว่า จะต้องปลูกฝังมโนกรรม ส่วนที่ขอเรียกว่า*ค่านิยมแห่งธรรม* หรือค่านิยมแห่งความซื่อตรงต่อ กฎธรรมชาติ ให้มีขึ้นในสังคมให้ได้ โดยเฉพาะในหมู่นุชนของ สังคมนั้น และข้อนี้จะต้องถือว่าเป็นภารกิจสำคัญยิ่งอย่างหนึ่งของ การศึกษา เพราะว่าที่จริงแล้ว มันเป็นส่วนเนื้อหาสาระของการ ศึกษาทีเดียว

อาตมภาพเพียงเสนอความคิดเห็นไว้ จะเกิดมีเป็นประโยชน์ เพียงไร ก็สุดแต่ท่านจะพิจารณา ในฐานะที่ส่วนมากท่านที่ฟังก็ เป็นผู้สนใจใฝ่ธรรมกันมา และได้ศึกษาศาธรรมกันอยู่

ที่พูดมานี้ เป็นการพูดในฐานะนักศึกษาธรรมอีกผู้หนึ่ง ได้นำข้อคิดเห็นจากการที่ได้ศึกษาเล่าเรียนไตร่ตรองพิจารณา มาเสนอ เป็นการประกอบความคิดการพิจารณา ถ้าจะได้ประโยชน์ อย่างไร แม้แต่จะเป็นประโยชน์เล็กน้อย ก็ขออนุโมทนา

เรื่องกรรมนี้เป็นเรื่องของความจริง มนุษย์นั้นก็อยู่กับความจริง และหนีความจริงไปไม่พ้น แต่มนุษย์ก็ไม่ค่อยชอบนักที่จะ เผชิญกับความจริง ทั้งๆ ที่ตัวจะต้องอยู่กับความจริงและอยู่ใน ความจริง ก็ยังพยายามสร้างสิ่งพอกเคลือบเข้ามาเสริมให้รู้สึกว่ามี รสชาติ มีความสนุกเพลิดเพลินยิ่งขึ้น

เหมือนอย่างในเรื่องคุณค่าที่ว่า มนุษย์เราใช้ปัจจัย ๔ โดยมีคุณค่าแท้ กับคุณค่าเทียมนี้ ความจริงคือคุณค่าแท้นั้น ปฏิเสธไม่ได้ แต่เพราะมนุษย์มักไม่ค่อยพอใจอยู่กับความจริง จึงเที่ยวหาสิ่ง

ที่จะมาเป็นเครื่องประกอบเคลือบแฝง ทำให้รู้สึกมีรสชาติอร่อย สนุกสนานขึ้น เกิดเป็นคุณค่ารองซ้อนเข้ามา แล้วมนุษย์ก็ก่อปัญหาแก่ตัวเองและแก่โลกมากยิ่งขึ้น

กรรมเป็นเรื่องของความจริง และเป็นเรื่องของชีวิต เป็นเรื่องของคนโดยตรง ความจริงนั้นใครก็ปฏิเสธไม่ได้ เราทุกคนต้องยอมรับความจริง และต้องสนใจต้องรู้เข้าใจความจริงที่เกี่ยวกับตัวเอง

แต่ในเมื่อเป็นความจริง มันก็มักไม่สนุกสนานเฮร็ดอร่อย การที่จะศึกษาความจริงให้เข้าใจชัดเจนก็ตาม การจะปลูกฝังค่านิยมที่สอดคล้องกับความจริงขึ้นมากก็ตาม เป็นเรื่องยากเรื่องใหญ่ จะเอาปุ๊บปั๊บไม่ได้ จะต้องทำความพยายามในระยะยาวอย่างที่ว่าแล้ว ดังที่อาตมาภาพได้เสนอไว้ในเวลาอันสั้นนี้ และในตอนนี้ก็คิดว่าได้ล่วงเลยเวลามาพอสมควร จึงขอยุติเพียงนี้

หลักกรรมสำหรับคนสมัยใหม่*

ท่านพระเถรานุเถระที่เคารพนับถือทุกท่าน

การบรรยายในวันนี้ ท่านกำหนดให้พูดเรื่องกรรม เรื่องกรรมเป็นหลักธรรมที่สำคัญมากในพระพุทธศาสนา นอกจากสำคัญแล้ว ก็เป็นหัวข้อที่คนมักมีความสงสัย เข้าใจกันไม่ชัดเจนในหลายแง่หลายอย่าง บางครั้งก็ทำให้นักเผยแผ่พระพุทธศาสนาประสบความยากลำบากในการที่จะชี้แจงอธิบาย หรือตอบปัญหาไขข้อสงสัย

แนวการอธิบายเรื่องกรรม

การอธิบายเรื่องกรรมนั้น โดยทั่วไปมักพูดกัน ๒ แนว

แนวที่ได้ยินกันมาก คือแนวที่พูดอย่างกว้างๆ เป็นช่วงยาวๆ เช่น พูดว่า คนนี้เมื่อก่อนเคยหักขาไก่ไว้ แล้วต่อมาอีก ๒๐-๓๐ ปี โดนรถชนขาหัก ก็บอกว่าเป็นกรรมที่ไปหักขาไก่ไว้ หรือคราวหนึ่ง หลายสิบปีแล้วไปเผาป่า ทำให้สัตว์ตาย ต่อมาอีกนานทีเดียว อาจจะแก่เฒ่าแล้ว มีเหตุการณ์เป็นอุบัติเหตุเกิดขึ้น ไฟไหม้บ้านแล้วถูกไฟคลอกตาย

ที่ว่านี้ เป็นการอธิบาย เล่าเรื่อง หรือบรรยายเกี่ยวกับกรรมแบบหนึ่ง ซึ่งมักได้ยินกันบ่อยๆ

* บรรยายในการอบรมพระธรรมทูต ที่วัดจักรวรรดิราชาวาส วันเสาร์ที่ ๑๗ พฤษภาคม ๒๕๒๙ (ในการพิมพ์ครั้งใหม่เดือน พ.ย. ๒๕๔๕ ได้ตรวจชำระขัดเกลาถ้อยคำสำนวน และชื่อย่อหน้า เป็นต้น ให้อ่านง่ายขึ้นตลอดทั้งเรื่อง)

การอธิบายแนวนี้ โลดโผน น่าตื่นเต้น น่าสนใจ บางทีก็อ่านสนุก เป็นเครื่องจูงใจคนได้ประเภทหนึ่ง แต่คนอีกพวกหนึ่งก็มองไปว่าไม่เห็นเหตุผลชัดเจน การไปหักขาไก่ไว้ กับการมาเกิดอุบัติเหตุรถชนในเวลาต่อมาภายหลังหลายสิบปีนั้น มีเหตุผลเชื่อมโยงกันอย่างไร ผู้ที่เล่าก็ไม่อธิบายชี้แจงให้เห็น ทำให้เขาเกิดความสงสัย คนที่หนักในเรื่องเหตุผล เมื่อไม่สามารถชี้แจงเหตุปัจจัยเชื่อมโยงให้เขามองเห็นชัดเจน เขาก็ไม่ยอมเชื่อ

ยิ่งสมัยนี้เป็นยุคที่ถือว่าวิทยาศาสตร์เจริญ ต้องอธิบายเหตุผลให้เห็นจริงเห็นจังได้ว่า เรื่องโน้นกับเรื่องนี้สัมพันธ์กันอย่างไร

พระพุทธศาสนาที่แท้ นั้น ต้องการให้เห็นความสัมพันธ์แห่งเหตุปัจจัยชัดเจน ทั้งด้านรูปธรรมและด้านนามธรรม แต่พวกเราเองปล่อยตัวหละหลวมกันมา วิทยาศาสตร์ก็เหมือนมาช่วยเตือนให้เราหันไปพิจารณาชีวิตของพระพุทธศาสนาขึ้นมา ซึ่งจะมีอะไรๆ ให้แก่วิทยาศาสตร์ด้วย นี่ก็คือการอธิบายแบบที่สอง

การอธิบายแบบที่ ๒ ก็คือ อธิบายในแง่ของเหตุปัจจัยที่แยกแยะเชื่อมโยงให้เห็นชัด ซึ่งเป็นเรื่องละเอียดซับซ้อน นับว่ายากอยู่ จะต้องอาศัยการพิจารณาพิจารณาและศึกษาหลักวิชามาก และบางทีก็หาถ้อยคำมาพูดให้มองเห็นชัดเจนได้ยาก

อีกอย่างหนึ่ง เราไม่ค่อยมีเวลาที่จะอธิบาย เพราะคนส่วนใหญ่มาพบกันในที่ประชุมเพียงชั่วโมง ๒ ชั่วโมง ซึ่งจะพูดกันได้ก็แต่เรื่องในชั้นตัวอย่างหยาบๆ มองช่วงไกลๆ

สำหรับเรื่องที่จะพูดกันในวันนี้คิดว่า เราควรจะมาหาทางพิจารณาในแง่วิเคราะห์หรือแยกแยะความเป็นเหตุเป็นผลเท่าที่จะเป็นไปได้ ขอให้ลองมาพิจารณาดูกันว่าจะอธิบายได้อย่างไร

กรรม โดยหลักการ

ความหมายและประเภทของกรรม

ก่อนจะพูดเรื่องกรรมนั้น เราจะต้องเข้าใจก่อนว่า กรรมมีความหมายอย่างไร แม้แต่เรื่องความหมายของคำก็เป็นปัญหาเสียแล้ว

ก. ความหมายที่ผิดพลาดคลาดเคลื่อน

ลองไปถามชาวบ้านดูว่า “กรรม” แปลว่าอะไร เอาคำพูดในภาษาไทยก่อน บางทีเราพูดว่า “แล้วแต่บุญแต่กรรม” กรรมในที่นี้หมายถึงอะไร

กรรมในที่นี้ มาคู่กับบุญ พอกรรมมากคู่กับบุญ เราก็แปลบุญเป็นฝ่ายดี บุญ อาจเป็นการกระทำที่ดี หรือผลดีที่จะได้รับ ส่วน กรรม ก็กลายเป็นการกระทำชั่ว หรือผลชั่วที่ไม่น่าพอใจ นี่คือความหมายหนึ่งที่ชาวบ้านเข้าใจ

ดังนั้น ชาวบ้านส่วนมาก พอได้ยินคำว่ากรรมแล้วไม่ชอบ เพราะมีความรู้สึกในทางที่ไม่ดี มองกรรมว่าเป็นเรื่องร้าย

จากตัวอย่างนี้ คำว่า กรรม และ บุญ จึงเป็นเครื่องชี้ชัดอย่างหนึ่งว่า คนเข้าใจความหมายของกรรมในทางไม่ดี เอาบุญเป็นฝ่ายข้างดี แล้วเอากรรมเป็นฝ่ายตรงข้าม

อีกตัวอย่างหนึ่งว่า คนผู้หนึ่งไปประสบเคราะห์ร้าย บางคนก็บอกว่า “เป็นกรรมของเขา” คนหนึ่งเรือไปในทะเล เรือแตก จมน้ำตาย หรือถูกพายุพัดมาแล้วเรือล่มตายไป อุบัติเหตุอย่างนี้ บางคนบอกว่าเป็นกรรมของเขา

คำว่า *กรรม* ในที่นี้ เรามองในแง่เป็นผลร้ายที่เขาได้รับ เป็นเคราะห์ หรือเป็นผลไม่ดีที่สืบมาจากปางก่อน

นี่ก็แสดงว่า เรามองคำว่ากรรมในแง่อดีต คือมองในแง่ว่าเป็นเรื่องผ่านไปแล้วมาแสดงผล และเป็นเรื่องที่ไม่ดี ได้ ๒ แ่ง คือ ๑ เป็นเรื่องข้างไม่ดี ๒ เพ่งเน้นในทางอดีต

ในเวลาเดียวกันก็มองไปในแง่เป็นผลด้วย อย่างที่พูดว่า “จงกัมหนำรับกรรมไปเถิด” ที่ว่ารับกรรม ก็คือรับผลของกรรม

นายคนหนึ่งไปลักของเขามา ถูกจับได้ขังคุก คนอื่นก็มาปลอบใจว่า เอ็งกัมหนำรับกรรมไปเถิดนะ เราทำมาไม่ดี กรรมในที่นี้กลายเป็นผล คือเป็นผลของกรรมนั่นเอง

นี่คือความหมายของกรรมที่เราใช้กันในภาษาไทย

ในฐานะที่เป็นผู้เล่าเรียนศึกษาแล้ว ลองวินิจฉัยดูว่า ความหมายเหล่านี้ถูกหรือไม่ ความหมายที่เน้นไปในทางไม่ดี เป็นเรื่องไม่ดีคู่กับบุญ เป็นเรื่องที่เน้นอดีต และมองไปที่ผลอย่างนี้ ถูกหรือไม่

เมื่อพิจารณาตรวจดู เราก็จะมองเห็นได้ชัดว่า ถ้าเอาหลักธรรมแท้ๆ มาวินิจฉัยแล้ว ความหมายเหล่านี้คลาดเคลื่อน ได้เพียงแง่เดียว ข้างเดียว เป็นเพียงส่วนหนึ่งของความหมายที่แท้จริง เพราะว่า “กรรม” นั้น แปลว่าการกระทำ เป็นกลางๆ จะดีก็ได้ จะชั่วก็ได้ บุญ ก็เป็นกรรม บาป ก็เป็นกรรม

นี่ก็คือ ว่าตามความหมายที่แท้ บุญ คู่กับ บาป แต่คนไทย มีบ่อยๆ ที่เอา บุญ มาคู่กับ กรรม เอากรรมเป็นข้างร้าย

ส่วนที่ว่า “กัมหนำรับกรรมไป” ก็เป็นการมองที่ผล แต่ที่จริง นั้น กรรมเป็นตัวการกระทำ ซึ่งจะเป็นเหตุต่อไป ส่วนผลของกรรม ท่านเรียกว่าวิบาก หรือจะเรียกว่าผลเฉยๆ ก็ได้ ตัวกรรมเองแท้ๆ นั้นไม่ใช่ผล

ในเมื่อ “กรรม” ในภาษาที่เราใช้กันอยู่นี้ มีความหมาย คลาดเคลื่อน ไม่ตรงกับหลักที่แท้จริง ก็เป็นเครื่องแสดงว่า ได้มีความเข้าใจไขว้เขวในเรื่องกรรมเกิดขึ้น เพราะภาษาเป็นเครื่องแสดง ว่า คนมีความเข้าใจอย่างไร

เพราะฉะนั้น ในขั้นตอนนี้ เราจะต้องทำความเข้าใจให้ถูกต้องเสียก่อนว่า *กรรมคืออะไร*

ถ้าประชาชนยังเข้าใจคลาดเคลื่อนว่ากรรมเป็นเรื่องของการกระทำที่ร้ายที่ชั่ว เราก็ต้องแก้ไขความเข้าใจให้เห็นว่า กรรมนี้เป็นคำกลางๆ จะดีก็ได้ จะชั่วก็ได้ ถ้าเป็นฝ่ายดี ก็เรียกว่าเป็นบุญ หรือบุญกรรม ถ้าเป็นฝ่ายชั่วก็เรียกว่าบาป หรือบาปกรรม หรือมิฉะนั้นก็เรียกว่า กุศลกรรม และอกุศลกรรม จะต้องชี้แจงให้เกิดความเข้าใจถูกต้อง

นี่เป็นเรื่องพื้นฐานขั้นต้นๆ ซึ่งได้เห็นชัดๆ ว่า แม้แต่ความหมาย เราก็ไขว้เขวกันแล้ว

ข. ความหมายที่ถูกตั้งตามหลัก

เมื่อเรารู้ว่าความเข้าใจของชาวบ้านไขว้เขวไป เราก็ต้องชักจูงเขาเข้ามาหาความเข้าใจที่แท้จริง คำถามข้อแรกก็คือ ความหมายตามหลักว่าอย่างไร

ผมจะลองยกข้อความในพระสูตรหนึ่ง ชื่อว่า วาเสฏฐสูตร มาพูดสักนิดหนึ่ง

ในพระสูตรนั้น พระพุทธเจ้าตรัสว่า บุคคลเป็นชวานาก็เพราะกรรม เป็นโจรก็เพราะกรรม เป็นพราหมณ์ก็เพราะกรรม เป็นกษัตริย์ก็เพราะกรรม เป็นปุโรหิตก็เพราะกรรม ฯลฯ เป็นโนนเป็นนี่ก็เพราะกรรม

จากข้อความที่ได้ฟังกันแค่นี้ ก็ขอให้มาสำรวจดูกันว่าใครเข้าใจคำว่ากรรมในความหมายว่าอย่างไร

ถ้าบอกชาวบ้านว่า ที่เป็นชวานานี้ก็เพราะกรรม เขาก็คงจะคิดว่าหมายถึงชาติก่อนได้ทำกรรมอะไรบางอย่างไว้ จึงทำให้ชาตินี้ต้องมาเกิดเป็นชวานา หรือถ้าบอกว่า เป็นกษัตริย์เพราะกรรม เขาก็คงจะเข้าใจไปว่า อ้อ คนนี้คงจะได้ทำอะไรดีไว้ อาจจะให้ทาน รักษาศีล เป็นต้น ชาตินี้จึงมาเกิดเป็นกษัตริย์

แต่ลองไปดูในพระสูตรสิว่า ท่านหมายถึงอะไร ในพระสูตรคำว่า เป็นชวานาเพราะกรรม เป็นต้นนี้ พระพุทธเจ้าตรัสไว้เองเลยว่า นายคนนี้ ทำนา เขาดำนา หว่านข้าว ไถนา เขาก็เป็นชวานา

การที่เขาทำนานั่นเอง ทำให้เขาเป็นชวานา คือเป็นไปตามการกระทำ อันได้แก่อาชีพการงานของเขา

อีกคนหนึ่งเป็นที่ปรึกษาของพระเจ้าแผ่นดิน เขาก็เป็นปุโรหิตตามอาชีพการงานของเขา ส่วนนายคนนี้เป็นปลัดของเขา ไปปล้นเขาก็กลายเป็นโจร

ตกลงว่า **กรรม** ในที่นี้ หมายถึง การกระทำ ที่เป็นอาชีพการงานทั้งหลาย เป็นขั้นของการกระทำประจำตัวที่มองเห็นเด่นชัดง่ายๆ หยาบๆ ปราภฏออกมาภายนอก

นี่คือความหมายของกรรมที่น่าพิจารณา ซึ่งเห็นได้ว่า ท่านมุ่งเอาสิ่งซึ่งมองเห็นปัจจุบันนี้แหละเป็นหลักก่อน เพราะการกระทำนี้เป็นค่ากลางๆ ไม่ได้พูดว่าเมื่อไร

พอพูดขึ้นมาว่ากรรม ก็ต้องมองที่ปัจจุบันเป็นจุดเริ่มก่อน แต่ถ้าพูดจำกัดลงไปว่าการกระทำเมื่อไร ก็คือเมื่อนั้น ไม่ว่าจะในอดีต ปัจจุบัน หรืออนาคตก็ตาม การกระทำนั้นๆ เป็นกรรมทั้งนั้น

แต่เมื่อจะดูความหมายที่ลึกเข้าไป ก็ต้องมองให้ถึงจิตใจ เมื่อมองลึกเข้าไปถึงจิตใจ เราก็คงจะจำได้ถึงพุทธพจน์ ที่จำกัดความ บอกความหมายของกรรมว่า เจตนาหิ ภิกฺขเว กัมมํ วทามิ “ภิกษุทั้งหลาย เรากล่าวเจตนาว่าเป็นกรรม”

ตกลงว่า **เจตนา** คือตัวความคิดใจ เจตจำนง ความตั้งใจคิดมุ่งหมายนี้แหละ เป็นกรรม

เมื่อบุคคลลงใจ มีเจตนาอย่างใดแล้ว ก็แสดงออกมาเป็น การกระทำทางกายบ้าง แสดงออกมาทางวาจาเป็นการพูดบ้าง นี่ก็คือ ความหมายที่แท้จริงของกรรมที่ค่อยๆ มองละเอียดเข้ามา

เมื่อมองหยาบๆ ข้างนอก **กรรม** ก็คือ อาชีพ การงาน การดำเนินชีวิตของเขา แต่มองลึกเข้าไปถึงจิตใจ **กรรม** ก็คือ เจตนา

ค. ประเภทของกรรม

จากนี้เราก็แบ่งประเภทของกรรม เมื่อว่าโดยทางแสดงออก

๑. ถ้าแสดงออกทางกาย เคลื่อนไหวทำโน่นทำนี่ ก็เป็น **กายกรรม**

๒. ถ้าแสดงออกทางวาจา โดยพูดออกมา ก็เป็น **วจีกรรม**

๓. ถ้าเป็นไปในใจ อยู่ในระดับความคิด คิดปรุงแต่งไปต่างๆ ก็เป็น **มโนกรรม**

กรรมโดยทั่วไป เมื่อจำแนกโดยคุณภาพ ก็แบ่งเป็น ๒ คือ

๑. กรรมดี เรียกว่า **กุศลกรรม**

๒. กรรมชั่ว เรียกว่า **อกุศลกรรม**

บางแห่ง ท่านจำแนกออกเป็นหลายอย่างมากกว่านี้ เช่น

กรรมที่ ๑ กรรมดำ

กรรมที่ ๒ กรรมขาว

กรรมที่ ๓ กรรมทั้งดำทั้งขาว และ

กรรมที่ ๔ กรรมไม่ดำไม่ขาว เป็นไปเพื่อความสันกรรม

การแบ่งแบบนี้ เป็นการอธิบายละเอียดขึ้นไปอีก

กรรมดำ คืออะไร ยกตัวอย่างเช่น อกุศลกรรม ที่มองเห็น
หยาบๆ ก็คือการกระทำที่เป็นการเบียดเบียน ทำให้ผู้อื่นเดือดร้อน

กรรมขาว ก็คือกรรมที่ตรงข้ามกับกรรมดำนั้น ซึ่งไม่ทำให้ผู้
อื่นเดือดร้อน ไม่เป็นการเบียดเบียน แต่เป็นการช่วยเหลือส่งเสริม
ทำให้ผู้อื่นมีความสุข

กรรมทั้งดำทั้งขาว ก็คือ กรรมที่ปะปนกัน มีทั้งการกระทำที่
เป็นไปเพื่อความเบียดเบียน และไม่เป็นไปเพื่อความเบียดเบียน

สุดท้ายมาถึง กรรมไม่ดำไม่ขาว เป็นไปเพื่อความสิ้นกรรม ยกตัวอย่างเช่น โพฆณงค์ ๗ มรรคมีองค์ ๘ ซึ่งบางทีก็เรียกว่ากรรมเหมือนกัน แต่เป็นกรรมที่ไม่ดำไม่ขาว และเป็นไปเพื่อความสิ้นกรรม กรรมแบบนี้กลับทำให้เราสิ้นกรรมไปด้วยซ้ำ

เมื่อมองละเอียดลงไปถึงความหมายที่แยกประเภทอย่างนี้ เราก็เห็นชัดขึ้นมากว่า กรรมนั้นอยู่ที่ตัวเราทุกๆ คน ที่ประพฤติปฏิบัติ ดำเนินชีวิตอยู่ทุกเวลาในตัวเอง เริ่มตั้งแต่ความรู้สึกนึกคิด การพูดจา เคลื่อนไหวทำโน่นทำนี่ การประกอบอาชีพการงาน ตลอดจน ปฏิบัติการต่างๆ แม้แต่ที่เรียกว่าการปฏิบัติธรรมชั้นใน ไม่ว่าจะ เป็นการปฏิบัติตามมรรคมีองค์ ๘ การเจริญโฆณงค์ ๗ ก็เป็น กรรมทั้งนั้น ไม่พ้นเรื่องกรรมเลย

จะเห็นว่ากรรมในความหมายนี้ ละเอียดกว่ากรรมที่เคย พูดในเรื่องไปห้กขาไก่ เมาปากคอกสัตว์ หรืออะไรทำนองนั้น จึง ต้องแยกแยะกันให้ละเอียด

เมื่อมาถึงขั้นนี้แล้ว จะอธิบายกันอย่างไรให้เห็นว่า ทำไม การกระทำจึงออกผลอย่างนั้นอย่างนี้ได้ นี่เป็นเรื่องที่เราจะต้อง พิจารณา

แต่ที่พูดมานี้ ถือว่าเป็นความเข้าใจพื้นฐานขั้นต้น ที่ว่าจะ ต้องพูดกันในเรื่องความหมายของกรรมให้ชัดเจนเสียก่อนว่า “กรรม คืออะไร?”

กรรมในฐานะกฎเกณฑ์แห่งเหตุและผล

แง่ที่จะต้องเข้าใจเกี่ยวกับกรรมยังมีอีกหลายอย่าง เช่น เราจะต้องมองกรรมในแง่ของกฎเกณฑ์แห่งเหตุและผล

กรรมเป็นเรื่องของความเป็นไปตามเหตุปัจจัย พระพุทธศาสนาถือหลักการใหญ่ที่ครอบคลุมทุกสิ่งทุกอย่าง คือ ความเป็นไปตามเหตุปัจจัย และเรื่องกรรมก็อยู่ในกฎแห่งเหตุปัจจัยนี้

หลักเหตุปัจจัยในพระพุทธศาสนา ก็คือ หลัก*ปฏิจจสมุปบาท* และกรรมก็เป็นส่วนหนึ่งในหลัก*ปฏิจจสมุปบาท* นั้น

ลองไปแยกแยะ*ปฏิจจสมุปบาท* ที่จำแนกเป็นองค์ ๑๒ ท่านจะสรุปให้เห็นว่า องค์ ๑๒ ของ*ปฏิจจสมุปบาท* หรือปัจจัยการนั้น ประมวลเข้าแล้วก็ เป็น ๓ ส่วน คือ เป็น *กิเลส กรรม* และ *วิบาก*

จะเห็นว่า *กรรม* เป็นส่วนหนึ่งใน*ปฏิจจสมุปบาท* นั้น คือ ส่วนที่เรียกว่ากรรม ในวงจรที่เรียกว่า *ไตรวัฏฏ์* ได้แก่ *กิเลส กรรม วิบาก*

หมวดที่ ๑ อวิชชา ตัณหา อุปาทาน เรียกว่าเป็น *กิเลส*

หมวดที่ ๒ สังขาร ภพ เรียกว่าเป็น *กรรม*

หมวดที่ ๓ คือนอกจากนั้น มีวิญญาณ นามรูป สฬายตนะ เป็นต้น เรียกว่าเป็น *วิบาก*

มี ๓ ส่วนอย่างนี้

การศึกษาเรื่องกรรม ถ้าจะเอาละเอียดแล้ว ต้องเข้าไปถึงหลัก*ปฏิจจสมุปบาท* ถ้าต้องการพูดเรื่องกรรมให้ชัดเจน ก็หนีไม่พ้นที่จะศึกษาให้ลึกกลงไปถึงหลักธรรมใหญ่ที่เรียกว่า*ปฏิจจสมุปบาท* นี้ เพราะที่มาของหลักกรรมอยู่ที่*ปฏิจจสมุปบาท* นั้นเอง

จะต้องแจ่มแจ้งให้เห็นว่า องค์ของปฏิจจสมุปบาท ๑๒ ประการนั้น มาออกลูกเป็น *กิเลส กรรม* และ *วิบาก* อย่างไร

จากนั้นก็ชี้ให้เห็นความสัมพันธ์ของ *กิเลส กรรม* และ *วิบาก* เช่น คนมีความโลภ เป็น*กิเลส* เมื่อมีความโลภเกิดขึ้นแล้ว ก็ไปทำ*กรรม* เช่น ไปลักของเขา ถ้าได้มาสมหวัง ก็ดีใจ มีความสุข เรียกว่า เป็น*วิบาก*

เมื่อเขาจับไม่ได้ ก็ยังมีความกำเริบใจอยากได้มากขึ้น ก็เกิด*กิเลส* โลภมากยิ่งขึ้น ก็ไปทำ*กรรม* ลักขโมยอีก เลยเกิดเป็นวงจร *กิเลส กรรม วิบาก* เรื่อยไป

แต่ถ้าถูกขัด คือโลก ไปลักของเขา ถูกขัดขวาง ก็เกิดโทสะ เป็น*กิเลส* เกิดการต่อสู้กัน ฆ่ากัน ทำร้ายกัน ก็เป็น*กรรม* ขึ้นมาอีก แล้วเกิด*วิบาก* คือเจ็บปวดเดือดร้อน วุ่นวาย เกิดความทุกข์ ซึ่งอาจรวมทั้งถูกจับไป ถูกลงโทษ ดังนี้ เป็นต้น

นี่เป็นเรื่องของ *กิเลส กรรม วิบาก* ที่อยู่ในวงจรปฏิจจสมุปบาท คือการที่ต้องมองเรื่องกรรมตามแนวของกฎเกณฑ์แห่งเหตุและผล หรือเรื่องความเป็นไปตามเหตุปัจจัย ที่เราเรียกว่า อิทัปปัจจยตา อันนี้ขอข้ามไปก่อน

กฎแห่งกรรม ในฐานะเป็นเพียงอย่างหนึ่งในนิยาม ๕

เมื่อเราเข้าใจแง่ต่างๆ ในเบื้องต้นเกี่ยวกับกรรมแล้ว ก็ควรเข้าใจต่อไปด้วยว่า กรรมนี้เราถือว่าเป็นกฎอย่างหนึ่ง เรามักเรียกว่า “กฎแห่งกรรม”

กฎแห่งกรรมนี้ ศัพท์วิชาการแท้ๆ เรียกว่า **กรรมนิยาม** ซึ่งก็แปลตรงๆ ว่ากฎแห่งกรรม เป็นกฎเกณฑ์แห่งเหตุและผลอย่างหนึ่ง

แต่ในทางพุทธศาสนา ท่านบอกว่า กฎเกณฑ์แห่งเหตุและผลนี้ มิใช่มีเฉพาะกรรมนิยามอย่างเดียว กฎอย่างนี้มีหลายกฎ ท่านประมวลไว้ว่ามี ๕ กฎด้วยกัน เรียกว่า **นิยาม ๕** หรือกฎ ๕ มีอะไรบ้าง จะยกให้กรรมนิยามเป็นข้อที่ ๑ ก็ได้ ดังนี้

๑. กรรมนิยาม กฎแห่งกรรม ได้แก่กฎเกณฑ์แห่งเหตุและผลเกี่ยวกับการกระทำของมนุษย์ เช่นที่ว่า ทำดีได้ดี ทำชั่วได้ชั่ว

๒. จิตตนิยาม กฎเกณฑ์เกี่ยวกับการทำงานของจิต เช่นเมื่อจิตอย่างนี้เกิดขึ้น จะมีเจตสิกอะไรประกอบได้บ้าง ถ้าเจตสิกอันนี้เกิดขึ้น จะมีเจตสิกไหนเกิดร่วมได้ อันไหนร่วมไม่ได้ เมื่อจิตจะขึ้นสู่วิถียอกับอารมณ์ มันจะดำเนินไปอย่างไร ก่อนออกจากภวังค์ก็มีภวังคจลนะ (ภวังค์ไหว) แล้วจึงภวังคุปัจเฉท (ตัดภวังค์) จากนั้นมีอะไรต่อไปอีกจนถึงชวนจิต แล้วกลับตกภวังค์อย่างเดิมอีก อย่างนี้เรียกว่ากฎแห่งการทำงานของจิต คือจิตตนิยาม

๓. พีชนิยาม กฎเกี่ยวกับพืชพันธุ์ เช่น ปลูกมะม่วง ก็เกิดเป็นมะม่วง ปลูกมะนาว ก็เกิดเป็นต้นมะนาว ปลูกเมล็ดพืชอะไร ก็ออกผล ออกต้นเป็นพืชชนิดนั้น อย่างนี้เรียกว่าพีชนิยาม

๔. อุตุนิยาม กฎเกณฑ์เกี่ยวกับอุตุ อุตุคือเรื่องอุณหภูมิ สภาพแวดล้อมทางธรรมชาติ กฎเกณฑ์เกี่ยวกับดินฟ้าอากาศ พุดอย่างชาวบ้านก็เช่น อากาศร้อนขึ้น เราก็เหงื่อออก อากาศเย็นลง เย็นมากๆ เข้า น้ำกลายเป็นน้ำแข็ง หรือถ้าร้อนมากขึ้น น้ำก็กลายเป็นไอ นี่เรียกว่าอุตุนิยาม

๕. ธรรมนิยาม กฎแห่งธรรม คือ ความเป็นเหตุเป็นผลกัน ของสิ่งทั้งหลาย หรือความเป็นไปตามธรรมดาแห่งเหตุปัจจัย เช่น คนเกิดมาแล้ว ก็ต้องแก่ ต้องเจ็บ ต้องตาย สิ่งทั้งหลายเกิดขึ้น ตั้งอยู่แล้ว ก็ดับไป เป็นต้น

ตกลงว่า กฎนี้มีตั้ง ๕ กฎ ธรรมนิยามเป็นเพียงกฎหนึ่งใน ๕ กฎนั้น การที่เราจะวิเคราะห์พิจารณาสิ่งทั้งหลาย จึงอย่าไปยึด ถือว่าทุกอย่างต้องเป็นเรื่องของกรรมทั้งนั้น มิฉะนั้นจะกลายเป็น ทักษะที่ผิดพลาด เพราะพระพุทธศาสนาสอนไว้แล้วว่า กฎธรรมชาติมี ๕ อย่าง หรือนิยาม ๕ ธรรมนิยามเป็นเพียงกฎหนึ่ง

เมื่ออะไรเกิดขึ้น อย่าไปบอกว่าเป็นเพราะกรรมเสมอไป ถ้า บอกอย่างนั้นจะผิด

ยกตัวอย่างเช่น นาย ก. เหงื่อออก ถามว่า นาย ก. เหงื่อ ออกเพราะอะไร ถ้าเป็นเพราะอากาศร้อน ลองวินิจฉัยดูว่าอยู่ใน นิยามไหน ถ้าว่าอะไรๆ ก็เป็นเพราะกรรม ถ้าอย่างนั้นนาย ก. เหงื่อออกก็เพราะกรรมสิ ลองบอกซิว่า เป็นกรรมอะไรของนาย ก. ที่ต้องเหงื่อออก ไม่ใช่อย่างนั้นหรอก นาย ก. เหงื่อออกเพราะ อากาศร้อน นี่เรียกว่า อุตุนิยาม

แต่ไม่แน่ว่าเสมอไป บางทีนาย ก. เหม่ออก ไม่ใช่เพราะร้อน ก็มี เช่น นาย ก. ไปทำความผิดไว้ พอเข้าไปประชุม เขาเกิดสอบสวนหาตัวผู้กระทำผิด นาย ก. มีความหวาดกลัวมาก ก็อาจจะกลัวจนเหม่ออก ในกรณีอย่างนี้ นาย ก. เหม่ออกเพราะอะไร ตรงนี้ตอบได้ว่า เพราะกรรม นี่คือ *กรรมนิยาม*

ฉะนั้น สิ่งที่เกิดขึ้น แม้แต่เป็นปรากฏการณ์อย่างเดียวกัน บางทีก็เกิดจากเหตุคนละอย่าง เราจะต้องเอานิยาม ๕ มาวัด วิเคราะห์ว่า มันเกิดจากอะไร

อย่างที่ยกตัวอย่างมาแล้วว่า เหม่ออก อาจจะเป็นเพราะเขารู้ตัวว่าได้ทำความผิดไว้ ตอนนี้หวาดกลัวว่าจะถูกจับได้ จึงเหม่ออก ถ้าอย่างนี้ก็*เป็นกรรมนิยาม* แต่ถ้าอยู่ดีๆ เขาไม่ได้ทำอะไร อากาศมันร้อนหรือไปออกกำลังมากๆ ใดๆ ก็เหม่ออกได้ เป็นธรรมดา นี่เป็น*อุตุนิยาม*

อีกตัวอย่างหนึ่ง ถ้าน้ำตาไหล เป็นเพราะอะไร เป็นนิยามอะไร ต้องวินิจฉัยจับนิยามให้ดี ในเวลาตัดสินเรื่องกรรม ถ้าเข้าใจเรื่องนิยาม ๕ จะช่วยในการอธิบายเรื่องกรรมได้มาก

คนเสียใจร้องไห้ ถ้าน้ำตาไหล แต่ดีใจก็น้ำตาไหลได้เหมือนกัน อันหนึ่งเป็น*จิตตนิยาม* เป็นไปตามการทำงานของจิต จิตที่มีความปลื้มดีใจหรือเสียใจ ก็ทำให้น้ำตาไหล

แต่อาจจะบวกกับเหตุผลที่มาจาก*กรรมนิยาม* เช่นเสียใจในความผิดที่ได้กระทำไว้

แต่ก็ไม่แน่ว่าเสมอไป บางที่เราไม่ได้ตั้งใจหรือเสียใจสักหน่อย แต่เราไปถูกควั่นไผ่เข้ามา ก็น้ำตาไหล แล้วอันนี้เป็นนิยามอะไร ก็เป็นอุตุนิยาม

ฉะนั้นการวินิจฉัยสิ่งต่างๆ อย่าไปลงโทษกรรมเสียทั้งหมด

พระพุทธเจ้าตรัสไว้ว่า ใครก็ตามที่ยึดถือว่าจะอะไรๆ ทุกอย่าง ล้วนเป็นผลเกิดจากกรรมทั้งสิ้นนั้น เป็นคนที่ถือผิด เช่น ในเรื่องโรคภัยไข้เจ็บ พระองค์ก็ตรัสไว้

มีพุทธพจน์ในสฬายตนวรรค สังยุตตนิกาย พระสุตตันตปิฎก พระไตรปิฎกเล่ม ๑๘ ข้อ ๔๒๗ ว่า โรคบางอย่างเกิดจากการบริหารกายไม่สม่ำเสมอก็มี เกิดจากอุตุคือสภาพแวดล้อมแปรปรวนเป็นสมุฏฐานก็มี เกิดจากเสมหะเป็นสมุฏฐานก็มี เกิดจากดีเป็นสมุฏฐานก็มี เกิดจากสมุฏฐานต่างๆ ประกอบกันก็มี เกิดจากกรรมก็มี

นี่แปลว่า โรคบางอย่างเกิดจากกรรม แต่หลายอย่างเกิดจากอุตุนิยามบ้าง เกิดจากความแปรปรวนของร่างกายบ้าง เกิดจากการบริหารร่างกายไม่สม่ำเสมอ เช่น พักผ่อนน้อยเกินไป ออกกำลังมากเกินไป เป็นต้นบ้าง กรรมเป็นเพียงเหตุหนึ่งเท่านั้น จะโทษกรรมไปทุกอย่างไม่ได้

ยกตัวอย่าง คนเป็นแผลในกระเพาะอาหาร บางที่เป็นเพราะฉันทยาแก้ปวดแสบปวดร้อน เช่น แอสไพริน (aspirin) ในเวลาท้องว่าง พักยาแก้ปวดเหล่านี้เป็นกรด บางทีมันก็กัดกระเพาะทะลุ อาจจะทำให้ถึงกับมรณภาพไปเลย

ยาแก้ไข้แก้ปวดหลายอย่างต้องระวัง เขาห้ามฉันเวลาท้องว่าง ต้องให้มีอะไรในท้องจึงฉันได้ บางคนเลือดไหลในกระเพาะ ไม่รู้ว่าเป็นเพราะเหตุใด ที่แท้เป็นเพราะกินยาแก้ไข้แก้ปวดนี่เอง นี่ก็เป็นเหตุอันหนึ่ง

แต่บางคนเป็นแผลในกระเพาะอาหาร เพราะความวิตกกังวล คิดอะไรต่างๆ ไม่สบายใจ กลุ้มใจบ่อยๆ คับแค้นจิตจิตใจอยู่เสมอเป็นประจำ จึงทำให้มีกรดเกิดขึ้นในกระเพาะอาหาร แล้วกรดนี้มันก็กัดกระเพาะของตัวเองเป็นแผล จนกระทั่งเป็นโรคร้ายแรงถึงกับต้องผ่าตัดตัดกระเพาะทิ้งไปครั้งหนึ่งก็มี

จะเห็นว่าผลอย่างเดียวกัน แต่เกิดจากเหตุคนละอย่าง ที่ฉันแอสปิรินหรือยาแก้ปวดแก้ไข้แล้วกระเพาะทะลุ เป็นอุบัติเหตุ แต่ที่คิดวิตกกังวลกลุ้มใจอะไรต่ออะไรแล้วเกิดแผลในกระเพาะเป็นกรรมนิยาม

จิตใจไม่ดี มีอกุศลมาก ก็ทำให้โรคเกิดจากกรรมได้มากมาย อย่างที่เป็นกันมากเวลานี้คือ โรคเครียด ก็โรคกรรม หรือโรคเกิดจากกรรมนั่นเอง (กรรมนิยาม ผสมด้วยจิตตนิยาม)

แต่อย่างไรก็ตาม เราต้องเอาหลักเรื่องนิยาม ๕ มาวินิจฉัยอย่าไปหลงโทษกรรมทุกอย่าง แล้วบางอย่างก็เกิดจากนิยามต่างๆ หลายนิยามมาประกอบกัน

เป็นอันว่า เราควรรู้จักนิยาม ๕ ไว้ เวลาสอนชาวบ้านจะได้ให้พิจารณาเหตุผลโดยรอบคอบ

เข้าใจหลักกรรม โดยแยกจากลัทธิที่ผิดทั้งสาม

ก. สามลัทธิเดียรฉัตร มิใช่พุทธ

แง่ต่อไป คือ จะต้องแยกหลักกรรมออกจากลัทธิผิดๆ ที่ พระพุทธเจ้าตรัสไว้ เรียกว่า **ติตถายตนะ ๓**

ติตถายตนะ แปลว่า ประชุมแห่งลัทธิ ลัทธิเดียรฉัตร มี ๓ ลัทธิ

ลัทธิที่ ๑ ถือว่า บุคคลจะได้สุขก็ดี จะได้ทุกข์ก็ดี มิใช่สุขมิใช่ทุกข์ก็ดี ล้วนเป็นเพราะกรรมที่ทำไว้แต่ปางก่อนทั้งสิ้น (ฟังให้ดี ระวังนะ จะสับสนกับพระพุทธศาสนา) ลัทธินี้เรียกว่า **ปุพเพกตวาท**

ลัทธิที่ ๒ บอกว่า บุคคลจะได้สุขก็ดี จะได้ทุกข์ก็ดี ได้ไม่สุขไม่ทุกข์ก็ดี ล้วนเป็นเพราะเทพผู้ยิ่งใหญ่บันดาลให้ทั้งสิ้น คือพระผู้เป็นเจ้านันดาลให้เป็น ลัทธินี้เรียกว่า **อิศวรนิรมิตวาท** หรือ **อิสสรนิมมานเหตุวาท**

ลัทธิที่ ๓ ถือว่า บุคคลจะได้สุขก็ดี จะได้ทุกข์ก็ดี ได้ไม่สุขได้ไม่ทุกข์ก็ดี ล้วนแต่เป็นเรื่องบังเอิญ เป็นไปเองลอยๆ แล้วแต่โชคชะตา ไม่มีเหตุปัจจัย ลัทธินี้เรียกว่า **อเหตุวาท**

หลักเหล่านี้มีมาในพระคัมภีร์ทั้งนั้น ติตถายตนะทั้ง ๓ ท่านกล่าวไว้ทั้งในพระสูตร และในอภิธรรม

ในพระอภิธรรม ท่านเน้นไว้ในคัมภีร์วิวัฏฐ์ พระไตรปิฎก เล่ม ๓๕ ข้อ ๙๔๐ แต่ในพระสูตร ก็มีในอังคุตตรนิกาย ติกนิบาต พระไตรปิฎกเล่ม ๒๐ ข้อ ๕๐๑ แต่เรามักไม่เอามาพูดกัน

ส่วนนิยาม ๕ อยู่ในคัมภีร์ฝ่ายอภิธรรม ซึ่งอธิบายถึงเรื่องกฎเกณฑ์แห่งความเป็นไปตามเหตุปัจจัย

นิยาม ๕ นั้น สำหรับเอาไว้พิจารณาความเป็นเหตุปัจจัยให้รอบคอบ อย่าไปเอาอะไรเข้ากรรมหมด ส่วนติดถายตนะ หรือประชุมลัทธิ ๓ พวก ก็ผิดหลักพระพุทธศาสนา ได้แก่

๑. ปุพเพกตวาท ถือว่าอะไรๆ ก็เป็นเพราะกรรมที่ทำไว้ปางก่อน
๒. อิศวรนิรมิตวาท ถือว่าจะเป็นอย่างอะไรๆ ก็เพราะเทพผู้ยิ่งใหญ่บันดาล หรือพระผู้เป็นเจ้าบันดาล
๓. อเหตุวาท ถือว่าสิ่งทั้งหลายอะไรจะเกิดขึ้น ไม่มีเหตุปัจจัย แล้วแต่จะบังเอิญเป็นไป คือลัทธิโชคชะตา

สามลัทธินี้ พระพุทธเจ้าตรัสว่า เป็นลัทธิผิด เหตุผลคือเพราะมันทำให้คนไม่มีขันทะ ไม่มีความเพียรที่จะทำอะไร เนื่องจากเป็นความเชื่อที่สิ่งทั้งหลายเป็นไปอย่างไม่มีหลักเกณฑ์ หรือไปขึ้นต่อตัวการภายนอกที่เราควบคุมไม่ได้ ไม่ขึ้นกับการกระทำของเรา

ข. ลัทธิกรรมเก่า คือลัทธินิครนถ์

โดยเฉพาะลัทธิที่ ๑ นั้น ถือว่าอะไรๆ ก็แล้วแต่กรรมปางก่อน มันจะเป็นอย่างไรก็สุดแต่กรรมเก่า เราจะทำอะไรก็ไม่มีประโยชน์ กรรมปางก่อนมันกำหนดไว้หมดแล้ว แล้วเราจะไปทำอะไรได้ ก็ต้องปล่อย คอยรอ แล้วแต่มันจะเป็นไป

พระพุทธเจ้าตรัสว่า ลัทธินี้เป็นลัทธิของพวกนิครนถ์ หัวหน้าชื่อวานิครนถนาฏบุตร ให้ไปดูพระไตรปิฎก เล่ม ๑๔ พระสูตรแรก เทวทหสูตร ตรัสเรื่องนี้โดยเฉพาะก่อนเลย

ส่วนในอังคุตตรนิกาย ติกนิบาต ตรัสเรื่องนี้ไว้รวมกัน ๓ ลัทธิ แต่ในเทวทหสูตร พระไตรปิฎกเล่ม ๑๔ มัชฌิมนิกาย อุपरีปิณณาสก์ ตรัสเฉพาะเรื่องลัทธิที่ ๑ ไม่ตรัสลัทธิอื่นด้วย

ลัทธินิครนถ์นี้ถือว่า อะไรๆ ก็เป็นเพราะกรรมที่ทำไว้ในชาติก่อน เพราะฉะนั้น เราจะต้องทำให้สิ้นกรรม โดยไม่ทำกรรมใหม่ และเผากรมเก่าให้หมดสิ้นไปด้วยการบำเพ็ญตบะ ลัทธินี้ต้องแยกให้ดีจากพุทธศาสนา

ต้องระวังตัวเราเองด้วยว่าจะผจญผลันหรือผจญผลลามตกกลงไปใน ๓ ลัทธินี้ โดยเฉพาะลัทธิกรรมเก่า ที่ถือว่าอะไรๆ ก็แล้วแต่กรรมเก่าเท่านั้น

คำว่า “กรรม” นี่เป็นคำกลางๆ เป็นอดีตก็ได้ ปัจจุบันก็ได้อนาคตก็ได้ พุทธศาสนาเน้นปัจจุบันมาก

กรรมเก่าไม่ใช่ไม่มีผล มันมีผลสำคัญ แต่มันเสร็จไปแล้ว และเป็นเหตุเป็นปัจจัยให้เกิดผลในปัจจุบัน ซึ่งเราจะต้องใช้ปัญญาแยกแยะ เพื่อทำกรรมที่ดี และแก้ไขปรับปรุงตัวให้เกิดผลที่ดีต่อไปข้างหน้า

นี่พูดกันทั่วๆ ไป โดยหลักการก็คือ ต้องพยายามแยกให้ถูกต้อง มี ๓ ลัทธินี้ ที่จะต้องทำความเข้าใจเสียก่อนเป็นเบื้องต้น

ค. อันตรายเกิดขึ้นมา เพราะวางอุเบกขาแบบเฉยใจ

ก่อนจะผ่านไป มีเกร็ดแทรกอีกนิดหนึ่ง คือ ความเชื่อถือที่คลาดเคลื่อนนิดๆ หน่อยๆ ซึ่งทำให้การปฏิบัติผิดได้ เช่น การถือลัทธิกรรมเก่า บางทีก็ทำให้เรามองคนว่า ที่เขาประสบผลร้ายเกิดมายากจน หรือได้รับเคราะห์ต่างๆ ก็เพราะเป็นกรรมของเขาเท่านั้น

เมื่อเราบอกว่าเป็นกรรมของเขาแล้ว เราก็เลยบอกว่า ให้เขาก็มหันมารับกรรมไป เราก็ไม่ต้องช่วยอะไร

เมื่อถือว่าเป็นกรรมของเขา เราก็วางเฉย แถมยังบอกว่า เราปฏิบัติธรรมด้วย คือถืออุเบกขา วางเฉยเสีย ไม่ช่วย คนก็เลยไม่ต้องช่วยเหลือกัน คนที่ได้รับเคราะห์ ได้รับความทุกข์ยากลำบาก ก็ต้องลำบากต่อไป

มีฝรั่งพวกหนึ่งตีเตียนพุทธศาสนาว่าสอนคนแบบนี้ เราต้องพิจารณาตัวเราเองด้วยว่า เราสอนอย่างนั้นจริงหรือเปล่า แต่ตามหลักพุทธศาสนาที่แท้จริง ไม่ได้สอนอย่างนี้ เรื่องอย่างนี้มีความละเอียดอ่อน (ทางปัญญา)

เราบอกว่า คนประสบเคราะห์กรรม ได้รับความทุกข์ยากเดือดร้อน ก็กรรมของเขา ให้เขาก้มหน้ารับกรรมไป อย่างนี้ถูกไหม อย่างนี้ถือว่างอุเบกขา ใช่หรือไม่

อุเบกขาคืออะไรแน่ อุเบกขา คือความวางเฉยในแง่ที่วางใจเป็นกลาง ในเมื่อเขาสมควรต้องรับผิดชอบตัวเอง เช่นเกี่ยวกับความเป็นธรรม เพื่อรักษาความเป็นธรรมแล้ว ต้องวางใจเป็นกลางก่อน เมื่อจะต้องลงโทษ ก็ลงโทษไปตามเหตุผล คือตามกรรมที่เขาทำ

ดังนั้น ศาลจะทำหน้าที่ให้ถูกต้อง เมื่อคนทำความผิดมา ผู้พิพากษาก็ต้องวางใจเป็นกลาง แล้วตัดสิน ถ้าเขาเป็นผู้ผิด ก็ต้องได้รับโทษตามกฎหมายกบิลเมือง อย่างนี้เรียกว่า วางอุเบกขา

การวางอุเบกขานั้นเป็นไปพร้อมกับการรักษารธรรม คือในจิตใจมีเจตนาที่จะรักษารธรรมไว้ เมื่อจะช่วยคน ก็ต้องไม่ให้เสียธรรม ถ้าหากคิดเมตตากรุณาช่วยใจแล้วเสียธรรม ก็ผิด

เมตตากรุณา ต้องไม่เกินอุเบกขา เมตตา-กรุณา-มุทิตา รักษาคน แต่อุเบกขานั้นรักษารธรรมไว้

ในกรณีที่ไม่ได้รักษาธรรมเลย และก็ไม่ช่วยคน อย่างนี้ผิด
นี่ว่าอย่างรวบรัดแบบพูดกันง่ายๆ

ถ้าเราไปเจอคนทุกข์ยากขัดสนขั้นแค้น เราจะอ้างว่าเป็น
(ผล)กรรมของเขาแต่ชาติปางก่อน ให้เขาก้มหน้ารับกรรมไป การ
อ้างอย่างนี้ผิดถึง ๓ ด้าน ๓ ขั้นตอน

๑. ถ้าเป็นผลกรรมชาติก่อน นี่ก็คือเขาได้รับผลของกรรม
นั้นแล้ว คือเกิดมาจน สภาพปัจจุบันคือสภาพที่ได้รับผลแล้ว ไม่ใช่
สภาพรอผล เมื่อผลกรรมเก่าออกไปแล้ว หน้าทีของเราที่จะทำต่อ
สภาพปัจจุบันที่เขาทุกข์ยาก ก็คือ ต้องใช้เมตตากรุณาไปช่วยเหลือ

เหมือนกับกรณีเด็กว่ายน้ำไม่เป็น เล่นชน ไม่เชื่อฟังพ่อแม่
แล้วไปตกน้ำ การที่เขาตกน้ำก็เป็นการรับ(ผล)กรรมของเขาแล้ว
ตอนนี้เขากำลังทุกข์ ถึงตอนที่เรารู้ต้องให้ความกรุณาไปช่วย จะไป
อ้างว่าเป็น(ผล)กรรมของเขาแล้วปล่อยให้ได้ตาย ย่อมไม่ถูกต้อง

๒. คนเราทำกรรมดี-ชั่วต่างๆ มักจะปนๆ กันไป บางคนทั้ง
ที่ทำความดีมาก แต่เวลาจะตายจิตแวบไปนึกถึงกรรมไม่ดี เลย
พลาดมาเกิดไม่ดี เราพวกมนุษยบุดูชนไม่ได้หยั่งรู้เรื่องอย่างนี้
เพียงพอที่จะตัดสิน แต่สภาพปัจจุบันคือเขาทุกข์เดือดร้อนเป็นที่ตั้ง
ของกรุณา จึงต้องใช้ธรรมข้อกรุณาเข้าไปช่วยเหลือ

๓. ปรากฏการณ์อย่างหนึ่ง หรืออย่างเดียวกัน อาจเกิด
จากเหตุปัจจัยต่างอย่าง หรือหลายเหตุปัจจัยประกอบกัน อย่างที่
พูดแล้วในเรื่องนิยาม ๕ เหตุปัจจัยในอดีตก็มี เหตุปัจจัยในปัจจุบัน
ก็มี เหตุปัจจัยภายในก็มี เหตุปัจจัยภายนอกก็มี

ในเรื่องความยากจนนี้ ถ้าเป็นสภาพทางสังคม ขอให้ลองไปดูอย่างจັกกวัดติสฺสวโร (พระไตรปิฎกเล่ม ๑๑) หรือกฎทันทสฺสวโร (พระไตรปิฎกเล่ม ๙) จะเห็นว่า พระพุทธเจ้าทรงเน้นเหตุปัจจัยและการแก้ไขปัญหาด้านการบริหารการปกครองบ้านเมือง อย่างนี้เป็นตัวอย่าง ซึ่งจะต้องไม่มองข้ามไป

อย่ามองอะไรแบบทีกทักหันที่ง่าย ๆ หลักธรรมประเภทนี้ ทรงสอนไว้ เพื่อให้รู้จักใช้ปัญญาพิจารณาแยกแยะความสัมพันธ์แห่งเหตุปัจจัย ไม่ใช่มองแบบตีคลุม

ในกรณีอย่างนี้ ถ้าเราถืออุเบกขาวางเฉย ก็กลายเป็น อัญญาณเบกขา คือเฉยโง่ กลายเป็นบาปอกุศลไป เพราะวางเฉยโดยไม่รู้เรื่องรู้ราว ไม่เหมือนกรณีที่มีคนลักขโมยของ แล้วถูกจับกุม ชัง เรารู้ว่าอะไรเป็นอะไร แล้วเราจึงวางอุเบกขาเพื่อรักษาธรรม

ฉะนั้น ถ้าหากคนเขามีความทุกข์ยากเดือดร้อน เรื่องอะไร จะไม่ช่วย การช่วยนั้นก็เป็นการทำกรรมดีของตัวเองด้วย และก็เป็นการเมตตากรุณาช่วยเหลือ ให้เขาทำความดี โดยเมื่อได้รับการช่วยเหลือนั้นแล้ว เขาก็มีโอกาสแก้ไขปรับปรุงตัว และมีกำลังที่จะไปทำกรรมดีอื่นๆ ต่อไป

แต่การช่วยที่ดีที่สุด ก็คือ การช่วยให้เขาช่วยตัวเองได้

ทั้งนี้เป็นเรื่องที่จะต้องพิจารณาในรายละเอียด แต่การที่จะบอกเหมาลงไปว่า คนได้รับทุกข์ยากเดือดร้อน เป็นกรรมของเขา ปล່อยให้เขารับกรรมไป อย่างนี้ไม่ถูก ต้องมีหลักกว่าเป็นเรื่องของการรักษาธรรมหรือไม่

เหล่านี้เป็นแง่ต่างๆ ที่จะมาช่วยในการพิจารณาเรื่องกรรม

บุญ-บาป กุศล-อกุศล

อีกเรื่องหนึ่งคือ เรื่องความหมายของกรรม ที่แยกเป็นกุศล อกุศล เป็นบุญ เป็นบาป

ในเวลาแยกประเภทกรรม เรามักแยกเป็นกุศลกรรม และ อกุศลกรรม หรือง่ายๆ ก็เป็นบุญ เป็นบาป หรือบุญกรรม และ บาปกรรม

เราจะอธิบายเรื่องกรรมได้ชัดเจน เมื่อเราอธิบายความหมายของกุศล อกุศล บุญ บาป ได้ด้วย

ก. กุศล คืออะไร?

กุศลมีความหมายอย่างไร? ชาวบ้านมักจะมี ความสงสัย หรือเข้าใจผิดว่าๆ มั่วๆ เขามักจะไม่รู้ว่าอะไรเป็นกุศลหรือเป็นอกุศล พอบอกว่า เชิญชวนมาทำบุญทำกุศลกัน ให้บริจาคเงินสร้างศาลา แล้วได้กุศล ชาวบ้านก็ไม่รู้ว่า กุศลคืออะไร

บางที่ชาวบ้านมองกุศลคล้ายกับว่าเป็นตัวอะไร หรือเป็น อำนาจอะไรอย่างหนึ่งที่ลอยอยู่ที่ไหนไม่รู้ ซึ่งมองไม่เห็น แล้วจะมา ช่วยคนในเมื่อถึงเวลาที่ควรจะช่วย แต่ที่นี้ ความหมายที่ถูกต้องใน ทางหลักธรรมเป็นอย่างไ

กุศล นั้นตามหลักท่านบอกว่า แยกความหมายได้ ๔ อย่าง

ความหมายที่ ๑ ว่า *อาโรคยะ* แปลว่า ไม่มีโรค หมายถึง ความเป็นสิ่งที่เกื้อกูลต่อสุขภาพ

คำว่าสุขภาพ ในที่นี้หมายถึงสุขภาพของจิตใจ ซึ่งเป็นฐานของสุขภาพกายด้วย คือทำให้จิตใจเข้มแข็งสมบูรณ์ เหมือนกับร่างกายของเราเนี่ย เมื่อไม่มีโรคก็เป็นร่างกายที่แข็งแรงสมบูรณ์ จิตใจที่ไม่ถูกโรคคือกิเลสเบียดเบียน ก็เป็นจิตใจที่แข็งแรงสมบูรณ์ สบายคล่องแคล่ว ใช้งานได้ดี อย่างที่ท่านเรียกว่า ควรแก่งาน หรือเหมาะแก่การใช้งาน จิตใจแบบนี้เรียกว่าเป็นจิตใจไม่มีโรค

ความหมายที่ ๒ ว่า **อนวัชชะ** แปลว่า ไม่เสียหาย ไม่มีโทษ คือ ไม่มีสิ่งมัวหมอง ไม่สกปรก ไม่บกพร่อง สะอาด ผ่องแผ้ว ผ่องใส ปลอดโปร่ง เป็นต้น เองง่ายๆ ว่า สะอาด บริสุทธิ์

ความหมายที่ ๓ ว่า **โกศลสัมภูต** แปลว่าเกิดจากปัญญา เกิดจากความฉลาด หมายความว่า กุศลเป็นเรื่องที่ประกอบไปด้วยปัญญา คือความรู้เข้าใจ ทำด้วยความรู้เหตุผล และทำตามความรู้เหตุผลนั้น เช่น มองเห็นความดีความชั่ว รู้คุณรู้โทษ รู้ประโยชน์ รู้ไม่ใช่ประโยชน์ ทำด้วยจิตใจที่สว่าง ไม่โง่เขลามัวหมอง เรียกว่า เป็นความสว่างของจิตใจ

เมื่อมีกุศลเกิดขึ้นในจิตใจแล้ว ไม่ปิดบังปัญญา จิตใจสว่าง ไม่มีดimpleบอด มองเห็นอะไรๆ ถูกต้องตามความเป็นจริง

ความหมายที่ ๔ สุดท้ายคือ **สุขวิบาก** มีสุขเป็นผล ทำให้เกิดความสุข เวลาทำจิตใจก็โปร่งสบาย สดชื่น ร่าเริง เบิกบาน ผ่องใส สงบเย็น ไม่เร่าร้อน ไม่บีบคั้น ไม่เครียด ไม่อึดอัด

ที่ว่ามาทั้ง ๔ ข้อนี้คือความหมายของกุศล เป็นลักษณะที่จะเอามาวินิจฉัย คือ สิ่งที่เป็นกุศลนั้นจะต้อง

๑. อโรคี ไม่มีโรค เกื้อกูล จิตใจมีความแข็งแรงสมบูรณ์ จิตใจคล่องแคล่ว ใช้งานได้ดี

๒. อนุวัชชะ ไม่มีโทษ ไม่มีมลทิน ไม่มัวหมอง ไม่เสื่อมเสีย มีความสะอาด บริสุทธิ์ ผ่องแผ้ว ปลอดโปร่ง

๓. โภคผลสัมฤทธิ์ มีปัญญา รู้เหตุผล รู้ดีชั่ว รู้คุณรู้โทษ สว่าง ไม่มีดมัว และ

๔. สุขวิบาก มีสุขเป็นผล ทำด้วยความโปร่งสบาย ทำแล้วก็ชุ่มชื่นเย็นใจ

ตัวอย่างลักษณะและอาการของกุศลที่เกิดขึ้นในใจ เช่น มีเมตตา เป็นอย่างไร พอเมตตาเกิดขึ้นในใจปั๊บ ก็เย็นฉ่ำ จิตใจไม่มีโรค จิตใจมีความแข็งแรงในตัวของมัน มีความเอิบอิ่ม สบาย เย็น ชื่น ยิ้มได้ ปลอดโปร่งผ่องใส ทั้งใจทั้งกายราบรื่นผ่อนคลาย เลือดลมเดินคล่องดี และมีความรู้ความเข้าใจ สว่างอยู่ภายในว่าคนอื่นเขามีความสุขความทุกข์อย่างไร เราควรจะมีจิตใจต่อเขาอย่างไร และมีความสุขพร้อมอยู่ในตัวด้วย

แต่ในทางตรงข้าม ถ้ามีโทษะเกิดขึ้น เป็นอย่างไร พอโทษะหรือความโกรธ ความคิดประทุษร้ายเกิดขึ้นปั๊บ ก็รู้สึกเฝ้าร้อนแผดเผา จิตเป็นโรค จิตบกพร่อง ถูกบีบคั้น ไม่สบาย ชุนมัว ไม่บริสุทธิ์ ไม่สะอาด ไม่ปลอดโปร่ง ไม่ผ่องใส ใจซ้อง ใจเครียด กายก็เครียด เลือดลมคั่ง และมีดมัว ไม่รู้ดีรู้ชั่ว ไม่คิดคำนึง ไม่มองเห็นบุญเห็นคุณ ไม่คำนึงถึงโทษ ไม่รู้ว่าใครเป็นใครทั้งนั้น และมีความทุกข์พลุ่งพล่าน เดือดร้อนใจ นี่ลักษณะของอกุศล

เพราะฉะนั้น กุศลและอกุศลจึงไม่ต้องไปรอผลข้างนอก พอเกิดขึ้นในใจก็บอกตัวเองของมันทันที ปรากฏผลแก่ชีวิตจิตใจ เป็นความหมายของตัวมันเอง พอมีขึ้นมาปั๊บ ก็สำเร็จความหมาย ในตัวทันที

ถ้าใครถามว่าดีชั่วมีจริงไหม ก็บอกว่าฉันไม่ตอบละ เกลือกับน้ำตาล หวาน-เค็มจริงหรือไม่อย่างไร ชัดอยู่ในใจของคุณเอง มันก็เป็นกุศล-อกุศลอย่างของมันเป็นนั่นแหละ

ความเป็นกุศลและอกุศล เป็นสภาวะตามธรรมชาติ มันมีภาวะของมันอยู่ในตัวแล้ว เราต้องอธิบายกรรมให้ลึกเข้ามาถึงความหมายของกุศล-อกุศลในจิตใจ ที่เป็นพื้นแท้ๆ ของตัวมันเอง ให้เห็นว่ามันมีความหมายอยู่ในตัวของมันเองพร้อมแล้ว ไม่ต้องไปรอผลไกล

ถาม: อาโรคยะ แปลว่า ไม่มีโรคใช่ไหมครับ

ตอบ: อาโรคยะ มาจากอโรคะ คือ อ+โรค อโรค ก็คือ ไม่มีโรค แล้วบวก ฤ็ ปัจจัย เข้าไป เป็น ภาวตัทธิต ตามหลักไวยากรณ์ เป็น *อาโรคฺย* แปลว่า ความเป็นอโรค คือ ความไม่มีโรค นี่หมายถึงความไม่เป็นโรคของจิต ไม่ใช่แค่โรคของร่างกาย จิตที่ไม่มีโรค ก็สมบูรณ์แข็งแรง และช่วยหนุนสุขภาพร่างกายด้วย

แม้แต่ภาษาที่เราท่องกันในภาษาไทย ที่เพี้ยนเป็น *อโรคฺยา* *ปรมา ลาภา* นั้น (ความจริงภาษาบาลีเป็น *อาโรคฺยปรมา ลาภา*) ในพระไตรปิฎก พระพุทธเจ้าก็ตรัสว่า ความหมายที่แท้จริงไม่ได้มุ่งเพียงไม่มีโรคกาย ที่ว่าความไม่มีโรคเป็นลาภอย่างยิ่ง หรือลาภทั้งหลาย มีความไม่มีโรคเป็นอย่างยิ่งนั้น พระองค์หมายถึงพระนิพพาน

อาโรคยะ นี้ หมายถึง พระนิพพาน พระนิพพานเป็นภาวะไร้โรค คือความมีสุขภาพจิตสมบูรณ์

เรื่องนี้พระพุทธเจ้าตรัสกับมาคณทียะ ท่านมาคณทียะไปสนทนารธรรมกับพระพุทธเจ้า อ้างสุภาสิตเถ่าว่า *อาโรคฺยปรมาลาภา* ซึ่งในที่นี้เขามีความเข้าใจว่าเป็นโรคกาย แต่พระพุทธเจ้าตรัสว่ามันไม่ได้มีความหมายแคบแค่นั้น แต่หมายถึงความไม่มีโรคทางจิตใจด้วย ใช้ได้ทุกระดับ

สำหรับชาวบ้านก็ใช้ในระดับโรคทางกายธรรมดา แต่ในทางธรรม พระพุทธเจ้าตรัสไว้ในพระสูตรในมัชฌิมนิกาย หมายถึงพระนิพพานเลย เป็นภาวะไม่มีโรคโดยสมบูรณ์ตั้งแต่ในจิตใจ หมายความว่าภาชิตนี้ใช้ได้ทุกระดับ ตั้งแต่ระดับชาวบ้าน ไปจนกระทั่งถึงบรรลุนิพพาน แต่ให้ความหมายแต่ละชั้นๆ

ความหมายของคำว่า “กุศล” ก็ให้เข้าใจตามลักษณะที่ว่ามานี้ ส่วนที่เป็นอกุศลก็ตรงข้าม ดังได้ยกตัวอย่างไปแล้ว เช่น เมื่อเมตตาเกิดขึ้นในใจเป็นอย่างไร โทสะเกิดขึ้นเป็นอย่างไร ลักษณะก็จะผิดกันให้เห็นชัดๆ ว่า ผลมันเกิดทันที อย่างที่เรียกว่าเป็น *สันติภูมิจิโก* เห็นเอง เห็นทันตา

ข. บุญ หมายความว่าแค่ไหน?

คำที่เนื่องกันอยู่กับ กุศล และ อกุศล ก็คือคำว่า “บุญ” และ “บาป” บุญกับกุศล และบาปกับอกุศล ต่างกันอย่างไร?

ในที่หลายแห่งใช้แทนกันได้ อย่างในพุทธพจน์ที่ตรัสเรื่อง *ปธาน* คือความเพียร ๔ ก็ตรัสคำว่า *อกุศล* กับคำว่า *บาป* ไปด้วยกัน

ในหลัก ปธาน ๔ นั้น คำทั้งสองอยู่ในประโยคเดียวกัน คือ เป็นคำที่ช่วยขยายความซึ่งกันและกัน ดังที่ตรัสว่า “ภิกษุยังฉันทะ ให้เกิดขึ้น ระทมความเพียร เพื่อปิดกั้นบาปอกุศลธรรมซึ่งยังไม่เกิดมิให้เกิดขึ้น นี่เรียกว่า สังวรปธาน” นี่ บาปกับอกุศลมาด้วยกัน

แต่ บุญ กับ กุศล มีความกว้างแคบกว่ากันอยู่น้อย คือ กุศล ใช้ได้ทั้งโลกียะและโลกุตตระ เป็นคำกลางๆ และเป็นคำที่ใช้ในทางหลักวิชามากกว่า บางทีก็ระบุว่าเป็นโลกียกุศล โลกุตตรกุศล แต่ถ้าพูดเป็นกลางๆ จะเป็นโลกียะก็ได้ โลกุตตระก็ได้

ส่วนคำว่า บุญ นิยมใช้ในระดับโลกียะ แต่ก็มีบ้างที่ท่านใช้ในระดับโลกุตตระ โดยระบุชัดเจนไปว่า โลกุตตรบุญญะ (ที.อ.๓/๒๐) แต่โดยทั่วไป บุญอยู่แค่ระดับโลกียะ อย่างที่เรียกว่า โอปธิกบุญญ (บุญที่เนื่องด้วยอุปธิ คือเป็นโลกียะ) เทียบกับ นิรुปธิกุศล (กุศลที่ไร้อุปธิ คือเป็นโลกุตตระ, พ.อติ.๒๕/๒๖๒/๒๙๐)

เป็นอันว่า โดยทั่วไป บุญใช้ในระดับโลกียะ ส่วนกุศลเป็นคำกลางๆ ใช้ได้ทั้งโลกียะและโลกุตตระ นี่เป็นความกว้างแคบกว่ากันนิดหน่อย ระหว่างบุญกับกุศลในแง่รูปศัพท์ ซึ่งก็อาจเอาไปช่วยประกอบเวลาอธิบายเรื่องกรรมได้ แต่เป็นเรื่องเกร็ด ไม่ใช่เป็นตัวหลักใหญ่

บุญ นัยหนึ่งแปลว่า เป็นเครื่องชำระสันดาน คือเป็นเครื่องชำระล้างทำให้จิตใจสะอาด ในเวลาที่สิ่งซึ่งเป็นบุญเกิดขึ้นในใจ เช่น มีเมตตาเกิดขึ้น ก็ชำระจิตใจให้สะอาดบริสุทธิ์ ศรัทธาเกิดขึ้น จิตใจก็ผ่องใส ทำให้หายเศร้าหมอง หายสกปรก

ความหมายต่อไป นักวิเคราะห์ศัพท์ แปล บุญ ว่า นำมาซึ่ง การบูชา หรือทำให้เป็นผู้ควรบูชา คือ ใครก็ตามสั่งสมบุญไว้ สั่งสม ความดี เช่น สั่งสมศรัทธา เมตตา กรุณา มุทิตา ผู้นั้นก็มีแต่คุณ ธรรมมากมาย และคุณธรรมหรือคุณสมบัติเหล่านั้นก็ยกระดับชีวิต จิตใจของเขาขึ้น ทำให้เป็นผู้ควรบูชา ฉะนั้น ความหมายหนึ่งของ บุญก็คือ ทำให้เป็นคนน่าบูชา

อีกความหมายหนึ่งคือ ทำให้เกิดผลที่น่าชื่นชม เพราะว่า เมื่อเกิดบุญแล้ว ก็มีวิบากที่ดีงาม น่าชื่นชม จึงว่ามีผลอันน่าชื่นชม

ความหมายนี้ ใกล้กับพุทธพจน์ที่ว่า สุขุเสทํ อริวงฺนํ ยทิตํ ปุญฺณานิ ซึ่งแปลว่า ภิกษุทั้งหลาย คำว่าบุญนี้ เป็นชื่อของความ สุข เมื่อบุญเกิดขึ้นในใจแล้ว จิตใจก็สบาย มีความเอิบอิ่มชุ่มชื่น ผ่องใส บุญจึงเป็นชื่อของความสุข

ส่วนบาปนั้นตรงกันข้าม บาป นั้น โดยตัวอักษร หรือโดย พยัญชนะ แปลว่า สภาวะที่ทำให้ถึงทุกข์ หรือทำให้ไปในที่ชั่ว หมายถึงสิ่งที่ทำให้จิตตกต่ำ พอบาปเกิดขึ้น ความคิดไม่ดีเกิดขึ้น โทสะ โลภะ เกิดขึ้น จิตก็ตกต่ำลงไป และนำไปสู่ทุกข์ด้วย

ท่านให้ความหมายโดยพยัญชนะอีกอย่างหนึ่งว่า เป็นสิ่งที่ คนดีพากันรักษาตนให้ปราศไป หมายความว่า คนดีทั้งหลายจะ รักษาตนเองให้พ้นไปจากสิ่งเหล่านี้ จึงเรียกสิ่งเหล่านี้ว่าเป็นบาป เป็นสิ่งที่คนดีทิ้ง พยายามหลีกเลี่ยงหนีไม่อยากจะข้องด้วย

นี่เป็นความหมายประกอบ ซึ่งอาจจะเอาไปใช้อธิบายเป็น กรैंดได้ ไม่ใช่ตัวหลักแท้ๆ เอามาพูดรวมไว้ด้วยในแง่ต่างๆ ที่เราจะ ต้องทำความเข้าใจเกี่ยวกับเรื่องกรรม

เท่าที่ได้บรรยายมา เมื่อว่าโดยสรุป มีความสำคัญที่จะต้อง
มองอยู่ ๔ ประการ คือ

๑. กรรมเป็นเรื่องของความเป็นเหตุเป็นผล เป็นเรื่องของ
กฎเกณฑ์แห่งเหตุปัจจัย ถ้าจะอธิบายลงลึก ก็ต้องโยงเข้าไปใน
เรื่องไตรภูมิ คือ กิเลส กรรม และวิบาก เข้าสู่หลัก**ปัจจุสมุปบาท**

๒. จะต้องรู้ว่ากรรมนี้เป็นนิยามหนึ่ง หรือกฎหนึ่งในบรรดา
นิยาม ๕ เท่านั้น อย่าเหมาทุกอย่างเข้าเป็นกรรมหมด ต้องแยก
แยะเหตุปัจจัยให้ถูกต้อง

๓. ต้องแยกหลักกรรมออกจาก**ลัทธิยิตสาม**อย่างให้ได้ด้วย
คือ ลัทธิปุพเพตวาท ลัทธิอิศวรนิรมิตวาท และลัทธิอเหตุวาท

๔. ให้นำความเข้าใจความหมายของ**กุศล อกุศล** มาช่วยใน
การอธิบายแง่ลึก ให้เห็นผลต่างๆ ที่เกิดขึ้นในระดับจิตใจ ให้เข้าใจ
ความหมายของกรรมที่แท้จริง ที่เป็นสภาวะอยู่ในจิตใจ ซึ่งมีผล
ประจักษ์ทันที

กรรม โดยการใช้การ

ความสำคัญของมโนกรรม/
ค่านิยมกำหนดวิถีชีวิตและสังคม

ขอผ่านไปยังเรื่องการให้ผลของกรรม อย่างที่บอกแล้วว่า เราได้ยินบ่อยๆ เกี่ยวกับคำอธิบายการให้ผลของกรรมแบบโลดโผน ซึ่งเป็นเรื่องน่าตื่นเต้น เป็นเหตุการณ์ใหญ่ๆ แบบที่ว่าทำให้สัตรีขาหัก แล้วต่อมาตัวเองไปถูกรถทับขาหัก อะไรทำนองนี้ ซึ่งได้ยินกันบ่อย จนบางที่ทำให้รู้สึกว้า กรรมเป็นอำนาจเร้นลับอย่างหนึ่งซึ่งลอยอยู่ที่ไหนก็ไม่รู้ มันคอยจ้องจะมาลงโทษเรา ถ้าอธิบายแบบนี้ก็มีปัญหาที่บอกแล้วว่า คนที่เป็นนักคิดเหตุผลจะไม่ค่อยยอมรับ

ลองพิจารณาดูว่า เราจะสามารถอธิบายกรรมในแง่สืบสาวเหตุปัจจัยได้อย่างไร ความเป็นเหตุเป็นผลนั้นอยู่ที่การสืบสาวเหตุปัจจัย ให้เห็นว่าแต่ละอย่างเชื่อมโยงกัน สืบทอดและต่อเนื่องกันอย่างไร จึงมาออกผลอย่างนี้ ถ้าอธิบายตรงนี้ได้ คนจะต้องยอมรับ

การที่จะอธิบายอย่างนี้ได้ ก็ต้องลงไปถึงจุดเริ่มของมัน คือถึงข้างในจิตใจ พระพุทธเจ้าตรัสว่า *กรรม* มี ๓ คือ *กายกรรม* *วจีกรรม* *มโนกรรม*

ในบรรดากรรม ๓ อย่างนั้น กรรมที่ละเอียดอ่อนที่สุดก็ได้แก่ **มโนกรรม** คือ กรรมทางใจ

กรรมทางใจ นอกจากเป็นเรื่องละเอียดอ่อนแล้ว ก็เป็นจุดเริ่มต้น หมายความว่า การกระทำที่จะออกมาเป็นวจีกรรมและเป็นกายกรรมได้ ก็เพราะเกิดขึ้นเป็นมโนกรรมก่อน

คนเราต้องคิดก่อน คิดขึ้นมาในใจ คิดชั่วแล้ว จึงพูดชั่ว ทำชั่ว ถ้าพูดชั่วขึ้นเฉยๆ อาจเป็นเพียงเคยปากหรือใช้คำพูดไม่ถูกเท่านั้น ไม่ใช่เป็นกรรม

คนจะทำอะไร ก็เริ่มจากความนึกคิดในใจ ที่เรียกว่ามโนกรรม ในทางพระพุทธศาสนาถือว่ามโนกรรมสำคัญที่สุด พระพุทธเจ้าตรัสโดยทรงเปรียบเทียบกับลัทธินิครนถ์

ในลัทธินิครนถ์เขาเรียกกรรมว่า **ทัณทะ** ซึ่งแบ่งเป็น ๓ คือ กายทัณทะ วจีทัณทะ มโนทัณทะ และถือว่ากายทัณทะสำคัญที่สุด เพราะลำพังคิดอย่างเดียว ไม่ทำให้ตายได้ แต่ถ้าเป็นกายทัณทะ เอมิดมา พันคอ ก็ตายแน่ๆ หรือฉวยปืนมายิง ก็ตาย แค่คิดไม่ตาย เพราะฉะนั้น ลัทธินิครนถ์ถือว่ากายทัณทะสำคัญที่สุด

แต่พระพุทธศาสนาถือว่า มโนกรรมสำคัญที่สุด เพราะมโนกรรมเป็นจุดเริ่มต้น เป็นตัวการใหญ่ เป็นเจ้าของแผนการ

บุคคลก็ดี สังคมก็ดี จะเป็นไปอย่างไร ก็ดำเนินไปตามมโนกรรมเป็นใหญ่ มโนกรรมเป็นตัวกำหนดวิถีหรือชี้แนวทางให้แก่แนวคิด ความนิยม ความเชื่อถือ เป็นตัวกำกับการ เช่น คนๆ หนึ่งมีความชอบในอะไร ใฝ่ในอะไร ชีวิตของเขาก็จะดำเนินไปตามวิถีทางที่ชอบที่ใฝ่นั้น

สมมติว่า เด็กคนหนึ่งเกิดชอบบวชพระ ชอบห่มผ้าเหลือง เห็นเณรแล้วก็อยากเป็นเณรบ้าง ความฝักใฝ่พอใจอันนี้ก็มาหล่อหลอมทำให้เขาคิดที่จะบวช ต่อมาเขาก็อาจจะบวชแล้วก็อยู่ในพระศาสนาไป แต่อีกคนหนึ่งจิตชอบไฝ่ไปในทางที่อยากได้ของของคนอื่น โดยไม่ต้องทำอะไร ก็อาจจะไปลักขโมย วิธีชีวิตก็จะหันเหไปอีกแบบหนึ่ง

นี่ก็คือเรื่องของมโนกรรม ที่มีผลบันดาลชีวิตทั้งชีวิตให้เป็นไปต่างๆ กัน ความนิยม ความชอบ แนวคิด ความเชื่อถือต่างๆ นี้เป็นเครื่องกำหนดชะตาและสร้างชีวิตของคน กับทั้งวิถีของสังคม พระพุทธศาสนาองในชั้นลึกซึ่งอย่างนี้ จึงถือว่ามโนกรรมสำคัญ

สังคมมนุษย์จะเป็นไปอย่างไร ก็เริ่มมาจากมโนกรรม ไม่ต้องสืบไปไกลถึงอารยธรรม เอาอย่างง่ายๆ เช่น สิ่งที่ปัจจุบันนี้ชอบเรียกว่า “ค่านิยม” เมื่อสังคมมีค่านิยมอย่างไร ก็จะชักนำลักษณะการดำเนินชีวิตของมนุษย์ในสังคมนั้นให้เป็นอย่างนั้น

ยกตัวอย่างเช่น คนในสังคมหนึ่งถือว่า ถ้าเรารักษาระเบียบวินัยเคร่งครัดได้ ก็เป็นคนเก่ง ความเก่งกล้าสามารถอยู่ที่การทำได้ตามระเบียบแบบแผน ความนิยมความเก่งในแง่นี้ ก็เรียกว่าเป็นค่านิยมในการรักษาระเบียบวินัย

คนพวกที่มีค่านิยมแบบนี้ ก็จะพยายามรักษาระเบียบวินัยให้เคร่งครัด จนอาจทำให้ประเทศนั้น สังคมนั้น มีระเบียบวินัยดี

ส่วนในอีกสังคมหนึ่ง คนอาจจะมีค่านิยมตรงข้าม โดยมีความชื่นชมว่า ใครไม่ต้องทำตามระเบียบได้ ใครฝืนระเบียบได้ ใครมีอภิสิทธิ์ ไม่ต้องทำตามกฎเกณฑ์ได้ เป็นคนเก่ง

ในสังคมแบบหลังนี้ คนก็จะมีระเบียบวินัย เพราะถือว่าใครไม่ต้องทำตามระเบียบได้ คนนั้นเก่ง

ขอให้ลองคิดว่า สังคมของเรา เป็นสังคมแบบไหน มีค่านิยมอย่างไร

นี่เป็นตัวอย่างที่แสดงให้เห็นว่า ความไม่ชอบ อะไรต่าง ๆ ที่อยู่ในชีวิตประจำวัน เป็นเครื่องกำหนดวิถีชีวิตของบุคคล และเป็นเครื่องชี้แนะตากรรมของสังคม

สังคมใดมีค่านิยมที่ดีงาม เชื้อต่อการพัฒนา สังคมนั้นก็มีทางที่จะพัฒนาไปได้ดี สังคมใดมีค่านิยมต่ำทราม ขัดขวางการพัฒนา สังคมนั้นก็มีแนวโน้มที่จะเสื่อมโทรม พัฒนาได้ยาก จะประสบปัญหาและอุปสรรคในการพัฒนาอย่างมากมาย

ถ้าจะพัฒนาสังคมให้ก้าวหน้า ถ้าต้องการให้สังคมเจริญพัฒนาไปได้ดี ก็จะต้องแก้ค่านิยมที่ผิดพลาดให้ได้ และต้องสร้างค่านิยมที่ถูกต้องให้เกิดขึ้นด้วย

เรื่องค่านิยมนี้เป็นตัวอย่างเด่นชัดอย่างหนึ่งของมโนกรรม มโนกรรมเป็นสิ่งสำคัญมาก มีผลระยะยาว ลึกซึ้งและกว้างไกลครอบคลุมไปหมด พระพุทธศาสนาถือว่าค่านิยมนี้เป็นสิ่งสำคัญมาก และมองที่จิตใจเป็นจุดเริ่มต้น

เพราะฉะนั้น ในการพิจารณาเรื่องกรรม จะต้องให้เข้าใจถึงหลักการของพระพุทธศาสนา ที่ถือว่า มโนกรรมสำคัญที่สุด และให้เห็นว่าสำคัญอย่างไร นี่คือนัยที่หนึ่ง

จิตสำนึก-จิตไร้สำนึก/ภวังคจิต-วิถิจิต

สืบเนื่องจากเรื่องมโนกรรมนั้น ก็ทำให้ต้องมาศึกษาเรื่องจิตให้มากขึ้น จิตใจของคนเรานี้คิดนึกอะไรต่างๆ สิ่งทีพูดและทำก็เป็นไปตามจิตใจ แต่จิตใจเป็นเรื่องละเอียดซับซ้อน บางครั้งและในเรื่องบางอย่าง เราบอกไม่ถูกด้วยซ้ำว่าตัวเราเองเป็นอย่างไร บางทีเราทำอะไรไปอย่างหนึ่ง เราบอกไม่ถูกว่าทำไมเราจึงทำอย่างนั้น เพราะว่าจิตใจมีความสลับซับซ้อนมาก

ตามหลักพุทธศาสนานั้น มีการแบ่งจิตเป็น ๒ ระดับ คือ จิตระดับวิถี กับ จิตระดับภวังค์ (วิถิจิต กับ ภวังคจิต)

จิตระดับภวังค์ เป็นจิตที่เป็นองค์แห่งภพ เป็นระดับที่เราไม่รู้ตัว เรียกได้ว่าไร้สำนึก ภพจะเป็นอย่างไร ชีวิตแท้ๆ ที่กรรมออกผลจะเป็นอย่างไรมัน อยู่ที่ภวังค์ แม้แต่จุติปฏิสนธิ ก็เป็นภวังคจิต ฉะนั้น เราจะมาพิจารณาเฉพาะจิตในระดับที่เรารู้สำนึกกันนี้ไม่ได้ การพิจารณาเรื่องกรรมนี้ จะต้องลึกลงไปถึงขั้นจิตต่ำกว่าหรือเลยสำนึกไป อย่างที่ใช้ศัพท์ว่า *ภวังค์*

ในจิตวิทยาสมัยนี้ ซึ่งมีหลายสาขา หลายสำนัก ก็มีกลุ่มสำคัญที่เขาศึกษาเรื่องจิตแบบนี้เหมือนกัน เขาแบ่งจิตเป็น *จิตสำนึก* กับ *จิตไร้สำนึก*

จิตสำนึก ก็คือจิตที่รู้ตัว ที่พูดสิ่งต่างๆ ทำสิ่งต่างๆ อย่างที่รู้ๆ กันอยู่ แต่มีจิตอีกส่วนหนึ่งเป็นจิตไร้สำนึก ไม่รู้ตัว จิตที่ไร้สำนึกนี้เป็นจิตส่วนใหญ่ของเรา

เขาเทียบว่า เหมือนภูเขาน้ำแข็งที่อยู่ในน้ำ น้ำแข็งส่วนที่อยู่ใต้น้ำมีมากกว่า และมากกว่าเยอะเยอะด้วย ส่วนที่โผล่มา มีนิดเดียว คือจิตสำนึกที่เรา รู้ตัวกันอยู่ พุดจาทำอะไรกันอยู่ นี่ แต่ส่วนที่ไม่รู้สำนึก หรือไร้สำนึกนั้น เหมือนก้อนน้ำแข็งที่อยู่ใต้พื้นน้ำ ซึ่งมีมากกว่าเยอะเยอะ เป็นจิตส่วนใหญ่ของเรา

การศึกษาเรื่องจิตนั้น จะต้องศึกษาไปถึงขั้นจิตไร้สำนึก ที่เป็นจิตส่วนใหญ่ มิฉะนั้นจะรู้เรื่องจิตนิดเดียวเท่านั้น การพิจารณาเรื่องกรรมก็ต้องเข้าไปให้ถึงจุดนี้

ในเรื่องจิตไร้สำนึกนี้ มีแง่ที่เราควรรู้อะไรบ้าง แง่ควรรู้อันหนึ่ง คือที่บอกว่า สิ่งที่เราได้รับรู้เข้ามาทาง ตา หู จมูก ลิ้น กาย เหล่านี้ จิตจะบันทึกเก็บไว้หมด ไม่มีลืมเลย

ตามที่เข้าใจกัน ตามธรรมดาว่า สิ่งทั้งหลายที่ได้ประสบนั้น เราลืมแทบทั้งหมด จำได้นิดเดียวเท่านั้น นี่เป็นเรื่องของจิตสำนึก แต่ตามความเป็นจริง ความจำเหล่านั้นยังคงอยู่ในจิตไร้สำนึก สิ่งที่สพรบาคิดนึกทุกอย่างตั้งแต่เกิดมา มันจำไว้หมด แล้วถ้ารู้จักฝึกดีๆ ก็ดึงเอามันออกมาได้ด้วย

นักจิตวิทยาบางสมัยสนใจเรื่องการสะกดจิตมาก เพราะเหตุผลหลายอย่าง เหตุผลอย่างหนึ่งก็คือ เมื่อสะกดจิตแล้วสามารถทำให้คนนั้นระลึกเรื่องราวเก่าๆ สมัยเด็ก เช่นเมื่อ ๑ ขวบ ๒ ขวบ เอาออกมาได้ ซึ่งแสดงว่าประสบการณ์เหล่านั้นไม่ได้หายไปไหน ยังอยู่หมด นี่เป็นแง่ที่หนึ่ง

จิตไร้สำนึก: จุดเริ่มแห่งการให้ผลของกรรม

ที่ว่ามานี้มีความหมายอย่างไรเกี่ยวกับกรรม ความหมายก็คือ มันแสดงว่า สิ่งที่เราทำไว้ทั้งหมด สิ่งที่เราคิด เรานึก ทุกอย่าง ไม่ได้หายไปไหนเลย ยังคงอยู่ในจิตใจของเราทั้งหมด เพียงแต่เราไม่รู้ตัวและระลึกออกมาโดยจิตสำนึกไม่ได้เท่านั้น

เราสามารถเอาวิชาการสมัยใหม่ที่เขาศึกษา วิจัย วิเคราะห์กันทีหลังนี้ มาประกอบการศึกษาเรื่องกรรมได้ด้วย ทำให้เห็นว่าวิธีการสมัยใหม่ในยุคหลังนี้ ก็เป็นเครื่องช่วยย้าสนับสนุนให้คนปัจจุบันเข้าใจหลักความจริงของจิตที่ท่านสอนไว้ว่าเป็นอย่างไร

ก. จิตสะสมประสบการณ์ทุกอย่าง และปรุงแต่งชีวิตเรา

สิ่งที่เป็นประสบการณ์ของมนุษย์นี้ จิตเราไม่ได้ลืมเลย และก็เป็นอย่างอื่นว่าจิตสั่งสมไว้ทุกอย่าง เมื่อสั่งสมแล้ว ก็ไม่ได้สั่งสมไว้เฉยๆ มันมีผลต่อตัวเราทั้งหมดด้วย โดยที่เราไม่รู้ตัว สภาพจิตส่วนที่ปรุงแต่งชีวิตของเราเนี่ย ส่วนมากเป็นจิตที่ไม่รู้ตัว

ตัวอย่างง่ายๆ ถ้าเรามีจิตโกรธบ่อยๆ เป็นคนฉุนเฉียว พบอะไรขัดใจนิด ก็เกิดโทสะ และแสดงความเกรี้ยวกราดออกมาให้จิตกำเริบอยู่เสมอ ต่อไป ถ้าสั่งสมสภาพจิตอย่างนี้อยู่เรื่อยๆ ก็จะกลายเป็นนิสัย ทำให้เป็นคนมักโกรธ ความโกรธง่ายจะเป็นลักษณะจิตใจ เป็นนิสัย

ต่อมา สภาพจิตก็แสดงออกทางหน้าตา หน้านิ้วคิ้วมวด อยู่เสมอ กลายเป็นสิ่งที่เราเรียกว่าบุคลิกภาพ และออกมามีผลทั้ง

ต่อและจากผู้อื่น คนที่พบเห็น ก็ไม่อยากจะคบ ไม่อยากพูดจาด้วย เขาอยากจะหลีกเลี่ยง กลัวจะเกิดเรื่อง อะไรทำนองนี้ แล้วก็กลับมามีผลต่อชีวิตของตนเอง

รวมความว่า เรื่องก็ดำเนินไปในลักษณะที่ว่า จากความคิดจิตใจ ก็ออกมาเป็นลักษณะนิสัย เป็นบุคลิกภาพ แล้วก็ป็นวิถีชีวิตของคนนั้น และความมีนิสัยอย่างนี้ หรือมีความโน้มเอียงอย่างนี้ ก็ชักจูงตัวเขาเอง ชวนให้ไปพบกับประสบการณ์ต่างๆ และสถานการณ์ที่ทำให้เกิดเรื่องอย่างนั้นๆ ขึ้นมา

ส่วนในทางตรงข้าม คนที่มีจิตเมตตา ยิ้มแย้มแจ่มใส คิดนึกเรื่องดีๆ เสมอ เวลาพบอะไร จิตใจก็มองไปในแง่ดี สบายใจ ยิ้มแย้มแจ่มใส ต่อมา หน้าก็เป็นหน้าตาที่ยิ้มแย้ม เป็นคนมีเสน่ห์ น่ารัก น่าชม ชวนให้คบหา แล้วทั้งหมดนั้น ก็ออกมาเป็นผลต่อวิถีชีวิตของเขาต่อไปด้วย นี่ก็เป็นเรื่องของการสั่งสม

ข. จิตส่วนใหญ่และชุมพลึงแท้ อยู่ที่จิตไร้สำนึก

แง่ต่อไปคือ เมื่อจิตไร้สำนึกนี้เป็นส่วนใหญ่ ก็เป็นส่วนที่มีกำลังมาก จิตของเราเนี่ย เราเอามาใช้งานนิดหน่อยเท่านั้น ความจริง มันมีพลังมากมายที่เราไม่รู้ตัว และยังไม่รู้จักดึงเอามาใช้

เราจะเห็นตัวอย่างได้ว่า จิตมีกำลังขนาดไหน ในเมื่อมีเหตุการณ์ที่บังคับตัวไม่ได้ เช่น เวลาเกิดไฟไหม้ขึ้น บางคนยกตุ่มน้ำได้ หรือวิ่งหนีด้วยความตกใจ มาถึงรั้วแห่งหนึ่งซึ่งสูง ปรกติแล้วกระโดดข้ามไม่ได้ แต่ด้วยความกลัวหนีภัยมานั้น สามารถกระโจนข้ามไปได้

เรื่องอย่างนี้เราได้ยินกันบ่อยๆ แสดงให้เห็นว่า ที่จริงจิตของเรานั้นมีความสามารถอะไรบางอย่างอยู่ข้างใน แต่ตามปกติเราไม่รู้จักใช้มัน มันก็เลยไม่เป็นประโยชน์

ความสามารถนี้อยู่ที่ไหน ก็อยู่ที่จิตไร้สำนึกนั่น ตอนที่เราหนีภัยด้วยความตกใจก็ดี ตอนที่แบกตุ่มน้ำหรือของหนักไปได้เวลาไฟไหม้ก็ดี ตอนนั้นเราคุมสติไม่อยู่ จิตสำนึกของเราไม่ทำงาน แต่ถูกจิตไร้สำนึกกำกับการออกมาแสดงบทบาท ทำให้เราทำอะไรได้แปลกๆ พิเศษออกไป

อย่างในเวลาสะกดจิต ทำให้เอาเข็มแทงไม่เจ็บ ตลอดจนสามารถสะกดจิตแล้วผ่าตัดบางอย่างได้ ไม่รู้สึกเจ็บปวดอะไรเลย

นี่เป็นเรื่องของจิตใจ ซึ่งมีส่วนที่เราไม่รู้จักอีกมาก นักจิตวิทยาที่มาศึกษากัน นักจิตวิเคราะห์คนสำคัญ ชื่อซิกมุนด์ ฟรอยด์ (Sigmund Freud) ได้ศึกษาเรื่องจิตสำนึกและจิตไร้สำนึกนี้มาก

ที่ว่าจิตเป็นตัวปรุงแต่งสร้างสรรค์นั้น จิตสำนึกได้แต่คิดปรุงแต่งเบื้องต้นเท่านั้น ตัวปรุงแต่งสร้างสรรค์แท้จริง ที่สร้างผลออกมาแก่ชีวิตส่วนใหญ่ เป็นนิสัย เป็นบุคลิกภาพ ตลอดจนเป็นชะตากรรมของชีวิตนั้น อยู่ที่จิตไร้สำนึกที่เราไม่รู้ตัว ซึ่งทำงานของมันอยู่ตลอดเวลา

จะขอชักตัวอย่างหนึ่งมาแสดงให้เห็นเกี่ยวกับเรื่องกรรม ซึ่งอาจจะช่วยให้เห็นทางเป็นไปได้มากขึ้น ว่าวิธีการศึกษาแบบสมัยใหม่จะมาสืบสนับสนุนการอธิบายเรื่องกรรมอย่างไร

ซิกมุนด์ ฟรอยด์ เล่าถึงกรณีหนึ่งว่า เด็กผู้หญิงอายุ ๑๗ ปี ขอบออกไปเที่ยวนอกบ้านกับผู้ชายคนหนึ่ง พ่อไม่พอใจมาก

วันหนึ่งก็ทะเลาะกับพ่อ พ่อโกรธมาก ก็ทุบหน้าเด็กหญิงคนนี้ เด็กคนนี้เจ็บ ก็โกรธมาก อารมณ์บูบขึ้นมา ก็เงื้อแขนขวาวขึ้น มาจะทุบพ่อบ้าง พ่อเงื้อขึ้นไปแล้วจะทุบลงมา ก็ชะงักเงื้อค้าง นึกขึ้นได้ว่าเป็นพ่อของเรา เราไม่ควรจะทำร้าย ก็ยั้งไว้ได้ แต่ก็ยังถือว่าตัวทำถูก ไม่เชื่อฟังพ่อแม่ พ่อก็โกรธ ไม่ยอมพูดด้วย

ต่อมาเข้าวันหนึ่ง อยู่ดีๆ เด็กคนนี้นัยกแขนขวาวไม่ขึ้น แขนที่จะใช้ตีพ่อนั้น ขยับเขยื้อนไม่ได้เลย เรียกว่า ไข้ไม่ได้ เหมือนเป็นอัมพาต หมอทางกายตรวจดูแล้ว ก็ไม่เห็นมีอะไรผิดปกติเลย แขนก็แข็งแรง เส้นเอ็นประสาทอะไรก็ไม่บวมพองเสียหาย

(ลองนึกถึงคนที่ไปฟังผลสอบ พอรู้ว่าสอบตกก็เข่าอ่อน ยืนไม่อยู่ ทั้งที่ร่างกายกำยำล่ำสัน หรือคนที่ไต่ยีนศาลตัดสินประหารชีวิต ฯลฯ)

เรื่องนี้ ถ้าเราอธิบายแบบหักขาไก่แล้วต่อมาตัวเองขาหัก ก็เรียกว่าเป็นกรรมสนองแล้ว แต่ในกรณีนี้ เขาเอาเรื่องจริงมาศึกษา วิเคราะห์ในเชิงวิทยาศาสตร์ และพยายามอธิบายตามแบบนักจิตวิเคราะห์ ศึกษาไปได้ความแล้ว เขาก็อธิบายว่า จิตไร้สำนึกของเด็กคนนี้แสดงตัวออกมาทำงาน ในเวลาที่จิตไร้สำนึกทำงานแล้ว จิตสำนึกสู้ไม่ได้ ต้องอยู่ใต้อำนาจของมัน

จิตไร้สำนึกทำงานเพราะอะไร ด้วยเหตุผลอะไร เหตุผลคือความรู้สึกขัดแย้งเกิดขึ้น เด็กนั้นรู้ว่าการตีพ่อนี้ไม่ดี ถึงแม้ว่าเขาจะไม่ได้ทุบตีจริง แต่เขาก็เงื้อแขนขึ้นกำลังจะทำอาการนั้นแล้ว อย่างไรก็ตาม เขาก็ไม่อาจยอมรับผิดชอบได้ เพราะเขาถือว่าเรื่องที่ทะเลาะกับพ่อนั้นเขาไม่ผิด จิตสำนึกแก้ปัญหาให้เขาไม่ได้ ความรู้สึกขัดแย้งก็หนักหน่วงท่วมทับฝังลึกลงไป

ในที่สุด ที่เขาเกิดอาการแขนขยับเขยื้อนไม่ได้ นั่น เป็นด้วย

๑. จิตไร้สำนึกต้องการขอความเห็นใจจากพ่อ ด้วยอาการที่เขาขยับเขยื้อนแขนไม่ได้ เขาเกิดไม่สบาย มีอาการผิดปกติไปแล้ว มันจะช่วยให้พ่อเห็นใจเขาได้ เหมือนกับยกโทษให้โดยอ้อมโดยไม่ต้องพูดขอโทษ (และก็ไม่ต้องบอกว่ายกโทษ) แต่ที่แสดงออกมาอย่างนี้ จิตสำนึกไม่รู้ตัว จิตไร้สำนึกเป็นผู้ทำงาน และ

๒. เป็นการชดเชยความรู้สึกที่ว่าได้ทำผิด เหมือนว่าได้ลงโทษตัวเอง มีการลงโทษเสร็จไปแล้ว เพราะความคิดภายนอกถือว่าตัวทำถูกแล้ว ไม่ยอมไปขอโทษพ่อ ยังไปคบผู้ชาย ยังออกไปนอกบ้านตามเดิม แต่ในจิตส่วนหนึ่งมีความรู้สึกว่าได้ทะเลาะกับพ่อ แสดงกับพ่ออย่างนั้นเป็นความผิด

ความรู้สึกขัดแย้งนี้ ลงลึกไปอยู่ในจิตไร้สำนึก แล้วก็ชดเชยออกมา โดยแสดงอาการให้เห็นว่ามันได้ถูกลงโทษแล้ว เป็นอันว่าฉันได้ชดใช้ความผิดนั้นแล้ว จะได้พ้นความรู้สึกขัดแย้งนี้ไปได้

ด้วยเหตุผลที่กล่าวมานี้ เด็กนั้นก็เลยขยับเขยื้อนแขนไม่ได้ ทั้งๆ ที่ไม่มีโรคหรือความผิดปกติทางร่างกายเลยสักนิดเดียว แพทย์ค้นหาเหตุแล้วไม่พบ

ปัจจุบันก็มีอย่างนี้บ่อยๆ คนที่เป็นโรคทางกาย มีอาการปวดศีรษะ หาสเหตุไม่พบต่างๆ เหล่านี้ จิตแพทย์ที่ชำนาญจะต้องค้นหาเหตุทางจิตใจ นี่ก็เป็นตัวอย่างหนึ่ง ซึ่งถ้ามองเห็นๆ หรือมองช่วงยาวข้ามขั้นตอน ก็พุดถึงเหตุและผลแล้วว่า จะดีพ่อ ต่อมาแขนที่จะดีพอก็เสีย ใช้ไม่ได้

ค. จิตทำงานตลอดเวลา และนำพาชีวิตไป

รวมความว่า จิตไร้สำนึกของเราทำงานอยู่เสมอ สิ่งที่เกิดขึ้นในจิตใจแล้วมันไม่ลืม ถ้าได้ทำความชั่วอะไรสักอย่าง จิตก็ไปพัวพันแล้วปรุงแต่งอยู่ข้างใน เช่นชักพาให้จิตโน้มเอียงไปหาสภาพอย่างนั้นอยู่เรื่อย หรือปรุงแต่งความคิดวนเวียนอยู่กับเรื่องแบบนั้น

สมมติว่าไปหักขาไก่ไว้ จิตก็สะสมความรู้สึกและภาพนี้ไว้ในจิตไร้สำนึก แล้วมันก็ปรุงแต่งของมันวนเวียนอยู่นั่นเอง ออกไปไม่ได้ จิตครุ่นคิดแต่เรื่องขาหักๆ

แล้วจิตไร้สำนึกนั้นก็คอยโอกาสชักพาตัวเองไปหาเหตุการณ์ที่จะนำไปสู่การที่ตัวเองจะต้องขาหัก หรือต่อไประยะยาวเมื่อไปเกิดใหม่ มันก็เลยปรุงแต่งขาตัวเองให้พิการไปเลย เป็นต้น

นี่เป็นการอธิบายรวบรัดให้เห็นทางเป็นไปได้ต่างๆ ซึ่งในทางจิตวิทยาสมัยใหม่ก็เห็นว่ามีความสัมพันธ์กันอยู่ แต่ผลที่สุดก็เป็นเรื่องเหตุปัจจัยในกระบวนการของจิต เป็นเรื่องของกรรมนี้เอง

นี่เป็นเพียงตัวอย่างให้เห็นอย่างผิวเผิน ขณะที่เรื่องจิตนี้เรายังจะต้องศึกษาให้ละเอียดยิ่งขึ้นไป ไม่ควรผลีผลามเอาความคิดเหตุผลอย่างง่าย ๆ ของตน ไปตัดสินเหตุผลที่อยู่ในวิสัยอีกระดับหนึ่งที่เลยขึ้นไป หรือสรุปเรื่องที่สลับซับซ้อนลงไปอย่างง่าย ๆ

พร้อมกันนั้นก็ให้เห็นอีกอย่างหนึ่งว่า วิชาการสมัยใหม่บางอย่าง อาจมาช่วยอธิบายสนับสนุนให้คนสมัยนี้เข้าใจคำสอนของพระพุทธเจ้าได้เป็นอย่างดี และเดี๋ยวนั้นนักจิตวิทยาสมัยใหม่นักจิตวิเคราะห์หลายคน ก็มาเลื่อมใสในหลักธรรมของพระพุทธศาสนา แล้วเอาไปใช้ในการศึกษาเรื่องจิตใจและแก้ปัญหาโรคจิต

เท่าที่พูดแทรกเข้ามาในตอนนี ก็เป็นเรื่องเกี่ยวกับจิตของคน หลักกรรมหรือกฎแห่งกรรมก็ทำงานสัมพันธ์กับจิตใจนั่นเอง คือสัมพันธ์กับจิตตนิยาม จิตตนิยาม กับกรรมนิยาม ต้องไปด้วยกัน ต้องอาศัยซึ่งกันและกัน

ในที่นี้เป็นเพียงต้องการชี้ให้เห็นว่า สิ่งที่เราคิดว่าเป็นอำนาจเร้นลับมหัศจรรย์นั้น ก็เป็นเรื่องธรรมดาเ็นเอง ซึ่งเป็นไปตามเหตุปัจจัย มีความสัมพันธ์สืบเนื่องโยงกันอยู่ให้เห็นได้ เป็นแต่ว่าตอนนี้เรายังไม่มีความสามารถที่จะแยกแยะเหตุปัจจัยนั้นออกมาให้เห็นชัดเจนเท่านั้นเอง

เมื่อพูดถึงความเป็นไปได้แบบนี้ พอให้เห็นแนวทางแล้ว ถ้าท่านสนใจก็อาจจะศึกษาต่อไป เป็นเรื่องของการค้นคว้า

เราอาจจะโยงหลักอภิธรรม เรื่องของจิต ทั้งเรื่องวิจิตรและภวังคจิต กับเรื่องจิตสำนึก และจิตไร้สำนึก ของจิตวิทยาสมัยใหม่ เอามาเทียบเคียงกัน อันไหนเสริมกัน ก็จะได้นำมาช่วยประกอบ การอธิบายแก่คนยุคนี้ให้ดียิ่งขึ้นไป ขอผ่านเรื่องนี้ไปก่อน

การให้ผลของกรรมระดับภายนอก: สมบัติ ๔ - วิบัติ ๔

แง่ต่อไป เกี่ยวกับการได้รับผลกรรมอีกระดับหนึ่ง อย่างที่เราพูดอยู่เสมอว่า ทำดีได้ดี ทำชั่วได้ชั่ว และมีผู้ชอบแย้งว่า ทำดีไม่เห็นได้ดีเลย ฉันทำดี แต่ได้ชั่ว ไฉนคนนั้นทำชั่ว มันกลับได้ดี นี่ก็เป็นอีกระดับหนึ่งที่น่าสนใจ ซึ่งก็ต้องมีแม่มีแนวในการที่จะอธิบาย

เบื้องต้น ต้องแยกการให้ผลของกรรมออกเป็น ๒ ระดับ

ก) ระดับที่เป็นผลกรรมแท้ๆ หรือเป็นวิบาก กับ

ข) ระดับผลข้างเคียงที่ได้รับภายนอก

ยกตัวอย่างเป็นอุปมาจึงจะพอมองเห็นชัด เช่น คนหนึ่งบอกว่า ผมขยันทำงาน แต่ไม่เห็นรวยเลย แล้วก็บอกว่าทำดีไม่ได้ดี ในที่นี้ ขยัน คือ ทำดี และ รวย คือ ได้ดี

ทำดี คือ ขยัน ก็ต้องได้ดี คือ รวย ปัญหาอยู่ที่ว่ารายนั้นเป็นการได้ดี จริงหรือเปล่า

ถ้าจะให้ชัด ก็ต้องหาตัวอย่างที่เป็นรูปธรรมยิ่งขึ้น เช่น นาย ก. ขยันปลูกมะม่วง ตั้งใจปลูกอย่างดี พยายามหาวิธีการที่จะปลูกปลูกแล้วปรากฏว่ามะม่วงงอกงามจริงๆ แล้วนาย ก. ก็มีมะม่วงเต็มสวน แต่ นาย ก. ขายมะม่วงไม่ได้ มะม่วงเสียเปล่ามากมาย นาย ก. ไม่ได้เงิน นาย ก. ก็ไม่รวย

นาย ก. บ่นว่า ผมขยันปลูกมะม่วง=**ทำดี** แต่ผมไม่ได้ดี=**ไม่รวย**

ปัญหาที่เกิดขึ้น คือ นาย ก. ลำดับเหตุและผลไม่ถูก แยกขั้นตอนของการได้รับผลไม่ถูกต้อง นาย ก. ทำเหตุ คือขยันปลูกมะม่วง ก็จะต้องได้รับผล คือได้มะม่วง มะม่วงถึงงอกงาม มีผลตกบริบูรณ์ นี่ผลตรงกับเหตุ ปลูกมะม่วงได้มะม่วง ขยันปลูกมะม่วง ก็ได้มะม่วงมากมาย แต่นาย ก. บอกว่าไม่ได้เงิน ไม่รวยคือไม่ได้เงิน

ปลูกมะม่วงแล้วไม่ได้เงิน นี่ไม่ถูกแล้ว ปลูกมะม่วงแล้วจะได้เงินได้อย่างไร ปลูกมะม่วง ก็ต้องได้มะม่วง นี่แสดงว่า นาย ก. ลำดับเหตุผลผิด เหตุผลที่ถูกคือปลูกมะม่วงแล้วได้มะม่วง แต่ปลูกมะม่วงแล้วรวย หรือปลูกมะม่วงแล้วได้เงินนี้ ยังต้องดูขั้นต่อไป

ถ้าปลูกมะม่วงแล้ว ได้มะม่วงมากมาย มะม่วงล้นตลาด คนปลูกทั่วประเทศ เลขายไม่ออก ก็เสียเปล่า เป็นอันว่าไม่ได้เงิน ฉะนั้นก็ไม่รวย อาจจะขาดทุนยับยั้งก็ได้ เราต้องแยกเหตุผลให้ถูก

เป็นอันว่า อย่ามาเถียงกฎแห่งกรรมเลย ไปศึกษาพัฒนาปัญญาของตนเองนั่นแหละ กฎไม่ผิดหรอก คุณปลูกมะม่วงก็ได้ มะม่วง ส่วนจะได้เงินหรือไม่ ต้องอยู่ที่เหตุปัจจัยอื่น ซึ่งเป็นลำดับเหตุและผลอีกช่วงตอนหนึ่ง ที่จะต้องแยกแยะวินิจฉัยต่อไปอีก

เหตุและผลช่วงต่อไปก็เช่นว่า คุณขายเป็นไหม รู้จักตลาดไหม ตลาดตอนนี้มีความต้องการมะม่วงใหม่ ต้องการมากไหม ราคาดีไหม ถ้าตอนนี้คนต้องการมะม่วงมาก ราคาดี จัดการขายได้ เก่ง คุณก็ได้เงินมากจากการขายมะม่วง ก็รวย นี่เป็นอีกตอนหนึ่ง

คนเราทั่วไปมักจะเป็นอย่าง นาย ก. นี่ คือมองข้ามขั้นตอนของเหตุผล จะเอาปลูกมะม่วงแล้วรวย จึงยุ่ง เพราะตัวเองคิดผิด

ในเรื่องนี้จะต้องแบ่งลำดับเรื่องเป็น ๒ ชั้น

ขั้นที่ ๑ ดังว่าแล้ว ปลูกมะม่วงได้มะม่วง เมื่อได้มะม่วงแล้ว

ขั้นที่ ๒ ทำอย่างไรกับมะม่วง จึงจะได้เงิน จึงจะรวย

เราต้องคิดให้ตลอดทั้ง ๒ ตอน

ตอนที่ ๑ ถูกต้องตามเหตุปัจจัยแน่นอนแล้ว คือปลูกมะม่วง ได้มะม่วง หลักกรรมก็เหมือนกัน หลักกรรมในขั้นที่ ๑ คือ ปลูกมะม่วง ได้มะม่วง เหตุดี ผลก็ดี เมื่อท่านปลูกเมตตาขึ้นในใจ ท่านก็มีเมตตา มีความแช่มชื่น จิตใจสบาย ยิ้มแย้มผ่องใส มีความสุขใจ แต่จะได้ผลอะไรต่อไป เป็นอีกขั้นตอนหนึ่ง

สำหรับ ตอนที่ ๒ ท่านให้ข้อพิจารณาไว้อีกหลักหนึ่ง ดังที่ในอภิธรรมบอกไว้ว่า การที่กรรมจะให้ผลต่อไป จะต้องพิจารณาเรื่องสมบัติ ๔ และวิบัติ ๔ ประกอบด้วย คือ ตอนได้มะม่วงแล้วจะรวยหรือไม่ ต้องเอาหลักสมบัติ ๔ วิบัติ ๔ มาพิจารณา

สมบัติ คือองค์ประกอบที่อำนวยความสะดวกดี มี ๔ อย่าง คือ

๑. **คติ** คือ ถิ่นที่ เทศะ ทางไป ทางดำเนินชีวิต

๒. **อุปถิ** คือ ร่างกาย

๓. **กาล** คือ กาลเวลา ยุคสมัย

๔. **ปโยค** คือ การประกอบ หรือการลงมือทำ

นี่เป็นความหมายตามศัพท์ ฝ่ายตรงข้าม คือ **วิบัติ** ก็มี ๔ เหมือนกัน คือ ถ้า **คติ อุปถิ กาล ปโยค** ดี ช่วยเสริม ก็เรียกว่าเป็นสมบัติ ถ้าไม่ดี กลายเป็นจุดอ่อน เป็นข้อด้อย หรือบกพร่อง ก็เรียกว่าเป็นวิบัติ

ลองมาดูว่าหลัก ๔ นี้มีผลอย่างไร

สมมติว่า คุณ ก. กับ คุณ ข. มีวิชาดีเท่ากัน ชยัน นิสัยดีทั้งคู่ แต่เขาต้องการรับคนทำงานที่เป็นพนักงานต้อนรับ อย่างที่ปัจจุบันเรียก receptionist ทำหน้าที่รับแขก หรือปฏิสันถาร

คุณ ก. ชยัน มีนิสัยดี ทำหน้าที่รับผิดชอบดี แต่หน้าตาไม่สวย คุณ ข. ก็ชยัน มีนิสัยดี มีความรับผิดชอบดี และหน้าตาสวยงาม เขาก็เลือกเอาคุณ ข.

แล้วคุณ ก. จะบอกว่า ชันชยันอุตสาหะทำดี ไม่เห็นได้ดีเลย เขาไม่เลือกไปทำงาน นี่ก็เพราะตัวเองมี**อุปถิวิบัติ** เสียด้านร่างกาย

อีกกรณีหนึ่ง คน ๒ คน ต่างก็มีความขยันหมั่นเพียร มีความดี แต่คนหนึ่งร่างกายไม่แข็งแรง เป็นโรคออตๆ แอดๆ เวลาเลือก คนไข้โรคก็ไม่ได้รับเลือก นี่ก็เรียกว่า **อุปถิวิบัติ**

ในเรื่อง *คติ* คือ ที่ไปเกิด ถิ่นฐาน ทางดำเนินชีวิต ถ้าจะอธิบายแบบช่วงยาวข้ามภพข้ามชาติ ก็เช่นว่า คนหนึ่งทำกรรมมาดีมาก ๆ เป็นคนที่สั่งสมบุญมาตลอด แต่พลาดนิดเดียว ไปทำกรรมชั่วนิดหน่อย แล้วเวลาจะตาย จิตไปประหวัดถึงกรรมชั่วนั้น กลายเป็นอาสันนกรรม ทำให้ไปเกิดในนรก

พอดีช่วงนั้นพระพุทธเจ้ามาอุบัติ ทั้งที่แกสั่งสมบุญมาเยอะ ถ้าได้ฟังพระองค์ตรัส แกมีโอกาสมากที่จะบรรลุธรรมขั้นสูงได้ แต่แกไปเกิดอยู่ในภพที่ไม่มีโอกาสเลย ก็จึงพลาด นี่เรียกว่า *คติวิบัติ*

ทีนี้พูดช่วงสั้นในชีวิตประจำวัน สมมติว่าท่านเป็นคนมีสติปัญญาดี แต่ไปเกิดในดงคนป่า แทนที่จะเป็นนักวิทยาศาสตร์ที่เก่งกล้าสามารถอย่างไอน์สไตน์ ก็ไม่ได้เป็น อาจจะมีปัญญาดีกว่าไอน์สไตน์อีก แต่เพราะไปเกิดในดงคนป่า จึงไม่มีโอกาสพัฒนาปัญญานั้น นี่เรียกว่า คติเสีย ก็ไม่ได้ผลนี้ขึ้นมา นี่คือ *คติวิบัติ*

ข้อต่อไป *กาลวิบัติ* เช่น ท่านอาจจะเป็นคนเก่งในวิชาการบางอย่าง ศิลปะบางอย่าง แต่ท่านมาเจริญเติบโตอยู่ในสมัยที่เขาเกิดสงครามกันวุ่นวาย และในระยะเวลาที่เกิดสงครามนี้เขาไม่ต้องการใช้วิชาการหรือศิลปะด้านนั้น เขาต้องการคนที่รบเก่ง มีกำลังกายแข็งแรง กล้าหาญ เก่งกาจ และมีวิชาที่ต้องใช้ในการทำสงคราม

เป็นอันว่า วิชาการและศิลปะที่ท่านเก่ง เขาไม่เอามาพูดถึง เขาพูดถึงแต่คนที่รบเก่ง สามารถทำลายศัตรูได้มาก ท่านก็ไม่ได้รับการยกย่องเชิดชู เป็นต้น นี่เรียกว่าเป็น *กาลวิบัติ* สำหรับตัวท่าน

ข้อสุดท้ายคือ *ปโยควิบัติ* มีตัวอย่างเช่น ท่านเป็นคนวิ่งเร็ว ถ้าเอากារวิ่งมาใช้ในการแข่งขันกีฬา ท่านก็อาจมีชื่อเสียง เป็นผู้ชนะเลิศในทีมชาติ หรือระดับโลก แต่ท่านไม่เอาความเก่งในการวิ่งมาใช้ในทางดี ท่านเอาไปวิ่งราว ลักของเขา ก็เลยได้รับผลร้าย ถูกจับขังคุก หรือเสียคนไปเลย นี่เป็น *ปโยควิบัติ*

ว่าที่จริง ถ้าไม่มุ่งถึงผลภายนอกหรือผลข้างเคียงสืบเนื่องการเป็นคนดี มีความสามารถ การเป็นคนปามีสติปัญญาดี การมีศีลปะวิชาการที่ชำนาญอย่างใดอย่างหนึ่ง ตลอดจนการวิ่งได้เร็ว มันก็มีผลดีโดยตรงของมันอยู่แล้ว และผลดีอย่างนั้น มีอยู่ในตัวในทันทีตลอดเวลา

แต่ในการที่จะได้รับผลต่อเนื่องอีกขั้นหนึ่งนั้น เราจะต้องเอาหลักสมบัติ-วิบัติเข้าไปเกี่ยวข้อง เอาไปใช้ หรือเอามาพิจารณา

เหมือนปลูกมะม่วงเมื่อไหร่ ผลที่แน่นอน คือ ท่านปลูกมะม่วง ท่านก็ได้มะม่วง นี่ตรงกัน เป็นระดับผลกระทบแท้ๆ ขึ้นต้นส่วนในขั้นต่อมา ถ้าต้องการให้ปลูกมะม่วงแล้วรวยด้วย ท่านจะต้องรู้จักทำให้ถูกต้องตามหลักสมบัติ-วิบัติเหล่านี้ด้วย

ขั้นสมบัติ-วิบัตินั้นก็เช่น ต้องรู้จักกาละ เป็นต้นว่า ตอนนี้คนต้องการมะม่วงมากไหม ตลาดต้องการมะม่วงไหม มะม่วงพันธุ์อะไรที่คนกำลังต้องการ สภาพตลาดเป็นอย่างไร มีมะม่วงล้นตลาดเกินความต้องการไหม จะประหยัดต้นทุนในการปลูกและส่งให้ถึงตลาดได้อย่างไร เราควรจะทำดำเนินการในเรื่องเหล่านี้ให้ถูกต้องด้วย ไม่ใช่คิดแต่เพียงว่า ฉันขยันหมั่นเพียรแล้วก็ทำไป เลยได้ความโง่มาเป็นปัจจัยให้ได้รับผลของอกุศลกรรม

เป็นอันว่า ต้องเอาเรื่อง สมบัติ-วิบัติ ๔ นี้เข้ามาพิจารณา ประกอบ ว่าทำเลที่แหล่งนี้เป็นอย่างไร กาลสมัยนี้เป็นอย่างไร การประกอบกิจการของเรา เช่นการจัดการขายส่งต่างๆ นี้ เราทำได้ถูกต้องดีไหม ถ้าเราปลูกมะม่วงได้มะม่วงดีแล้ว แต่เราปลูกไม่ถูกกาลสมัย เราไม่รู้จักรับประกอบทำให้ถูกต้อง อย่างน้อยก็มีกาลวิบัติ และ ปโยควิบัติขึ้นมา เราก็ขายไม่ออก เลยต้องขาดทุน ถึงขั้นปลูกมะม่วง ก็ไม่รวย (อาจจะจนหนักลงไปอีก)

การปฏิบัติที่ถูกต้องในการทำกรรม

เป็นอันว่า ถ้าชาวพุทธเราฉลาดรอบคอบในการทำกรรม ก็จะต้องทำให้ถูกต้องทั้ง ๒ ชั้น

ขั้นที่ ๑ ตัวกรรมนั้น ต้องเป็นกรรมดี ไม่ใช่กรรมชั่ว แล้วผลดีขั้นที่ ๑ ก็เกิดขึ้น จิตใจของเราก็ได้รับผลดีที่เป็นความสุข เป็นต้น ตลอดจนผลดีที่ออกมาทางวิถีชีวิตต่างๆ ไป เช่น ความเจริญก้าวหน้า ความนิยมนับถือ เรียกว่ามีดีเข้ามาในตัวอยู่แล้ว

แต่ในขั้นที่ ๒ เราจะให้การทำงานของเรารู้ผลดีมากขึ้นน้อย เราจะต้องพิจารณาเรื่องคติ อุบัติ กาล ปโยค เข้ามาประกอบ

ต้องพิจารณา ๒ ชั้น ไม่ใช่คิดจะทำดี ก็ทำดีดุ่มๆ ไป

อย่างไรก็ตาม คนบางคนอาจจะเอาเรื่อง คติ อุบัติ กาล ปโยค เข้ามาใช้โดยวิธีฉวยโอกาส เช่น กาลสมัยดี ก็ฉวยโอกาสว่า กาลสมัยนี้ คนกำลังต้องการสิ่งนี้ ฉันก็ทำสิ่งที่เขาต้องการ โดยจะดีหรือไม่ก็ช่างมัน ให้ได้ผลที่ต้องการก็แล้วกัน นี่เรียกว่า มุ่งแต่ผลขั้นที่ ๒ แต่ผลขั้นที่ ๑ ไม่คำนึง ก็เป็นสิ่งที่เสียหายและเป็นข้อด้อยในทางกรรม

ฉะนั้น ในฐานะที่เป็นชาวพุทธ จะต้องมองผลขั้นที่ ๑ ก่อน คือจะทำอะไร ก็หลีกเลี่ยงกรรมชั่ว และทำกรรมดีไว้ก่อน

เมื่อได้พื้นฐานดีนี้แล้ว ก็คำนึงถึงขั้นที่ ๒ เป็นผลสืบเนื่อง ภายนอก ซึ่งขึ้นต่อ คติ อุปธิ กาล ปโยคด้วย ก็จะทำให้งานของตน ได้ผลดีโดยสมบูรณ์

เป็นอันว่า ในการสอนเรื่องกรรมตอนนี้มี ๒ ขั้น คือ ตัวกรรมที่ดีที่ชั่วเอง และองค์ประกอบเรื่องคติ อุปธิ กาล ปโยค

ถ้าต้องการผลภายนอกเข้ามาเสริม เราจะต้องให้ชาวพุทธรู้จักพิจารณา และมีความฉลาดในเรื่อง คติ อุปธิ กาล ปโยคด้วย

สมมติว่าคน ๒ คน ทำงานอย่างเดียวกัน โดยมีคุณสมบัติเหมือนกัน ดีทั้งคู่ แต่ถ้าร่างกายคนหนึ่งดี อีกคนหนึ่งไม่ดี คนที่ร่างกายไม่ดี ก็เสียเปรียบ และต้องยอมรับว่าตัวเองมีอุปวิบัติ

เมื่อรู้อย่างนี้แล้ว ก็ต้องแก้ไขปรับปรุงตัว ถ้าแก้ที่ร่างกายไม่ได้ ก็ต้องเพิ่มพูนคุณสมบัติที่ดีให้ยิ่งขึ้น เมื่อดียิ่งขึ้นแล้ว คนที่ร่างกายไม่ดี แต่มีคุณสมบัติอื่น เช่น ในการทำงานมีความสามารถชำนาญกว่ามากมาย จนกระทั่งมาชดเชยคุณสมบัติในด้านร่างกายดีของอีกคนหนึ่งไปได้ แม้ตัวเองจะร่างกายไม่ดี เขาก็ต้องเอา เพราะเป็นคนมีความสามารถพิเศษ นี่ก็เป็นองค์ประกอบที่มาช่วย

ถ้าเรามีร่างกายไม่ดี บกพร่องในด้านอุปธิวิบัติ เราก็จะต้องสร้างกรรมดีในส่วนอื่นให้เหนือยิ่งขึ้นไป ไม่ใช่มัดแต่ท้อใจว่าทำดีแล้วไม่ได้ดี นี่เป็นการรู้จักเอาหลักเรื่อง คติ อุปธิ กาล ปโยค เข้ามาประกอบ และใช้ให้เป็นประโยชน์

นี่คือเรื่องการให้ผลของกรรมในแง่ต่างๆ นำมาถวายเป็นเพียงแง่คิด เพื่อให้เห็นว่า เรื่องกรรมนี้ต้องคิดหลายๆ แง่ หลายๆ ด้าน แล้วเราจะเห็นทางออกในการอธิบายได้ดียิ่งขึ้น และมีความรอบคอบสมบูรณ์ยิ่งขึ้น

อย่างไรก็ตาม จุดสำคัญก็คือ ต้องการเชื่อมโยงให้เห็นความเป็นเหตุเป็นปัจจัย เพื่อเราจะไม่ใช่ว่าพูดแต่เพียงว่ามีเหตุอันนี้เกิดขึ้นในที่แห่งหนึ่ง ในเวลาหนึ่งนานมาแล้ว สัก ๒๐-๓๐ ปี ต่อมาเกิดผลดีอันหนึ่ง แล้วเราก็จับมาบรรจบกัน โดยเชื่อมโยงเหตุปัจจัยไม่ได้ ซึ่งแม้จะเป็นจริง ก็มีน้ำหนักน้อย ไม่ค่อยมีเหตุผลให้เห็น คนก็จะไม่ค่อยเชื่อ

เราจึงควรพยายามศึกษา สืบสาวเหตุปัจจัยให้ละเอียดยิ่งขึ้น ถึงแม้ว่ามันจะยังไม่ชัดเจนเด้ยออกมา ไม่ปรากฏออกมาเต็มที่ แต่ก็พอให้เห็นทางเป็นไปได้ คนสมัยนี้ก็ต้องยอมรับในเรื่องความเป็นไปได้ เพราะมันเข้าในแนวทางของเหตุปัจจัยแล้ว

ผมคิดว่าเรื่องกรรมจะพูดไว้เป็นแนวทางเท่านั้นก่อน

ทำทีที่ถูกต้องต่อกรรมเก่า

มีปัญหที่ท่านถามมาหลายข้อด้วยกัน ปัญหาหนึ่งเกี่ยวกับเรื่องบุพเพกตวาท เป็นเรื่องที่ถามในหลักนี้ จึงน่าจะตอบ

ท่านถามว่า ทารกที่คลอดมา บางครั้งมีโรคที่หาสาเหตุไม่ได้ หรือถือกำเนิดในครอบครัวที่ลำบากขาดแคลน ถ้าไม่อธิบายในแนวบุพเพกตวาทแล้ว เราควรอธิบายอย่างไรให้เข้าใจง่าย

ในการตอบปัญหานี้ ต้องพูดให้เข้าใจกันก่อนว่า การปฏิเสธ ปุพเพกตวาท ไม่ได้หมายความว่าเราถือว่ากรรมเก่าไม่มีผล

ลัทธิปุพเพกตวาท ถือว่าเป็นอะไรๆ ก็เพราะกรรมเก่าทั้งสิ้น เอาตัวกรรมเก่าเป็นเกณฑ์ตัดสินโดยสิ้นเชิง ฉะนั้น จะทำอะไรในปัจจุบัน ก็ไม่มีความหมาย เพราะแล้วแต่กรรมเก่า ต่อไปจะเป็นอย่างไร ก็ต้องแล้วแต่กรรมเก่าจะให้เป็นไป ทำไปก็ไม่มีประโยชน์ นี่คือลัทธิกรรมเก่า

แต่ในทางพระพุทธศาสนา กรรมเก่านั้น ท่านก็ถือว่าเป็น กรรมอย่างหนึ่งที่เกิดขึ้นแล้วมีผลมาถึงปัจจุบัน แต่ ชาวพุทธไม่ติดตันอับจนอยู่แค่กรรมเก่า

ที่นี้มาถึงเรื่องเด็กคลอดออกมามีโรคที่หาสาเหตุไม่ได้ หรือ เกิดในครรภ์ที่ลำบากขาดแคลน นี้เราสามารถอธิบายด้วยเรื่อง กรรมเก่าตามหลักกรรมนิยามได้ด้วย และตามหลักนิยามอื่นๆ ด้วย

นิยามอื่นก็เช่น ในด้านพีชนิยามว่า ในส่วนกรรมพันธุ์ พ่อแม่เป็นอย่างไร เพราะกรรมพันธุ์เป็นตัวกำหนดได้ด้วย ถ้าพ่อแม่มีความบกพร่องในเรื่องบางอย่าง เช่น เป็นโรคเบาหวาน ลูกก็มีทางเป็นได้เหมือนกัน นี่พีชนิยาม

ในหลายกรณี อุดุนิยามเป็นตัวกำหนดใหญ่ เช่น คุณแม่กิน ยาสารเคมีบางอย่างเข้าไป เป็นเหตุให้ลูกพิการโดยรู้ไม่ทัน

ส่วนกรรมนิยาม ก็อาจจะอธิบายในแง่ความเหมาะสมสอดคล้องกันของคนที่จะมาเกิด กับคนที่จะเป็นพ่อแม่ ทำให้มาเกิดเป็นลูกของคนนี้ และมีความบกพร่องตรงนี้ โดยมีพีชนิยามเข้ามาประกอบช่วยกำหนด

สำหรับกรณีที่มาเกิดในครอบครัวที่ลำบากขาดแคลน ถ้าเราจะยกให้เป็นเรื่องกรรมเก่า ก็ตัดตอนไป

ในเมื่อเขาเกิดมาแล้วในครอบครัวอย่างนี้ เราก็ตามสืบสาวไปไม่ไหวว่า เขาทำกรรมไม่ดีอะไรไว้ จึงมาเกิดในครอบครัวขาดแคลน ตรงนี้เราลองรู้งไปไม่ถึง แต่ในเมื่อผลจากเก่าเสร็จไปแล้ว ก็เป็นอันตัดตอนจบสิ้นไป เรื่องอะไรจะมีอันต้อจับเจ้าจอดอยู่กับที่ ตอนนี้อยู่ถึงเวลาของการทำกรรมใหม่แล้ว

กรรมเก่าผ่านไปแล้ว ไม่ใช่เรื่องที่จะไปมัวติดข้องอยู่ และเราก็ไม่ใช่จะต้องอับจน ตอนนี้เป็นเรื่องของปัจจุบันที่จะสืบต่อไปข้างหน้า เตรียมจัดการกับปัจจุบันนี้แหละให้ดีที่สุด

นี่ไม่ใช่เวลาที่จะมัวหันดูข้างหลัง แต่จะต้องรู้ทั่วทันสภาพที่มาถึง โดยมองต่อกับทางที่จะไปข้างหน้า อดีตมาเท่าไรก็คือเป็นฐานให้เริ่มด้วยความไม่ประมาท ไม่ให้เริ่มอย่างเลือนลอย

ถ้าเจอสภาพอย่างที่ว่านั้น ก็เริ่มตั้งแต่เห็นใจกัน แล้วก็คิดหาทางว่าจะช่วยกันอย่างไร แม้แต่คนที่เกิดมามียากจน ก็สามารถเห็นใจการทุกข์ต่อคนที่เกิดมาร่ำรวยแต่พิการ โลกนี้มีปัญหามีทุกข์ภัยมากแล้ว ก็ควรจะมองในแง่ที่จะเกื้อกูลร่วมช่วยกัน

เมื่อเกิดมาอย่างนั้นแล้ว ตามหลักกรรมที่ถูกต้องก็ต้องคิดต่อไปอีกว่า เพราะเหตุที่เกิดในครอบครัวขาดแคลน ก็แสดงว่าเรามีทุนเก่าที่ดีมาน้อย เราก็ยิ่งจะต้องพยายามทำกรรมดีให้มากขึ้นเป็นพิเศษ เพื่อจะปรับแก้ขัดเขยให้ผลต่อไปข้างหน้าดี

อย่างที่ว่านั้น ถ้าคนที่มีทุนเก่าดีเพียงแค่นี้ ทำเท่านี้ เราจะต้องมูท่า ๒-๓ เท่า พอตั้งใจถูกแล้ว จะมีกำลังเข้มแข็งขึ้นมาเลย

ไม่ใช่คิดว่า ทำกรรมมาไม่ดี ก็ต้องปล่อยแล้วแต่กรรมเก่า จะให้เป็นไป ถ้าคิดอย่างนั้นก็ไม่ถูก นั่นคือเข้าพุทธทศวาทีไปแล้ว

ในทางที่ถูกต้อง จะต้องคำนึงให้ครบทั้งกรรมเก่าและกรรมใหม่ เมื่อกรรมเก่าที่ส่งมาไม่ดี ก็ยังต้องให้เป็นตัวกระตุ้นเตือนเราให้มีความตั้งใจเพียรพยายามแก้ไขปรับปรุงทำกรรมใหม่ที่ดียิ่งขึ้น

อย่างที่ว่าเมื่อก็ เช่น ถ้าหากคนที่เขาเกิดมาร่ำรวยแล้ว เขามีความเพียรพยายามเท่านี้ สามารถประสบความสำเร็จก้าวหน้าได้ เราเกิดมาในตระกูลที่ขาดแคลน เราก็ยังต้องมีความเพียรพยายามให้มากกว่าเขาอีกมากมาย เราจึงจะมีชีวิตที่เจริญก้าวหน้าได้ ต้องตั้งใจอย่างนี้ จึงจะถูกทาง

ในส่วนที่เป็นกรรมเก่า นั้น พระพุทธเจ้าตรัสไว้อย่างนี้ว่า ภูษิตะทั้งหลาย ตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ นี้ชื่อว่า กรรมเก่า

กรรมเก่า ก็คือ สภาพชีวิตที่เราได้อยู่ในปัจจุบันขณะนี้ สภาพชีวิตของเราก็คือ ตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ ที่เป็นอยู่ มีอยู่ นี่คือกรรมเก่า คือผลจากกรรมเก่าที่เป็นมาก่อนหน้าเวลานี้ทั้งหมด ไม่ว่าจะได้อะไรมา ส่งสมอะไรมาก็รวมอยู่ที่นี้

กรรมเก่ามีเท่าไร ก็คือ มีทุนเท่านั้น

กรรมเก่า ก็คือทุนเก่า ก็ตัวเรานี่แหละ มีอย่างไรเท่าไร ก็ได้มองเห็นอยู่ เท่าไรก็เท่านั้น จะมัวเมา หรือมัวเศร้า ก็ไม่ถูกทั้งนั้น

พอรู้ทุนเก่าชัดดีแล้ว ก็มองเห็นได้ง่ายว่า จะต้องปรับต้องแก้ต้องเสริมต้องเน้นอะไรตรงไหน ยิ่งเห็นชัด ก็ยิ่งวางแผนทำกรรมใหม่ได้มั่นใจ มันก็เป็นจุดตั้งต้นของเรา ที่นี้ก็เดินหน้ากรรมใหม่ไปสิ

เป็นธรรมดาอยู่แล้วว่า จะทำงานอะไรก็ตาม จะต้องมองดูทุนในตัวเองก่อน เมื่อรวมทุนรู้กำลังของตัวเองถูกต้องแล้ว ก็เริ่มงานต่อไปได้ ถ้าเรารู้ว่าทุนของเราน้อยแพ้อย่างไร เราก็ต้องพิจารณาหาวิธีที่จะลงทุนให้ได้ผลดี บางคนทุนน้อย แต่มีวิธีการทำงานดี รู้จักลงทุนอย่างได้ผล กลับประสบความสำเร็จดีกว่าคนที่มีความรู้มากก็มี

ฉะนั้น แม้ว่ากรรมเก่าอาจจะไม่ดี คือร่างกายตลอดจนสภาพชีวิตทั้งหมดของเราไม่ดี แต่เราฉลาดและเข้มแข็งไม่ทอดทิ้ง ก็พยายามปรับปรุงตัว วางแผนให้คลุมหลักสมบัติ-วิบัติ ๔ หาวิธีการที่ดีมาใช้ ถึงแม้จะมีทุนไม่ค่อยดี มีทุนน้อย ก็ทำให้เกิดผลดีได้ กลับบรรลุผลสำเร็จ ก้าวหน้ายิ่งกว่าคนที่มีความรู้มากแต่ขาดทุนเข้าไป

ส่วนคนที่มีความรู้ดีนั้น หากรู้จักใช้ทุนดีของตัวเอง ก็ยิ่งก้าวหน้า ออกงามมีความสำเร็จมากขึ้น แต่หลายคนมีความรู้ดี ไม่รู้จักใช้ หรือหนักกว่านั้น ก็ไปมัวเมาประมาทเสียจนหมดทุน เลยกลับยิ่งแย่ลงไปอีก กลายเป็นกระต่ายที่แพ้เต่า

ดังนั้น ในการปฏิบัติที่ถูกต้อง จึงไม่ใช่มัวทำแต่หรือทรมานอยู่กับทุนเก่า หรือกรรมเก่า

กรรมเก่า นั้น เป็นทุนเดิม ซึ่งจะต้องกำหนดรู้ แล้วใช้กรรมใหม่เพียรแก้ไข ปรับปรุง ส่งเสริมเพิ่มพูนให้ดีให้ก้าวหน้ายิ่งขึ้นไป

เวลาหมดแล้ว ปัญหามีอีกหลายข้อ ไม่อาจจะตอบได้ เอาไว้ไปตอบเป็นส่วนตัวทีหลัง

ปิดท้าย:

ไยม่่วักลั้วกรรมเก่า กรรมดียังต้องก้าวอีกมากมาย

เมื่อรู้เข้าใจหลักกรรมถูกต้องตามความจริงของธรรมชาติ ตรงตามคำสอนของพระพุทธเจ้าแล้ว ก็มองเห็นกรรมเป็นเนื้อตัวของชีวิต เป็นเนื้อตัวของคนที่ขยับเขยื้อนเคลื่อนไหวไหลเลื่อนต่อเนื่องไปเรื่อยๆ ยืดยาวเป็นกระแสหรือเป็นกระบวน ตั้งแต่กรรมของแต่ละคน กรรมที่หลายคนทำต่อกัน ร่วมกันทำ ทำรวมกัน จนเห็นเป็นสังคม เป็นโลกมนุษย์ คือโลกแห่งกรรม โลกแห่งเจตจำนง และการกระทำของคน อย่างที่ปรากฏและเป็นไปอยู่

ไม่ว่าจะจ้องจับดูตรงไหน กรรมก็โยงต่อเชื่อมกับตอนอื่น จับที่อดีตเป็นกรรมเก่า ก็ส่งต่อมาถึงขณะนี้ ดูที่ปัจจุบันก็สะท้อนไปถึงอนาคต พุดแยกใหญ่ๆ ก็จึงเป็น ๓ ตอน คือ กรรมเก่าในอดีตที่เสร็จไปแล้ว กรรมใหม่ในปัจจุบันที่กำลังทำดำเนินไปอยู่ และกรรมในอนาคตข้างหน้าที่ยังไม่มี แต่ตั้งเค้าว่าจะเกิดมีสืบต่อไป

เมื่อความจริงเป็นของมันอย่างนั้น สำหรับคน ความสำคัญก็อยู่ที่ต้องทำกับมันให้ถูก คือปฏิบัติต่ออดีต ปัจจุบัน และอนาคตนั้น ให้ถูกเรื่องที่จะเป็นผลดีแก่ตน แก่ทุกคน แก่โลก ว่าจะทำอย่างไรกับกรรมเก่า กับกรรมใหม่ ที่อยู่ต่อหน้า และจะต่อไปข้างหน้า

กรรมเก่านั้นผ่านไปแล้ว เอากลับมาไม่ได้ และทำอะไรไม่ได้ นอกจากรู้ กับรู้สึก และที่จะได้ประโยชน์ก็คือรู้ แต่น่าเสียดายว่าคนมากทีเดียว ไม่เอารู้ มัวไปอยู่กับรู้สึก ได้แต่ขุ่นข้องหมองมัวกลัวกรรมเก่าของอดีต เลยไม่ได้ทำอะไร แล้วก็มีแต่แ่ และทุกข์

ตรงนี้ พระพุทธศาสนาก็จึงมาเตือนให้ รวมความก็คือท่านสอนว่า คนเรามีชีวิตอยู่ที่นี่ จะต้องให้ดีขึ้น ต้องเจริญงอกงามขึ้น พุดง่ายๆ ว่าต้องพัฒนาขึ้น

ถ้าเป็นคนชั่ว ก็ต้องก้าวมาเป็นคนดี ถ้าเป็นคนดี ก็ต้องดีขึ้นๆ ถ้าทุกข์มาก ก็ทุกข์น้อยลง เปลี่ยนมาเป็นสุข และสุขขึ้นๆ จนไม่มีทุกข์เหลือเลย ถ้าเป็นอันธพาลปุถุชน ก็ก้าวมาเป็นปุถุชนที่ไม่เป็นอันธพาล มาเป็นกัลยาณชน แล้วก็เป็นผู้ดี เป็นบัณฑิต เป็นอริยชน จนกระทั่งเป็นอเสขชน เป็นพุทธะ ซึ่งเป็นได้ทุกคน นี่คือวิถีของการพัฒนา ทางที่จะต้องก้าวไปข้างหน้าอีกยาวไกล

ที่นี่ คนที่จะพัฒนาก้าวหน้าไปนั้น ก็ตั้งต้นจากฐานที่ตัวยืน โดยอาศัยทุนที่ตัวมี ด้วยตัวเองเท่าที่เป็นได้ทำได้ ท่านก็เลยให้รู้จักตัวตามฐานที่อยู่ ตามทุนที่มี ซึ่งเป็นผลรวมสืบมาจากอดีต คือเหตุปัจจัยสะสมส่งทอดมา ที่เรียกว่ากรรมเก่า

เรารู้กรรมเก่า ก็คือรู้จักตัวเอง รู้ฐาน รู้ทุน รู้สภาพ เช่นรู้กำลังของตัว รู้แล้วก็ได้ประโยชน์มากมาย เช่น รู้จุด รู้แง่ ที่จะปรับ จะเพิ่ม จะเติม จะแก้ ที่จะใช้ทุนทำให้เหมาะ ถูกทางที่จะไปได้รวดเร็ว บทเรียนก็ได้ แล้วก็กระตุ้นความไม่ประมาท รวมแล้วที่ว่ากรรมเก่า นั้น สำหรับให้ปัญญาจัดการ ไม่ต้องเอาจิตใจไปนุ่นซึ้ง

เรื่องทุนเดิมกรรมเก่าก็เท่านั้น แคร์ทันและเอาความรู้มาใช้ในการที่จะพัฒนาก้าวต่อไปข้างหน้า ก็คือการทำกับปัจจุบันที่ต่อหน้าแล้วติดเนื่องเนื่องไป

คราวนี้จะคือโดยตรง จะต้องทำกันใหญ่ และตรงนี้แหละที่ควรใส่ใจเอาจริงจัง ไม่ใช่ไปมัวห่วงกรรมเก่า เอาแต่ถอย

ตอนนี้แหละคือเรื่องของพุทธศาสนา คือการที่ว่าทำอะไรกับปัจจุบันที่จะสืบไปข้างหน้า ให้พัฒนาไปดี จะได้ก้าวไปถูกทาง จนถึงที่หมาย นี่ก็คือ มีกรรมดีที่เหมือนกับบรอรอยู่ ซึ่งจะทำกัน得多มากมาย เป็นกระบวนการละอกุศล เจริญกุศล หรือละเลิกกรรมชั่วร้าย พัฒนากรรมดี

กรรมดี หรือกุศลอะไรบ้างที่รอเราใส่ใจมุ่งไปทำ ท่านบอกให้สอนไว้มากมายบรรยายไม่จบสิ้น เป็นเรื่องของการที่จะพัฒนาชีวิตก้าวหน้าไปในทางแห่งอริยธรรมของอารยชนทั้งนั้น

กุศล หรือกรรมดี มีในชื่อต่างๆ สารพัด ไม่ว่าจะเป็นบุญ กิริยา ไตรสิกขา สังคหวัตถุ ๔ บารมี ๑๐ ตลอดจนโพธิปักขิยธรรม ๓๗ ที่รวมทั้งโพชฌงค์ ๗ มรรคมรรค ๘ ที่พระพุทธเจ้าตรัสไว้ว่าเป็นกรรมไม่ดำไม่ขาว เป็นไปเพื่อความหมดสิ้นกรรม

ถึงนี้แล้ว จึงจะจบหน้าที่ของเราในการทำกรรม อะไรที่ดีๆ ก้าวผ่านหมด เป็นกัลยาณชน เป็นบัณฑิต เป็นอริยชน รวมทั้งเป็นมนุษย์ เป็นเทพ เป็นพรหม รวมอยู่ในนี้ เราทำกรรมที่ว่ามาแล้วนั้น เป็นได้ทั้งหมด พอเป็นอเสขชน เป็นอันจบเรื่องกรรมแล้ว การกระทำเป็นกิริยา บริสุทธิสะอาด ปราศกิเลสปลอดทุกข์

เลิกเสียที ไม่ต้องขุ่นข้องหมองมัวอยู่กับกรรมเก่า ทำกรรมใหม่ให้ถูกเถิด กรรมเก่ามาเจอกรรมอย่างโพชฌงค์เข้า ก็หมดไปเอง

เป็นอันว่า เอากรรมดีๆ ที่ท่านสอนไว้มากมายข้างบนนั้นมา พุดจาหรือเลือกสรร ว่าเราจะทำอย่างไรอะไรกันบ้าง อันไหนเราไปได้แค่ไหนแล้ว จะไปต่ออย่างไร ถ้าได้อย่างนี้ พระพุทธศาสนาจะมา และพวกเราก็จะก้าวในอริยมรรคาเดินหน้ากันไป

ขอถวายเรื่องกรรมไว้เพียงเท่านี้ ถือว่าเป็นเพียงแง่คิดบางอย่าง อย่างน้อยก็ถือเอาข้อพิจารณาที่นั่นที่นี้ในคัมภีร์มาช่วยประกอบการอธิบายบางแง่บางด้าน ส่วนเรื่องที่ละเอียดลึกซึ้ง ก็เป็นสิ่งที่จะต้องไปศึกษาพิจารณากันต่อไป รวมทั้งการแยกแยะสืบสาวเหตุปัจจัย และการแก้ไขปัญหาในระดับสังคม

ขออนุโมทนาทุกท่านที่ได้สละเวลา กำลังกาย กำลังใจ มาร่วมกันอบรมพระธรรมทูตครั้งนี้ ด้วยจิตมีกุศลเจตนาที่จะไปปฏิบัติศาสนกิจ เพื่อประโยชน์แก่พระศาสนา และประโยชน์สุขแก่ประชาชน

ด้วยอำนาจแห่งคุณพระรัตนตรัย พร้อมทั้งกุศลเจตนาอัน จงเป็นปัจจัยให้ทุกท่านมีกำลังกาย กำลังใจ กำลังสติปัญญาเข้มแข็ง ปฏิบัติศาสนกิจได้สำเร็จผลด้วยดีจงทุกประการ โดยทั่วกันทุกท่าน เทอญ

นรก-สวรรค์

ในพระไตรปิฎก*

ท่านอาจารย์ได้ตั้งหัวข้อเรื่องไว้ให้อาตมาก่อน กล่าวคือขอให้พูดเรื่อง นรก-สวรรค์ในพระไตรปิฎก นรก-สวรรค์นี้เป็นเรื่องใหญ่ และเป็นเรื่องยากอยู่แล้ว ท่านยังจำกัดขอบเขตด้วยว่าให้พูดในพระไตรปิฎก

ก่อนจะเข้าสู่เนื้อหา มีเรื่องที่ต้องทำความเข้าใจในตอนเริ่มแรกกัน นิดหน่อย คือทำความเข้าใจเกี่ยวกับตัวผู้พูด และเรื่องที่จะพูดในแง่ของพระพุทธศาสนามีความสำคัญแค่ไหนเพียงไร อันเป็นเรื่องที่ต้องทำความเข้าใจกันเบื้องต้น

ต้องออกตัวเสียก่อน คือ สำหรับอาตมาถือว่า นรก-สวรรค์เป็นเรื่องสำคัญ และเป็นเรื่องใหญ่มาก แต่กระนั้นอาตมาเองขณะนี้ ยังไม่ได้ให้ความสนใจเท่าที่ควร ยังไม่ได้เอาใจจริงเอาใจจะไร่นักในเรื่องนี้ ก็กำลังค้นคว้าเรื่องพระพุทธศาสนาอยู่ แต่ตอนนี้ยังไม่ได้มาเน้นเรื่องนี้ คิดว่าเป็นเรื่องที่ต้องค่อยๆ วกกันทีละชั้นละตอน

* บรรยายแก่คณะอาจารย์และนักศึกษาวิทยาลัยครูสวนดุสิต ในรายการของภาควิชาปรัชญาและศาสนา ระหว่างภาคที่ ๒ ปีการศึกษา ๒๕๒๒ ณ วัดพระพิเรนทร์ (ในการพิมพ์ครั้งล่าสุด พ.ย. ๒๕๔๕ ได้จัดปรับปรุงแบบ เช่น ขยายย่อหน้า จัดระบบหัวข้อย่อ ชัดเกลารากาษา ให้อ่านง่ายขึ้น)

ความสำคัญของนรก-สวรรค์ ในแง่พุทธศาสนา

เริ่มแรกมาดูว่า ในแง่พุทธศาสนา นรก-สวรรค์มีความสำคัญแค่ไหน

ศาสนาพุทธศาสนามีเรื่องนรก-สวรรค์ ซึ่งเป็นเรื่องที่คนถามกันมาตลอดว่ามีจริงไหม เป็นอย่างไร

ในประเพณีของเรา ก็มีเรื่องราวเกี่ยวกับนรก-สวรรค์ ในวรรณคดีก็ตาม ศิลปกรรมก็ตาม ก็มีเรื่องนรก-สวรรค์ไปเกี่ยวข้องด้วย เช่น ภาพฝาผนังตามปูชนียสถานต่างๆ มีเรื่องเหล่านี้มากมาย

แต่เราควรมาดูในแง่หลักการก่อนว่า เรื่องนรก-สวรรค์ กับ พระพุทธศาสนา มีความสัมพันธ์กันแค่ไหนเพียงใด

ได้บอกแล้วว่า นรก-สวรรค์เป็นเรื่องสำคัญ เป็นเรื่องใหญ่ แต่ถ้าเทียบกับศาสนาต่างๆ ไปแล้ว มาดูในแง่พระพุทธศาสนา ความสำคัญของนรก-สวรรค์ลดลงไป

ทำไมจึงว่าอย่างนั้น คือ ในศาสนาเป็นอันมาก นรก-สวรรค์เป็นจุดสุดท้ายแห่งการเดินทางชีวิตของมนุษย์

บางศาสนาบอกว่ามีนรกนิรันดร์ สวรรค์นิรันดร์ เช่นว่า เราอยู่ในโลกมีชีวิตครั้งนี้ ทำความดีความชั่ว เมื่อตายไป วิญญาณจะไปรอจนถึงวันสิ้นโลก แล้วก็มีการตัดสิน ผู้ที่ควรได้รับรางวัลก็จะได้ไปอยู่สวรรค์นิรันดร์ตลอดไป ส่วนผู้ที่ควรได้รับโทษก็จะถูกตัดสินให้ตกนรกนิรันดร์

ในแง่นี้ นรก-สวรรค์เป็นเรื่องสำคัญมาก เพราะเป็นจุดสุดท้าย เป็นจุดหมาย

ที่นี้เรามองดูในพระพุทธศาสนา เมื่อเปรียบเทียบกันแล้ว ความสำคัญของนรก-สวรรค์จะด้อยลงไป

เอาสวรรค์ก็แล้วกัน เพราะเป็นสิ่งที่เราต้องการ สวรรค์ไม่ใช่จุดหมายของพระพุทธศาสนา แต่พระพุทธศาสนาบอกว่า มีสิ่งที่สูงกว่านั้น สิ่งที่สำคัญกว่าสวรรค์คือนิพพาน เมื่อสวรรค์ไม่ใช่จุดหมาย ความสำคัญของมันก็ด้อยลงไป

เมื่อเราปฏิบัติธรรมในพระพุทธศาสนา ถ้าจะปฏิบัติให้แท้จริง ให้ตรงตามหลักการ เราก็บอกว่าไม่ใช่เพื่อจะไปสวรรค์ แต่เพื่อนิพพาน สวรรค์กลายเป็นเรื่องขั้นตอนที่อยู่ระหว่าง หรือเป็นเรื่องข้างๆ ความสำคัญของสิ่งที่อยู่ข้างๆ หรืออยู่ในระหว่าง ย่อมจะลดน้อยลงไป น้อยกว่าสิ่งที่เป็นจุดหมายสุดท้าย นี่เป็นเรื่องธรรมดา

ประการต่อไป นรก-สวรรค์ตามที่เราเห็น หรือพูดถึงกันอยู่ เป็นเรื่องที่ได้รับหรือไปประสบหลังจากตายแล้ว ศาสนาอื่นๆ ทั่วไปว่าอย่างนี้ เมื่อตายแล้วจะไปนรกหรือสวรรค์ ดังนั้น จุดหมายสูงสุดของศาสนาเหล่านั้น จึงเป็นเรื่องของชีวิตข้างหน้า

แต่ จุดหมายของพระพุทธศาสนา เป็นสิ่งที่บรรลุได้ในชาตินี้ นิพพานสามารถบรรลุได้ในชาตินี้ ตั้งแต่ยังเป็นๆ อยู่

นี่เป็นแง่ที่สอง ที่ทำให้ความสำคัญของนรก-สวรรค์น้อยลงไป เราอาจบรรลุจุดหมายสูงสุดได้ในชาตินี้แล้ว เราก็ไม่ต้องพูดเรื่องหลังจากตายแล้ว เรื่องนรก-สวรรค์ก็ไม่ต้องมาเกี่ยวข้อง

ต่อไปข้อที่สาม ในพระพุทธศาสนา นรก-สวรรค์เป็นเพียงส่วนหนึ่งในสังสารวัฏ คือการเวียนว่ายตายเกิด

สังสารวัฏมีการเปลี่ยนแปลงได้ ชีวิตเราเดินทางไปในสังสารวัฏ มีหมุนขึ้นหมุนลง ตกลงมาแล้ว ต่อไปถ้าเรามีกรรมดี ก็กลับไปขึ้นสวรรค์ หรือมาเกิดเป็นมนุษย์ คนที่เกิดเป็นพระพรหมด้วยกรรมดีบำเพ็ญทานสมาบัติ ต่อไปเมื่อสิ้นบุญแล้วกลับไปตกนรก เพราะมีกรรมชั่วในหนหลังก็ได้ หมุนเวียนไปมา

เมื่อเป็นเช่นนี้ นรก-สวรรค์จึงเป็นเพียงส่วนที่หมุนเวียนอยู่ในระหว่าง แล้วก็ไปของชั่วคราว เพราะฉะนั้น ความสำคัญก็ลดลง เพราะเรามีโอกาสที่จะแก้ไขตัวได้มาก พุทธอีกอย่างหนึ่งว่า เป็นขั้นตอนของความก้าวหน้าในวิถีของการพัฒนาสูงขึ้น

นี่เป็นเรื่องที่ควรทำความเข้าใจในเบื้องต้น เพื่อจะได้เห็นฐานะของนรก-สวรรค์ในพระพุทธศาสนา

ในแง่นี้ ถ้าเราเปรียบเทียบกับศาสนาที่ถือเรื่องนรก-สวรรค์เป็นนิรันดร์ เป็นสิ่งสุดท้ายที่มนุษย์จะประสบ ซึ่งไม่มีทางแก้ไขได้เลย ก็จะมีผลแตกต่างกันอย่างมาก เมื่อทำความเข้าใจเบื้องต้นอย่างนี้แล้ว ก็พูดถึงเนื้อหาของเรื่องนรก-สวรรค์ได้โดยตลอด

ข้อพิจารณาเกี่ยวกับเรื่องนรก-สวรรค์

เอาละ ทีนี้มาพูดถึงเรื่องนรก-สวรรค์ เข้าสู่เนื้อหาของเรื่องนรก-สวรรค์ ซึ่งมีแง่ที่ต้องแยกอีก ๒ อย่าง

แง่ที่หนึ่ง คือ ความมีอยู่จริงหรือไม่ นรก-สวรรค์มีจริงไหม

แง่ที่สอง คือ ท่าทีของชาวพุทธ หรือท่าทีของพุทธศาสนา ต่อเรื่องนรก-สวรรค์

ต้องพูดทั้งสองแง่ จะพูดแง่เดียวไม่พอ เพราะมันสัมพันธ์ซึ่งกันและกัน สำหรับพุทธศาสนานี้ ขอพูดไว้ก่อนว่า เรื่องทำที่ต่อนรก-สวรรค์เป็นสิ่งสำคัญมาก เราจะต้องวางท่าทีให้ถูกต้อง

พูดเกริ่นไว้หน้อยว่า เรื่องนรก-สวรรค์จัดอยู่ในประเภทสิ่งที่พิสูจน์ไม่ได้ สำหรับคนสามัญ

ที่ว่าพิสูจน์ไม่ได้นี้ หมายถึงทั้งในแง่ลบและแง่บวก คือจะพิสูจน์ว่ามี ก็ยังเอามาแสดงให้เห็นไม่ได้ จะพิสูจน์ว่าไม่มี ก็ยังไม่สามารถแสดงให้เห็นว่าไม่มีให้มันเด็ดขาด พูดไม่ได้ทั้งสองอย่าง

บางคนบอกว่า เมื่อพิสูจน์ไม่ได้ว่ามี มันก็ไม่มี อย่างนั้นก็ไม่ได้ถูก ในเมื่อตัวเองไม่มีความสามารถที่จะพิสูจน์

ในการพิสูจน์นั้น ต้องพิสูจน์ด้วยอายตนะที่ตรงกัน สิ่งที่จะรู้ด้วยการเห็น ก็ต้องเอามาให้ดูด้วยตา สิ่งที่จะรู้ได้ด้วยการได้ยิน ก็ต้องพิสูจน์ด้วยการเอามาทำให้ฟังได้ด้วยหู ฯลฯ

เป็นอันว่า ต้องพิสูจน์ให้ตรงตามอายตนะ จะพิสูจน์ว่าเสียมีหรือไม่มี พิสูจน์ด้วยตาได้ไหม ก็ไม่ได้ พิสูจน์ว่ารสมีไหม จะพิสูจน์ด้วยหูก็ไม่ได้ ไม่ได้เรื่อง มันต้องตรงอายตนะกัน

ที่นี้ นรก-สวรรค์พิสูจน์ด้วยอะไร พิสูจน์ด้วยตา ด้วยหู ด้วยจมูก ลิ้น กายไม่ได้ มันต้องพิสูจน์ด้วยชีวิตที่ใจนั่นเอง

ดูหลักง่ายๆ ไม่ต้องพูดลึกซึ้ง เราถือว่าจิตเป็นแกนของชีวิต เป็นตัวทำหน้าที่เกิด จะพิสูจน์เรื่องนรก-สวรรค์ว่าตายแล้วไปเกิดหรือไม่ ก็ต้องพิสูจน์ด้วยจิต คือ **สองตายดู**

ที่นี่ พบบอกว่าจะพิสูจน์ด้วยตาย ก็ไม่มีใครยอม เพราะต้องพิสูจน์ด้วยตนเอง จะให้คนอื่นพิสูจน์ไม่ได้

เราบอกว่าคนหนึ่งตายแล้ว เขาไปเกิดที่ไหน เราไม่รู้ ตัวเขาเป็นผู้พิสูจน์ เราเป็นแต่ผู้ไปดู เหมือนเขาลืมรส แล้วเราดูเขาลืมรส เราจะไปรู้ได้อย่างไรว่าเขารู้รสจริงหรือเปล่า และรสนั้นเป็นอย่างไร เราไม่ได้ลืมรส ก็ได้แต่ดูเท่านั้นเอง

เรื่องของชีวิตนี้ก็ต้องพิสูจน์ด้วยตัวจิต เมื่อจะพิสูจน์ด้วยการที่ต้องตาย เราก็อำนาจไม่ได้ ไม่มีใครกล้าทำ เกิดเป็นปัญหาติดอยู่ตรงนี้ที่พิสูจน์ไม่ได้ นี่เป็นเรื่องเกร็ดแทรกเข้ามา เราจะต้องพูดกันต่อไปอีก

รวมความในตอนนี้อะ นรก-สวรรค์เป็นเรื่องพิสูจน์ไม่ได้ ทั้งในแง่บวกและแง่ลบ ว่ามีหรือไม่มี

สำหรับสิ่งที่พิสูจน์ออกมาให้เห็นชัดไม่ได้แบบนี้ ทางพุทธศาสนามีหลักให้ปฏิบัติ คือถือการวางท่าที่เป็นสำคัญ

เรื่องบางอย่าง ถ้ารอให้พิสูจน์เสร็จ มนุษย์เลยไม่ต้องทำอะไร ได้แต่รอแบบพวกนักปรัชญา

พวกนักปรัชญาจะเอาให้รู้ความจริงเสียก่อน เช่น รู้ความจริงเกี่ยวกับโลกว่า โลกนี้เป็นอย่างไรแน่ มันเกิดเมื่อไร มันจะไปอย่างไร พวกนักปรัชญาจะเถียงกัน ใช้สมองใช้สติปัญญาในการโต้เถียง เมื่อแกยังตอบเรื่องโลกและชีวิตไม่ได้ เช่น ด้วยวิธีอภิปรัชญา แกก็ต้องเถียงกันต่อไป นี่แกก็เถียงกันมาห้าพันปีแล้วโดยประมาณ

ที่นี่ ถ้าแกจะต้องเถียงกันจนกว่าจะรู้คำตอบ แล้วจึงจะปฏิบัติได้ เพราะแกอาจจะบอกว่า เรายังไม่รู้ความจริงว่ามันเป็นอย่างไร เราจะไปปฏิบัติกับมันอย่างไร แกจะต้องรอให้รู้ความจริง อันนั้นแล้วจึงจะวางหลักปฏิบัติ แกตายไปแล้วก็ครั้งต่อก็ครั้ง จนกระทั่งลูกหลานเหลนของแกเองก็ตายไป โดยที่ยังทำอะไรไม่ได้ และยังไม่ได้ทำอะไร

พระพุทธศาสนาบอกว่า สำหรับเรื่องอย่างนี้ คือสำหรับเรื่องที่ยังพิสูจน์ไม่ได้ มันสำคัญที่ปฏิบัติ

พระพุทธศาสนาเป็นศาสนาแห่งการปฏิบัติ

เรามีวิธีปฏิบัติต่อสิ่งที่ยังพิสูจน์ไม่ได้ โดยให้ถือการปฏิบัติที่ไม่ผิด

อย่างที่บอกเมื่อกี้ว่า การวางท่าที่เป็นสำคัญ นรก-สวรรค์ก็อยู่ในประเภทนี้ การวางท่าที่หรือการที่จะปฏิบัติต่อมันอย่างไร เป็นเรื่องสำคัญกว่า

เป็นอันว่า มีเรื่องที่ต้องพูดสองแง่ คือ แง่ว่ามีจริงไหม กับจะวางท่าที่ต่อมันอย่างไร และเน้นแง่การวางท่าที่ หรือการปฏิบัติ ที่นี่ มาพูดถึงหัวข้อสองอย่างนั้น เอาแง่ที่หนึ่งก่อน

๑. นรก-สวรรค์ มีจริงหรือไม่?

แง่ที่หนึ่งคือ มีจริงไหมในแง่ของพระพุทธศาสนา และก็จะ
พูดจำกัดตามที่อาจารย์ได้กำหนดไว้ว่าเฉพาะในพระไตรปิฎก
ขอแบ่งว่า พระพุทธศาสนาพูดเรื่องนี้ไว้เป็น ๓ ระดับ

๑) นรก-สวรรค์ หลังตาย

ระดับที่หนึ่ง คือเรื่องนรก-สวรรค์ที่เราพูดกันทั่วๆ ไปว่า
หลังจากชาตินี้ ตายแล้วไปรับผลกรรมในทางที่ดีและไม่ดี ถ้ารับผล
กรรมดี ก็ถือว่าไปสวรรค์ ถ้ารับผลกรรมชั่ว ก็ไปเกิดในนรก เรื่อง
นรก-สวรรค์แบบนี้ เรียกว่าระดับที่หนึ่ง พระพุทธศาสนาว่าอย่างไร

สำหรับระดับนี้ ถ้าถือตามตัวอักษร พระไตรปิฎกกล่าวไว้มาก
มาย เมื่อพูดกันตามตัวอักษรก็ต้องบอกว่ามี มีอย่างไร นรก-สวรรค์
หลังจากตายนี้ มักจะมีในชั้นแอ่งถึงเท่านั้น ไม่ค่อยมีคำบรรยาย

ในพระไตรปิฎก เรื่องนี้หาได้ทั่วไป ในคำสรุปท้ายที่แสดง
ผลของการประพฤติดีประพฤติชั่ว คือ

ในแง่สวรรค์บอกว่า เมื่อแตกกายทำลายขันธ์ล่วงลับดับชีพ
ไปแล้ว จะเข้าถึงสุคติโลกสวรรค์ นี้ฝ่ายดี

ส่วนในฝ่ายร้ายก็กล่าวว่า เบื้องหน้าแต่ตายเพราะกายแตก
ก็จะเข้าถึงอบาย ทุกคติ วินิบาต นรก

สำนวนในบาลี มีอย่างนี้มากมายเหลือเกิน

สำนวนความนี้ ไม่ได้บรรยายว่าสวรรค์เป็นอย่างไร นรกเป็นอย่างไร ได้แต่สรุป และโดยมากมาห้อยท้ายกับคำแสดงผลของกรรมดีกรรมชั่ว ซึ่งจะเริ่มด้วยผลที่จะได้รับในชาตินี้ก่อนว่า ผู้มีศีลประพฤติดีแล้ว จะได้ผลอย่างนั้นๆ หนึ่ง สอง สาม สี่ ห้า แล้วสุดท้าย หลังจากแตกกายทำลายขันธแล้ว จะไปสู่คติ

ดังเช่นว่า เจริญเมตตา มีอานิสงส์อย่างนี้ คือ หลับเป็นสุข ผันดี... บอกผลดีในปัจจุบันเสร็จแล้ว จึงห้อยท้ายว่า ตายแล้วไปสวรรค์ ไปพรหมโลก นี่เป็นเพียงการเอ่ยถึงผลของการทำดี ทำชั่ว

นอกจากนั้น เราต้องสังเกตด้วยว่า เมื่อพระพุทธเจ้าตรัสถึงเรื่องนรก-สวรรค์นั้น พระองค์ตรัสในข้อความแวดล้อมอย่างไร มีเรื่องราวเป็นมาอย่างไร เราจะสังเกตได้ว่า พระพุทธเจ้าตรัสถึงผลในปัจจุบันมากมายก่อน แล้วอันนี้ไปห้อยท้ายไว้

เมื่อทราบอย่างนี้แล้ว จะได้จัดฐานะของนรก-สวรรค์ได้ถูกต้อง นี่บอกไว้ให้เป็นข้อสังเกต

เป็นอันว่า เราจะพบคำบาลีที่พระพุทธเจ้าตรัสอยู่บ่อยๆ ว่า เมื่อตายแล้วจะไปนรกหรือสวรรค์ หลังจากได้รับผลกรรมดีกรรมชั่วในปัจจุบันนี้แล้ว ตรัสบ่อยๆ โดยไม่มีคำบรรยาย

ข้อความในพระไตรปิฎกส่วนที่มีคำบรรยายว่านรก-สวรรค์เป็นอย่างไร มีน้อยแห่งเหลือเกิน

แห่งที่นับว่ามีคำบรรยายมากหน่อย กล่าวถึงการลงโทษในนรก เริ่มจากว่าตายไปแล้วเจอยมบาล

พญายมถามว่า ตอนมีชีวิตอยู่เคยเห็น**เทวทูต**ไหม? เทวทูตที่หนึ่งเป็นอย่างไร? ... เขาตอบไม่ได้

ยมบาลต้องชี้แจงว่า **เทวทูตที่หนึ่ง** คือเด็กเกิดใหม่ **ที่สอง** คือคนแก่ **ที่สาม** คือคนเจ็บ **ที่สี่** คือคนถูกลงโทษทัณฑ์อาญา **ที่ห้า** คือคนตาย

ยมบาลอธิบายให้ฟังแล้วก็ชักต่อว่า ท่านเคยเห็นไหม เคยเห็นแล้ว เคยได้ความคิดอะไรบ้างไหม มีความสลดใจบ้างไหม ในการทำงานที่ต้องคิดเร่งทำความดี ท่านเคยรู้สึกบ้างไหม ไม่เคยเลย ถ้าอย่างนั้นก็เป็นเรื่องของตัวเองทำกรรมไม่ดี ก็ต้องได้รับโทษ มีการลงอาญา เรียกว่ากรรมกรรม ซึ่งเป็นวิธีลงโทษประการต่างๆ ในนรก

เรื่องนี้มีมาใน พาลบัณฑิตสูตร และเทวทูตสูตร ในพระไตรปิฎกเล่ม ๑๔ ถ้าต้องการค้น ก็บอกข้อบอกหน้าไปด้วย คือ เล่ม ๑๔ ข้อ ๔๖๗ หน้า ๓๑๑ และเล่ม ๑๔ ข้อ ๕๐๔ หน้า ๓๓๔ (สำหรับพระไตรปิฎกแปลภาษาไทย ก็ไปค้นดูตามข้อ หน้าไม่ตรงกัน เพราะนี่เป็นหน้าบาลี) โดยมากพูดถึงนรก ไม่ค่อยพูดถึงสวรรค์

นอกจากนี้ยังมีบางแห่งพูดถึงอายุเทวดาในชั้นต่างๆ เช่น ชั้นจาตุมหาราช หรือชั้นโลกบาล ๔ ชั้นดาวดึงส์ ชั้นยามา ชั้นดุสิต ชั้นนิมมานรดี และชั้นปรนิมมิตวสวัตดี แต่ละชั้นมีอายุอยู่นานเท่าไร อย่างนี้มีในพระไตรปิฎกเล่ม ๒๐ ข้อ ๕๑๐ หน้า ๒๗๓ และไปมีซ้ำในเล่ม ๒๓ ข้อ ๑๓๑-๑๓๕ หน้า ๒๕๓-๒๖๙ และยังมีอายุมนุษย์ ถึงรูปพรหม แสดงไว้ในฝ่ายอภิธรรม พระไตรปิฎกเล่ม ๓๕ ข้อ ๑๑๐๖-๑๑๐๗ หน้า ๕๖๘-๕๗๒

บางแห่งแสดงเรื่องราวว่า ในวัน ๘ คำ ทำวมหาราช ๔ คือ ทำวจุโลกบาล ส่งอำมาตย์มาตรวจดูโลก ว่ามนุษย์ประพฤติปฏิบัติชอบหรือเปล่า ถ้าเป็นวัน ๑๔ คำ โอธสมาเทียวดู

ถึงวัน ๑๕ ค่ำ ก็เสด็จมาเที่ยวตรวจดูเอง แล้วกลับไปแจ้งต่อที่ประชุมเทวดาในสุธรรมสภา สวรรค์ชั้นดาวดึงส์ ซึ่งมีพระอินทร์เป็นประธานว่า เดียวนี้มนุษย์โดยมากประพฤติดี หรือ ประพฤติชั่ว

ถ้ามนุษย์ประพฤติดี เทวดาก็จะดีใจ ว่าต่อไปสวรรค์จะมีคนมาเกิดเยอะ ถ้าหากมนุษย์ประพฤติชั่วมาก เทวดาก็จะเสียใจว่าต่อไปฝ่ายเทวโลกจะมีแต่เสื่อมลง อะไรทำนองนี้

เรื่องอย่างนี้ก็มิในเล่ม ๒๐ เหมือนกัน ข้อ ๔๗๖ หน้า ๑๘๐ เป็นการกล่าวแทรกอยู่บางแห่ง มิได้ผู้มาก

นอกจากนี้ก็มีกระเส้นกระสาย เล็กๆ น้อยๆ ขึ้นนรก ๑๐ ชุม ก็มีในพระไตรปิฎกด้วย คือในเล่ม ๒๔ อังคุตตรนิกาย ทสก-นิบาต ข้อ ๘๙ หน้า ๑๘๕ และนรก ๘ มีในคาถาชาดก เล่ม ๒๔ ข้อ ๙๒ หน้า ๓๙

อันนี้ก็เป็นฐานให้orroถถานนำมาชี้แจงอธิบายเรื่องนรกต่างๆ แจกแจงให้เห็นเรื่องราวพิสดารยิ่งขึ้น แต่ในที่นี้จะไม่พูดถึง

คัมภีร์กลุ่มชาดก ในขุททกนิกาย เป็นแหล่งที่จะหาเรื่องราวคำบรรยายเกี่ยวกับสภาพในนรกและสวรรค์ได้มากกว่าที่อื่น เนมิ-ราชชาดก ในพระไตรปิฎกเล่ม ๒๔ ข้อ ๕๒๕-๕๙๙ หน้า ๑๙๘-๒๒๓ เป็นเรื่องการไปทัศนาวจรรนรกและสวรรค์โดยตรงทีเดียว

(ในมฆเทวสูตร ในพระไตรปิฎกเล่ม ๑๓ ข้อ ๔๕๘-๔๖๐ หน้า ๔๒๑-๔๒๔ ก็มีเรื่องที่พระเจ้าอนิมิ หรืออนิมิราช กษัตริย์ทรงธรรม เป็นธรรมราชา แห่งมิลินนคร ได้รับเชิญจากพระอินทร์ไปพบกับเหล่าเทวดาที่สุธรรมเทวสภา ในสวรรค์ชั้นดาวดึงส์)

คัมภีร์เปตวัตถุ ที่ว่าด้วยเรื่องของเปรต แม้จะต่างภาพกับนรก แต่ก็อยู่ในประเภททอบายเหมือนกัน

ถ้ารับเข้ามาพิจารณาด้วย ก็จะได้คัมภีร์เปตวัตถุ และวิมานวัตถุ เข้ามารวมในกลุ่มนี้ด้วย และจะพบเรื่องราวมากมายทีเดียว ได้แก่ พระไตรปิฎก เล่ม ๒๖ ข้อ ๑-๑๓๖ หน้า ๑-๒๕๙

แม้ในพระไตรปิฎกจะได้พูดถึงนรก-สวรรค์แบบนี้ เราก็อย่าเอาไปวุ่นกับการเขียนภาพและคำบรรยายในวรรณคดีให้มากนัก เพราะวรรณคดีบวกลบจินตนาการเข้าไป ซึ่งเป็นเรื่องธรรมดาของกวี แม้จะบรรยายอารมณ์มนุษย์ ก็ต้องบรรยายให้เห็นภาพ เมื่อจะบรรยายนรก-สวรรค์ ก็ต้องพูดให้เห็นจริงเห็นจัง หรือจะมาเขียนเป็นภาพประกอบ จะให้คนธรรมดาเกิดความสนใจ ก็ต้องนำเสนอในรูปแบบที่ทำให้เกิดความเข้าใจง่าย เทียบเคียงหรือประยุกต์เข้ากับสิ่งที่คนรู้เห็นกันในยุคหนึ่งถึงนั้น

เพราะฉะนั้น เราจะเอาวรรณคดีรุ่นหลังๆ หรือภาพตามฝาผนังเป็นมาตรฐานไม่ได้ เพราะนี่เป็นรูปของการทำให้ง่ายแล้ว จะว่าตามนั้นทีเดียวไม่ได้

ก็เป็นอันว่า ในแง่ที่หนึ่ง สำหรับคำถามว่า นรก-สวรรค์หลังจากตายในพระไตรปิฎกมีไหม? เมื่อถือตามตัวอักษร ก็เป็นอันว่ามีดังที่กล่าวมาแล้ว

ส่วนที่ว่าอาจมีบางท่านแสดงความเห็นว่า เรื่องนี้สัมพันธ์กับความเชื่อที่มีดั้งเดิม เช่นว่าพระพุทธเจ้าอาจจะตรัสไปตามที่คนเชื่อกันอยู่ นั่นก็เป็นเรื่องที่เราจะต้องศึกษาค้นคว้ากันไป นอกจากนี้ใครจะตีความอย่างไรต่อไป อาตมาไม่เกี่ยว

๒) นรก-สวรรค์ ที่อยู่ໃใจ

ต่อไประดับที่สองเลย เพื่อย่นเวลา นรก-สวรรค์ในระดับที่สอง ก็คือที่เราพูดกันว่า "สวรรค์นอก นรกในใจ" เป็นเรื่องที่มีในชาตินี้

นรก-สวรรค์แม้ในชาตินี้ ก็สืบไปจากที่มีในชาตินี้ เพราะอะไร เพราะมันอยู่ในสภาพจิต ภูมิของจิต ชั้นของจิต ระดับของจิต ใจ จิตของเรามีคุณภาพหรือคุณสมบัติอยู่ในระดับไหน ถึงเวลาตาย ถ้าระดับจิตเป็นนรก ก็ไปนรก ถ้าระดับจิตเป็นสวรรค์ ก็ไปสวรรค์ นี่เกี่ยวกับสภาพจิตที่เป็นอยู่ตลอดเวลา

ที่พูดมานั้นคือ เมื่อว่าโดยหลักทั่วไป ในชีวิตประจำวัน ซึ่งดำเนินไปในเวลายาวนานหลายๆ ปี ระดับจิตของเราอยู่แค่ไหน เวลาตาย โดยทั่วไป ถ้าไม่ใช้กรณียกเว้น มันก็อยู่ในระดับนั้นแหละ

ส่วนในกรณียกเว้น ถ้าเวลาตายนึกถึงอารมณ์ที่ดี เช่นทำกรรมชั่วมามาก แต่เวลาตายนึกถึงสิ่งที่ดี ก็ไปเกิดดีได้ ถ้าหากเวลาอยู่ ทำกรรมดี แต่เวลาตายเกิดจิตเศร้าหมอง ระดับจิตตกลงไป ก็ไปเกิดในที่ต่ำ

เมื่อการไปเกิดขึ้นอยู่กับระดับจิตอย่างนี้ ก็หมายความว่า เราพร้อมจะไปนรกหรือสวรรค์ได้ตั้งแต่ปัจจุบัน หรือพูดอีกอย่างหนึ่งว่า คนที่จะไปนรก ก็คือคนที่จิตใจอยู่ในระดับนรกอยู่แล้วในชาตินี้ ส่วนคนที่จะไปสวรรค์ ก็คือคนที่มึจิตใจในระดับสวรรค์อยู่แล้ว

ตกลงว่า เรื่องนรก-สวรรค์นี้มีตั้งแต่เดิมนี่อยู่แล้ว ปัจจุบันนี้เองมันส่อข้างหน้า เพราะฉะนั้น ถ้าจะคาดการณ์เรื่องข้างหน้า เราไม่จำเป็นต้องไปพูดถึงสวรรค์ที่ไกลด้วยซ้ำ เอาปัจจุบันนี้เป็น

เกณฑ์ เพราะคนเราสร้างสมกรรมด้วยชีวิตที่เป็นอยู่ สร้างระดับจิตของตนไว้ สัมระดับจิต ซึ่งทำให้พร้อมอยู่เสมอ

เพราะฉะนั้น เรื่องสวรรค์ในอกนรกในใจ ก็ย่อมมีได้ตามหลักนี้ คือระดับจิตของเรานั้นเอง ที่มันอยู่ในนรกหรือสวรรค์

ถ้าระดับจิตของเราอยู่ในนรก ก็เป็นนรก และไปนรก ถ้าระดับจิตของเราอยู่ในสวรรค์ ก็เป็นสวรรค์ และไปสวรรค์

ที่นี่ เราทำกรรมดีหรือกรรมชั่วไว้ เรารู้ เรามีความรู้สึกเป็นประสบการณ์เฉพาะตัวเกี่ยวกับกรรมดี-กรรมชั่วที่ทำไว้ ถ้าทำกรรมชั่วไว้ เรารู้สึกเดือดร้อนใจ ทางพระท่านใช้คำว่า “วิปัสสนา” ความวิปัสสนานี้แหละ เป็นสภาพจิตที่เป็นทุกข์ ซึ่งนับเป็นนรก

ในนิวรรณ์ ๕ ก็มีข้อหนึ่งว่า “ทุกข์จะ” อันได้แก่ความไม่สบายใจ กังวลใจ รำคาญใจ ไม่สบาย เดือดร้อนใจว่า สิ่งที่ดีเราไม่ได้ทำ สิ่งที่ได้ทำ ก็ชั่ว ไม่ดี

ในทางตรงข้าม ถ้าทำกรรมดี ก็เกิดปราโมทย์ มีปิติ มีความอบอุ่นใจ อิ่มเอิบ ร่าเริง บันเทิง เบิกบานใจ ปลื้มใจ เปรมใจ มีความสุข จิตใจอยู่ในระดับสวรรค์

อย่างนี้ก็เป็นเรื่องสวรรค์ในอก นรกในใจ

ถ้าพูดถึงเรื่องวิปัสสนา และเรื่องปิติปราโมทย์ ในการทำชั่ว และทำดีอย่างนี้ ก็มีในพระไตรปิฎกมากมายเช่นเดียวกัน ไม่จำเป็นจะต้องอ้างขึ้นมาเลย

เป็นอันว่านรก-สวรรค์แห่งนี้ เป็นเรื่องระดับจิต ซึ่งมีอยู่แล้ว ตั้งแต่ปัจจุบัน

๓) นรก-สวรรค์ แต่ละขณะจิต

ที่นี้ไปสู่ระดับที่สาม จะพูดในแง่หลักวิชาการก่อน เรื่อง วิจารณ์ไว้ทีหลัง คือการที่เราปรุงแต่งสร้างนรก-สวรรค์ของเราเอง ตลอดเวลาในชีวิตประจำวัน

ท่านกล่าวว่า คนที่ยังไม่รู้อริยสัจ ๔ ยังไม่แทงตลอดสัจธรรม ไม่เข้าใจในหลักการแห่งสัจจะของอริยชน ก็ยังปรุงแต่งสร้าง สวรรค์-นรกกันอยู่ตลอดเวลา ด้วยอายตนะของเรานั้นแหละ คือ ด้วย ตา หู จมูก ลิ้น กาย และใจของเรา

ข้อนี้ก็คล้ายๆ กับข้อที่ ๒ แต่เป็นเรื่องละเอียดอ่อนขึ้นไป เท่านั้นเอง คือเป็นเรื่องสัมพันธ์กับสภาพ และระดับจิตใจ

เมื่อยังเป็นปุถุชน จิตของเราก็ปรุงแต่งอยู่เสมอ เมื่อมีความรู้สึกด้วย ตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ เราก็ปรุงแต่งอยู่เรื่อยไป คือปรุงแต่งด้วยกิเลส มีความดี-ความชั่ว มีกุศล-อกุศลในใจของเราเอง

การปรุงแต่งอย่างนี้ เป็นเรื่องของปฏิกิริยาต่อสิ่งที่รับเข้ามา เช่น เมื่อเราได้เห็นสิ่งที่สวยงาม เราชอบใจ เราก็มีความสุข ได้เห็น สิ่งที่เราไม่ชอบ เราขัดใจ ก็เกิดทุกข์ หรือว่า เราได้รับประทาน อาหาร ได้กินขนม ล้วนได้รับรสที่อร่อย เราก็มีความสุข ถ้าหากเรา ได้รับรสที่ขม ไม่อร่อย เราก็มีความทุกข์ อันนี้เป็นเรื่องธรรมดา

ที่นี้บางทีเราปรุงแต่งจากข้างในออกไป คือไม่ใช่สิ่งภายนอกฝ่ายเดียวที่ปรุงแต่ง แต่เราปรุงแต่งขึ้นเอง เช่น ใจคอเราไม่ดี เราเกิดความโกรธ เกิดอารมณ์ค้าง เลยเห็นอะไรขัดใจไปหมด

ทั้งที่คนหรือของนั้นไม่ได้ทำอะไรเรา ไม่ได้มาเบียดเบียน ไม่ได้มุ่งมาที่เราเลยด้วยซ้ำ คนโน้นเดินมาตีๆ ไม่ได้ทำกิริยา กระแทกกระทั้งเรา แต่เรามองเห็นเป็นว่าเขาล้อเรา หรือสำคัญว่า เขามีใจคิดไม่ดีต่อเราต่างๆ นานา เพราะใจของเราเองปรุงแต่ง อาศัยพื้นจิตของเราไม่ดีอยู่แล้ว มีอกุศลขึ้นมาในใจ ใจเราไม่ดี มองอะไรกระทบตัว ชัดใจไปหมด ชุ่นมัว มีทุกข์เรื่อยๆ ตลอดวัน

แต่ถ้าเราใจดี บางทีไปประสบอะไรที่จิตใจขึ้นมา วันนั้นเลย ยิ้มได้ทั้งวัน เห็นอะไรดีไปหมด อย่างนี้เรียกว่าการปรุงแต่งสวรรค์-นรกของเรา เพราะว่านรก-สวรรค์อย่างนี้เป็นเรื่องทันตาทันใจอยู่ตลอดเวลา ไม่ต้องรอชาติหน้า อยู่ที่การสร้างจิตใจของเรา

ถ้าจิตใจของเรามีภูมิธรรมดี สร้างกุศลไว้มาก ทำจิตใจให้อิ่มเอิบเป็นสุข รู้จักมองในแง่ดี ก็รับอารมณ์ที่เป็นสุขไว้ได้มาก

แต่ถ้าเราสร้างพื้นภูมิจิตสะสมไว้ในทางที่ทำให้จิตมีกิเลส มาก มีกิเลสต่างๆ ที่ทำให้จิตเศร้าหมองบ่อยๆ เราก็จะสร้างนรกของเราเรื่อยไป ไม่ว่าจะไปเห็นอะไร ก็รู้สึกไม่ดี ไปไหนใจก็ไม่สบาย มีแต่ความทุกข์มากมาย

ถ้าเป็นอย่างนี้ ก็ยังไม่ต้องคิดเลยไปถึงนรก-สวรรค์ชาติหน้า เพราะปัจจุบันที่เป็นอยู่ กลายเป็นเรื่องที่เราควรจะต้องใส่ใจ มากกว่า และเป็นเรื่องสำคัญมาก เพราะเราได้รับผลอยู่ตลอดเวลา นรก-สวรรค์ข้างหน้ายังไกล

แม้ข้างหน้าที่ยังไกลนั้น มองง่าย ๆ ว่า เมื่อในปัจจุบันเรามีแต่ความเศร้าร้อนชุ่นมัวเป็นทุกข์อยู่เสมอ ก็น่ากลัวว่าเราจะไปไม่ดี

ฉะนั้น ท่านจึงให้เอาใจใส่ นรก-สวรรค์ ที่มีอยู่ตลอดเวลา ที่เราปรุงแต่งอยู่เรื่อยๆ และสอนให้เรายกระดับจิตใจขึ้นไป คือ

ขั้นต้น ถ้าเราสะสมพินิจจิตใจไว้ในทางไม่ดี มักมีกิเลส โสกะ โทสะ โมหะ ก็ทำให้รับอารมณ์โดยปรุงแต่งสร้างนรกขึ้นมาเรื่อย

ถ้าเราสร้างสมพินิจจิตใจไว้ในทางดี มีเมตตา มีใจกว้างเผื่อแผ่ สร้างปัญญาไว้มาก ใจเราดี มีความโล่งโปร่งสบาย เราก็สร้างสวรรค์ได้ และมีสวรรค์อยู่เสมอ แม้ว่าสภาพแวดล้อมอาจไม่ดีเท่าที่ควร แต่เราทำจิตของเราได้ ใจเราสบาย ก็สามารถทำสภาพที่จะนำไปนรก ให้กลายเป็นสวรรค์ไปได้

ในขั้นสูงขึ้นไปอีก เรามีปัญญาที่รู้เท่าทันความจริงของสิ่งทั้งหลาย ซึ่งทำให้เราเข้าใจโลกและชีวิตดี ทำให้วางท่าทีต่อสิ่งทั้งหลายถูกต้อง ในกรณีอย่างนี้ ก็ถึงขั้นพ้นเลยเรื่องนรก-สวรรค์ไปแล้ว คือมีจิตใจปลอดโปร่งแจ่มใสอยู่ตลอดเวลา มีความสุขทันตาในปัจจุบัน

นี่ไม่ต้องพูดถึงข้างหน้า ซึ่งเนื่องไปจากปัจจุบันนี้ ก็จะต้องไปได้ด้วย

ปัจจุบันนี้แหละเป็นสิ่งที่แน่นอน เราได้รับผลอยู่ในขณะนี้แล้ว และเป็นเครื่องส่งส่งถึงข้างหน้าต่อไปด้วย เพราะฉะนั้น ในทางพุทธศาสนา จึงถือเรื่องปัจจุบันนี้เป็นสำคัญ เพราะ

๑. เราได้รับผลทันที เราได้รับผลเห็นอยู่ชัดๆ แน่นอน

๒. ข้างหน้าก็เป็นผลสืบไปจากปัจจุบันนี้เอง เอาปัจจุบันนี้ไปทำนายข้างหน้าได้

เพราะฉะนั้น ปัจจุบันจึงสำคัญกว่าทั้งสองประการ ถึงมองข้างหน้า ก็ต้องมองที่ปัจจุบันออกไปเป็นสำคัญ

เรื่องนรก-สวรรค์ในแง่ของการปรุงแต่งในชีวิตประจำวัน และตลอดเวลา หรือนรก-สวรรค์ที่เราปรุงแต่งขึ้นมาเรื่อยๆ นี้ ก็มีมาในพระไตรปิฎก

นี่คือนรกที่เกิดพร้อมกับการได้เห็น ได้ยิน ได้รับรู้ทางอายตนะต่างๆ กล่าวคือการที่อินทรีย์ คือ ตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ ได้รับรู้แต่สิ่งที่ไม่ดี ไม่น่าพอใจ เรียกว่า “ฉัฏสสายตนิกนรก” ถ้าในทางตรงข้าม ก็เป็น “ฉัฏสสายตนิกสวรรค์” แล้วแต่ว่าเป็นฝ่ายนรกหรือนสวรรค์

อันนี้มาในพระไตรปิฎก เล่ม ๑๘ ข้อ ๒๑๔ หน้า ๑๕๘

อีกแห่งหนึ่งคล้ายๆ กัน เฉพาะเรื่องนรกคือ “มหาปริพาหนนรก” มาในเล่ม ๑๙ ข้อ ๑๗๓๑ หน้า ๕๖๒ ท่านว่า นรกที่ว่านั้น ไม่หนักหนาเท่า่นรกที่ประสบอยู่ในปัจจุบัน ที่คนผู้มีอวิชชาไม่รู้วิธีสั่งแล้วปรุงแต่งทุกชิ้นมาแผดเผาตัวเอง

นี่คือนรก-สวรรค์ระดับที่ ๓ ซึ่งพุทธศาสนาเน้นมาก คำว่า “ฉัฏสสายตนะ” แปลว่า อายตนะที่รับรู้ทั้ง ๖ หมายความว่า นรกหรือนสวรรค์เกิดที่อายตนะรับรู้ทั้ง ๖ นั่นเอง

สาระของนรก-สวรรค์คืออะไร มันก็เป็นเรื่องของ การรับอารมณ์ที่น่าปรารถนาและไม่น่าปรารถนา เท่านั้นเอง

เราไปสวรรค์ ว่าตามที่พูดไว้ในวรรณคดี ก็ได้สิ่งที่รับรู้ คือ อารมณ์ของตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ ได้เห็นสิ่งที่สวยงาม ได้ยินเสียง

ดนตรีทิพย์ ไพเราะเสนาะโสต ทางจมูกได้กลิ่นหอมหวล และลิ้นได้
รับรสที่อร่อย กายสัมผัสสิ่งนุ่มนวล ใจปลาบปลื้มเพลิดเพลिन ก็
เป็นเรื่องของอายตนะทั้งนั้น

คนไปนรก ก็ได้รับความทรมาน ได้เห็น ได้ยินแต่สิ่งที่ไม่ดี
จนกระทั่งร่างกายถูกบีบคั้นต่างๆ ก็เป็นเรื่องของอายตนะทั้งนั้น

ที่จริงในปัจจุบัน เราก็ได้รับรู้ทางอายตนะเหล่านี้อยู่แล้ว ไม่
ว่านรก-สวรรค์ข้างหน้า หรือนรก-สวรรค์เวลานี้ มันก็อยู่ที่อายตนะ
รับรู้นี่เอง ถ้าเอาสาระแล้ว มันไม่ได้ไปไหนเลย อยู่แค่นี้

ตกลงว่า ตามหลักการนี้ เราจะต้องรู้จักนรก-สวรรค์ทั้ง ๓
ระดับ และแก่นแท้ของนรก-สวรรค์ ก็อยู่ที่ระดับสามดวงนี้

นรก-สวรรค์ ระดับที่ ๑ หลังจากตาย ไกลตัว ยังไม่ได้รับ
ปัจจุบันเรายังไม่รู้สึกรู้สีก แล้วมันก็นิ่งไปจากปัจจุบันด้วย ต้องสร้าง
ในปัจจุบัน

ต่อมาใน **ระดับที่ ๒** สวรรค์ในอก นรกในใจ ก็อยู่ที่ชีวิตที่
สร้างภูมิระดับจิตในปัจจุบัน แต่ยังเป็นเรื่องที่มีเป็นครั้งคราว
เพราะเอาเฉพาะที่เป็นเรื่องใหญ่

พอมานะ **ระดับที่ ๓** ก็ละเอียดลออ เป็นไปอยู่ประจำตลอด
ทุกเวลาที่ได้รับอารมณ์

ขณะนี้ ถ้าเราสร้างความรู้สึที่ดี ก็ทำให้เกิดสวรรค์ได้เดี่ยว
นี้ สมมติว่าใจไม่สบาย เอ พังเรื่องนี้ไม่น่าสนใจ ชักรำคาญ เห็น
อะไรไม่ดีไปหมด ชักกลุ้ม แต่ถ้าทำใจให้ดีขึ้นมาว่า เอ นี่เป็นเรื่อง
สำคัญ ถึงจะยากหน่อย ก็ควรพยายามเอาใจใส่ให้ดี สร้างชั้นทะ

ให้อย่ากลัว ทำกรรมดี ให้ใจสบายขึ้นมา หรือแค่ทำใจสู้ คิดจะฝึกตน ก็มองอะไรซักจะดีขึ้นไปหมด สวรรค์เริ่มมาแล้ว

สวรรค์ที่มีในปัจจุบันนี้ แม้จะละเอียดอ่อนจนเราอาจจะนึกว่าเป็นเรื่องเล็กน้อย แต่อย่าลืมว่า การสร้างนรก-สวรรค์ใหญ่ๆ ก็มาจากสร้างเล็กๆ น้อยๆ นี่เอง คือ จากกรรมที่ละเมียดละไมตลอดเวลา ซึ่งละเอียดอ่อน

คนเราสร้างบุคลิกลักษณะ สะสมนิสัยใจคอจากอะไร ก็จากความคิดและพฤติกรรมทุกขณะจิต จากการดำรงชีวิตประจำวัน ที่ดำเนินไปที่ละเล็กละน้อย ถ้าพยายามสร้างจิตใจของเราให้ดี ทำกรรมดีให้ดี ค่อยเป็นค่อยไป ทำใจต่อสิ่งต่างๆ ให้ถูกต้อง บุคลิกก็ดีขึ้น จิตใจก็สบายขึ้น อะไรๆ ก็ดีขึ้น นี่เป็นการสร้างสมระยะยาว เก็บเล็กผสมน้อย

ก็เหมือนในทางวัตถุ เราต้องรู้จักเก็บออม ทางด้านจิตใจก็ต้องมีการสะสมนิสัย นี่ก็เป็นเรื่องที่ท่านให้มาลงในระดับที่สาม ซึ่งจะไปเป็นเหตุของสวรรค์-นรกอันใหญ่ต่อไปข้างหน้า และเป็นเรื่องที่เราต้องประสบตลอดเวลา ควรให้ความสำคัญกับมัน

อันนี้ อย่าไปคิดว่าเป็นเรื่องเล็กเรื่องน้อย ถ้าเราทำได้ เราก็ได้รับผลในปัจจุบันนี้เลย เราจะไม่ต้องทรมานเพราะนรก เราจะมีจิตใจที่บริสุทธิ์สะอาดผ่องใสสบาย และพบสวรรค์อยู่เรื่อย ๆ

เฮลละ นี่เป็นเรื่องของนรก-สวรรค์ในแง่ของความเป็นอยู่ ซึ่งแยกเป็น ๓ ระดับ

๒. ทำดีของพุทธศาสนา ต่อเรื่องนรก-สวรรค์

ที่นี้พูดถึงการวางท่าที ซึ่งเป็นหัวข้อที่สอง การวางท่าทีเป็นหัวข้อที่บอกแล้วว่าสำคัญ

การวางท่าทีสำคัญกว่าความมีจริงหรือไม่? ตอบได้ว่า สำคัญกว่าแง่ที่พูดถึงนรก-สวรรค์หลังตาย แต่มันจะไปเป็นอันหนึ่งอันเดียวกับนรก-สวรรค์ระดับที่สาม เพราะการวางท่าทีว่าเราจะปฏิบัติอย่างไร จะสอดคล้องกับสิ่งที่ปฏิบัติได้ ซึ่งอยู่ในระดับที่สาม หรือรองลงไป ก็ระดับที่สอง

๑) มีศรัทธา

ขอย้อนหลังหน่อย เมื่อพูดถึงท่าที ก็ต้องย้อนมาตั้งแต่ระดับที่หนึ่ง คือนรก-สวรรค์หลังจากตายแล้ว ที่เป็นแหล่งเป็นโลกเป็นภพ ซึ่งเราจะไปรับผลกรรม หรือพูดตามแบบศาสนาที่มีเทพเจ้าสูงสุดว่า จะไปรับโทษ รับรางวัล

นรก-สวรรค์ระดับนี้ ได้บอกแล้วว่า เป็นเรื่องที่เราคนสามัญ ไม่อาจพิสูจน์ได้ ไม่ว่าในทางลบหรือทางบวก เมื่อพิสูจน์ไม่ได้ ก็ต้องขึ้นกับศรัทธา ว่าอันนี้ถ้าทางศาสนาสอนไว้ จะเชื่อไหม? อยู่ที่นี่เท่านั้นเอง

ส่วนในทางพุทธศาสนานั้น ก็บอกว่าให้เชื่ออย่างมีเหตุผล สำหรับสิ่งที่พิสูจน์ไม่ได้ ในเมื่อจะต้องเอาทางศรัทธา ก็ต้องให้ได้หลักก่อน

ศรัทธา คือการไว้วางใจในปัญญาของผู้อื่น หรือพูดในแง่หนึ่งคือ เราฝากปัญญาไว้กับคนอื่น หมายความว่า เราไม่รู้ไม่เห็นด้วยตนเอง จึงไปยอมรับความรู้ของคนอื่น ไว้วางใจในความรู้ของเขา เขาบอกว่าตรงนั้นมีของอย่างนั้นๆ เราจะเชื่อไหม ถ้าเราไว้วางใจในความรู้ของเขา เราก็เชื่อ เราก็ฝากปัญญาไว้กับเขา

แต่ถ้าเมื่อใดเราเห็นด้วยตนเอง เราไม่ต้องฝากปัญญาไว้กับผู้อื่น เราก็ไม่ต้องเชื่อใคร แต่เราจะต้องรู้เห็นจริงๆ ซึ่งเลยชั้นศรัทธา

ตอนนี้ เรื่องนรก-สวรรค์เรายังไม่รู้เห็นด้วยตนเอง ก็มีปัญหว่า เราจะยอมฝากปัญญาไว้กับผู้อื่นไหม? ที่นี้คนที่เราจะฝากปัญญาไว้ เราก็ต้องคิดว่าน่าเชื่อหรือไม่ ถ้าจะเชื่อ เราก็ต้องดูภาวะแวดล้อม

โดยมากคนเราจะอาศัยสิ่งต่อไปนี้เป็นเครื่องช่วยชักจูง ให้มอบความไว้วางใจในปัญญาของผู้อื่น คือ

๑. ด้านที่หนึ่ง คือที่**ปัญญา** คือมองดูว่า ตามปกติคนผู้นี้เป็นคนมีความรู้ มีปัญญาจริงไหม? คำสั่งสอนของศาสนานี้ เช่นอย่างพุทธศาสนา ก็คือคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้าที่สอนหลักธรรมโดยทั่วไป มีเหตุผลไหม? เป็นความจริงไหม?

ถ้าเห็นว่าคำสั่งสอนของท่านเท่าที่เรารู้และเข้าใจได้ คือเท่าที่ปัญญาของเราจะหยั่งถึงได้ และเท่าที่เราอ่านมา ล้วนเป็นความจริงทั้งนั้น ก็ทำให้พลอยเชื่อสิ่งที่เรายังไม่รู้ไม่เห็นด้วยตนเอง

เราคิดว่า สิ่งที่พระพุทธเจ้าตรัสมานั้น เท่าที่เรามองเห็นได้ ก็เป็นความจริง เราจึงเห็นว่าพระองค์มีปัญญาพอที่เราจะฝาก ปัญญาของเราไว้กับท่านได้ เราจึงเกิดศรัทธาขึ้น เป็นขั้นที่หนึ่ง

๒. ด้านที่สอง คือ **เจตนา** ซึ่งเป็นความปรารถนาดี อันนี้เป็น เหตุแห่งความไว้วางใจอีกด้านหนึ่ง ถ้าคนเขามีปัญญา แต่เขาไม่หวังดี เขาอาจจะหลอกเรา แต่ถ้าเขาต้องการช่วยเหลือเรา เขามีแต่เมตตา ปรารถนาดีต่อเราอย่างจริงใจ เราก็ศรัทธาได้เพราะน่าไว้วางใจ

เพราะฉะนั้น เรื่องของศรัทธา หลักใหญ่ก็อยู่ที่ว่า บุคคลผู้นั้น

๑. มีความรู้จริง มีปัญญาจริง สมควรเชื่อไหม?

๒. มีเจตนาของผู้ปรารถนาดี มีเมตตากรุณา จริงใจไหม?

การที่จะมีเมตตากรุณาและจริงใจหรือไม่ ก็อยู่ที่เหตุปัจจัย ประกอบ เช่นว่า ท่านมีเบื้องหลังที่จะหวังได้อะไรจากเราไหม? ถ้าจะหลอกเรา จะหลอกเราไปทำไม หรือตามปกติท่านเป็นผู้มีความประพฤติบริสุทธิ์ไหม? ที่จะทำให้เราเห็นว่าเป็นผู้มีความหวังดี ปรารถนาดีต่อเราอย่างแท้จริง

เหมือนอย่างพ่อแม่ เมื่อเราเป็นเด็กๆ ยังมีความรู้ไม่พอ ยังเล็กอยู่ เราก็ต้องทำอะไรๆ โดยอาศัยความเชื่อเท่านั้น โดยเฉพาะพ่อแม่เป็นผู้หวังดี เราเกิดความไว้วางใจ เราก็เชื่อ โดยเป็นไปเอง

เราอยู่ในโลก เราอยู่ด้วยความเชื่อมากมาย เรานั่งรถยนต์โดยสารมา เราไม่เคยพิสูจน์เครื่องยนต์ว่ามันเรียบร้อยหรือไม่ เราเคยไปพิสูจน์ทุกอย่างไหม มันวิ่งๆ ไป เครื่องอุปกรณ์หรือส่วนประกอบอาจหลุดได้

เวลานี้ เรานั่งกันอยู่บนกุฏิ เอ เสากุณินี่เขาหล่อไว้ดีหรือเปล่า เรายังไม่ได้ตรวจเลย คานไม้ที่ทำไว้อยู่ในที่ถูกต้องมั่นคงหรือเปล่า เกิดนั่งๆ อยู่มันหล่นลงมาก็คงหมดนะสิ อะไรอย่างนี้

มนุษย์เราอยู่ด้วยความไว้วางใจ ต้องอาศัยศรัทธา โดยบางทีไม่รู้ตัวเลย มันเป็นไปเองในชีวิตประจำวัน ทั้งที่ความจริงเราไม่ได้พิสูจน์ เราไม่ได้รู้เห็นอะไรทุกอย่าง เราเห็นว่าเราไม่ได้มาหลอกลวงอะไรเรา เพียงแค่นี้เราก็มั่นใจในขั้นพื้นฐานไปเสียแล้ว

สำหรับในทางพุทธศาสนา ก็เป็นอันมาพิจารณากันว่า

๑. พระพุทธเจ้าเป็นผู้มีปัญญามาก เท่าที่แสดงออกเป็นคำสั่งสอนต่างๆ นั้นเป็นจริง มีเหตุผลน่าเชื่อถือไหม?

๒. พระองค์มีความปรารถนาดี มีเมตตากรุณา สอนเราโดยบริสุทธิ์พระทัย ต้องการให้เราได้รับประโยชน์ใช้ไหม?

ถ้าหากเรามั่นใจในพระองค์โดยเหตุผลทั้งสองประการ เราก็ไม่ไปข้างมีศรัทธา หรือมีศรัทธาได้

พระองค์สอนเรื่องนรก-สวรรค์ว่าชาติหน้ามีจริงหรือเปล่า ถ้าเรามีศรัทธา เราก็น้อมไปทางที่จะเชื่อตามที่มีหลักฐานว่าพระองค์ได้ตรัสไว้ เรื่องก็เป็นอย่างนั้น

เป็นอันว่า นรก-สวรรค์ขั้นนี้ อยู่ที่ศรัทธา

แต่ทั้งนี้ พึงทำความเข้าใจกันไว้ก่อนว่า ในที่นี้ มุ่งเอาศรัทธาในความหมายแบบพุทธ คือ ศรัทธาหมายถึง เมื่อมีมูลฐานดังที่ว่านั้นแล้ว ก็รับไว้ศึกษา เพื่อให้รู้จริงด้วยปัญญาต่อไป (ศรัทธาเพื่อปัญญา ไม่ใช่ศรัทธาปิดปัญญา)

๒) พิจารณาเหตุผล

แต่พระพุทธเจ้าทรงสอนว่า จะเชื่อหรือไม่ ก็ไม่เป็นไร ไม่ได้ถือเป็นเรื่องที่ต้องเชื่อ ในพุทธศาสนาไม่มีการบังคับ เมื่อพระพุทธเจ้าทรงพบกับคนที่ยังไม่เชื่อ ไม่มีศรัทธา พระองค์ก็ทรงสอนให้มิตำทำอย่างที่สอง คือทำทีในกรณีที่ยังไม่รู้ด้วยตนเอง และยังไม่พอที่จะมั่นใจ เช่นที่ตรัสในกาลามสูตร

เรื่องมีว่า พระพุทธเจ้าทรงพบกับกาลามชน พวกนี้ยังไม่นับถือลัทธิศาสนาไหนทั้งนั้น แต่ได้พบกับพวกเจ้าลัทธิต่างๆ ที่ผ่านไปมา เขาก็ถามปัญหา พวกเจ้าลัทธิเหล่านั้นซึ่งสอนต่างๆ กันไป ต่างก็ว่าของตนจริง ของพวกอื่นเหลวไหล เลยไม่รู้จะเชื่อใคร

เมื่อพระพุทธเจ้าเสด็จผ่านมานในถิ่นของเขา คนพวกนั้นก็ทูลถามพระพุทธเจ้าว่า ใครพูดจริง ใครพูดเท็จ พระพุทธเจ้าตรัสว่า อย่าให้ว่าเลย ใครจริงใครเท็จ ไม่ต้องพูด ยังไม่ต้องตัดสิน

จากนั้น พระองค์ตรัสวิธีวางท่าทีเชิงเป็นกลางไว้ก่อน (ยังไม่วินิจฉัย ก็แค่รับฟังไว้ แต่ก็ไม่ได้ปฏิเสธ) ว่า อย่าเชื่อเพียงเพราะได้ยินได้ฟังตามกันมา หรือเรียนต่อกันมา อย่าเชื่อเพียงเพราะชาวเล่านั้นเชื่อ อย่าเชื่อเพียงเพราะมีเขียนในตำรา หรือเพียงเพราะเห็นว่ามีสมณนี้เป็นครูของเรา ฯลฯ พระองค์ตรัสหลักกาลามสูตร ที่มี ๑๐ ข้อให้เราพิจารณาด้วยตนเอง

ตอนท้ายพระองค์ตรัสยกตัวอย่าง ซึ่งมาเข้าเรื่องนรก-สวรรค์ และกรรมดี-กรรมชั่ว กุศล-อกุศล

ทรงสอนให้พิจารณาในปัจจุบันนี้ว่า สิ่งที่ดีงาม สิ่งที่เป็นกุศล ทำแล้วมันเกื้อกูลแก่ชีวิตของตนเอง มันดีต่อตัวเราไหม ดีต่อผู้อื่นไหม เป็นผลดีต่อทั้งสองฝ่ายใช่ไหม

ที่ว่าเป็นอกุศล มันดีต่อชีวิตจิตใจของเราไหม ดีต่อผู้อื่นไหม เป็นการเบียดเบียนผู้อื่นไหม บางทีดีต่อเรา แต่เป็นการเบียดเบียนผู้อื่น หรือมันดีเพียงว่าเราเห็นในชั่วสายตามองสั้นๆ แคบๆ แต่ที่จริงเป็นผลร้ายแก่ตัวเราเอง เราพิจารณารอบคอบหรือยัง

เมื่อพิจารณาแล้ว มองเห็นว่า สิ่งที่เป็นกุศลดีงาม ก็คือเป็นประโยชน์ต่อชีวิต เกื้อกูลอย่างแท้จริงแก่ชีวิตจิตใจของเราเอง ระยะเวลา และแก่ผู้อื่น แก่สังคม ส่วนอกุศลนั้นตรงข้าม ไม่เกื้อกูล

เมื่อพิจารณามองเห็นอย่างนี้แล้ว ถ้ามองว่าอย่างไรหนควรทำอย่างไรหนควรเว้น ก็เห็นว่ากุศล คือสิ่งที่ทำโดยมิใช่เพราะโลก โกรธหลง เกิดจากใจที่มีเมตตา เพื่อแผ่ โอบอ้อมอารี มีปัญญา แบบนี้ดีกว่า ควรจะทำ นี้ว่ากันให้เห็นในปัจจุบันนี้เลย

พระองค์ตรัสต่อไปว่า ถ้าเราทำดี บังเกิดผลดี เป็นสิ่งที่เกื้อกูลในปัจจุบันแล้ว หากว่าสวรรค์-นรกมีจริง เราก็ไม่ต้องไปตกนรก เราจะไปสวรรค์ ก็เป็นกำไรเพิ่มเติมขึ้น ถ้าสวรรค์-นรกไม่มี เราก็ได้ผลดีไปชั้นหนึ่งแล้ว ส่วนในชั้นสอง เราก็ปลอดภัย ไม่มีเสีย

แต่ถ้าเป็นฝ่ายอกุศล เกิดจากโลก โกรธ หลง ในปัจจุบันนี้ มันก็ไม่เกื้อกูลแก่จิตใจ และเป็นการเบียดเบียน ไม่เกื้อกูลแก่สังคม นี่คือผลเสียเกิดขึ้นตั้งแต่ชาตินี้แล้ว ทีนี้ เมื่อตายไป ถ้านรก-สวรรค์มีจริง เราก็ไม่ได้ไปสวรรค์ แต่ไปนรกแน่ ก็เป็นอันว่าเสียทั้งสองด้าน ถ้านรก-สวรรค์ไม่มี ปัจจุบันนี้ก็เสียไปแล้ว ไม่ได้เลยสักชั้น

เพราะฉะนั้น ก็เป็นอันสรุปในแง่นี้ได้ว่า ถึงแม้ไม่ต้องใช้ศรัทธา เอาตามเหตุผล ก็ควรทำความดี ละเว้นกรรมชั่ว นี่เป็นแนวกาลามสูตร ซึ่งเป็นการวางท่าทีในชั้นปัญญา

๓) มั่นใจตน-ไม่อ้อนวอน

เลยจากนี้ไปอีกชั้นหนึ่ง พุทธศาสนาแสดงหลักนรก-สวรรค์อะไรต่างๆ ไว้เพื่อมุ่งประสงค์อะไร จะให้เราวางท่าทีอย่างไร อย่างที่บอกไว้เมื่อกี้ว่า ท่าทีสำคัญกว่าจะมัวรอพิสูจน์ว่าจริงหรือไม่

เคยพูดข้างต้นแล้วว่า ในกรณีที่พระพุทธรูปเจ้าตรัสถึงผลของการทำความดีความชั่ว พระองค์ตรัสว่า การทำชั่วนั้นมีผลต่อไปนี้หนึ่ง สอง สาม สี่ ห้า โดยระบุผลหลายข้อที่มีในชาตินี้ก่อน ส่วนผลชาติหน้าที่ตามมาจากตาย เอาไว้เป็นข้อสุดท้าย แม้ผลดีก็เช่นกัน อันนี้ก็ล่อไปถึงลักษณะของการที่เราจะวางท่าที

เรื่องนี้ขออธิบายว่า ในการที่พระพุทธรูปเจ้าตรัสเรื่องนรก-สวรรค์นั้น ทรงแสดงว่า ผลอะไรต่างๆ ย่อมเป็นไปตามเหตุ หลักพระพุทธศาสนาถือเรื่องกรรม ซึ่งเป็นเรื่องของเหตุปัจจัย เป็นกฎธรรมดาของธรรมชาติ เมื่อมันเป็นไปตามกฎธรรมดา ก็เป็นเรื่องของการที่เราจะรู้เท่าทัน เราไม่ต้องไปวิงวอนให้ผลอย่างนั้นเกิด

ในเมื่อมันเป็นกฎ ผลเกิดจากเหตุ เมื่อเหตุเป็นอย่างนี้แล้ว ผลอย่างนั้นๆ ก็เกิดเอง เราไม่ต้องอ้อนวอนว่าฉันทำเหตุนี้แล้ว ขอให้ผลนั้นเกิดขึ้นเกิด เพราะว่า ถึงจะอ้อนวอนอย่างไร มันก็ไม่เป็นไปตามคำอ้อนวอน แต่มันเป็นไปตามเหตุที่ทำ

เมื่อทำกรรมดี ผลดีที่เกิดขึ้นก็เป็นไปตามหลักกรรม มันเป็นไปตามกฎธรรมดา ไม่เป็นไปตามคำอ้อนวอนของเรา

เพราะฉะนั้น การที่พระพุทธเจ้าตรัสเรื่องผลดีผลร้ายต่างๆ จนถึงว่าตายแล้วไปตกนรก หรือขึ้นสวรรค์นี้ เป็นการตรัสในแง่กฎธรรมดา คือเป็นเรื่องความรู้ ไม่ใช่เป็นคำสั่ง ไม่ใช่คำขอร้องบัญชา หรือบอกใบ้ให้เราต้องไปขอร้องอ้อนวอนอะไรอีก แต่เป็นการย้ำความรู้ที่จะมั่นใจว่า เมื่อทำอย่างนี้ ผลอย่างนั้นจะเกิดขึ้น

ในทางตรงข้าม ถ้ามีคนทีคอยให้รางวัลและลงโทษให้เป็นไปตามนั้น เราจึงจะจำเป็นต้องยึดถือจำเอาไว้ เพื่อจะได้้อ้อนวอน เพราะเดี๋ยวทำดีไปแล้ว ไม่เอาใจท่าน อาจจะได้ไม่ไปสวรรค์

แต่ในทางพุทธศาสนา คนที่ทำดี ไม่ต้องอ้อนวอนขอไปสวรรค์ เพราะมันเป็นไปตามกฎธรรมดา เพียงแต่รู้ไว้และมั่นใจเท่านั้น ถึงเราไม่รู้ ถึงท่านไม่บอก มันก็เป็นอย่างนั้น แต่รู้แล้วเราจะได้ปฏิบัติตัวเองถูก และมั่นใจ นี่ต้องวางท่าทีให้ถูกต้อง

พุทธศาสนิกชนมีความรู้ไว้สำหรับให้เกิดความมั่นใจตนเอง เรารู้แล้วว่าทำกรรมดี จะเกิดผลดี พระพุทธเจ้าตรัสไว้ เราก็มั่นใจว่า ถ้าทำกรรมดีแล้ว ผลดีจะเกิดขึ้น ไม่ต้องใช้วิธีอ้อนวอน นี่คือการวางท่าทีอย่างหนึ่งในพระพุทธศาสนา

เราเอาเวลาที่จะอ้อนวอนไปใช้ในการพิจารณาสิ่งที่ทำว่า ทำดีรอบคอบ ทำเหตุปัจจัยครบถ้วนไหม เป็นประโยชน์ทั้งบัดนี้ และเบื้องหน้าไหม เกื้อกูลแก่ชีวิต แก่สังคมแค่ไหน แทนที่จะเอาเวลาไปใช้อ้อนวอนขอผล ก็มั่นใจได้ว่าผลจะมาตามเหตุของมันเอง นี่เป็นท่าทีระดับที่สาม

๔) ไม่หวังผลตอบแทน

ต่อจากระดับที่สามนี้แล้ว ยังมีขั้นสูงขึ้นไปอีก ซึ่งเราจะมองเห็นว่า ถึงอย่างไรก็ตาม เรื่องนรก-สวรรค์ก็ยังมีส่วนเหมือนเป็นผลตอบแทน นรกเป็นผลร้าย เปรียบเทียบเหมือนเป็นการลงโทษสำหรับกรรมชั่ว และสวรรค์เป็นผลตอบแทนของกรรมดี

ที่นี่ ถ้าเรายังทำกรรมดีและเว้นกรรมชั่วโดยหวังผลอยู่ เราก็ยังไม่พัฒนา ยังไม่เป็นอารยชนตามหลักพระพุทธศาสนา ควรทราบว่า พระพุทธศาสนาสอนต่อไปอีกระดับหนึ่งว่า ถ้าเรายังทำกรรมดีเพราะหวังผลอยู่ ก็เรียกว่าเป็นโลกียปุถุชน เป็นปุถุชนที่ยังมีกิเลสหนา คนของพระพุทธศาสนาแท้จริง ต้องเป็นอริยสาวก

อริยสาวก คืออย่างไร อริยสาวกเป็นคนที่ทำความดีโดยไม่ต้องหวังผล เพราะเรื่องผลดีผลร้ายนั้น มันเป็นไปตามกฎกรรมคาของมันเอง เรารู้แล้ว เราย่อมมีความมั่นใจในตัวเอง แต่เมื่อปฏิบัติให้สูงไปกว่านั้น ก็คือไม่ต้องหวังผลเลย เราทำความดีเพื่อให้สิ่งที่ดีงามเกิดขึ้น สิ่งที่ดีงามคืออะไร คือสิ่งที่เกื้อกูลแก่ชีวิตจิตใจของเรา ตั้งแต่ปัจจุบัน และมีผลดีที่เกิดแก่สังคมแก่ผู้อื่น

เราทำดี เพราะต้องการให้ธรรมคือความดีงามเกิดขึ้นในโลก อย่างนี้หมายความว่า มีความรักธรรม รักความดีงาม รักสิ่งที่ถูกต้อง ถ้าทำได้ถึงขั้นนี้ ก็เป็นขั้นดำเนินตามอริยสาวกแล้ว คือเลยจากขั้นหวังผลหวังตอบแทน ซึ่งเป็นขั้นโลกียปุถุชน

พระพุทธศาสนาต้องการให้เราก้าวไปอีกขั้นหนึ่ง คือขั้นสูงที่เป็นเรื่องของธรรมแท้ๆ นี้ ซึ่งเป็นขั้นอริยสาวก ให้มีจิตใจของคนที่อยู่ในขั้นอริยสาวก

ถึงตอนนี้ก็มาเข้าสู่ นรก-สวรรค์ระดับที่สาม เมื่อที่เราพูดถึง นรก-สวรรค์ระดับที่สาม ซึ่งมีอยู่ตลอดเวลาที่เราปรุงแต่ง ดังนั้น ท่าทีที่มีต่อ นรก-สวรรค์ กับความมีอยู่ของ นรก-สวรรค์ ในขั้นสุดท้าย ก็มารวมกัน คือ ผลที่สุดก็มาอยู่ที่ปัจจุบันเป็นสำคัญ

ถึงขั้นนี้ ก็จะให้ความรู้สึกแก่เราอย่างหนึ่งว่า ในขั้นสูงสุดที่แท้จริงแล้ว ชาวพุทธจะก้าวไปสู่การทำความดี โดยรักธรรม รักความดีงาม รักสิ่งที่เป็นกุศลนั่นเอง

มนุษย์เรานั้น ทุกคน ถ้าว่าด้วยใจจริงแล้ว ย่อมมีเยื่อใยต่อชีวิตของตน ทุกคนรักชีวิตของตน เราต้องการให้ชีวิตของเราเป็นชีวิตที่ดีงาม เราต้องการให้ชีวิตของเราเป็นชีวิตที่บริสุทธิ์ ถ้าเราได้พัฒนาจิตใจของเราให้สูงขึ้น จนลักษณะนี้เด่นชัดขึ้น เราก็ไม่ต้องไปนึกถึงผลตอบแทนข้างหน้ามากมาย

ถ้าเรารักความดีงามบริสุทธิ์ของชีวิต รักความประณีตบริสุทธิ์ของจิตใจ ก็กลายเป็นว่าเรารักธรรม รักความดีงาม เราก็อยากถนอมชีวิตของเราให้เป็นชีวิตที่ดีงาม ให้เป็นชีวิตที่ประณีต ให้เป็นชีวิตที่บริสุทธิ์ เราก็อยากจะทำความดีด้วยใจตัวเอง ไม่ต้องไปหวังผลเป็นลาภ ยศ สุข สรรเสริญอะไร เรารักชีวิต รักความดีงาม รักตัวธรรมที่แท้จริง ไม่ดีกว่าหรือ

ท่าทีสุดท้ายนี้ไปปรับกับเรื่องสวรรค์ที่เป็นปัจจุบัน ซึ่งเราจะต้องสร้าง เป็นอันว่า ชีวิตของเราก้าวหน้า คือเราปฏิบัติธรรมก้าวหน้าไปเรื่อยๆ จากชั้นเป็นโลกียปุถุชน ขึ้นสู่ชั้นเป็นอริยสาวก ซึ่งเลยจากการทำความดีหลีกหนีความชั่วเพราะต้องการเลี่ยงผลร้าย หรือต้องการผลดีตอบแทน

เมื่อเลยขั้นนั้นไปแล้ว ก็เกิดความเข้าใจในธรรม รักชีวิตของตนในทางที่ถูก เช่นต้องการให้ชีวิตของตนเป็นชีวิตดีงามบริสุทธิ์

เมื่อชีวิตของเราประณีตขึ้น สิ่งที่ทำไว้เป็นความดีความชั่วจะยิ่งมีผลเหมือนดังว่าชัดมากขึ้น เพราะว่าจิตใจของเราประณีต

การที่เราจะก้าวหน้าในคุณความดี บรรลุอะไรที่สูงขึ้นไป จิตของเราจะต้องประณีตขึ้นไปด้วย เมื่อเราพัฒนาจิตให้ประณีตขึ้น พอจิตละเอียดอ่อนขึ้น สิ่งที่ทำไว้แม้เป็นเรื่องเล็กน้อย ก็รับรู้ง่าย มีความไวขึ้น เพราะฉะนั้นสิ่งที่เราทำไว้ ก็แสดงผลชัดมากขึ้น

มีท่านผู้รู้เปรียบเทียบไว้ เหมือนว่า พื้นถนน บัดกวาดแล้ว ถึงจะยังมีฝุ่นมาก ก็นับว่าสะอาด ขยับขึ้นมาเป็นพื้นบ้าน ต้องฝุ่นน้อยลง จึงจะนับว่าสะอาด แต่ที่กระจกแว่นตา ฝุ่นนิดเดียวก็เห็นชัด ต้องไม่มีละอองจับเลย จึงจะนับว่าสะอาด

พื้นถนนเราใช้สำหรับรถวิ่ง หรือให้คนเดินผ่าน สะอาดแค่ไหนกะกะ ไม่เลอะเทอะ ก็ดีแล้ว ใช้งานได้ แต่กระจกแว่นตา ถ้าสะอาดแค่อย่างพื้นถนน ก็ยังดูอะไรไม่เห็น ใช้ประโยชน์ยังไม่ได้

เพราะฉะนั้น สิ่งที่จะรองรับงานที่ประณีต คุณภาพก็ต้องถึงขั้น ชีวิตจิตใจที่จะเข้าถึงสิ่งประเสริฐขึ้นไป ก็ต้องประณีตพอ จึงจะถึงได้

ถ้าเราต้องการให้ชีวิตก้าวหน้า ให้ประณีตอย่างนั้น เราก็ต้องไม่ประมาท ต้องระวังไว้ในเรื่องความดี-ความชั่วเหล่านี้ ว่ามันจะไปมีผลกระทบต่องานชีวิตของเราที่ประณีตขึ้นทุกทีด้วย เพราะฉะนั้น เราจะต้องรักษาคุณความดี หรือคุณภาพของชีวิตนี้ไว้ให้ดี จึงเป็นการจำเป็นอยู่เองที่เราจะต้องพยายามสร้างกรรมที่ดีงามยิ่งขึ้นไป

ทำดีได้ดี ทำชั่วได้ชั่ว

เมื่อพูดมาถึงขั้นนี้ ก็จะสัมพันธ์กับหลักพุทธศาสนาที่สอนว่า ทำดีได้ดี ทำชั่วได้ชั่ว ซึ่งมีปัญหาเกี่ยวกับการตีความตามคำเปรียบเทียบที่ว่า หวานพืชเช่นไร ได้ผลเช่นนั้น ปลูग्เม็ดมะม่วง ได้ต้นมะม่วง ปลูग्เม็ดมะปราง ได้ต้นมะปราง

ขั้นนี้เรียกว่า หวานพืชเช่นไร ได้ผลเช่นนั้น

ทีนี้มีอีกตอนหนึ่งถามว่า ได้มะปรางแล้ว จะได้อะไรดีหรือเปล่า ตอนนี้อยู่ต้องขึ้นต่อองค์ประกอบอื่น เช่นว่า คนเขานิยมไหม มีขายมากไปล้นตลาดหรือเปล่า ตลาดมีความต้องการแค่ไหน ถ้าปัจจัยอื่นเช่นความต้องการอำนวย ก็จะทำให้ได้อะไรดี แต่ถ้าปัจจัยเหล่านั้นไม่ดี ก็ไม่ค่อยได้อะไร แต่เราก็ได้มะปรางอยู่นั่นเอง

ทำดีได้ดี เราองเป็นได้อะไร แทนที่จะมองผลจริงแท้ว่า ปลูग्เม็ดมะปรางได้มะปราง ได้ต้นมะปรางจากการปลูग्เม็ดมะปราง เราข้ามขั้นตอนไปมองว่า ได้เงินจากการปลูग्เม็ดมะปราง จะเห็นว่าไม่เป็นเหตุเป็นผลที่ถูกต้องเลย

ทำดีได้ดี ความดีเกิดขึ้น สร้างเมตตา เมตตาเกิดขึ้น ความรักเกิดขึ้น จิตใจเข้มแข็งเย็นสบาย ความรู้สึกอ่อนโยนต่อกันเกิดขึ้น มีเมตตาไป ทำที่กิริยาแสดงออกมา อีกฝ่ายหนึ่งที่รับก็มีความรู้สึกเกิดขึ้นในทางดีงาม ปลูग्เมตตา เมตตาก็เกิดและแผ่ไป ปลูग्อะไรก็ได้อันนั้น ทำความดี ก็ได้ผลที่ดี ทำดีได้ดี ตรงนี้ถูกไหม

แต่ทีนี้เราไปหวังว่าทำความดีได้ดี คือ ได้ตำแหน่งใหม่ ถูกถอดเตอวีรางวัลที่หนึ่งไหม ได้อะไรต่ออะไรก็ไม่รู้

นี่คือ กลายเป็นคิดข้ามขั้นตอนไปว่า ปลูग्มะปราง ได้เงินกำไรหรือเปล่า ซึ่งตอนนี้ไม่ได้ขึ้นต่อบัจจัยตรงแท้แค่นี้แล้ว แต่ไปขึ้นกับองค์ประกอบอีกตั้งหลายอย่าง

องค์ประกอบอื่นก็เช่นว่า ความดีของเราที่ทำขึ้นมาเนี่ย เป็นสิ่งที่ตลาดต้องการหรือเปล่า ถ้าตลาดต้องการ เรายิ่งองค์ประกอบเกื้อหนุนถูกต้อง ผลดีที่เราต้องการเป็นวัตถุภายนอก ลาภ ยศ สุข สรรเสริญ ก็เกิดมีขึ้น ถ้าไม่ตรงมันก็ยังไม่ได้ คนไม่ได้มองตรงนี้เลย

ทั้งที่ภาสิตบอกไว้ชัดว่า ปลูग्พืชเช่นไร ได้ผลเช่นนั้น ปลูग्เม็ดมะปราง ได้ต้นมะปราง แต่เราจะไปเอาตรงปลูग्มะปราง ได้กำไรหรือเปล่า ปลูग्เม็ดมะปราง ได้ธนบัตรไหม มันผิดขั้นตอนไป

สำหรับมนุษยโลกียปุถุชนนี้ พอปลูग्มะปราง ก็ไม่คิดแต่เพียงให้ได้มะปราง แต่ไปคิดว่าให้ได้เงินกำไรมา ก็เลยกลายเป็นว่า มนุษย์ทำอะไรหวังผลตอบแทนมาก

เมื่อทำความดี ก็หวังผลตอบแทน แต่ไม่ทำเหตุปัจจัยให้พอแก่ผลที่หวังจะได้ตอบแทนนั้น ตัวเองปัญญาไม่ถึง และทำไม่ถูก ก็ไปโทษกฎธรรมชาติ ที่จริงตัวหลงผิดไปเอง

แต่ถ้าได้ก้าวหน้าไปสู่ขั้นเป็นอริยสาวกแล้ว ก็เป็นอันว่าไม่ห่วงเรื่องผลตอบแทนอันนี้ แต่จะรักคุณภาพของชีวิต รู้คุณค่าของชีวิตที่ประณีตขึ้น รักความบริสุทธิ์ของชีวิต รักธรรม รักความดีงาม ต้องการให้ธรรมคือความดีงาม เกิดมีแก่ชีวิต และเกิดมีขึ้นในโลก

ถ้าคนมีความรักความต้องการอย่างนี้ สังคมจะดีด้วยมีความดี และมนุษย์จะมีความสุข โดยไม่ต้องถือเรื่องผลประโยชน์ทางวัตถุเป็นสำคัญนัก

ถ้าจิตมาถึงขั้นนี้แล้ว การทำความดีก็จะไปถึงตัวกรรม ไม่มาติดอยู่ที่ขั้นห้วงนรก-สวรรค์แล้ว แต่นรก-สวรรค์นั้นก็จะเป็นไปตามกฎธรรมดา เราไม่ต้องไปอ้อนวอน มันก็เป็นไปของมันอย่างนั้น

เมื่อทำเหตุดี ผลดีก็เกิดขึ้นเอง เป็นเรื่องของกฎธรรมชาติ หลักเหตุและผลดำเนินไปเอง ไม่ใช่เรื่องที่จะต้องมาอ้อนวอน ถึงเราไม่ต้องการผล มันก็เกิดผล

ตรงนี้ขอแทรกหน่อยหนึ่ง เมื่อก็นี้บอกว่า ปลุกเม็ดมะปราง ได้ต้นมะปราง ไม่ใช่ปลุกเม็ดมะปราง ได้เงินทอง ซึ่งผิดขั้นตอน และไม่เป็นเหตุเป็นผลตามกฎธรรมชาติ

ที่นี่ พุดละเอียดลงไปอีก แม้แต่ที่ว่าปลุกเม็ดมะปราง ได้ต้นมะปราง ก็ไม่แน่ บางทีปลุกเม็ดมะปรางแล้ว ไม่ได้ต้นมะปรางก็มี เช่น เพราะเม็ดมะปรางนั้นเน่า มันก็เลยไม่ขึ้น ไม่ออก

นอกจากนั้น มีแต่เม็ดมะปรางอย่างเดียว ก็ยังไม่พอ ต้องมีดิน มีน้ำ มีปุ๋ย มีอากาศ มีอุณหภูมิร้อนเย็นพอดี ทุกอย่างต้องพอเหมาะ เม็ดมะปรางจึงจะออกขึ้นเป็นต้นมะปราง

ที่ว่าทำเหตุนั้น หมายถึงว่า ต้องมีปัจจัยพร้อมด้วย ทางพระจึงพูดรวมว่าเหตุปัจจัย ความเป็นเหตุเป็นผลตามกฎธรรมชาติ รวมทั้งกฎแห่งกรรมนั้น มีความหมายคลุมถึงกระบวนการของเหตุปัจจัยทั้งหมดที่ซับซ้อนขึ้นไปอีก

เรื่องนี้เพียงพูดแทรกไว้เท่านั้น ยังไม่ขยายความที่นี้ เอาพอสะกิดไว้เป็นแง่คิด ก็รวมอยู่ในเรื่องความเป็นเหตุเป็นผลนั่นเอง คือเป็นเหตุเป็นผลตามกฎธรรมชาติ หรือความจริงของธรรมดา ไม่ใช่เหตุผลแบบผลตอบแทนอย่างที่เราขอवादแต่งกันตามความอยาก

เอาเป็นว่าหยุดไว้แค่นี้ก่อน เพราะกำลังจะเลยจากเรื่อง นรก-สวรรค์ ไปเข้าเรื่องกฎแห่งกรรม ที่รองรับเรื่องนรก-สวรรค์นั้น

มาถึงตอนนี้ก็เป็นอันสรุปได้ว่า ถึงแม้เราจะพูดถึงผลตาม เหตุ คล้ายกับเป็นผลตอบแทน แต่ความจริงนั้น เรารู้ไว้เพื่อเกิด ความมั่นใจต่างหาก

ทำดีในชาตินี้ให้สบายใจ เมื่อจิตดี ระดับจิตพร้อมอยู่แล้ว แม้แต่คนที่ไม่เชื่อ ถ้าชาติหน้ามี มันก็ไปดีเอง ไม่ต้องห่วงล่วงหน้า นี่คือคติพระพุทธรศาสนา และทำความดีจนไม่ต้องห่วงล่วงหน้า นั่นแหละ แสดงว่าเรามั่นใจในหลักความจริงและความดีแล้ว

ข้อสำคัญอยู่ที่ว่า เรามีความมั่นใจในหลักความจริงและความดีนั้นหรือเปล่า ถ้ามีความมั่นใจแล้วไม่ต้องห่วง เวลาตายจะ ไปนรกหรือไม่ ไม่ไปหรอก

ถ้าเราทำใจปรุแง่มั่นพร้อมดีอยู่แล้ว ให้ถึงระดับที่สาม ก็คือทำดีอยู่ทุกขณะ ปรุแง่มั่นพร้อมดีอยู่ตลอดเวลา สวรรค์ก็อยู่ในกำมือ หรือจะเลยสวรรค์ไปอีกก็ได้ คือให้ขึ้นระดับอริยสาวกไปเลย

เวลานี้การสอนเรื่องนรก-สวรรค์มาติดกันอยู่ตรงนี้ คือ มาติดเรื่องคิดพิสูจน์นรก-สวรรค์ว่ามีจริงหรือไม่จริง นี่คือการไปเป็นนักปรัชญา เลยไม่ต้องทำอะไร รอจนกว่าฉันจะรู้ว่านรก-สวรรค์มีหรือไม่มี ฉันจึงจะทำได้ถูก ถ้าอย่างนี้ก็ไม่ต้องทำแล้วตลอดชีวิตนี้ ตายก่อน เพราะนักปรัชญาตายมาหลายชั่วอายุคนแล้ว ในระยะห้าพันปีนี้ และที่ไม่ใช่ นักปรัชญา คอยฟังนักปรัชญาสอน ก็ตายไปอีกเท่าไรไม่รู้ ก็เลยไม่ได้เรื่อง พวกเราทำชีวิตให้เป็นหมันไปเสียมาก

ตามแนวทางพุทธศาสนา ถือนหลักแห่งการปฏิบัติ เอาสิ่งที่ปฏิบัติได้โดยไม่ร้ออภิปราย ไม่ต้องอิงกับการรอพิสูจน์สิ่งเหล่านี้ ทว่าเน้นเรื่องทำที่ ว่าให้มีความมั่นใจ ทำดีที่ปฏิบัติเห็นผลได้ในชีวิตนี้ พร้อมทั้งมีความมั่นใจในผลดีที่จะมีข้างหน้า ด้วยการปรุงแต่งไว้พร้อมแล้ว เมื่อสภาพจิตของเราดีอยู่ในระดับที่สูงขึ้นไปแล้ว ก็ต้องไปติดตามเหตุปัจจัยของมันเอง

ขอแทรกไว้ด้วยว่า นรก-สวรรค์ที่อยู่ในระบบสังสารวัฏ มีการหมุนเวียนขึ้น-ลงได้ และยืดยาวนี้ เมื่อมองในเชิงปฏิบัติ ไม่พูดในแง่ความจริง จะเห็นว่า ทำให้คน (สัตว์ทั้งหลาย) มีโอกาสแก้ตัว ก็เลยเหมือนเปิดให้ประมาทผัดเพี้ยน ไม่เหมือนอย่างนรก-สวรรค์แบบที่คนเกิดมาครั้งเดียวแล้วไปอย่างไหนก็วันรันดรเลย ซึ่งเมื่อไม่มีโอกาสแก้ตัว ก็บีบให้คนต้องจริงจังในการที่จะมุ่งแนวไปสวรรค์

ในแง่นี้ ท่านก็ให้หลักความไม่ประมาทไว้แล้ว ซึ่งจะต้องยากันให้หนัก โดยสัมพันธ์กับหลักการที่ว่า ทุกคนจะต้องมุ่งแนวในการก้าวสูงขึ้นไปในสังสารวัฏ จนวิวิธภูมิพ้นไปเหนือสังสารวัฏนั้น ไม่ต้องพูดถึงนรก เปต ฯลฯ ที่ไม่ควรไปเด็ดขาด แม้แต่สวรรค์ก็ไม่ควรพอใจ แต่จะต้องพัฒนาจนผ่านแม้แต่พรหมขึ้นไปให้ถึงอริยภูมิ

เป็นอันว่า จะต้องก้าวขึ้นสู่ชั้นอริยสาวก อยู่อย่างกันแค่นั้นหวังผลตอบแทน อย่ามัวห่วงเรื่องนรก-สวรรค์ที่ยังเหมือนชู้กัน ถ้าจิตของเราประณีตขึ้นไป จนกระทั่งรักความบริสุทธิ์ดีงามของชีวิต รักธรรม อยากให้ชีวิตของเราเป็นชีวิตที่ดีงาม เป็นธรรม อยู่ในธรรม ประณีตด้วยธรรม และต้องการให้ธรรมแผ่ไป ก็อยู่กันได้ด้วยความดี ขึ้นนี้ถึงธรรมแล้ว ก็ไม่ต้องหวังผลตอบแทนอีกต่อไป

ตอบคำถาม

เอาละ อาตมาพูดไว้นี้ก็เยอะแยะแล้ว ไม่ทราบจะมีเวลาเหลือที่จะถามตอบปัญหากันอีกหรือเปล่า ต่อไปนี้ก็เรียกว่ามาคุยกัน โดยวิธีของการซักถามตอบปัญหา ใครมีอะไรก็ยกตั้งเป็นคำถามขึ้นมา ขอเชิญ

ถาม: ถ้าอย่างนั้น นรกที่เขาว่ากันไว้ ที่มีกระทะทองแดง ก็คงจะไม่มีจริงหรือ?

ตอบ: อ้าว ต้องขอโทษนะ ได้บอกว่านรก-สวรรค์ในพระไตรปิฎกมี ๓ ระดับ คือ ๑. ระดับที่ว่าเป็นแหล่งเป็นโลก เป็นภพอะไรนั้นนะ ที่ว่าหลังจากตายไปแล้ว จะไปประสบหรือไปเกิด อันนี้ถ้าถือตามตัวอักษร พระไตรปิฎกก็มี แต่บอกว่า ถึงแม้ว่ามี ก็อย่าเอาไปปนกับวรรณคดี หรือภาพจิตรกรรมฝาผนังว่าจะต้องวิจิตรพิสดารถึงอย่างนั้น เพราะเป็นธรรมดาของนักวรรณคดี ที่จะต้องมีจินตนาการและวิธีพูดวิธีทำ ให้คนเห็นจริงเห็นจังมากขึ้น คือต้องมีการปรุงแต่งสูง แต่ว่าแก่นนั้นมีอยู่

ก็ลองๆ ไปอ่านดูในพระสูตรที่อาตมาอ้างไว้เมื่อกี้ ก็จะมีกล่าวถึงวิธีการลงโทษอะไรต่ออะไรเหมือนกัน ก็ไม่ได้ปฏิเสธขั้นนี้ แต่อย่าไปปรุงแต่งให้วิจิตรพิสดารถึงขั้นนั้น ถ้าเป็นวรรณคดี มันก็ต้องเสริมกันบ้างละ แม้แต่เรื่องคนธรรมดาก็ยังมีการบรรยายภาพสร้างจินตนาการมากมายจนเลยความจริง อย่างหน้าตาของคนนี้ บรรยายความสวยงามจนกระทั่งคนหน้าเป็นพระจันทร์ แล้วคนหน้ากลมเป็นพระจันทร์อย่างนั้น มันจะไปนำดูอะไร มันเป็นไปได้

ถาม: ท่านคะ แต่ที่มีในพระสูตร ก็เรียกได้ว่าการปรุงแต่ง อยู่ใช่ไหมคะ พูดถึงนรก-สวรรค์ เช่นพยายามบรรยายให้เห็นว่านรก น่ากลัว และสวรรค์สวยงามน่าอยู่ ก็เรียกว่าปรุงแต่งแล้วใช่ไหมคะ?

ตอบ: ในพระสูตรจริงๆ ไม่บรรยายวิจิตรพิสดาร แต่ในอรรถกถา ฎีกา พรรณนาเยอะ แต่ก็จัดว่ายังน้อยกว่าทางวรรณคดี เช่น ในเรื่อง ไตรภูมิ ซึ่งเป็นชั้นประมวล แล้วเขียนอธิบายเพิ่มเติม

แหล่งสำคัญที่มาของไตรภูมิ ก็มาจากชั้นอรรถกถาฎีกา ในพระไตรปิฎกก็คล้ายๆ เป็นเชื้อ หรือเป็นแกน อรรถกถาฎีกาก็มาอธิบายขยายออกไป

เรื่องการบรรยายให้เห็นเป็นภาพพจน์นั้น เกี่ยวกับวิธีพูดด้วย วิธีพูดอย่างที่ว่าให้เห็นภาพพจน์นั้น ต้องพูดจนมองเห็นภาพเลย ถ้าพูดให้เห็นภาพเป็นจริงเป็นจังได้ คนนั้นก็พูดเก่ง สิ่งที่ไม่สามารถมองเห็น มันพูดยาก การจะมาทำให้คนอื่นเข้าใจ ก็ต้องพูดให้เห็นภาพ การพูดให้เห็นภาพนี้ บางทีก็อาจจะต้องมีการสร้างภาพขึ้นมาบ้าง

ที่นี่ นรก-สวรรค์นี้ เราลองวิเคราะห์ง่ายๆ ในกรณีที่มีเมื่อมีจริงอย่างนั้น เป็นภพเป็นภูมิ มันจะเหมือนกับชีวิตในโลกนี้ได้อย่างไร ถ้าเหมือนจริง ก็เห็นด้วยตาดี แต่นี่มองไม่เห็นด้วยตาใช่ไหม

ว่ากันตามหลักนะ นรกนี้เห็นด้วยตาไหม สวรรค์เห็นด้วยตาไหม ไม่เห็น เมื่อไม่เห็น สภาพชีวิตก็ต้องไม่เหมือนกับมนุษย์ใช่ไหม เมื่อไม่เหมือน วิธีการลงโทษ ความทุกข์ทรมานอะไรๆ นี้จะต้องแปลกไป ไม่เหมือนกับของมนุษย์

ถาม: มีปัญหากราบเรียนถามท่านต่อไปว่า เมื่อยอมรับว่ามีเป็นภพภูมิเช่นนี้ มันอยู่ที่ไหน อยู่ข้างล่างหรือข้างบน?

ตอบ: นี่แหละสรรพคุณดีก็มาสร้างเป็นล่างเป็นบน แต่ว่าที่จริงแล้ว ในจักรวาลนี้ไม่มีล่างมีบน จะกำหนดที่ไหนเป็นล่างเป็นบนได้บ้าง

ถาม: ถ้าหากนรก-สวรรค์ขึ้นอยู่กับระดับจิตของคน ที่นี้คนเราเวลาใกล้จะตาย ถ้าเราคิดดี เราก็จะไปดี ถ้าเผื่อคนที่เห็นใจมาตลอดชีวิต พอถึงตอนใกล้ตาย เกิดคิดดี เขาก็จะได้ไปดี แต่อีกคนหนึ่งทำดีมาตลอดชีวิต เกิดมาคิดไม่ดีตอนตาย ไม่กลายเป็นว่าทำดีมาตลอดชีวิตแล้ว ไม่ได้รับผลดีตอบสนองเลยหรือคะ?

ตอบ: มี มันเป็นอย่างนั้นได้จริง แต่ว่าไม่ต้องไปกลัวหรอก เอาตัวอย่างเลย เอาเรื่องที่มีในคัมภีร์ เช่น เรื่องพระนางมัลลิกา ซึ่งเป็นสาวกคนสำคัญของพระพุทธเจ้า ตอนตายนั่น จิตไม่ดีสักหน่อย ก็เลยต้องตกนรกไปเจ็ดวัน เจ็ดวันเท่านั้นแล้ว ก็ไปได้ ไปสวรรค์ต่อไป คือเวลาจิตจะดับสำคัญที่สุดว่าจิตเศร้าหมองหรือผ่องใส

คนที่ทำแต่ความชั่วมาตลอด ฟันภูมิของจิตเป็นอย่างนั้นแล้ว จะให้คิดดีได้นั้น มันยากเหลือเกิน จึงเป็นกรณียกเว้น เหมือนกับน้ำที่ไหลบ่าท่วมทำนบไหลแรงมา จะให้ว่ายทวนกระแสนั้นยากที่สุด การสร้างระดับจิตที่เป็นอยู่ธรรมดาหนักไปข้างไหน มันก็ทำให้มีแนวโน้มว่า เมื่อตาย จิตจะเป็นอย่างนั้น นี่เอาหลักทั่วไปก่อน

กรณียกเว้นที่ว่ายานี้ยาก แรงดันไปทางหนึ่ง แล้วจะหักกลับอีกทางนั้น มันยาก แต่มันก็มี กรณียกเว้นก็มี

คนทำดีมาตลอด แต่เวลาตาย อาจจะมีอะไรสักอย่างที่ไม่ดี ที่เคยทำไว้ ก็เลยเสียไป แต่นรก-สวรรค์ไม่ใช่ในวันพรุ่งนี้ต่อไปสิ้นระยะนั้นแล้ว ก็กลับไปดีได้อีก ฝ่ายตรงข้ามก็เช่นเดียวกัน เพราะฉะนั้น เป็นกรณียกเว้น ไม่ต้องไปกลัว กลับจะเตือนให้ไม่ประมาท แต่ทั่วไปก็ต้องเป็นไปตามแรงสะสม มันเป็นเรื่องของเหตุของผลนี้ แม้แต่ในชาตินี้ก็เหมือนกัน เหตุปัจจัยซับซ้อน ก็ย่อมมีกรณียกเว้น

ถาม: กรณีที่คนตายไปแล้ว เช่นตายไป ๓ วัน แล้วฟื้นขึ้นมาใหม่ แล้วก็เล่าว่าไปเที่ยวนรก-สวรรค์มา อธิบายว่าไปเห็นมาอย่างนั้นๆ อย่างนี้ยากกราบเรียนถามท่านว่า เขาตายไปจริงหรือเปล่า หรือว่าเขาเหมือนหลับไป เป็นเรื่องของจิตได้สำนึก ถ้าเขาตายไปจริง แล้วทำไมเขาถึงกลับมาอีกได้?

ตอบ: อาตมายังนึกว่าเขาตายไม่จริง หรือยังไม่ตายนั่นเอง

ถาม: แต่หมอก็ลงความเห็นว่ายตายแล้ว?

ตอบ: หมอก็มโนษย์ปุณฺณเหมือนกัน หมอก็ว่าไปตามปรากฏการณ์เท่าที่ยอมรับกันทางหลักวิชาว่า ถ้ามีสภาพอย่างนี้เกิดขึ้น เรียกว่าตายแล้ว แต่มันอาจจะมีอะไรละเอียดอ่อนกว่านั้นอีก ซึ่งก็เป็นเรื่องธรรมดาของชีวิต เรื่องที่วิทยาศาสตร์ยังรู้ไม่พอ หมอเองก็ไม่ได้พิสูจน์ลึกซึ้งไปถึงขั้นนั้น ก็อาจจะเป็นไปได้

ถาม: แล้วกรณีที่เขายกว่าเขาไปนรก-สวรรค์มาละคะ?

ตอบ: ก็มีข้อพิจารณาได้หลายแง่ แ่งหนึ่งก็คือว่า คนผู้นี้มีความทรงจำอะไรเกี่ยวกับนรก-สวรรค์ อย่างที่ได้รับรู้สืบต่อกันมา

เหมือนเรานี่แหละ ในสังคมนี้รับรู้กันมาอย่างนี้ มีประเพณีสืบทอดกันมาอย่างนี้ มันก็ฝังอยู่ในจิตใต้สำนึก พอแก่เข้าสู่สภาพจิตอย่างนี้ หหมดความรู้สึกตัว ก็เหมือนกับฝันไป จิตนี้ก็พาไปท่องเที่ยวไปในภาพความทรงจำที่ได้สร้างขึ้นนั้น คือสร้างเองเที่ยวไปเอง ก็เกิดภาพอย่างนั้นขึ้นมาได้

ทีนี้ก็ต้องมาดูกันว่า ภาพนรก-สวรรค์ที่เขาไปเที่ยวมานั้น เหมือนนรก-สวรรค์ที่เล่ากันมาในประเพณีของเราไหม ถ้าเหมือน ก็มีทางเป็นไปได้

อย่างไรก็ตาม เรื่องนี้ก็เข้าหลักที่พูดมาแล้วว่า เราคนธรรมดายังพิสูจน์ไม่ได้ ก็เหมือนอย่างคนที่บอกว่าตายแล้วฟื้นขึ้นมาเล่า นั่นก็หมายความว่าต้องพิสูจน์ด้วยจิตของเขาเอง คนอื่นไม่อาจไปรู้ไปเห็นด้วย มันเป็นเรื่องยากตรงนี้ ที่บอกว่าพิสูจน์ไม่ได้ เพราะอย่างนี้แหละ จะพิสูจน์ก็ต้องเอาชีวิตของเราพิสูจน์ อยากรู้ว่าจริงไหม ลองตายดู ทีนี้ใครจะสู้ มาดันตรงนี้ทุกที

ที่พูดกันนี้ ก็คือจะพิสูจน์แบบไม่ใช่พิสูจน์แท้ จะมาพิสูจน์คนอื่นด้วยจิตคนอื่น ก็รู้ไม่ได้ เราจะเอาสิ่งที่รู้ด้วยจิตมาให้เห็น จะพิสูจน์ด้วยตา ก็ทำไม่ได้

เดี๋ยวนี้ก็ยังมีการวิทยาศาสตร์ทำแบบโบราณ คือ เมื่อเร็ว ๆ นี้มีนักวิทยาศาสตร์พยายามใช้วิธีการ พยายามพิสูจน์ว่า คนเราตายแล้ววิญญาณจะไปเกิดใหม่ ทำเป็นห้องกระจกปิดทึบ เอาคนกำลังจะตายมาใส่ แล้วก็พยายามดู ช่วยกันสังเกตว่า คนเราพอตายแล้ว จะมีปรากฏการณ์อะไรเกิดขึ้น ซึ่งเป็นวิธีการที่ไม่ได้ใหม่เลย ในพระไตรปิฎกก็เล่าไว้

สองพันห้าร้อยกว่าปีแล้ว มีพระเจ้าแผ่นดินองค์หนึ่ง ชื่อ พระเจ้าปายาสี จะพิสูจน์เรื่องตายแล้วจะเกิดอีกหรือไม่ ก็ใช้วิธีการ วิทยาศาสตร์เหมือนกัน แต่เครื่องมือไม่ทันสมัย ไม่มีห้องกระจก เหมือนในปัจจุบัน แต่ท่านก็พยายามใช้วิธีการโดยอาศัยอุปกรณ์ เท่าที่มีในสมัยนั้น เช่น แทนที่จะใช้ห้องกระจก ก็ใช้ตุ่มน้ำแทน

ท่านเอานักโทษประหารใส่ตุ่มเข้าไป ก็ทารุณหน่อย แต่เป็นพระเจ้าแผ่นดินก็มีอำนาจทำได้ พอใส่ตุ่มแล้ว ก็ปิดให้มิด แล้วก็จนกระทั่งแน่ใจว่าไม่มีรูรั่วเป็นทางออกได้ แล้วก็ปล่อยจนกระทั่งให้นักโทษตายไปเอง แต่อย่างไรๆ ก็ไม่เห็นมีอะไรเกิดขึ้น

การพิสูจน์อย่างนี้ ต้องเรียกว่าเป็นการพิสูจน์ด้วยวิธีการ วิทยาศาสตร์ ในที่สุดพระเจ้าปายาสีก็สรุปออกมาว่า การตายแล้ว เกิดไม่มีจริง ตายแล้วก็หมดสูญไป เสร็จแล้วก็มาเจอกับพระกุมาร-กัณฐะ พระกุมารกัณฐะก็ชี้แจงจนกระทั่งพระเจ้าปายาสียอมเชื่อ อันนี้มีใน *ปายาสีราชัญญสูตร* อยู่ในพระไตรปิฎกเล่มที่ ๑๐ ข้อ ๓๐๑ หน้า ๓๕๒

ถาม: คนที่ทำบาปแล้วตกนรกไป ในขณะที่กำลังรับโทษอยู่ นั้น เขาเกิดสำนึกได้ ต้องการที่จะทำความดี จะได้ไหม?

ตอบ: ตอนนี้ไม่มีโอกาสแล้ว

ถาม: ไม่มีโอกาสที่จะทำความดีอีกหรือคะ?

ตอบ: ในขณะที่กำลังรับโทษอยู่นั้น ไม่มีโอกาส

ถาม: แต่การทำความดีเป็นสิ่งที่ควรส่งเสริม ถ้าไม่ส่งเสริม ในขณะที่เขากำลังอยากจะทำความดี...?

ตอบ: นี่เป็นเรื่องของธรรมชาติ เราจะเข้าไปแทรกแซงได้อย่างไร นี่แหละจึงว่า ความเป็นได้หรือไม่ได้ในธรรมชาติ เป็นเรื่องของกฎธรรมชาติ เรื่องของธรรมชาติเป็นไปตามเหตุปัจจัยของมัน ไม่เป็นไปตามใจอยากของคน

ในเมื่อเรารู้ว่าตายไปแล้ว ทำความดีไม่ได้ แก้วไม่ได้อีก จึงต้องทำเสียตั้งแต่เดี๋ยวนี้ จึงประมาทไม่ได้ ท่านก็เลยสอนเท่าที่ทำได้ปฏิบัติได้ ก็จึงเอามาย้ำว่า นี่นะ เธอตายไปแล้ว ถ้าไปตกนรก ไปแก้ตัวใหม่ในนั้นไม่ได้นะ ฉะนั้นจึงต้องทำความดีเสียตั้งแต่บัดนี้

แต่ตามปกติ มนุษย์ย่อมทำความดีบ้าง ทำความชั่วบ้าง ปนกันไป ดังนั้น เมื่อรับผลกรรมชั่วในนรกแล้ว ต่อไปกรรมดีที่เคยทำไว้ก็ให้ผลได้อีก เช่นกลับมาเกิดเป็นมนุษย์

ถาม: ท่านคะ แต่พอรู้สึกตัวว่าทำความชั่วมา เพียงแค่ตอนที่รู้สึก ก็เรียกว่าทำความดีแล้วใช่ไหมคะ?

ตอบ: ก็เป็นความดีแล้ว เป็นความสำนึก เพราะมันจะเป็นจุดเชื่อมต่อที่เกิดสติ แล้วหันกระแสได้ต่อไป เราจะเปลี่ยนกระแสได้นี้ ต้องสำนึกก่อน สำนึกแล้วก็รู้ เป็นสติกับปัญญา ทำให้เปลี่ยนแปลงหันเหวิธีการ หันเหทิศทาง

ถาม: เพราะฉะนั้น นักโทษที่กำลังได้รับโทษอยู่ ก็ยังมีโอกาสอยู่ โอกาสสุดท้ายตอนที่สำนึกได้?

ตอบ: เอาละ แก่ก็ทำดี แม้แต่จิตที่สำนึกนี้ก็ทำให้แก่หันมายุติเห็นยวสิ่งที่เป็นคุณงามความดี สิ่งที่เป็นธรรมะ เป็นกุศลขึ้น

ถาม: อยากทราบเรียนถามพระคุณเจ้าว่า เรื่องผี หรือ วิญญาณนี้มีจริงไหม ท่านเคยพบเองบ้างไหมคะ?

ตอบ: อาตมายังไม่เคยพบกับผีเลย

ถาม: แล้วในความคิด ท่านว่ามีจริงไหมคะ?

ตอบ: ยังเชื่อไว้เฉยๆ ก่อน เพื่อให้ คือตอนนี้เราก็แค่มอง จากเหตุผล เหตุผลก็ไปเนื่องด้วยศรัทธา เห็นว่ามีเหตุผลแล้วก็ ศรัทธา แต่มันไม่ใช่ภาพที่เห็นจริงเห็นประจักษ์ ก็พูดกันแค่ว่า พอมี ทางเป็นไปได้ไหม

เอาอย่างนี้ดีกว่า เอาทฤษฎีอย่างนี้แล้วกัน ในกรณีที่ผีมีอยู่ ผีจะปรากฏแก่คนได้อย่างไร จะปรากฏได้ ก็เป็นเรื่องของกำลังจิต ต่อกัน ถ้าผีมีกำลังจิตแรงกว่าของคนนั้น และผีต้องการให้เขาเห็น คนที่มีกำลังจิตอ่อนกว่า ก็จะไม่เห็น แต่ถ้าคนนั้นมีกำลังจิตแข็งแกร่งกว่า ผีก็สะกดไม่ได้ ก็จะไม่เห็นผี เพราะฉะนั้น การที่จะเห็นผีได้ต้อง

๑. ตกใจ ใจไม่ปกติ กำลังใจเสียไป ครึ่งหลับครึ่งตื่น จิตใจ ไม่แข็ง (ผีได้โอกาส)

๒. ต้องสัมพันธ์กันระหว่างผีใจแข็งแค่ไหน หรือคนใจอ่อน แคไหน คนธรรมดาอยากที่จะเห็นได้

ถาม: ขอเรียนถามท่านว่า คนเรานี้ เวลาตายไป ถ้าทำดีจะไปสวรรค์เลย หรือทำชั่วจะไปนรกเลย หรือต้องรอให้มีการตัดสิน ก่อนคะ?

ตอบ: ไม่รู้จะเอาใครมาตัดสิน เพราะทุกสิ่งเป็นไปตามกฎ ธรรมดาหรือกฎธรรมชาติ เป็นไปตามเหตุตามผล ทำความชั่วผล

ชั่วก็เกิด ทำความดีผลดีก็เกิด จึงบอกว่าเป็นกฎธรรมดา ไม่จำเป็นต้องอ่อนหวานอะไรอีก

ผลเกิดจากเหตุ ฉะนั้น ถ้าจะไปสวรรค์ เวลาตายก็ต้องทำระดับจิตใจของเราให้ดี ถ้าระดับจิตของเราพอใส นึกถึงสิ่งที่ดีงาม ก็ไปสวรรค์ เป็นการตัดสินใจตัวเองเลย ไม่ต้องมีใครมาตัดสินอีกแล้ว

ถาม: ขอเรียนถามท่านต่อว่า คนเราต้องทำดีก็เปอร์เซ็นต์ จึงจะได้ไปสวรรค์ และทำชั่วก็เปอร์เซ็นต์ จึงจะไปนรก แล้วถ้าเป็นกรณีกำกวม จะเป็นยังไงคะ?

ตอบ: อันนี้ขึ้นอยู่กับภูมิระดับจิตที่มีอยู่ตามธรรมดา ไม่ต้องพูดเป็นเปอร์เซ็นต์ จิตอยู่ในระดับใด ก็ไปตามนั้น แต่ถ้าระดับกำกวม ก็น่าจะมานุษย์ละมั้ง

แต่การเกิดเป็นมนุษย์นี่ ท่านว่ายากเหลือเกินนะ ตามหลักบอกว่า มนุษย์นี้เป็นสุดติของเทวดา เทวดานี้ไม่อยากเกิดเป็นมนุษย์นะ เทวดาที่เราว่ามีความสุขสบายนี้ พวกนี้ตรัสรู้ยาก เพราะว่าเทวดาได้รับแต่อารมณ์ ทางตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ ในสิ่งที่เป็นสุข มีแต่ทางให้ลุ่มหลงมัวเมามาก พวกนี้หลุดพ้นยาก

การได้มาเกิดเป็นมนุษย์นี้ดี เพราะได้รับสุขบ้างทุกข์บ้าง มีบทเรียนชีวิตมาก มีประสบการณ์ที่จะสอนตนเอง ทำให้เกิดสติ จะทำให้ชีวิตสูงงอม ญาณปัญญาแก่กล้า ทำให้ตรัสรู้ได้ดี ฉะนั้น ท่านว่า การมาเกิดเป็นมนุษย์นี้ดีแล้ว เทวดายังอยากมาเกิดเป็นมนุษย์เลย ที่นี้ปัญหาอยู่ที่ว่า จะใช้ชีวิตมนุษย์อย่างไรจึงจะดีที่สุด

ถาม: ท่านคะ อย่างคนที่ตายโดยอุบัติเหตุ ไม่มีเวลามาตั้งระดับจิตใจ อย่างนี้จะไปอย่างไรคะ?

ตอบ: อันนี้เคยตั้งคำถามกัน อุบัติเหตุอย่างรถชนนี้ยังไม่รวดเร็วเท่าไร อย่างพวกระเบิดไฮโดรเจนอะไรนี้ บางอย่างวับเดียวหายไปทั้งตัวเลย แม้แต่ไข้เถ้ากิมองไม่เห็น อันนี้ความเร็วของวัตถุแต่จิตยังเร็วกว่าวัตถุ ๑๗ เท่า แค่นี้ก็หมดปัญหาไปเลย ๑๗ ขณะจิตเป็น ๑ ขณะรูป นี่ฝ่ายอภิธรรมว่าไว้

ตามหลักวิชานี้ถือว่า ทุกสิ่งเกิดดับตลอดเวลา เรายังไม่เห็นมันเอง มีการเกิดดับเร็วมาก เร็วชนิดที่ว่าเราไม่มีเครื่องวัดได้ วัตถุเกิดดับเร็วมากอย่างนี้ จิตยังเกิดดับเร็วกว่า ๑๗ เท่า แค่นี้ก็คงจะแก้ปัญหานั้นได้

ถาม: ท่านคะ เท่าที่สรุปได้เป็นอันว่า สวรรค์-นรกมีจริง เพราะมีกล่าวถึงเป็นลายลักษณ์อักษรในพระไตรปิฎก ขอกราบเรียนถามท่านว่า ในพระไตรปิฎกมีบอกไว้หรือเปล่าคะว่า อยู่ตรงไหนในจักรวาล?

ตอบ: ไม่มี ไม่มีกล่าวไว้

ถาม: ในกรณีนี้ ถ้ามีผู้ถาม จะอธิบายอย่างไรดีคะ?

ตอบ: มันเป็นภาพหนึ่ง แล้วมันเป็นลักษณะชีวิตคนละแบบ เมื่อมันเป็นชีวิตคนละแบบ มันอาจจะอยู่ตรงไหนก็ได้ ซ้อนกันอยู่ก็ได้ อย่างที่เรียกกันว่า คนละมิติ ในพระไตรปิฎกมีพูดถึงหมื่นโลกธาตุ แสนโลกธาตุ โลกธาตุก็คือจักรวาล คือ ในทัศนะของพุทธศาสนา ถือว่าจักรวาลนี้มีมากมายเหลือเกิน

แต่ที่นี้ มีสวรรค์ในอรรถกถา ซึ่งคงจะได้แนวมาจากอินดูอย่างในไตรภูมิ ก็มาจากอินดูนี้ด้วย คือเอาเขาพระสุเมรุเป็นศูนย์กลางของจักรวาล มีทวีปโดยรอบ ๔ ทวีป

ที่เขาพระสุเมรุนั้น ไต่ลงไปทีพื้นล่าง อสูรอยู่ แล้วที่เชิงเขาพระสุเมรุ ก็พวกท้าวโลกบาลอยู่ เป็นพวกเทวดารับใช้ชั้นดาวดึงส์ ลูกน้องท้าวสักกะ สูงขึ้นไปก็ท้าวสักกะอยู่ แล้วก็สูงขึ้นเรื่อยๆ

คตินี้มาจากสายพราหมณ์ ซึ่งในพระไตรปิฎกไม่มี นรก-สวรรค์ในอรรถกถา ก็เอาที่มีในพระไตรปิฎกมาเชื่อมกับความคิดสายพราหมณ์-อินดูประกอบกัน

ที่นี้ ถ้าเราไม่เอาอรรถกถาฎีกามาประกอบ เรามานึกถึงว่า นรก-สวรรค์เป็นภพ เป็นระดับชีวิตอีกพวกหนึ่ง ก็จะมีสภาพชีวิตต่างจากเรา มันก็ต้องไปอีกแบบหนึ่ง นี่เราพูดในแง่สวรรค์-นรก ระดับที่หนึ่ง ซึ่งเป็นชั้นผลที่ไกลตัวเรา แต่เรามักจะมาสนใจกันแง่นี้แหละมาก เพราะมันเป็นปัญหาโลกแตก พูดกันมาเป็นพันๆ ปีแล้ว เป็นเรื่องของนักศาสนาและปรัชญา

ที่นี้พุทธศาสนาเป็นศาสนาแห่งการปฏิบัติ มุ่งสิ่งที่ปฏิบัติได้ เพราะฉะนั้น ในเรื่องนี้ ให้เราวางท่าทีให้ถูกต้องต่ออนรก-สวรรค์

ถาม: ท่านคะ อย่างสวรรค์-นรกในระดับที่สอง สวรรค์ในอก นรกในใจ แต่อย่างคนที่ทำความชั่ว แต่ไม่รู้สึกรู้ว่าทำสิ่งที่ผิด ก็ไม่มีทุกข์ จะเป็นอย่างไรคะ?

ตอบ: เป็นไปได้ คือจิตมีหยาบมีละเอียด แต่คนเราต้องการความก้าวหน้า คนนี้พอมีปัญญา เมื่อมีคุณธรรมมากขึ้น จิตก็จะ

ประณัตขึ้น และไถ่ขึ้นต่อเรื่องที่ละเอียดยิ่ง ก็จะเริ่มรู้สึกต้องการให้ชีวิตของตัวดีขึ้น มีความบริสุทธิ์ ก้าวหน้าไปในทางคุณธรรม ความดี-ความชั่วจะเข้ามากกระทบความรู้สึกของเขามากขึ้น

ถ้าจิตหยาบอย่างพวกสัตว์เดรัจฉาน ก็ไม่มีปัญหาอะไร เพราะพวกนี้ไม่มีปัญญาที่จะเข้าใจ ที่นี้คนเราจะอยู่ระดับนั้นตลอดไปหรือ แล้วเราอยากจะมีจิตระดับนั้นหรือ ถ้าจิตของเรามีความไถ่ขึ้นแล้ว ที่นี้ ความดีความชั่ว เราจะไม่รับรู้ ก็ไม่ได้ มันเป็นกฎธรรมดา มันฝืนตัวเองไม่ได้

ที่เขาไม่รู้ นั่น ก็เพราะจิตยังหยาบเกินไป แต่พอจิตประณัตขึ้น เหมือนกับกระจกแว่นตา มีฝุ่นละอองจับนิดหน่อย ก็เห็นใช้ใหม่ ถ้าเป็นกระจกที่ดูนั้น มีฝุ่นจับมากกว่านี้ ก็ไม่เห็นเป็นไร เพราะยังดูใสอยู่ใช้ใหม่ ที่นี้ ถ้าเป็นพื้นบ้าน จะสกปรกกว่านั้นก็ได้ พื้นนี้ที่ว่าสะอาด ก็ยังสกปรกกว่ากระจกดู แต่จะตั้งวางเครื่องใช้ก็ได้

เวลามีปัญญามากขึ้น จิตประณัตมากขึ้น มันก็จะสว่างไปเห็นสิ่งที่ใคร่หาหมองมากขึ้น จะไปค้ำตัวเองหลอกตัวเอง ก็ไม่ได้ ยิ่งถ้าต้องการให้จิตของเราก้าวหน้ายิ่งขึ้น เราก็ยังต้องถนอมระวังแล้วว่ากันไป เราจะยอมให้จิตของเราอยู่ในระดับต่ำไปได้เท่าไร

เพราะฉะนั้น ย่อมเป็นไปได้ที่ว่า คนที่มีจิตหยาบมาก อาจจะทำ ความชั่วโดยไม่รู้สึก หรือมองไม่เห็นความชั่ว แต่ว่าต่อไปเมื่อจิตของเขาก้าวหน้าประณัตมากขึ้น ความดี-ความชั่วก็จะกระทบเขาแรงขึ้น ก็จะเกิดร้อนใจหนัก และแก้ตัวไม่ได้เสียแล้ว เพราะฉะนั้น เมื่อใครรู้เข้าใจขึ้นมาแล้ว ก็รีบป้องกันเสีย ไม่ประมาทไว้ พยายามประคับประคองจิตและชีวิตของตนให้ดี

เมื่อจิตของเราวัชรธรรม รับกุศล รับความดีงามแล้ว มันจะต้องการถนอม ต้องการทำความดีเอง เราจะพยายามเลี้ยง ไม่อยากให้ความชั่วเข้ามาทำให้เสียความบริสุทธิ์ของชีวิตจิตใจ ถ้าถึงขั้นนั้น ก็บอกว่าเป็นขั้นอริยสาวก แต่ถ้าเขายังมีตัณหามองไม่เห็นอย่างนั้น ก็ต้องยอมให้เป็นภวาระของสวัตรค-นรกมาชวนมาชู้

ถาม: ถ้าเช่นนั้นก็แสดงว่า สวรรค์ในอก นรกในใจ ก็ไม่มีใช่ไหมคะ?

ตอบ: มันก็มีของมันชัดเจนอย่างนั้นแหละ คือสภาพจิตของเขามันเป็นนรกอยู่แล้ว จนกระทั่งอันที่ตกลงไป ก็เป็นเรื่องของนรก มันเสมอกันจนไม่รู้สึกละต่างกัน

ถาม: คือแสดงว่า เขาไม่รู้ว่าสวรรค์เป็นอย่างไร?

ตอบ: ไม่รู้ เพราะเขาอยู่นรกตลอดเวลา จิตหยาบอยู่ตลอดเวลาเลย อัดตัณหาอยู่ตลอดเวลา จนไม่รู้ว่าไปรุ่งโรจน์เป็นอย่างไร

ถาม: ถ้าอย่างนั้น ที่ท่านบอกว่านรก-สวรรค์มีอยู่ ๓ ความหมาย ความหมายที่ ๓ ท่านบอกว่าอยู่ที่การปรุงแต่ง?

ตอบ: คืออยู่ในชีวิตประจำวัน อยู่ที่อายตนะทั้งหลาย คือการรับรู้ต่างๆ

ถาม: คือเกิดความสงสัยว่า นรก-สวรรค์ในความหมายที่สองและที่สามต่างกันอย่างไร เพราะการรับรู้ทางอายตนะที่รู้สึกเป็นสุขหรือทุกข์ ก็เป็นเรื่องของจิตใจ?

ตอบ: ต่างกันที่ความประณีตหรือซอຍละเอียด คือ ระดับที่สองนี่ เอาเป็นจุดเป็นหย่อม เป็นเรื่องการกระทำที่เด่นชัด เป็นอันๆ ว่า ทำกรรมดีอันนี้ไปแล้ว ทำให้เกิดปิติ เป็นสุข ทำกรรมชั่วไปแล้ว ทำให้เกิดความเร้าร้อนในใจ ก็ปรากฏขึ้นเป็นเรื่องราว เป็นระยะๆ ไป

ส่วนระดับที่สาม พุดถึงสภาพจิตที่เป็นไปในการรับรู้ตลอดเวลา หรือกระทำต่อกันกับสิ่งที่รับรู้อยู่ทุกๆ ขณะ ซึ่งก็สัมพันธ์กับระดับที่สอง คือเป็นด้านที่ปรุงแต่งสังสมอยู่เรื่อยๆ ทีละเล็กละน้อย แล้วก็ไปแสดงผลออกเป็นระดับที่สองนั่นเอง

ตลอดจนเลยกว่านั้น เมื่อว่าถึงการให้ผลช่งนานไกล ปรุงแต่งไปๆ สภาพจิตก็หลอมตัวเป็นอย่างนั้น ระดับจิตก็อยู่ตัวในขั้นนั้น ก็ออกมาเป็นนรก-สวรรค์ระดับที่หนึ่ง สัมพันธ์กันทั้งหมด

บทเสริม

ผลกรรมในชาติหน้า

เรื่องชาติก่อน ชาติหน้า นรก-สวรรค์ มีจริงหรือไม่ เป็นคำถามที่คนสนใจกันมาก และเป็นข้อกังวล้างใจของคนทั่วไป เพราะเป็นความลับของชีวิตที่อยู่ในอวิชชา จึงเห็นควรกล่าวสรุปแทรกไว้ที่นี้เล็กน้อย เฉพาะแง่ว่า มีจริงหรือไม่ พิสูจน์ได้อย่างไร

๑. ตามคำสอนในพุทธศาสนา เมื่อว่าตามหลักฐานใน คัมภีร์และแปลความตามตัวอักษรก็ตอบได้ว่า สิ่งเหล่านี้มี

๒. การพิสูจน์เรื่องนี้ไม่มีที่สิ้นสุด ไม่อาจแสดงให้เห็น ประจักษ์แก่ผู้ไม่รู้ ไม่ว่าในทางบวกหรือในทางลบ คือไม่ว่าในแง่มี หรือในแง่ไม่มี เป็นไปได้เพียงขั้นเชื่อว่ามี หรือเชื่อว่ามี เพราะทั้ง ผู้เชื่อและผู้ไม่เชื่อ หรือผู้พยายามพิสูจน์ว่ามีและผู้พยายามพิสูจน์ว่าไม่มี ต่างก็รู้ที่มาที่ไปแห่งชีวิต ไม่ว่าของตนหรือของผู้อื่น ต่างก็มีอดีต อดีต แม้เพียงการเกิดคราวนี้ของตนเอง ก็รู้ไปไม่ถึง แม้แต่ชีวิตตนเองที่เป็นอยู่ขณะนี้ ก็ไม่รู้ และมองไม่เห็นอนาคตแม้เพียงว่า พวกรุ่นนี้เป็นอย่างไร

๓. ถ้าจะพิสูจน์ หลักมีว่า สิ่งที่เห็น ต้องดูด้วยตา สิ่งที่ได้ยิน ต้องฟังด้วยหู สิ่งที่ลิ้ม ต้องชิมด้วยลิ้น เป็นต้น สิ่งที่เห็น ถึงจะใช้ลิ้น หู และลิ้นลิ้มรวมกัน ก็พิสูจน์ไม่ได้ หรือสิ่งที่ได้ยิน จะใช้ลิ้นตา กับ ลิ้นจมูกรวมกัน ก็พิสูจน์ไม่ได้

แม้แต่สิ่งที่เห็นได้ สิ่งที่ได้ยินได้ แต่ต่างระดับคลื่น ต่างความถี่ ก็ไม่รู้กัน บางอย่างที่เรามองเห็น สิบตาคนรวมกันก็มองไม่เห็น บางอย่างที่เราฟังได้ยิน สิบหูคนรวมกันก็ไม่ได้ยิน ฯลฯ

ในแง่ที่หนึ่ง การตายการเกิด เป็นประสบการณ์ของชีวิตโดยตรง หรือแคบลงมา เป็นปรากฏการณ์ของจิต ซึ่งต้องพิสูจน์ด้วยชีวิตหรือจิตเอง การพิสูจน์จึงควรเป็นไปดังนี้

ก) พิสูจน์ด้วยจิต ท่านให้ต้องใช้จิตที่เป็นสมาธิแน่วแน่ถึงที่ แต่ถ้าไม่ยอมทำตามวิธีนี้ หรือกลัวว่าที่หาเห็นในสมาธิ อาจเป็นการเอานิมิตหลอกตัวเอง ก็เลื่อนสู่วิธีต่อไป

ข) พิสูจน์ด้วยชีวิต ตั้งแต่เกิดมาคราวนี้ คนที่อยู่ ยังไม่เคยมีใครตาย ดังนั้น จะรู้ว่าเกิดหรือไม่ ต้องพิสูจน์ด้วยการตาย ของใคร ของคนนั้น แต่วิธีนี้ไม่ปรากฏว่ามีใครกล้าทดลอง

ค) เมื่อไม่ยอมพิสูจน์ ก็ได้เพียงขึ้นแสดงหลักฐานพยาน และชี้แจงเหตุผล เช่น หาดตัวอย่างคนระลึกชาติได้ และสอบสวนกรณีต่างๆ เช่นนั้น หรือแสดงเหตุผลโดยหาความจริงอื่นมาเปรียบเทียบ อย่างเรื่องวิสัยแห่งการเห็น การได้ยิน ที่ขึ้นต่อระดับคลื่นและความถี่ เป็นต้น ดังได้กล่าวแล้ว ช่วยให้เห็นว่าน่าเชื่อ เชื่อบ้าง หรือเชื่อมากขึ้น เป็นต้น ซึ่งรวมอยู่ในขั้นของความเชื่อเท่านั้น

๔. ไม่ว่าใครจะเชื่อหรือไม่เชื่อ หรือจะพยายามพิสูจน์ให้กัน และกันดูได้แค่ไหนก็ตาม สิ่งที่เราหลีกเลี่ยงไม่ได้ ไม่มีใครหนีพ้น ทุกคนต้องเกี่ยวข้อง และเป็นที่สืบทอดออกไปของชีวิตข้างหน้าที่เราเชื่อหรือไม่เชื่อว่ามีนั้นด้วย ก็คือ ชีวิตขณะนี้ ที่มีอยู่แล้วนี้ ที่จะต้องปฏิบัติต่อมันอย่างใดอย่างหนึ่ง

เมื่อเป็นเช่นนี้ สิ่งที่เราควรเอาใจใส่ให้มาก จึงได้แก่ชีวิตปัจจุบัน และสำหรับพระพุทธศาสนา ในฐานะที่เป็นศาสนาแห่งการปฏิบัติ สิ่งที่เป็นจุดสนใจกว่า และเป็นที่น่าสนใจแท้ จึงได้แก่การปฏิบัติต่อชีวิตที่เป็นอยู่นี้ ว่าจะดำเนินชีวิตที่กำลังเป็นไปอยู่ให้ดีได้อย่างไร จะใช้ชีวิตที่มีอยู่แล้วนี้อย่างไร เพื่อให้เป็นชีวิตที่เป็นอยู่อย่างดี และเพื่อให้ชีวิตข้างหน้า ถ้ามี ก็มั่นใจได้ว่า จะสืบต่อออกไปเป็นชีวิตที่ดีงามด้วย

ดังนั้น สิ่งที่เราควรกล่าวถึง จึงได้แก่ข้อสังเกต และข้อเสนอแนะในทางปฏิบัติ ดังต่อไปนี้

- **บาลีชั้นเดิม** คือพระสูตรทั้งหลาย กล่าวบรรยายเรื่องชาติก่อน ชาติหน้า นรก-สวรรค์ วัฏฏะน้อยนัก^๑ โดยมากท่านเพียงเอ่ยถึงหรือกล่าวถึงเท่านั้น แสดงถึงอัตราส่วนของการให้ความสนใจแก่เรื่องนี้ว่ามีเพียงเล็กน้อย ในเมื่อเทียบกับคำสอนเกี่ยวกับการดำเนินชีวิตในโลก หรือข้อปฏิบัติจำพวกศีล สมาธิ ปัญญา

- **บาลีเมื่อกล่าวถึงผลร้ายของกรรมชั่ว และอนิสังสของกรรมดี** ถ้ากล่าวถึงการไปเกิดในนรกหรือสวรรค์ มักกล่าวไว้ต่อท้ายผลที่จะประสบในชีวิตนี้ โดยกล่าวถึงผลในชีวิตนี้ ๔-๕-๑๐ ข้อ แล้วจึงจบลงด้วยคำว่า “เมื่อกายแตกทำลาย ภายหลังมรณะ ย่อมเข้าถึงอบายทุกคติ วินิบาต นรก” หรือ “เข้าถึงสุคติ โลกสวรรค์”^๒

ข้อสังเกตในเรื่องนี้มี ๒ อย่าง คือ

ประการแรก ท่านถือผลในชีวิตปัจจุบันเป็นสำคัญ และแยกแยะอย่างชัดชัดเป็นอย่างไร ไป ส่วนผลหลังตาย กล่าวเพียงปิดท้ายไว้ให้ครบรายการ

ประการที่สอง การตรัสถึงผลดีผลร้ายเหล่านั้น เป็นไปในลักษณะแสดงข้อเท็จจริงเกี่ยวกับความเป็นไปตามเหตุปัจจัย คือ เป็นผลที่จะเกิดขึ้นเองตามเหตุ ไม่ต้องวอนหวัง เป็นเรื่องของการรู้ไว้ให้เกิดความมั่นใจเท่านั้น ถึงไม่ตั้งความปรารถนา ก็ยอมเป็นไปเช่นนั้น

● **สำหรับคนที่ไม่เชื่อ** ในเมื่อยังได้เพียงแค่เชื่อ คือเชื่อว่าไม่มี ยังไม่รู้แจ้งประจักษ์จริง ย่อมไม่อาจปฏิเสธความสงสัยในส่วนลึกแห่งจิตใจของตนได้โดยเด็ดขาด คนเหล่านี้ เมื่อเรียวแรง ความมัวเมาในวัยหนุ่มสาวเสื่อมไปแล้ว ถูกชราครอบงำ ความหวาดหวั่นต่อโลกหน้าก็มักได้ช่องแสดงตัว ซึ่งเมื่อไม่ได้เตรียมความดีไว้ ก็จะมีทุกข์มาก ดังนั้น เพื่อความมั่นใจ ถึงคนที่ไม่เชื่อ ก็ควรทำดีไว้จะมีหรือว่าไม่มี ก็มั่นใจและโล่งใจ

● สำหรับคนที่เชื่อ

ก) พึงให้ความเชื่อนั้น อิงหลักแห่งความเป็นเหตุปัจจัยอย่างแท้จริง คือ ให้มองผลในชาติหน้าว่าสืบต่อไปจากคุณภาพของจิตใจที่ได้สร้างขึ้นไว้แล้วในชาตินี้ แล้วเน้นที่การทำความดีในปัจจุบัน เพื่อสร้างเสริมคุณภาพจิตคุณภาพชีวิตที่ดีงาม เพื่อให้ชีวิตสืบต่อไปข้างหน้าเป็นชีวิตที่ดีงามด้วย

การเน้นในแง่นี้ จะทำให้การเกี่ยวข้องกับชาติหน้าหรือความหวังผลชาติหน้า เป็นไปในรูปของความมั่นใจโดยอาศัยปัจจุบันเป็นฐาน และการหวังผลชาตินั้นๆ จะยิ่งทำให้เอาใจใส่ให้ความสำคัญแก่ชีวิตที่เป็นอยู่ในปัจจุบันมากขึ้น ไม่เสียหลักที่ว่าถึงจะยุ่งเกี่ยวกับชาติหน้าอย่างไร ก็อย่าให้สำคัญกว่าชาติที่เป็นอยู่

ขณะนี้ คืออย่าให้เสียการกระทำในปัจจุบัน และจะได้ไม่เน้นการทำความดีแบบเป็นการลงทุนเพื่อแสวงหาผลกำไร

ข) ความเชื่อต่อชาตินี้หน้านั้น ควรช่วยให้เลิกหรือให้บรรเทาการพึ่งพาอาศัยอำนาจดลบันดาลหรือสิ่งลึกลับภายนอกลงด้วย เพราะการเชื่อชาตินี้หน้า หมายถึงการเชื่อกรรมดีที่ตนกระทำ ความมั่นใจในผลที่จะได้จะถึงด้วยการทำความดีที่เป็นเหตุปัจจัย และการที่จะต้องก้าวหน้าเจริญสูงขึ้นในสังสารวัฏนั้น

ส่วนการรอหวังพึ่งอำนาจภายนอก ย่อมเป็นการทำตัวให้อ่อนแอ และเป็นการกดตัวเองให้ถอยจมลงหรือล้าหลังห่างออกไปในสังสารวัฏ

หากผู้ใดกล้าตัวหวังพึ่งอำนาจเหล่านั้นไปบ้างแล้ว ก็ควรรีบถอยตัวออกมาสร้างเรี่ยวแรงกำลังของตนเองขึ้นใหม่โดยเร็ว

● **สำหรับผู้เชื่อหรือไม่เชื่อก็ตาม** จะต้องพยายามก้าวไปหรือได้รับการสอนให้ก้าวไปถึงขั้นเว้นกรรมชั่ว ทำกรรมดี โดยไม่ต้องขึ้นต่อความเชื่อหรือความไม่เชื่อนั้นเลย คือทำดีได้โดยไม่ต้องหวังผลชาตินี้หน้า หรือถึงแม้ไม่เชื่อว่ามีชาตินี้หน้า ก็จะไม่ทำชั่ว ผลขั้นนี้ทำให้เกิดขึ้นได้โดย

๑) **ฝึกอบรมกุศลฉันทะ หรือธรรมฉันทะ** ให้กล้าแข็ง คือทำให้เกิดความไม่เฝือธรรม รักความดีงาม ต้องการความประณีตหมดจด มุ่งให้ทุกสิ่งทุกอย่างบรรลุอุดมสภาวะของมัน

๒) **สร้างความไม่รักในปิตุสุขอันประณีตลึกซึ้งภายใน** และให้ความไม่ปิตุสุขประณีตหรือการได้ประสบปิตุสุขประณีตนั้นเป็นเครื่องป้องกันการทำชั่วและหนุนการทำความดีโดยตัวของมันเอง

ทั้งนี้ เพราะการที่จะได้ปิติสุขประณีตนั้น ย่อมมีเงื่อนไขอยู่ในตัวว่า ต้องเว้นทุจริต ประคบสุจริต และการได้ปิติสุขประณีตนั้นแล้ว ก็จะเป็นแรงหนุนเหนี่ยวไม่ให้หลงใหลตามถึงขั้นที่จะประจบกรรมชั่วร้ายได้ อย่างไรก็ตาม สำหรับปิติสุขประณีตขั้นโลกีย์ อาจต้องระมัดระวังบ้างที่จะไม่ให้ติดเพลินมากเกินไปจนเสียงานหรือหยุดความก้าวหน้า^๔

๓) ฝึกรบมจิตปัญญาให้เจริญถึงขั้นที่จะเป็นอยู่ด้วยปัญญาหรือดำเนินชีวิตด้วยปัญญา คือ มีความรู้เท่าทันสภาวะของโลกและชีวิต หรือรู้ธรรมชาติแห่งสังขาร พอที่จะทำจิตใจให้เป็นอิสระได้บ้างพอสมควร ไม่หลงใหลติดอาภิมิสหรือกามวัตถุถึงกับจะทำการมั่วร้าย มองชีวิตจิตใจของมนุษย์อื่นสัตว์อื่นด้วยความเข้าใจ หยั่งเห็นทุกข์สุขและความต้องการของเขา พอที่จะทำให้เกิดการในทางที่เกื้อกูลช่วยเหลือด้วยกรุณา ใจไม่โน้มโน้มไปในทางที่จะเบียดเบียนผู้อื่น

ข้อนี้นับเป็นขั้นแห่งการดำเนินชีวิตของท่านผู้ได้เข้าถึงโลกุตตรธรรม ซึ่งมีโลกุตตรสัมมาทิฏฐิเกิดขึ้นแล้ว หรืออย่างน้อยก็เป็นขั้นของผู้ดำเนินชีวิตตามแนวปฏิบัติเพื่อเข้าถึงโลกุตตรธรรมนั้น

ถ้าแม้ยังไม่ถึงขั้นที่จะเป็นอยู่ด้วยปัญญาอย่างแท้จริง ก็เป็นอยู่ด้วยศรัทธาที่เป็นบุพภาคของปัญญานั้น คือ ศรัทธาที่ประกอบด้วยปัญญาและเป็นไปเพื่อปัญญา ซึ่งเชื่อในวิถีทางแห่งการดำเนินชีวิตด้วยปัญญา มั่นใจในชีวิตที่เป็นอิสระด้วยปัญญานั้นว่า เป็นชีวิตที่ดีงามประเสริฐสุด และพยายามดำเนินปฏิบัติแห่งการเป็นอยู่ด้วยปัญญาที่ประกอบด้วยกรุณานั้นด้วยตนเอง^๕

ความจริง หลักปฏิบัติทั้งสามข้อนี้เนื่องถึงกัน ใช้ประกอบเสริมกันได้ โดยเฉพาะข้อที่ ๑) ต้องใช้ในการทำสิ่งดีงามทุกอย่าง จึงเป็นที่อาศัยของข้อ ๒) และ ๓) ด้วย

ถ้าปฏิบัติได้ตามหลักสามข้อนี้ ความเชื่อเรื่องผลกรรมในชีวิตหน้า ก็จะเป็นเพียงส่วนช่วยเสริมความมั่นใจในการเว้นชั่ว-ทำดีให้มั่นคงแน่วแน่ยิ่งขึ้นสำหรับบางคน แต่ไม่ถึงกับเป็นตัวตัดสินใจเด็ดขาดว่า ถ้าเขาจะไม่ได้รับผลนั้นในชาติหน้าแล้ว เขาจะไม่ยอมทำความดีเลย

ถ้าอ่อนแอเกินไป ไม่สามารถฝึกคนหรือฝึกตนให้ปฏิบัติตามหลักสามข้อนี้ได้ การใช้ความเชื่อต่อผลกรรมชาติหน้าเป็นเหตุจูงใจให้เว้นชั่วทำดี ก็ยังดีกว่าปล่อยให้ดำเนินชีวิตกันอย่างหลงใหลในการเสพกามวัตถุ มุ่งแต่แสวงหาอามิสมาปรนเปรอตน ซึ่งมีแต่จะทำให้การเบียดเบียนและความชั่วร้ายนานาโรคระบาดแพร่หลาย นำชีวิตและสังคมไปสู่หายนะถาวรทีเดียว

ถึงอย่างไร ความเชื่อผลกรรมชาติหน้า ก็จัดเข้าในโลกีย์-สัมมาทิฐิ ซึ่งเป็นจุดเชื่อมต่อให้ก้าวหน้าไปในทางดีงามได้ง่ายขึ้น

ผลกรรมตามนัยแห่งจุฬารามวิภังคสูตร

เมื่อทำความเข้าใจกันอย่างนี้แล้ว ก็ขอนำพุทธพจน์แห่งสำคัญที่กล่าวถึงผลกรรมซึ่งสืบเนื่องจากปัจจุบันไปถึงภพหน้าตามที่ปรากฏในจุฬารามวิภังคสูตร มาแสดงไว้

สรุปใจความได้ ดังนี้

“ดูกรรมาณพ สัตว์ทั้งหลายมีกรรมเป็นของตน เป็นทายาทแห่งกรรม มีกรรมเป็นที่กำเนิด มีกรรมเป็นเผ่าพันธุ์ มีกรรมเป็นที่พึ่งอาศัย กรรมย่อมจำแนกสัตว์ทั้งหลายให้ทรมานและประณีต”

๑. ก. สตรีหรือบุรุษ ผู้มักทำปาณาติบาต เป็นคนเหี้ยมโหด หมกมุ่นอยู่ในการประหารประหาร ไร้มตตาการุณย์ ด้วยกรรมนั้น ซึ่งถือปฏิบัติพรั่งพร้อมถึงที่แล้ว ตายไป ย่อมเข้าถึงอบาย ทุกคติ วินิบาต นรก หรือมิฉะนั้น หากมาสู่ความเป็นมนุษย์ จะเกิด ณ ที่ใดๆ ในภายหลัง ก็จะเป็นคนมีอายุสั้น

ข. สตรีหรือบุรุษ ผู้ละเว้นปาณาติบาต มีเมตตาการุณย์ มักเกื้อกูลแก่สรรพสัตว์ ด้วยกรรมนั้น ซึ่งถือปฏิบัติพรั่งพร้อมถึงที่แล้ว ตายไป ย่อมเข้าถึงสุคติ โลกสวรรค์ หรือมิฉะนั้น หากมาสู่ความเป็นมนุษย์ จะเกิด ณ ที่ใดๆ ในภายหลัง ก็จะเป็นคนมีอายุยืน

๒. ก. สตรีหรือบุรุษ ผู้มีนิสัยชอบเบียดเบียนทำร้ายสัตว์ทั้งหลาย ด้วยมือ ไม้ ศัสตรา ด้วยกรรมนั้น ซึ่งถือปฏิบัติพรั่งพร้อมถึงที่แล้ว ตายไป ย่อมเข้าถึงอบาย ทุกคติ วินิบาต นรก หรือมิฉะนั้น หากมาสู่ความเป็นมนุษย์ จะเกิด ณ ที่ใดๆ ในภายหลัง ก็จะเป็นคนมีโรคมาก (ไข้โรค)

ข. สตรีหรือบุรุษ ผู้ไม่มีนิสัยชอบเบียดเบียนทำร้ายสัตว์ทั้งหลาย ด้วยกรรมนั้น ซึ่งถือปฏิบัติพรั่งพร้อมถึงที่แล้ว ตายไป ย่อมเข้าถึงสุคติ โลกสวรรค์ หรือมิฉะนั้น หากมาสู่ความเป็นมนุษย์ จะเกิด ณ ที่ใดๆ ในภายหลัง ก็จะเป็นคนมีโรคน้อย (มีสุขภาพดี)

๓. ก. สตรีหรือบุรุษ ผู้เป็นคนมักโกรธ เคียดแค้นง่าย ใครว่ากล่าวตักเตือน ก็ขี้ติใจพลุ่งพล่าน พยาบาท แสดงความขี้เคียดให้ปรากฏ ด้วยกรรมนั้น ซึ่งถือปฏิบัติพรั่งพร้อมถึงที่แล้ว ตายไป ย่อมเข้าถึงอบาย

ทุกติ วินิบาต นรก หรือมิฉะนั้น หากมาสู่ความเป็นมนุษย์ จะเกิด ณ ที่ใด ๆ ในภายหลัง ก็จะเป็นคนมีผิวพรรณทรม (ไม่สวยไม่งาม)

ข. สตรีหรือบุรุษ ผู้ไม่มักโกรธ ด้วยกรรมนั้น ซึ่งถือปฏิบัติ พรั่งพร้อมถึงที่แล้ว ตายไป ย่อมเข้าถึงสุคติ โลกสวรรค์ หรือมิฉะนั้น หากมาสู่ความเป็นมนุษย์ จะเกิด ณ ที่ใด ๆ ในภายหลัง ก็จะเป็นคน น่าเลื่อมใส (มีรูปร่างท่าทางชวนใจนิยม)

๔. ก. สตรีหรือบุรุษ ผู้มีใจริษยา คนอื่นได้ลาภได้รับความ เคารพนับถือกราบไหว้บูชา ก็ไม่สบายใจ ทนไม่ได้ ด้วยกรรมนั้น ซึ่งถือ ปฏิบัติพรั่งพร้อมถึงที่แล้ว ตายไป ย่อมเข้าถึงอบาย ทุกติ วินิบาต นรก หรือมิฉะนั้น หากมาสู่ความเป็นมนุษย์ จะเกิด ณ ที่ใด ๆ ในภาย ภายหลัง ก็จะเป็นคนมีคักตาน้อย (ต่ำต้อยด้อยอำนาจ)

ข. สตรีหรือบุรุษ ผู้ไม่มีใจริษยา ด้วยกรรมนั้น ซึ่งถือปฏิบัติ พรั่งพร้อมถึงที่แล้ว ตายไป ย่อมเข้าถึงสุคติ โลกสวรรค์ หรือมิฉะนั้น หากมาสู่ความเป็นมนุษย์ จะเกิด ณ ที่ใด ๆ ในภายหลัง ก็จะเป็นคนมี คักตามาก (มีเดช มีอำนาจมาก)

๕. ก. สตรีหรือบุรุษ ผู้ไม่บำเพ็ญทาน ไม่ให้ปันข้าว น้ำ ผ่านุ่น ห่ม เป็นต้น ด้วยกรรมนั้น ซึ่งถือปฏิบัติพรั่งพร้อมถึงที่แล้ว ตายไป ย่อมเข้าถึงอบาย ทุกติ วินิบาต นรก หรือมิฉะนั้น หากมาสู่ความเป็น มนุษย์ จะเกิด ณ ที่ใด ๆ ในภายหลัง ก็จะเป็นคนมีโรคะน้อย

ข. สตรีหรือบุรุษ ผู้บำเพ็ญทาน ให้ปันข้าว น้ำ ผ่านุ่นห่ม เป็นต้น ด้วยกรรมนั้น ซึ่งถือปฏิบัติพรั่งพร้อมถึงที่แล้ว ตายไป ย่อม เข้าถึงสุคติ โลกสวรรค์ หรือมิฉะนั้น หากมาสู่ความเป็นมนุษย์ จะเกิด ณ ที่ใด ๆ ในภายหลัง ก็จะเป็นคนมีโรคะมาก

๖. ก. สตรีหรือบุรุษ ผู้เป็นคนแข็งกระด้าง เย่อหยิ่ง ชอบดูถูกคน ไม่เคารพนับถือ กราบไหว้ แสดงความเอื้อเฟื้อ แก่ผู้ที่สมควรได้รับการปฏิบัติเช่นนั้น ด้วยกรรมนั้น ซึ่งถือปฏิบัติพรุ่งพร้อมถึงที่แล้ว ตายไป ย่อมเข้าถึงอบาย ทุกคติ วินิบาต นรก หรือมิฉะนั้น หากมาสู่ความเป็นมนุษย์ จะเกิด ณ ที่ใดๆ ในภายหลัง ก็จะเป็นคนมีตระกูลต่ำ

ข. สตรีหรือบุรุษ ผู้ไม่เป็นคนแข็งกระด้าง ไม่เย่อหยิ่ง แสดงความเคารพนับถือ กราบไหว้ เอื้อเฟื้อ แก่ผู้ที่สมควรได้รับการปฏิบัติเช่นนั้น ด้วยกรรมนั้น ซึ่งถือปฏิบัติพรุ่งพร้อมถึงที่แล้ว ตายไป ย่อมเข้าถึงสุคติ โลกสวรรค์ หรือมิฉะนั้น หากมาสู่ความเป็นมนุษย์ จะเกิด ณ ที่ใดๆ ในภายหลัง ก็จะเป็นคนมีตระกูลสูง

๗. ก. สตรีหรือบุรุษ ผู้ไม่เข้าหา ไม่สอบถามสมณะหรือพราหมณ์ ว่าอะไรดี อะไรชั่ว อะไรมีโทษ ไม่มีโทษ อะไรควรปฏิบัติ ไม่ควรปฏิบัติ อะไรเมื่อทำ จะเป็นไปเพื่อโทษทุกข์ อะไรเมื่อทำ จะเป็นไปเพื่อประโยชน์สุขชั่วกาลนาน ด้วยกรรมนั้น ซึ่งถือปฏิบัติพรุ่งพร้อมถึงที่แล้ว ตายไป ย่อมเข้าถึงอบาย ทุกคติ วินิบาต นรก หรือมิฉะนั้น หากมาสู่ความเป็นมนุษย์ จะเกิด ณ ที่ใดๆ ในภายหลัง ก็จะเป็นคนทรมานปัญญา

ข. สตรีหรือบุรุษ ผู้รู้จักเข้าหาสอบถามสมณะหรือพราหมณ์ ว่าอะไรดี อะไรชั่ว เป็นต้น ด้วยกรรมนั้น ซึ่งถือปฏิบัติพรุ่งพร้อมถึงที่แล้ว ตายไป ย่อมเข้าถึงสุคติ โลกสวรรค์ หรือมิฉะนั้น หากมาสู่ความเป็นมนุษย์ จะเกิด ณ ที่ใดๆ ในภายหลัง ก็จะเป็นคนมีปัญญามาก

จะเห็นได้ว่า ในสูตรนี้ แม้จะกล่าวถึงผลที่จะประสบในชีวิตข้างหน้า แต่ก็เน้นที่การกระทำในปัจจุบัน โดยเฉพาะการกระทำที่มีลักษณะเป็นความประพฤติปฏิบัติอย่างเป็นประจำ เป็นส่วนแห่งการดำเนินชีวิตชนิดที่จะสร้างสมคุณภาพของจิตใจ ประดุจแต่งลักษณะนิสัยและบุคลิภาพได้ และเป็นเหตุปัจจัยโดยตรงแก่ผลจำเพาะแต่ละอย่าง

ทั้งนี้ ไม่ใช่เป็นอานิสงส์เพื่อชนิดที่ว่า ทำกรรมดีอะไรครั้งเดียว เช่น ให้ทานครั้งหนึ่ง ก็มีผลมากมายไม่มีขอบเขต จะหวังเป็นอะไรปรารถนาได้อะไร ก็ได้ก็เป็นอย่างนั้นหมด ซึ่งถ้าเน้นกันนัก ก็จะทำให้คนมุ่งแต่จะทำบุญกรรม แบบฝากเงินในธนาคารเฉยไว้ ไปรอรับดอกเบี้ย หรือแบบคนเล่นลอตเตอรี่ ที่ลงทุนทีหนึ่ง หวังผลกำไรมหาศาลแล้วเลยไม่ใส่ใจกรรมดีชนิดที่เป็นความประพฤติปฏิบัติทั่วไป และการดำเนินชีวิตดีงามประจำวันอย่างที่ตรัสไว้ในสูตรนี้^๔

รวมความว่า สารของจุฬามณีวัฏกสูตรนี้ ก็ยังคงยืนยันหลักการสำคัญที่ว่า การนึกถึงผลกรรมที่จะได้ประสบในชีวิตภพหน้า ฟังเป็นไปในลักษณะของความมั่นใจที่อาศัยกรรม คือคุณภาพจิตใจ และคุณภาพแห่งความประพฤติ ที่ตนมีอยู่ในปัจจุบันนี้เอง และการได้รับผลทางไกลเบื้องหน้านั้น มีลักษณะที่สืบทอดต่อเนื่องออกไปอย่างมีความสัมพันธ์กันได้ตามแนวทางแห่งเหตุปัจจัย

หลักสำหรับวินิจฉัยในเรื่องนี้ อาจพูดอย่างสั้นๆ ได้แนวหนึ่งว่า ความเชื่อที่ถูกต้องเกี่ยวกับผลกรรมในชาติหน้า จะต้องเป็นความเชื่อที่มีลักษณะช่วยเสริมธรรมชั้นต่ำให้เข้มแข็งแน่นแฟ้นยิ่งขึ้น

หากความเชื่อเกี่ยวกับผลกรรมในชาติหน้าอย่างใด ไม่ช่วยเสริมธรรมฉันทะ แต่กลับเป็นไปในทางส่งเสริมโลภะหรือตัณหา ถ้ายึดเดียว ก็พึงเข้าใจว่า ความเชื่ออย่างนั้น เป็นความเชื่อที่คลาดเคลื่อน และควรได้รับการแก้ไข

[คัดจากหนังสือ **พุทธธรรม ฉบับปรับปรุงและขยายความ**, พ.ศ. ๒๕๒๙, หน้า ๑๙๘-๒๐๔ (**พุทธธรรม ฉบับปรับปรุงขยาย**, พ.ศ. ๒๕๕๕, หน้า ๒๗๙-๒๘๔)]

เชิงอรรถ

- ^๑ พระสูตรท้องถิ่น ๒ สูตร คือ พาลบัณฑิตสูตร และ เทวทูตสูตร เป็นที่มาสำคัญของวรรณคดีเกี่ยวกับนรก สวรรค์ สมัยต่อมา (ม.อ.๑๔/๔๖๗-๕๐๓/๓๑๑-๓๓๓ และ ๕๐๔-๕๒๕/๓๓๔-๓๔๖), เอเชีย นรกก ๓ ขุโม (ม.อ.๑๒/๕๖๕/๖๐๘); การไปเกิดในเทวโลกและอายุเทวดา (เช่น อัง.จตุกก. ๒๑/๑๒๓/๑๖๙; อัง.ติกก.๒๐/๕๑๐/๒๖๙, ๒๗๓; อัง.อญจก.๒๓/๑๒๓-๕/๒๕๗-๒๖๗; ๔๙/๖๓, ๖๖; ๑๒๕-๖/๒๔๓-๘; อภิ.วิ.๓๕/๑๑๐๓-๗/๕๖๖-๕๗๒) และฟังดูเรื่อง วิญญูณัญญัติ ๗ และ สัตตาวาส ๙ (เช่น ที.ปา.๑๑/๓๓๕/๒๖๕; ๓๕๓/๒๗๗; ๔๓๕/๓๑๑; ๔๕๗/ ๓๒๙; อัง.สัทตก. ๒๓/๔๑/๔๑; ๒๒๘/๔๑๓)
- ^๒ เช่น อัง.ปญจก.๒๒/๒๑๑-๗/๒๘๑-๔; ๓๔/๔๑; อัง.เอภากาสก.๒๔/๒๒๒/๓๗๐
- ^๓ ดู พุทธธรรม บทที่ ๑๔ (ฉบับ พ.ศ. ๒๕๕๕, บทที่ ๒๑) “ปัญหาเกี่ยวกับแรงจูงใจ”
- ^๔ ดู พุทธธรรม บทที่ ๑๕ (ฉบับ พ.ศ. ๒๕๕๕, บทที่ ๒๒) “ความสุข”
- ^๕ ครัทธิที่ออกผลเช่นนั้น ต้องอาศัยความเชื่อมั่นในท่านซึ่งเป็นผู้นำทางการดำเนินชีวิต อิศระด้วยปัญญา คือ **พระพุทเจ้า** เชื่อมั่นในคำสอนของพระองค์ คือ **พระธรรม** เชื่อมั่นในชุมชนผู้ประพฤติปฏิบัติตามคำสอนนั้น และประสบความสำเร็จในการมีชีวิตที่เป็นอิสระเช่นนั้นด้วย คือ **พระสงฆ์** รวมเรียกว่า ครัทธิสามัคคีในพระรัตนตรัย ดู พุทธ ธรรม บทที่ ๑๑ (ฉบับ พ.ศ. ๒๕๕๕, บทที่ ๑๘) “ชีวิตและคุณธรรมพื้นฐานของอารยชน”
- ^๖ เรียกอีกอย่างว่า สุกสูตร, ม.อ.๑๔/๕๗๙-๕๙๗/๓๗๖-๓๘๕
- ^๗ เนื้อหาของสูตรนี้ เป็นการตอบปัญหาของสุภมาณพ ซึ่งเป็นคนวรรณะพราหมณ์ การที่ พระพุทเจ้าตรัสตอบแก่สุภมาณพอย่างนี้ มองในแง่สัมพันธ์กับศาสนาพราหมณ์ มีข้อ สังเกตอย่างน้อย ๒ ประการ คือ **ประการแรก** เป็นการแย้งต่อคำสอนของพราหมณ์ที่ว่า พรหมเป็นผู้สร้างผู้บันดาลชีวิตมนุษย์และทุกสิ่งทุกอย่าง โดยให้มองอย่างใหม่ว่า การ กระทำของคนนั่นเอง เป็นเครื่องสร้างสรรค์ปรุงแต่งชีวิตของมนุษย์ **ประการที่สอง** ตาม พิธีกรรมของพราหมณ์ เช่น การบูชาัญญ ผู้ประกอบพิธีและถวายทักษิณาแก่พราหมณ์ จะได้รับผลานิสงส์มากมายมหาศาลชนิดที่จะมองไม่เห็นความสัมพันธ์โดยทางเหตุ บัปัจจัยกับสิ่งที่กระทำนั้นเลย การตรัสผลของกรรมตามแนวทางสูตรนี้ เป็นการสร้างความเข้าใจอย่างใหม่ในแง่ นั้นด้วย

บันทึกประจำเล่ม

หนังสือนี้เกิดจากการนำหนังสือเล็กๆ ๔ เล่ม มาพิมพ์รวมกัน คือ

๑. ก้าวไปในบุญ

๒. ทำอย่างไรจะให้ชื่อเรื่องกรรม

๓. หลักกรรมสำหรับคนสมัยใหม่

๔. นรก-สวรรค์ ในพระไตรปิฎก

คำบรรยายธรรมที่มาเป็นหนังสือเหล่านี้ เป็นเรื่องราวต่างกาลกันห่างไกล ในช่วงเวลายาวนานถึง ๒๗ ปี

เรื่องที่ ๒ ซึ่งพูดที่พุทธสมาคมฯ เกิดแรกสุดเมื่อ พ.ศ. ๒๕๑๕ แต่เรื่องสุดท้าย (เล่มที่ ๔) ที่บรรยายแก่คณะอาจารย์และนักศึกษาวิทยาลัยครูสวนดุสิต (ภาควิชาปรัชญาและศาสนา) ที่วัดพระพิเรนทร์ เมื่อปี ๒๕๒๒ กลายเป็นเรื่องที่พิมพ์แรกสุด ใน พ.ศ. ๒๕๒๔ โดยภาควิชาปรัชญาและศาสนา วิทยาลัยครูสวนดุสิตนั่นเอง เรื่องที่ ๓ บรรยายในปี ๒๕๒๙ จึงตรงลำดับ คือเป็นที่ ๓

สามเรื่องนั้นพิมพ์รวมเป็นเล่มเดียวครั้งแรก ในงานพระราชทานเพลิงศพ โยมมารดาของผู้บรรยายเอง เมื่อวันที่ ๒๐ ส.ค. ๒๕๓๑ หลังจากนั้น มีผู้พิมพ์หนังสือเล่มรวม ๓ เรื่องนี้ในโอกาสต่างๆ อีกหลายครั้ง

ที่นี้ก็มาถึงเล่มที่ ๑ ซึ่งกลับเป็นเรื่องท้ายสุด เพิ่งพูดที่วัดญาณเวศกวันเมื่อปี ๒๕๔๒ และพิมพ์เป็นเล่มในปีนั้นเอง

คราวนี้ ในปี ๒๕๕๕ เป็นครั้งแรกที่รวม ๔ เรื่องพิมพ์เป็นเล่มเดียวกัน โดยพระชัยยศ พุทธิโร ประสานงานแจ้งมา เมื่อจำเป็นต้องตั้งชื่อรวมเล่มขึ้นใหม่ จึงได้คิดชื่อให้ช่วยไปเลือกหลายอย่าง ซึ่งพระพุทธิโรแจ้งชื่อที่ตกลงว่า **บุญกรรม นรก-สวรรค์ เลือกกันได้ทุกคน**

ในการทำเล่มใหม่ครั้งนี้ ได้ตรวจจัดปรับปรุงตลอดเล่ม ทั้งรูปแบบ และเนื้อความ เริ่มแต่ชื่อย่อหน้าให้ให้อ่านง่าย ตัดถ้อยคำและข้อความที่รุงรังออกไปบ้าง ข้อมูลที่ขาดหาย ก็ค้นหามาใส่ จนถึงเขียนเติม ทั้งแทรกเสริม และเพิ่มคำอธิบายค่อนข้างยาวในบางแห่ง โดยมุ่งให้ครบความ และอ่านวยประโยชน์มากขึ้น

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป. อ. ปยุตฺโต)

๑๑ มิถุนายน ๒๕๕๕

